

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of
Australia

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of Australia

copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nyangumarta

Bible translation copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. Reader Series (book XXC) copyright © 1996 Bible Society Australia. Bible overview (XXA) copyright © 1996 Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
469e8210-9f0b-5399-9f0b-cc22ce5975b8

Contents

Genesis	1
Exodus	80
Job	87
Psalms	88
Proverbs	91
Ecclesiastes	92
Isaiah	93
Jeremiah	94
Matthew	95
Mark-ju	99
Luke	130
John	133
Acts	135
Romans	136
1 Corinthians	137
Galatians	142
Ephesians	145
1 Thessalonians	146
2 Thessalonians	154
1 Timothy	159
2 Timothy	160
Titus	161
Hebrews	162
James	163
1 Peter	164
1 John	166
Revelation	167
Overview	168
PINAKARRULUMAN!	173
Bible Stories	179
Drunkenness	192

Genesis

Copy for community checking - not fully consultant checked. (Gen 1-5, 6-9 and 11 are consultant checked and have audio files)

KARRPURRANGUNGA 6-NGA WIYIRR JIRNI NGARRKALU (1:1—2:3)

¹ Walangkarrangu purłpi parlparrpa jungka jirni Ngarrkalu. ² Pala jungka puru waninyikinyi, ngapapurni waninyikinyi, wiyirr yamar-nakinyi janpalu. Waninyikinyi ngunarrijirri warrukurlajartu. Palinymili Pirlurr yananyikinyi ngapanga kankarni. ³ Wurrarna Ngarrkalu, "Tili jarra." Palaja tili jarrinyi palinymili muwarrjaja. ⁴ Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa." Jinta pirnipulinyi tilpa warrukurla. ⁵ Warrukurla yini marna "Warrukartingarra", tili yini marna "tilingarra". Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁶ Wurrarna palanga, "Parlparr jarra, jinta pinaku ngapakupa mujun-guku." ⁷ Pala jarrinyi. Kankarrkurnu yanayi mujungu, ngapa kaniny yakarnaya. ⁸ Pala parlparr yini marna "Parlparrngarra". Palaja war-rukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁹ Wurrarna palanga, "Ngapa kaniny jarra, warajanga jarra, jungka punarra turlpa, ngayarta jarra." Pala jarrinyi. Kaniny jarrinyi ngapa, jungka yakarna ngayarta. ¹⁰ Pala jungka punarra yini marna "War-rarnngarra", pala ngapa wirtujina yini marna "Kujungurrngarra." Yir-rirnakanu wurrarna "Ngalypa." ¹¹ Palaja wurrarna, "Turlpayi mungka warinypa wariny, warrulypa warinypa wariny." Pala jarrinyi. ¹² Jungkaja mungka warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Warruly pukurl warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa." ¹³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

¹⁴⁻¹⁵ Wurrarna palanga, "Tili jarrayi kanka parlparrja, tili jinaku warrarnja. Palarrangulu warrukartingipa karrpungu tili yinganyaku, partunukupa yurrangaku yinku kalkunaku pukurl." Pala jarrinyi. ¹⁶ Wirtujinajirri jinapulinyi, janyjapa wirlarra jinapulinyi. Wirtulu tili jinaku yijalu pirrpa-pirrpa warrurl-warrurłkartijakun, wupartulu tili jinaku yijalu warrukartingi. Panikatarangu pukun jirnijaninyi. ¹⁷⁻¹⁸ Parlparrja wirrirnijaninyi warrarnku tili jinaku, warrukartikupa karrpuku jinta pinaku pukun. Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa." ¹⁹ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁰ Wurrarna palanga, "Ngapakarringu yintangapa kujungurrungu kur-ngal warinypa wariny jarrayi. Wirrujartiny jarrayi kanka yananyaku." ²¹ Palaja kujungurrungu kuwiyi wirtujina jirnijaninyi yijangarra. Janpa-malu pukun wirturrangupa wuparturrangu, warinypa wariny jirnijaninyi. Pijungapa yintanga janpamalu jirnijaninyi warinypa wariny. Jintapa wiyirr ngapakarringu jirnijaninyi, yintangapa kujungurrungu. Wirru-jartiny jirnijaninyi warinypa wariny pukun. Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa." ²² Ngalyपालु muwarr pirnijanaku. Wiyirru wurrarna-janaku, "Kalkulumarnanyurrinyi ngajulu. Kurrngal jarrulinyurru yija, partanykarrangupa kurrngal kalkulkulinyurrujaninyi yija-yiji." ²³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁴ Wurrarna palanga, “Jungkanga kuwiyirrangungu warinypa wariny jar-rayi, warrarnja waninyaku, marnti yananyaku jungkanga, kuwiyirrangungu parlkarrkarrangungu warnkukarrangungu, wirturrangungu wuparturrangungu.” Pala jarrinyi. ²⁵ Wiyirr jirnijaninyi. Yirrinakanu wurrarna “Ngalypa.”

²⁶ Palaja wurrarna, “Marrngu jilaminyijaninyi nganyjurrakapali. Nyampali wantulupiyi kuwiyirrangungu wiyirruku, janpamalukupa wirru-jartinykupa jungkanga yananyakatarrangukupa.” ²⁷ Marrngu jirni Ngar-
rkalu palinykapali. Pirirripa mirtawa jirnipulinyi. ²⁸ Ngalypalu muwarr
pirnipulaku. “Kurrngal partanykarrangungu kalkulkulinyumpulu yija, yija
marrngurrangungu wantulupiyi ngunarrijirri. Wiyirruku kuwiyiku nyampali
jarrulinyurrujanaka. Nyampali wantulinyurrujanaka janpamalurrang-
gukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirruku kuwiyirrangungu. ²⁹ Warinypa
wariny mayi jinarninyurruka, mungkejapa warrulyja mayirrangungu wiyirr
yinganyarnanyurrinyi. ³⁰ Kuwiyirrangukupa wirrujartinyarrangukupa
wiyirruku jungkanga yananyakatarrangungu warruly jinarnijanaka mayi-
jartinyapa. Yakarnarnajanaka.” ³¹ Yijalu jirnijaninyi. Jipi jinaja yirrin-
janinyi wiyirr Ngarrkalu. Wurrarna, “Ngalypakata yiji.”

Wiyirr palajun jirnijaninyi. Palarrangungu karrpurrangungu, parirr
warajakartingipa warajanga, jirnijaninyi wiyirr. Palaja warrukarti jar-
rinyi, palaja pirra-pirra jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

2

¹⁻³ Nyungu warinymaljanga, karrpu 7, munu wariny jinama. Wurrarna
pala karrpu, “Purlpi wiyirr jipi jirnirnijaninyi. Warrkamu jarrinyikinyirni,
kuwarri warrkamu yakarnarna. Nyungu kuwarri yija munu nganipa
wariny jinamarna. Palaja nyungu karrpu wariny, warrkamumajirri.
Warrkamu yakarnarna kuwarriku.”

NGANIKAPALI WALANGKARR (2:4-6)

⁴ Palajun jirni Ngarrkalu walangkarr, parlparrpa jungka jirni. Kuwarri
wurralamarnanga marrngurrangungu, ngani jirnakinyayi. ⁵ Walangkarr
yija marrngumili mayi pirraja munu turlpanyamayi, munu wheat-pa rice-
pa jinta jijirrangungu marrngumili. Ngarrka munu ngakarnama ngapa
mujunguja, marrngumajirri jungka karlinyaku, warrulyja mayi jungkanga
wirrinaku, grow-am jinaku. ⁶ Januku jungkaja turlpanyayi, purlpurl
jarrinyiyi, wirrininyi ngapa jungkanga kanka.

MARRNGU YINTANGA NGALYPAKATANGA WIRRIRNI NGARRKALU (2:7—2:25)

⁷ Yuu, yakujun jirni marrngu Ngarrkalu. Kurlurlu mana jungkaja.
Pirirri jirni kurlurlu palaja. Pala pirirri milyanga nganyjurnulu palinyju.
Palanga pirirringi ngalpanyala wanggal Ngarrkaja. Palajalu pirirri wanka
jarrinyi. Yini pala pirirri “Adam”. ⁸ Palaja warrarnja, yini pala warrarn
Eden, palanga Ngarrkalu wirrininyi yinta wirtu, ngalypakata yija. Pirirri
yarni manaja, palanga yintanga wirrininyi. ⁹ Palanga yintanga mungkar-
rangungu ngalypakatarrangungu warinypa wariny wirrinijaninyi. Mayijartin-
yarrangungu ngalypakatarrangungu palanga warinypa wariny. Mungkarran-
gungu waraja partijirri kaniny wirrininyi. Pala mungka yini marna,
“Marrngu Wanka Kalkunakata.” Palajangarra marrngulu ngananyaja,
wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny.

Wariny mungka partijirri kaniny jintanga wirrininyi, miranu jinapinti
pala. Nyungu wariny mungka yini marna “Marrngu Miranu Jinakata
Ngalypakupa Kurluku.”

15 Pirirri nyarra yintanga Eden-ja wirrri, jungkakupa karlinyaku yintakupa kalkunaku. 16 Palinyja wurrarnala, “Yintanga mungkarranguja wiyirra mayi ngalkulumanjaninyi. 17 Warajaja mungkajaja yakalaman, munu ngananyaku, palaja mungkajaja miranu jinapintija. Yini marnarna pala ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalyapakupa Kurluku.’ Palaja mungkajaja munu ngananyaku. Ngananyaja palajaja, yija-yiji marlkarri jarruluman.”

18 Palaja wurrarna palinyju, “Munu kujurl waninyaku pirirri. Jarrurl jilkurnalu, jarrurljartiny Marta wantuliny.” 19-20 Purlpi jungkaja kuwiyir-rangupa wirrujartinyarrangu wiyir jirnijaninyi Ngarrkalu. Pirirrikarti kanyajaninyi, yini yinganyaku palarranguku. Palalu piririlu yini yinyajaninyi kuwiyipa wirrujartinyapa nganin-nganin. Pirirrija palaja yini kalkurnayi. Palarrangungu wiyirra munu waraja pirirrikapali, palinyku jarrurl.

21 Palaja pirirri kupalya jirni Ngarrkalu, raminyja pirirrija kunyja manali, palaja pirlu yamarna majangulu. 22 Palaja kunyaja mirtawa jirni, kanyalu pirirrikarti. 23 Palaja wurrarna piririlu, “Yartikarra, nyungu ngajukapali! Kawuja ngajuja jirni. Yini ‘Mirtawa’.”

24 Palajalu nyungu jina yakarnanganyjurruka Ngarrkalu: Pipipa japartu yakalkulinyapulinyi pirirrilu, nyupamarninyapa warajanga jarrulinyapulu, warajangangarra yija wantulinyapulu.

25 Palanga yintanga Eden-ja waninyikinyipulu nyuparra, Adam-pa, waninyikinyipulu kurta, ngalyapa waninyapulu, kurta pulany.

3

MUNU PINAKARRIMAPULALU NGARRKAKU (3:1-24)

1 Kuwiyirrangungu jintangapa jurru mirkawarrangu waninyikinyi. Mirtawa japirr marna jurrulu, “Ngani wurrarnangu Ngarrkalu? ‘Mayi munu ngananyaku wiyirra mungkarranguja yintanga?’ Palajun muwarr pirningu?” 2 Yimpirnili mirtawalu, “Jintarranguja mungkajaja yintaja ngalkulupalayi. 3 Wurrarnangalayaku Ngarrkalu, ‘Waraja mungkajakun yintanga waninyi, partijirri kaninyja, mungka marramarranga, palaja munu ngananyaku mayi, munu warlinakupa pala mungka, marlkarringimarra’.” 4 Jurrulu wurrarnala, mitu marna, “Nyuntu munu marlkarri jarruluman. 5 Palamaja mungkaja ngalkuluman, Ngarrkakapali jarruluman, miranu ngalyapakupa kurluku. Palaku Ngarrka malyparr karrinyi. Palangamarra wurrarnangu, ‘Munu palamaja mungkaja ngananyaku’.” Mitulu wurrarnalu jurrulu, “Munu pinakarra Ngarrkanga.” 6 Mayi parrjarn-parrjarnikinyi mirtawalu, kurlkalkalu parrjarnakinyi, ngalyapakata. Kurlkali marnakinyi, “Miranu jiliminyi palamalu mayilu.” Ngarrkakapali miranu jarrinyaku karrinyikinyi mirtawa. Palaja nyarrakarti mungkakarti yana, mayi ngartarna, ngana. Jinta nyupanga palinymilingi yinyali. Palinyju pukurl ngana. 7 Kurlkapirli jarrinyipulu, yirrinipularninyi kurta waninyikinyipulu. Palaja kurntany jarrinyipulu. Palajalu yarni marnapularninga jirri parrkajalu wirtujalu.

8 Jarurrukartingi Ngarrka jina pinakarrinyipulu jakarr-jakarrkarra yintanga marntija. Wirntijartiny kuku jarrinyipulu mungkarrangungu Ngarrkangamarra.

9 Pirirriku kamarnalu Ngarrkalu, “Wanyjarningi nyuntu?” 10 Puntaju marnalu, “Yuu, yintanga pinakarrinyarnanta nyuntu marntija. Kurta waninyikinyirni. Palajalu wirntijartiny ngaju, kuku jarrinyarnangu.”

11 Japirr marna Ngarrkalu, “Nganija miranu jarrinyan kurta

waninyikinyin? Nyarraja mungkaja, ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalyapakupa Kurluku’, palaja mayi nganan nyuntulu?” ¹² Pirirrilu wurrarnalu, “Nyuntulu mirtawangarra yinyanyin nyungu. Palaja mungkaja yinyanyi palinyjungarra, mayi nganarna.”

¹³ Mirtawa japirr marna Ngarrkalu, “Ngani jirnin nyuntulu?” Wurrarnala, “Jurrulu mitu marnanya, palinya muwarrja nganarna.”

¹⁴⁻¹⁵ Jurrungu wurrarnala Ngarrkalu, “Kurlu yija jirnin nyuntulu. Puntaju kurlu jilamarnanga yija, munu jinta kuwiyirranguku, nyuntukujakun. Ngarlungungarra yankuluman.

Kurlurlu ngalkuluman ngarramarnti.

Malyparr jilamarnanta mirtawaku,

Mirtawa malyparr jilamarnanga nyuntuku.

Partanykarrangupa nyuntumili mirtawamilipa kulilu yirriliapiyarninyi.

Jurnturtu nyuntu pijurnanga jilamanta yija mirtawamilalu partanyjupa, Jina paliny pijurnanga jilaman yija nyuntulu.”

¹⁶ Mirtawanga wurrarnala,

“Parra-parra wirtu yungkulumarnanta yija partanyja kanganyaja.

Miranungarra nyuntu partanyja kanganyaja parra-parraku,

yirruku yiji pirirriku marrapa karrirrulumanpalu.

Nyampali wantulumangu yija nyuntuku.”

¹⁷⁻¹⁹ Palaja pirirringi wurrarnala Ngarrkalu,

“Mayi nyarra wurrarnarnangu munu ngananyaku.

Munu pinakarrimajinpa nyuntulu.

Nyuntumilija mirtawaja muwarrja mayi nganan nyuntulu
palaja mungkaja.

Puntaju warrarn kurlu jilamarna yija ngajulu.

Turlpulupiyi parupa jiripa nganin-nganinpa.

Nyuntulu mayiku kanyijilamanpa ngarramarnti.

Mayiku pirti marrjala karlinyarruluman,

karrpurrangu karrpurrangu ngartarnarruluman,
yijalu jirrnijju ngalkulumanta.

Marlkarrija, jungka jarruluman.

Jipi jirnirinti jungkaja,

Kurlurluja jirnirinti.

Marlkarrija, jungka jarruluman yarranakanu.”

²⁰ Piririmarninyju yini marna palinymili mirtawa, “Eve”. Pipi nganyjurruku wiyirruku.

²¹ Palaja wurru karnuja kuwiyija yarni marnapuluka Ngarrkalu, wirrinipuluku palinyju, Adam-kupa palinymili mirtawaku. ²² Palaja Ngarrkalu wurrarna, “Marrngulu munu pinakarrimiji. Mungkaja Marrngu Miranu Jinakataja purlpi ngana. Paliny kuwarri nganyjurrukapali, kurikapirli waniny ngalyapakupa kurluku. Ngalali palamaja warinyjupa mungkaja, wankanyu kalkunakataja. Palaja wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny. Ngampa pilamarna ngajulu ngananyangamarra.”

²³ Palajangarra Eden-jangarra yintaja ngakarnapulinyi Ngarrkalu. Jalanga ngakarnapulinyi, karlinyaku jungka, mayirrangungungka wirrinaku, mayiku pulanymilaku turlpanya jinaku.

²⁴ Palaja Ngarrkalu wirriрни angel, kakarra palanga yintanga, wirtu pukun wirrkanapinti. Milya warinykurnu warinykurnu yananyikinyi

pala wirtu wirrkanapinti, parrparrpa karra marninyi. Palanga angel-ja wurrarnala Ngarrkalu, "Nyuntulu ngampa pinaku marrngu ngalpanyajaku wangka pala mungkakarti, pala wankanyu kalkunakatakarti mungkakarti."

4

ABEL WIRLARNA MARLKARRI CAIN-JU (4:1-16)

¹ Adam-pa Eve yanapulu palaja Yitinja. Palaja Eve-lu pujamu kanya. Karra marna, "Partany yinyanyi Ngarrkalu." Yini paliny Cain. ² Palaja wariny kanya. Yini paliny Abel. Wirtu jarrinyapulu. Pirirrijirri jarrinyapulu. Abel-ju kalkurnakinyijaninyi kukurnjarirrangulu. Cain-ju karlinyikinyi jungka. Mayirrangulu wirrnikinyijaninyi jungkanga, turlpanyikinyiyi, ngarnipirnikinyijaninyi.

³ Karrpungu warajanga Cain-ju kanya mayi, Ngarrkanga yinyali.

⁴ Palinyamilalu marrkalu kanya kukurnjari, marlkarri jirni, kutarrangulu ngalypa Ngarrkanga yinyali. Ngarrka ngarlulu pikaly jirni Abel-ju. ⁵ Munu pikaly jirni Cain-ju. Palajalu Cain kuli jarrinyikinyi. Ngumpa wariny jarrinyi.

⁶ Ngarrkalu wurrarnalu, "Nganija nyuntu kuli jarrinyijin? Nganija ngumpa wariny jarrinyijin? Munu yunturi jarranpili. ⁷ Yinku jinaman, pikaly jarriman. Kurlu jirnikinyin. Yirrkulu nyuntulu jilamanparninyi ngalypa jinaku. Palajalu pikaly jinaluminyin. Munujalu, jiti kurlujartiny jinaluman."

⁸ Ngarrkaku Cain-ju munu pinakarrimalu. Yunturi jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnalu marrkaku, "Yankuli jalakarti ngurnungu." Jalakarti yanapulu. Palaja Cain-ju wirlarna marlkarri marrka palinyimili.

⁹ Palajalu Ngarrkalu japirr marna, "Wanyja marrka nyuntumili?" Murkangunyamarninyju mitu marna, "Munumparla ngaju. Munurla tuku jinkarni." ¹⁰ Wurrarnili Ngarrkalu, "Nyuntu mitu karrinyan. Nyuntulu wirlarna marlkarri. Jungkanga palinyimili pijirri waninyi. Nyuntulu yija kurlu jinan. ¹¹ Puntaju ngajulu kurlu jilamanantalu. Jungka kurlu wantulamanga. ¹² Mayirrangupa munu turlpulupiyingu. Kaja ngakalamarnanta. Wirntijartiny yankun-yankuluman warinykartirrangulu."

¹³ Cain-ju wurrarnalu, "Kararr nganimarta jinajinpa. ¹⁴ Yankun-yankulumarna warinykartirrangulu. Ngurnipali warinyjupa marlkarri wirlalanyili." ¹⁵ Ngarrkalu wurrarnili, "Warinyju wirlalantili, ngajulu wijalu wirlalamarnanga."

¹⁶ Palajalu Cain yana ngunarri. Kakarrakurnu waninyikinyi kaja Yitinja. Ngurnungu warrarn yini marnayi "Parra Yaninyikinyi."

CAIN-MILI NYIRRNIRNIKARTIJARRANGU (4:17-24)

¹⁷ Nyupa Cain-mili partany kanya, yini Yinuku. Tawun yarni marna Cain-ju, nyaparu jirni pala tawun partanyku palinyamilaku, yini marna pala tawun Yinuku pukun. ¹⁸ Enoch japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Irad. Irad japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Methushael. Methushael japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Lamech. ¹⁹ Pala Lamech kujarra mirtawajirri kalkurnapulinyi, Adah-pa Zillah. ²⁰ Adah-lu partany pirirri kanya, Jabal. Walangkarr nyarra Jabal kuwiyirrangulu kalkunakatarrangulu, mayamajirri, yana-yanikinyiyi tent-arrangujartiny warinyja warinykarti, warruly kanganyaku janamilaku kuwiyiku. ²¹ Markamarniny palinyimili

yini Tubal. Walangkarr nyarra Tubal musical instruments yarni manakatarrangu, harp-pa flute-pa nganin-nganin. ²² Zillah-lu partany pirirri kanya, yini Tubal-Cain. Palinyju yarni marnikinyi yarni manapintirangu bronze-japa iron-ja. Zillah-lu partany mirtawa kanya pukun, yini Naamah.

²³ Lamech wurrarnapuluku mirtawakujirri palinymilaku,

“Adah-pa Zillah, pinakarrajpulu ngajuku!

Wangalangulu ngaju wirlanaja, paliny wirlarnarna marlkarri.

²⁴ Ngarrkalu wurrarna nganurtulu Cain marlkarri wirlalkuliny, paliny Ngarrkalu wirlalkuliny seven times. Nganurtulu ngaju marlkarri wirlanaja, paliny warinyju wirlalkuliny seventy-seven times!”

SETH-PA ENOSH (4:25-26)

²⁵ Abel marlkarri waninyaja, Eve-lungarra wariny partany kanya. Karra marna, “Abel wirlarna marlkarri Cain-ju. Ngarrkalu puntaju yinyanyi pujamu wariny.” Yini marna “Seth”. ²⁶ Seth japartu jarrinyi Enosh-ku. Palajaja marrngurrangulu kamarnikinyiyi Ngarrkakupa ngarluja nyurra marnikinyiyi paliny.

5

ADAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (5:1-32)

¹ Nyungu muwarr yarntarnayi purlpija, Adam-milaku partanykarrangupa karlujipa jamujirrangupa nyirrirnikartijarranguku. ² Ngarrkalu marrngurrangu yarni manajalu, palinykapali yarni marnajaninyi. Pirirripa mirtawa yarni marnajaninyi, ngalya jirnijanaku, ngalya wurrarnajanaku, yini marnayi “marrngu”.

³ Adam 130 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. Palinymili partany palinyngarrakapali. Yini marna palinymili partany “Seth”. ⁴ Seth ngayarta jarrinyaja, Adam wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyapulujaninyi Adam-jupa Eve-ju. ⁵ Adam wanka jarrinyi 930 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁶ Seth 105 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enosh. ⁷ Enosh ngayarta jarrinyaja, Seth wanka jarrinyikinyi 807 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ⁸ Seth wanka jarrinyi 912 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁹ Enosh 90 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Kenan. ¹⁰ Kenan ngayarta jarrinyaja, Enosh wanka jarrinyikinyi 815 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹¹ Enosh wanka jarrinyi 905 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹² Kenan 70 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Mahalalel. ¹³ Mahalalel ngayarta jarrinyaja, Kenan wanka jarrinyikinyi 840 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Kenan wanka jarrinyi 910 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁵ Mahalalel 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Jared. ¹⁶ Jared ngayarta jarrinyaja, Mahalalel wanka jarrinyikinyi 830 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁷ Mahalalel wanka jarrinyi 895 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Jared 162 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enoch. ¹⁹ Enoch ngayarta jarrinyaja, Jared wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Jared wanka jarrinyi 962 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²¹ Enoch 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Methuselah. ²² Methuselah ngayarta jarrinyaja, Enoch marnti jarrikinyapulu Ngarrka, wirriri Ngarrka ngarlungu yija ['lived in close fellowship with God']. Wanka jarrinyikinyi 300 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²³ Enoch wanka jarrinyi 365 partunurrangu, ²⁴ marnti jarrinyapulu Ngarrka, [walking in close fellowship with God], palaja karrpu warinya partarl parrjarnamayi, palanga munu wanima, kanya Ngarrkalu.

²⁵ Methuselah 187 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Lamech. ²⁶ Lamech ngayarta jarrinyaja, Methuselah wanka jarrinyikinyi 782 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁷ Methuselah wanka jarrinyi 969 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²⁸ Lamech 182 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. ²⁹ Lamech-ju partany yini marna Noah, wurrarna, ... ["May he bring us relief from our work and the painful labour of farming this ground that the Lord has cursed."] ³⁰ Noah ngayarta jarrinyaja, Lamech wanka jarrinyikinyi 595 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ³¹ Lamech wanka jarrinyi 777 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

³² Noah 500 partunurrangu jarrinyaja, japartu jarrinyijanaku Shem-pa Ham-pa Japheth.

6

MARRNGURRANGU WIYIRR KURLU JINAKATARRANGU JARRINYIYI (6:1-12)

¹ Punjaja marrngurrangu kurrngal waninyayi, jirra yanayi, ngunarrijiringi waninyayi. ² Palaja mirurrurrangulu Heaven-ja pungkanajalurrangu yirrinijjaninya kurriurrangu, ngalya yiji yirrinaku, kurlanaku kanyaijaninyi. ³⁻⁴ Partanykarrangu turlpanyayi, janamili japartu mirurrupa pipi kurri. Wirtupa mirllakatapa kurlukata waninyayi. Wiyirru pinakarrinyijjanaku, nyurra marnayjaninyi wiyirru. Palaja wurrarna Ngarrkalu, "Pirlurr Ngaju munu wantuliny marrngurrangunga ngarramarnti. Ngampa pilkulumanjaninyi kurlujartiny jinajamarra, partunurrangunga 120." ⁵ Marrngurrangu wiyirr kurlu yija jarrinyayi, munu pinakarrimiya Ngarrkanga, panypanyikinyiyili. Wurrarnakinyayarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku.

⁶ Palajalu wurrarna Ngarrkalu, "Marrngurrangulu wiyirru kurlujartiny jinayi. Wurrarnakinyayi ngarrakuny kurlujartiny jinaku. Ngajulu jinajaninyi ngalya. Kuwarri kurlu yija jarrinyiyi. Palajalu ngarlu wurmanyarna. ⁷ Marlkarri jilamarnajaninyi marrngurrangu wiyirr, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu pukun." ⁸ Warajalujakun marrngulu pikaly jirni Ngarrka. Yini paliny Noah. ⁹ Noah Ngarrkanga pinakarrinyikinyi, ngalya jirnikinyi. Munu kurlu jinama palinyu. ¹⁰ Partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, piririmartarrangujartiny, yini Shem, Ham, Japheth.

11-13 Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, “Jinta wiyirr marrngurrangu kurlujartiny yija waninyikinyayi. Panypanyakinyijiya, munu pinakar-rimijiya. Wurrarnakinyiyarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku, wirlar-nakinyiyarninyipa. Palajalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.

BOX WIRTUJINA YIJA (6:13-22)

14-16 Box wirtujina nganimarta yarni malaman nyuntulu, boat-ku, mangkurtungamarra. Mungkaja yarni malaman. Kankarni kangkuliny mangkurtulu. Wirtu jilaman yija, makanupa walpurra yarni mala-man. 17 Mangkurtu jilamarnajanaka wirtu. Wirtulu ngapalu kunuliny-janinyi. Nyuntu wanka kalkulumarnanta. 18 Ngalpulan, nyuntupa nyupa nyuntumilipa partanykarrangu nyumpalamilipa nyuparrangu janamili. 19-20 Kunmu jilijaninyi kuwiyirrangua wirrujartinyarrangu, wiyirr jungkanga marnti yananyakatarrangu ngalpa jilamanjaninyi boat-ja wirtujinanga. Kunmu jilamanjaninyi kuwiyirrangu, nyupangkanya nyupangkanya. Warinypa wariny mankulumanjaninyi, ngalpa jinaku boat-ja wirtujinanga. Wankangarra kalkulumarnajaninyi mangkurtungumarra. 21 Mayikupa warinypa wariny ngarnipilijanaka, nyurraku pukun mayi boat-ja wuru jilinyurruka.”

22 Yijalmarta jirnili Ngarrkanga Noah-lu, boat wirtu yiji yarni marna. Mungkaja yarni marna, makanupa walpurra. Mayipa wirtu warinypa wariny kuru marnapa ngalpa jirni. Yijalu wiyirr jirni Noah-lu muwarrja Ngarrkamilija.

7

MANGKURTU WIRTU NGAKARNA NGARRKALU (7:1-24)

1 Palaja wurrarnalu Ngarrkalu, “Jampa pungaliny ngapa wirtu nyarra. Nyampa jarrayi, boat-ja ngalpayi, nyuntupa nyuntumilirrangu. Nyuntujakun ngalypakata, nyuntujakun pinakarrinyikinyijin. Palajalu nyuntupa nyuntumilirrangu wanka kalkulumarnanyurrinyi. 2-3 Nyarrarrangu kuwiyirrangu yini marnarna ‘clean’ kaninykurtingi 7 kawajaninyi, nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu kuwiyirrangu yini marnarna ‘unclean’ kaninykurtingi waraja nyupangkanya kawapulinyi, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu wirrujartinyarrangu pukun 7 kawajaninyi nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Mangkurtu wirtujina yananyajalu, nyirrirnikartijarrangu janamili jirrja yankulupiyi warrarnja nyarrakurnujirri. 4 Karrpurrrangu 7-ja ngapa wirtu yiji ngakalamarna, jurrirti pilkuliny karrpurrrangu karrpurrrangu, 40 karrpurrranguku yija. Jalakartirrangu boat-ja mangkurtulu wirtulu marlkarri wirlalkuliny-janinyi.”

5 Noah-lu wiyirr jirni muwarrja Ngarrkamilija. 6 Mangkurtu milpanyaja warrarnja wakanyja, Noah 600 partunurrangujartiny. 7 Ngalpanyayi Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa warajapa mirtawarrangu janamili, palarrangujakun, boat-ja ngalpanyiya mangkurtu ngapajamarra. 8-9 Boat-ja kaninykurtunga kanyayi kuwiyirrangua wirrujartinyarrangu, “clean”-pa “unclean”, jungkanga marnti yananyakatarrangu, pirirripa mirtawa, Ngarrkamilija muwarrja.

10 Karrpurrranguja 7-ja mangkurtu wirtujina turlpanya. 11 Noah 600 partunurrangujartiny jarrinyaja, wirlarraja warajaja, wirlarranga warinyja partijirringa, karrpu 17-ja, kaninykartija jungkaja purlpurlpukarra ngapa wirtu turlpanya, mujunguja ngapa pungkanya pukun, mangkurtu wirtu yiji turlpanya. 12 Ngapa pungkanya 40 karrpu, pungkanya

kawarnikinyi, jurrti pirnikinyi, pungkanyikinyi. ¹³ Palangarra Noah-pa mirtawa palinymilpa partany pirirri janamili kujarrapa waraja, Shem-pa Ham-pa Japheth, janamili mirtawarrangu pukun, boat-ja ngalpanyia. ¹⁴⁻¹⁵ Wiyirra kuwiyi, wirtupa wupartu, jarntupa wariny, wirrujartinyapa jungkanga yananyakata, piriripa mirtawa, ngalpanyia boat-ja ¹⁶ muwarrja Ngarrkaja. Palaja jawapirti yamarna Ngarrkalu. ¹⁷⁻²⁰ Mangkurtu 40 karrpuku waninyi. Kankarrkurnu boat ngapalu kanya, ngapanga kankarningi waninyikinyi. Warnkupa mungkapa parlpu yamarnikinyi mangkurtulu. Ngapa raa karntinyi:::, 8 metres kanka warnkumarramarranga. Mangkurtu wirtujina yija. Marntiyarrakartipa nyuparrangu janamilpa kuwiyirrangupa boat-ja waninyikinyi wanka. ²¹ Jinta marlkarri jarrinyi, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa jungkanga marnti yananyakatarrangupa marrngurrangu pukun, wiyirr jalakartija, mangkurtulu marlkarri jirnjaninyi. ²² Wiyirr jungkanga punarranga ralyu-ralyujartiny marlkarri jarrinyi, mangkurtulu marlkarri kunanyajaninyi wiyirr. ²³ Ngarrkalu jungkaja marlkarri wiyirr. Yirrkulu Ngarrkalu kalkurnukinyijaninyi boat-ja Noah-nga. ²⁴ Pala mangkurtu yirru waninyi kanka 150 karrpurrangunga.

8

MANGKURTU JIPI JARRINYI (8:1-19)

¹ Ngarrkalu munu kakurnamajaninyi Noah-pa wiyirr kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu boat-ja. Wangal ngakarna. Ngapa kaniny jarrinyikinyi jinu, kujarrapa kujarra wirlarrarrangungu. ² Pala ngapa purlpurpura jarrinyikinyi jipi jirni Ngarrkalu, pala ngapa pungkanya mujunguja jipi jirni pukun. ³ Mangurtu kaniny jarrinyikinyi jinu, 150 karrpurrangunga. ⁴ Wirlarranga 7-ja, karrpu 17-ja, boat warnkunga kankajirringi kajarna, warnkumarramarranga kankarni, ngapinga, Ararat-ja. ⁵ Yirrkulu ngapa kaniny jarrinyikinyi, kaniny jarrinyikinyi, wirlarranga 10-ja, karrpu 1-ja, miral jarrinyi warnkurrangu jurnturtu, ngapapurnija. ⁶⁻⁷ Palaja, karrpuja 40-ja kaarnka ngakarna Noah-lu. Kaarnkalu kanyjirninkinya jungkaku punarrakupa mungkaku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Kanka marra jukurti pirnikinyi. Yarti ngapa yananyajapa jungka punarra jarrinyi, pala kaarnka ngalya. ⁸⁻⁹ Palaja, karrpuja 7-ja, Noah-lu wariny wirrujartiny ngakarna, kurlukuku. Partarl kanyjirninkinya jungkaku punarraku. Jampa kulpunya boat-karti. Parirr jirrarna Noah, kajarna kurlukuku parirra, ngalpa jirni kaninykarti boat-ja Noah-lu. ¹⁰ Karpungu 7-ja mimarnakinya Noah. Palaja yarrana ngakarna kurlukuku. ¹¹ Ruka-ruka kulpunya boat-karti, parrka kanya jawanga. Noah-lu wurrarna, "Ngapa kaniny jarrinya kawaninyi." ¹² Palaja karrpuja 7-ja, yarrana yakurr marnalu kurlukukuku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Yirrirni jungka. ¹³ Noah 601 partunurrangujartiny, wirlarra1-ja, karrpu 1-ja, ngapa yana, jungka punarra jarrinyikinyi. ¹⁴ Palaja Noah yamanapinti boat-mili yinyji pirni, parrjarn-parrjarna. Jungka yijalu punarra jarrinyikinyi, kararr waninyi jungka. ¹⁵⁻¹⁷ Palaja Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, "Katukalkulinyurru, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu katu jilkulinyurrujaninyi. Jirra jarrinyaku jana, kurrngal jarrinyaku ngunarriirringi." ¹⁸⁻¹⁹ Palaja katukarnayi boat-ja Noah-pa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangupa, nganin-nganin kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu.

NGARRKA YINYALI KUWIYIPA WIRRUJARTINYARRANGU NOAH-LU (8:20-22)

²⁰ Warnkurrangu wuru jirnijaninyi Noah-lu. Kujarrapa waraja manajaninyi “clean” kuwiyirranguru jarnturrangupa kujarrapa waraja “clean” wirrujartinyarrangu jarnturrangu, Ngarrkanga yinganyaku. Wirlarnajaninyi, warnkunga wurunga kankarni winyjapa majangu kamparnajaninyi tikirlkartijakurl, jurnpakartijakurl. Palajun jirnikinyayi walangkarrangu, Ngarrka pikaly jinaku. ²¹ Puntaju Ngarrkalu wurarnarninyi yija, “Marrngurrangulu kurlu jirnikinyayi yija. Palajalu kurlu jirnirni warrarnku wakanyku. Munu yarrana palajun jilamarna. Marrngurranguku miranu ngaju. Partany waninyaja kurlujartinyngarrajakun jirnaku kurrngarnakinyi yarningu. Munu yarrana marlkarri wirlalarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa wiyirr yija, marrngurrangulu kurlu jinaja. Warajamalja jirnirni. Munu yarranakanu. ²² Kuwarringa yurrangapa partunu yajalkulinyupularninyi, karpupa warrukarti yajalkulinyupularninyi, parrpakarrapa wararri yajalkulinyupularninyi. Palajunngarra jarrulupiyi ngarrakuny.”

9

NGARRKALU TARN-TARN MUWARR YINYALU NOAH (9:1-19)

¹ Noah-ngapa partanykarrangungu ngalypalu muwarr pirnijanaku Ngarrkalu. “Partanykarrangu kurrngal kangkulinyurru. Ngunarrjirringi wantulupiyi. ² Kuwiyirranguku wiyirru nyampali wantulinyurru, wirnti wantulupiyi nyurraku kuwiyipa wirrujartinyapa marnti yananyakatapa janpamalu. ³ Kuwarri yinganyarnanyurrinyi ngananyaku jana wiyirr, janpamalupa kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu. Purlpi mayijakun ngananyikinyinyurru. Kuwarringi kuwiyi pukurl ngalkulinyurru. ⁴ Pijirri munu ngananyaku nyurralu. Kuwiyi ngananyarrulinyurru, pijirri yakarnarrulinyurra ngananyawayi. ⁵⁻⁷ Marlkarri wirlanaku marrnguku munu. Ngalypaku wantayi marrngukarra. Marrngurrangu ngajukapali jinarnajaninyi. Palajalu munu marlkarri wirlalinyurru marrngu. Nganurtulu marlkarri wirlanaja marrngu, palinyngarra marlkarri wirlalkuliny nyurralu puntaju. Kuwiyilupa marlkarri wirlanaja marrngu, puntaju marlkarri wirlalkuliny nyurralu.”

⁸⁻¹⁰ Muwarr wurrarnajanaku yarrana Ngarrkalu, Noah-ngapa palinyмили partanykarrangungupa. “Nyungu muwarr yinganyarnanyurrinyi, nyurrapa, nyurramilirrangupa, kuwiyirrangupa, wiyirru jungkangaku. ¹¹ Nyungujalu muwarrjalu ngajumilijalu munu marlkarri wirlalarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa nganin-nganin mangkurtulu. ¹² Nyungujajakurl, jipi wantulinyapa. Muwarr kuwarri yinganyarnanyurrinyi, ¹³ ngurnungu wirrirnirni ngajumili rayinpuwu mujungungu. ¹⁴⁻¹⁷ Ngakarnarrulumarna nyurraku mujungurrangu ngapajartiny, palanga rayinpuwu ngajumili wirrilamarna mujungungu. Yija yirrilamarna pala. Yirrinaja, yija kurlka jarrulumarna muwarr nyarra ngajulu wurrarnarna. Pala rayinpuwu mujungunga kurlkali marnapinti muwarrku ngajumilaku nyurraku. Pala tarn-tarn muwarr ngajumili nyurrakupa kuwiyirrangukupa, jungkangaku wakanyku. Munu wiyirr marlkarri wirlalarnajaninyi mangkurtulu. Palajajakunngarra wantulinyapa.” ¹⁸⁻¹⁹ Palarrangu Noah-mili partanykarrangu, Shem-pa Ham-pa Japheth, boat-ja milpanyayi. (Ham-ngarra japartu Canaan-ku.) Partany kanyayijaninyi kurrngal. Nganyjuru kuwarri palajarrangu wiyirr milpanyinyi.

NOAH KARIJA JARRINYI (9:20-21)

²⁰ Mangkurtuja wirtujinaja Noah jungka karli-karlinyikinyi, vineyard wirriri, grapes-ku. ²¹ Grapes-ja wayin yarni marna. Karrpu warajanga, wayin minpinaja, karija jarrinyi. Kalikungu karta karrinyi, kurta.

HAM-JU KURLU JIRNI (9:22-23)

²² Ham, Canaan-mili japartu, yirriri japartumarniny Noah kurta waninyi. Kaliku jalakarti yana, marrkajirringi wurrarnapulaku. ²³ Palaja Shem-pa Japheth ngapi manapulu, ngurriny manapulu, ngurtinga kanka kanyapulu, purl-purl marnti yanapulu, japartumarniny wartu jirnipulu. Palajunju jinaja warinykarti parjarnapulu, japartu kurta yirrinangamarra.

YUMPU CANAAN-JA WIRRIRNALA NOAH-LU (9:24-29)

²⁴ Kananakanu karijaja Noah miranu jarrinyi palaku, palajun jirni nyirtingunyalu palinymilalu Ham-ju. ²⁵ Palaja yumpu wirrirnala Canaan-ja, Ham-mili partany.

“Canaan-ku yumpu jarrulkuliny. Warrkamukatapirrayi wantujanakuli mamajirranguku.”

²⁶⁻²⁷ Palaja wurrarna Noah,
“Ngarrka nyurra malayili marrngurrangulu,
Nyampali Shem-ku,
wantulali warrkamukata palinymili Canaan!
Ngarrkalu warrarn Japheth-mili jirrali!
Japheth-pa Shem nganiwarralpiirtijartiny
jarrupululu,
Shem-ku warrkamukata jarrulula!”

²⁸ Mangkurtuja wirtujinaja Noah 350 partunurrangungu waninyi.
²⁹ Partunurrangu 950 waninyi, palaja marlkarri jarrinyi.

10

¹ Noah-mili partanykarrangu kujarrapa waraja, (malyurta) Shem-pa (nyirtingunya) Ham-pa (murrkangunya) Japheth. Mangkurtuja wirtujinaku partanyarrangu turlpanyayianaku.

JAPHETH-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:1-5)

² Japheth-mili partanykarrangu: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras. ³ Gomer-mili partanykarrangu: Ashkenaz, Riphath, Togarmah. ⁴ Javan-mili partanykarrangu: Elishah, Tarshish, Kittim, Rodanim. ⁵ Nyirrirnikartijarrangu janamili kujungurruwarrangu, boat-ku yarni-yarnirrangungu. Jirra yanayi warrarnarrangukarti. Warajapa waraja warrarn walja ngurrju marnayi, muwarr walja muwarr pinayi.

HAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:6-20)

⁶ Ham-mili partanykarrangu: Cush, Egypt, Put, Canaan. ⁷ Cush-mili partanykarrangu: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, Sabteca. Raamah-mili partanykarrangu: Sheba, Dedan. ⁸ Cush japartu jarrinyi Nimrod-ku. Nyarra Nimrod nyampalikata jarra-jarrinyi, kamparta, juji-jujirnikinyi Ngarrka. [His name means “Let us revolt!”] ⁹ Kuwiyimartapa yija paliny. Yarti wurrarnikinyiyalu palinyku, “Nyungu piriri Nimrod-kapali, kuwiyimarta yija, Ngarrka juji-jujinakata.” ¹⁰ King jinarninyi warrarnja Babylonia. Palanga warrarn nyungurrangungu cities: Babel, Erech, Akkad, Calneh. ¹¹ Palaja warrarn jirrnarnungu Assyria-karti. Yarni marna cities,

ngapirrangu, Nineveh, Reheboth-Ir, Calah, ¹² Resen. (City wirtu yiji pala, partijirri Nineveh-pa Calah).

¹³⁻¹⁴ Egypt-mili partanykarrangu: Lud, Anam, Lehab, Naphtu, Pathrus, Casluh, Caphtor. (Palarrangu Philistines Casluh-mili nyirrirnikartijarrangu.)

¹⁵⁻¹⁸ Canaan japartu Sidon-ku, murrkangunya palinymili, Heth pukun. (Pala Sidon japartu jarrinyijanaku Sidonians-ku.) Nungujajirri Canaan-mili nyirrirnikartijarrangu: Jebus, Amor, Girgash, Hivi, Arki, Sini, Arvad, Zemar, Hamath. Yarti nyungurrangu wiyirr jirra yanayi::, ¹⁹ janamili warrarnarrangu Sidon-ja Gerar-karti [but not as far as] Gaza-kartijakun. Ngurnunguja kakarrakurti Sodom-kartipa Gomorrah-pa Admah-pa Zeboiim, Lasha-martaji. ²⁰ Nyarrarrangu Ham-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja clan-jartiny walja, warrarnjartiny walja, muwarrjartiny walja.

SHEM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:21-31)

²¹ Shem japartu jarrinyijanaku partany piririmarta pukun. Shem japartu wiyirru marrngurrangu warrarnja Eber-nga waninyi. ²² Shem-mili partanykarrangu: Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, Aram. ²³ Aram-mili partanykarrangu: Uz, Hul, Gether, Meshech. ²⁴ Arphaxad japartu Shelah-ku. Shelah japartu Eber-ku. ²⁵ Kujarra partany pirirri ngayarta jarrinyipulu Eber-ku. Waraja yini Peleg. Nyarra waninyaja marrngurrangu jirra yanayi. [Separated, a reference to the confusing of the language at Babel.] Peleg-mili marrka Joktan. ²⁶ Joktan-mili partanykarrangu: Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, Jobab. Nyarrarrangu wiyirr Joktan-ja. ³⁰ Warrarnarrangu janamili Mesha-ja Sephar-karti, warnkumarramarranga kakarrakurtinga. ³¹ Nyarrarrangu Shem-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja family-nga waljanga, warrarnja waljanga, muwarr pirnikinyi muwarr janamili walja [“identified by their clans and languages, in their territories and nations.”]. ³² Nyarrarrangu clans Noah-milirranguja piririmartarranguja, palajun [“arranged by nations according to their lines of descent”].

11

BABEL-JA NYUNYPAL JIRNIJANAKU MUWARR NGARRKALU (11:1-9)

¹ Palaja punja waraja muwarr ngarrany muwarr pirnikinyi marrngurrangulu. ² Kakarrakurnu yana-yananyikinyayi. Parlkarranga wirtungu turlpanyayi, kakarrakurnungu. Yini pala warrarn Babylonia. ³⁻⁴ Muwarr pirnayarningu, “Munu jirra yankuluminyi, ngunarrikurnujirri. Kunmu wantuluminyi. Nyungungungarra wantuluminyi, ngatu. Ngurra wirtu yarni malaminya, warnkukapali pukurl wirtu yarni malaminyi, nganimarta yiji, kankakurnu, parlparrkartijakun. Wiyirru jintarrangulu nganyjuru wurralapiyinyurrinyi. Wurralapiyi, ‘Ngurnungurrangu marrngurrangu Babylonia-nga, yalyjirr waninyayi, miranu yiji jana.’”

Parla maninyikinyiya, purikarrangu jirnikinyiya, kamparnakinyiya wikang karany jinaku, kurrngal yarni marnakinyiya yija. Kulurnu mantarnakinyiyaninyi bitumen-ju. Yarni marnayi, yarni marnayi.

⁵⁻⁶ Ngarrkangarra milpanya pala city-pa tower-ku yirrinaku. Miranu waninyikinyijanaku. Wurrarna palinyju, “Kunmu waninyayi, warajakun muwarrjartiny. Palajalu nyungungarra jirniyi. Yarti

nganiwarralpirtiku karrinyayi, pala jilkulupiyi. Yarranakanu jiti kurlu jiliyili. ⁷ Yuu, palangamarra katukalkunya, nyunypaly jilaminyijanaku muwarr, warinypa wariny muwarr pilipiyi. Palaja munu kurlkapirli wantulupiyarningu.” ⁸ Pala jirni Ngarrkalu. Nyunypaly jirni muwarr janamili. Wiyirr jirra jirnijaninyi ngunarrijirri. Munu yarranakanu yarni marnamiyi ngurra wirtujina janamili, warnkukapalipa wirtujina yija. Yakarnayi kuta ngarrany, kakuputu yakarniya. ⁹ Yini pala ngurra “Babel”. Pala muwarr “Babel” wurraninyi, “Kakurnayarningu Muwarr Yajarri.” Ngurnjurn-ngurnjurnayarningu muwarrku.

SHEM-MILI PARTANY ARPACHSHAD NYIRRIRNIKARTIJARRANGU KANYAJANINYI (11:10-26)

¹⁰ Nyungurrangu nyirrirkartijarrangu Shem-mili Arpachshad-ja. Mangkurta jarrinyaja kujarra partunujirrija, Shem 100 partunurrangujartiny, japartu jarrinyi pirirriku partanyku, yini marna Arpachshad. ¹¹ Palaja Shem wanka jarrinyikinyi 500 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹² Arpachshad 35 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Shelah. ¹³ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Shelah 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Eber. ¹⁵ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁶ Eber 34 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Peleg. ¹⁷ Palaja Eber wanka jarrinyikinyi 430 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁸ Peleg 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Reu. ¹⁹ Palaja Peleg wanka jarrinyikinyi 209 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Reu 32 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Serug. ²¹ Palaja Reu wanka jarrinyikinyi 207 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²² Serug 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Nahor. ²³ Palaja Serug wanka jarrinyikinyi 200 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁴ Nahor 29 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Terah. ²⁵ Palaja Nahor wanka jarrinyikinyi 119 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁶ Terah 70 partunurrangu jarrinyi, palaja japartu jarrinyi Abram-kupa Nahor-pa Haran.

TERAH, ABRAM-MILI JAPARTU (11:27-32)

²⁷⁻²⁸ Punjaja nyarraja mangkurta wirtuja pirirri turlpanya, yini paliny Terah. Ngurrara paliny warrarnja Chaldea-nga. Tawunja waninyikinyi, yiningi Ur-unga. Paliny partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, yini Nahor-pa Abram-pa Haran. (Nyarra Haran partanykarrangujartiny, partany yini Lot, kurntalirri yinijirri Milcah-pa Ishcah.) Wankanyungu Terah-nga, Haran marlkarri jarrinyi, palinymilingi warrarnja, palanga tawunja Ur-unga.

²⁹ Warajanga jarrinyipulu Nahor-pa Haran-mili kurntal, Milcah. Warajanga jarrinyipulu Abram-pa Sarai, nyungujirri. [??Translation Team to decide.] ³⁰ Sarai-lu munu partany kangama, partanymajirri waninyikinyi.

³¹ Palaja Terah-lu yakarna pala tawun. Kanyajaninyi palinymili partany, Abram, palinymili ngarraya, Sarai, palinymili karluji, Lot, janajakun.

Karakurnu yananyikinyiyi warrarnkarti warinykarti, Canaan-karti. Partijirri kajarnayi, tawunja yiningi Haran-ja. Palamanga ngatu waninyiyi punja. ³² Palamangangarra marlkarri jarrinyi Terah, Haran-ja. Ranyji yijajiji paliny, partunurrangujartiny kurrngaljartiny, 205-jartiny.

12

ABRAM-KU MUWARR PIRNALU NGARRKALU (12:1-3)

¹ Purlpi Ngarrkalu wurrarnili Abram-ja, "Yakalaman warrarn nyuntumili, yakalamanjaninyi jarntu marrngurrangu, yakalaman ngurra japatumili. Warrarnkarti warinykarti yankuluman, jurti jilamarnangu, nyuntu palanga turlpanyajalu wurralamarnangu, 'Nyungungarra nyarra warrarn.' ² Yungkulumarnanta jamuji karlujirrangupa kurrngal yiji jarrulupiyi, nyirriirnikartijarrangu pukun. Nyuntu wirtu nyampali jilamarnanta, ngalya yiji jilamarnangu. ³ Jintalupa ngalya jilapiyingu, puntaju ngalya jilamarnajanaku ngajulu. Jintalupa kurlu jilapiyingu, puntaju kurlu pilamarnajanaku ngajulu. Nyuntumilirranguja ngalya jilamarnajanaka wiyirru marrngurranguku, wiyirra ngunarrijirri warinyja warrarnjarrangu."

CANAAN-KARTI YANA ABRAM (12:4-9)

⁴⁻⁵ Palaja Abram yana, Ngarrkamilija muwarrja. Palanga mirtanya paliny, partunurrangujartiny 75-jartiny. Kanyajaninyi mirtawa palinymili, Sarai, palinymili marrkamili partany pukun, Lot, kanyajaninyi kuwiyirrangupa wurrukara palinymili. Marrngurrangu pukun kanyajaninyi, wiyirr warrkamukatarrangu palinymili, ngurrju marnajaninyi palanga tawunja, Haranja. Yakarnaya Haran, yananyikinyiyi kurilakurnu, warrarnkarti Canaan-karti. Ngurrarrangu ngurra yananyikinyiyi. Kajarniyi palanga, warrarnja Canaan-ja.

⁶ Yaninyikinyiyi. Partijirri Canaan-ja ngarrany karta karrinyiyi wirtungu mungkamartaji, yarta jirniya ngapingi, palamartaji mungkamartaji yini Moreh. Tawunmartaji Shechem-martaji mungka pala. (Palanga ngarrany kajarniyijanaku palanga warrarnja Canaan-ja ngurrarrangu.) [??Translation Team to decide.]

⁷ Palaja Abram-ku miral jarrinyalu Ngarrka, wurrarnili, "Nyungungarra warrarn yungkulumarnajaninyi jamuji karlujirrangupa nyuntumili." Palajalu palanga warnkurrangu kuru marna Abram-ju, wuru jirni. Palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁸ Palaja yanayi kurilakurnu, warnkumarramarrakarti, kakarra ngapija, Bethel-ja. Ngurra yarta jirniyi partijirri Bethel-japa Ai-ngi, palanga kaliku janamili yarni marnayi. Yarrana warnkurrangu kuru marna, wuru jirni, palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁹ Palaja kurilakurnu yananyikinyiyi, ngurrarrangu ngurra, yananyikinyiyi pirrakarti.

ABRAM EGYPT-KARTI YANA (12:10-20)

¹⁰ Palaja pala warrarn punarra jarrinyi, ngapamajirripa mayimajirri. Kurluny-kurlunya waninyikinyiyi Abram-pa palinymilirrangupa kuwiyirrangupa. Palaja Abram-jupa palinymilirrangulu yakarniyi pala warrarn, karakurnu yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Egypt-karti, nguraku yarta jinaku palanga. [??Translation Team to decide.]

¹¹ Yananyajalu Abram-ju wurrarnili mirtawanga palinymilingi, "Nyuntu ngumpa ngalya. ¹² Ngurnungurrangulu pirirrimartalu Egypt-ja parrjanajalu, nyuntuku karrulupiyingu. Yijapa wurralapiyarningu, 'Pala mirtawa palinymili. Pirirri wiralkunyalu, mirtawa wankanyu kalkuluminyi.'

¹³ Palangamarra wurralamanjanaku, 'Nyungu mamaji ngajumili.' Palajun jinajalu, munu wirlalaminyi, ngalypalu parrjana wirrilaminyi."

¹⁴ Palanga warrarnja kajarnapulu, Egypt-ja. Ngurrarrangulu Sarai yirrirniyi. Wurrarnikinyi, "Pala mirtawa ngumpa ngalypa." ¹⁵ Warinyarrangulu wirtulu parrjarnikinyi paliny, nyampalingi wirtungu janamilingi wurrarniyili, "Payi! Pala mirtawa, marrka Abramumili, yija-yiji ngumpa ngalypa." Nyampalilu karra marnajanaku, "Pala mirtawa ngajuku kangkulupijinyurru." Kanyayalu Sarai nyampalikarti.

¹⁶ Puntaju Abram yinyala nyampalilu kurrngal kukurnjaripa purlikapa tangkpa kamal, marrngurrangu warrkamukatarrangu, pirirrimartapa mirtawanyjarri.

¹⁷ Sarai waninyikinyi wirtungu nyampalimilingi ngurranga. Palajunjalulu Ngarrkalu nyampalipa wurrku jirnijaninyi palinymilirrangulu. Wurrku wirtu yija jarrinyi. ¹⁸ Palaja nyampalilu muwarr ngakarnalu Abramku, "Kurtali." Warnta marna, "Kurlu jirninjin, nyuntulu! Mitu marnayin, nyungu mirtawa nyuntumili. [??Translation Team to decide.] ¹⁹ Nganijalu muwarr pirnin, 'Marrka ngajuku?' Nyuntumilija muwarrja kanyarna mirtawaku. Nyungungarra mirtawa nyuntumili. Kawa! Jipi yarrapulu ngarrakuny!" [??] ²⁰ Wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilingi jurtu ngakalapiyi Abram. [?? Translation Team to decide.]

13

ABRAM KULPANYA BETHEL-KARTI (13:1-7)

¹ Palaja Abram-ju yakarna Egypt, pirrakarti warrarnkarti Canaan-karti kulpanyi. Kanya palinymili mirtawapa palinymili marrkamurninymili partany, Lot, kanyajaninyi warrkamukatarrangupa wurrakarra wiyirr. ² Palanga Abram kurrngaljartiny yija-yiji kuwiyirrangujartiny, kukurnjari, nanikutu, purlika, tangki, kamal, miji-mijipa warnku, ngani warralpiri.

³ Ngurrarrangu ngurra yaninyikinyi, kulpanyi nyarrakarti ngurrakarti Bethel-martaji. ⁴ Palangangarra purlpilu Abram-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pirnikinyalu Ngarrkaku. Kulpanyajalu yarrana ngarlujaja yiji nyurra marna Ngarrka.

⁵ Lot pukun palanga waninyikinyi, kuwiyirrangupa warrkamukatarrangu, kurrngaljartiny paliny. (Palanga jinta ngurrarrangulu pukun nyarranga warrarnja waninyikinyi, Canaan-milirrangupa Periz-milirrangulu.) [Translation Team to decide: should we use "Canaan-mili" or "Canaanite-mili" ??] ⁶ Kuwiyirrangulu munuyiji palanga warrarnja. Abram-milalu warrkamukatarrangulupa Lot-milalu warrkamukatarrangulu partarl warrulyku kanyjirnikinyi kuwiyirranguku. ⁷ Palajalu pulanymilalu warrkamukatarrangulu kulilu yirrirnikinyiyarninyi.

JINTA PIRNIPULARNINYI ABRAM-PA LOT (13:8-18)

⁸ Abram-ju wurrarnili Lot-ja, "Ngali waljajirri. Kulimajirri wantuli, kulimajirri wantulupiyi ngajumulipa nyuntumili warrkamukatarrangu.

⁹ Nyungu warrarn wirtu. Jinta pilkularninyi. Ngurrju malaman warrarn nyuntumili. Mankuluman nyuntulu palaji warrarn, ngaju yankulumarna warinykurnu."

¹⁰ Lot-ju parrjarn-parrjarna warrarn kakarrakurnu, yirrirni parlkarra pijumartaji, yini pala piju Jordan. Pala warrarn ngalypa yiji, ngapa wirtujartiny, Zoar-kartijakun, Ngarrkamilikapali Garden-kapali, warrarnkapali

Egypt-kapali. Palanga parlkarranga waninyikinyipulu tawunjirri, ngapijirri, Sodom-pa Gomorrah. ¹¹ Ngurrju marna palangarra warrarn Lot-ju, kakarrakurnu yana. Palajun jinta pirnipularninyi Abram-pa Lot. ¹² Abram Canaan-ja warrarnja waninyikinyi, Lot-ju parlkarranga ngurra jirni nyarrajirri tawunmartajirri, wangka Sodom-martaji ngurra jirni. ¹³ Palarrangu marrngurrangu Sodom-ja panyanyikinyiyili Ngarrkanga. Yija-yiji kurlujartinyarrangu jana. (Yarti Ngarrkalu wirlarnapulinyi palajirri yintajirri, Sodom-pa Gomorrah.)

ABRAM HEBRON-KARTI YANA, NGARRKALU WURRARNILI (12:14-18)

¹⁴ Palaja Abram-aja wurrarnili Ngarrkalu, “Nyunguja parrjalaman wiyirr ngunarrijirri, yalinyjakurnupa, kurilakurnu, kakarrakurnupa karakurnu. ¹⁵ Nyungu warrarn wakany yungkulumarnanta, nyuntukupu nyuntumilirranguku jamuji karlujirrangukupu nyirrirnikartijarranguku, ngarramarnti. ¹⁶ Kalkulumarnajanaku, kurrngal yiji jarrulupiyi. Nyuntumilirrangu partarl yinipa wirrilipiyijaninyi jintalu. ¹⁷ Jipi yankayankuluman nyungungu warrarnja, parrjalaman. Wiyirr nyuntumiligarra. Yungkulumarnanta ngajulu.” Palajun wurrarnili Abram-ja.

¹⁸ Palaja Abram-ju yakarna pala ngurra, warinykarti ngurrakarti yana, mungkarrangungu Mamre-nga waninyikinyi, tawunmartaji, Hebron-martaji. Yarrana wuru jirni warnkurrangu, ngarluja nyurra marna Ngarrka.

14

4 KINGIRRANGUPA KULIPATIRNAYYARNINYI 5 KINGIRRANGU (14:1-12)

¹⁻⁴ Palaja 4 kings, marrngurrangu kakarnija, ngajarrirrangungu, kunmu jarrinyiyi, milpanyiyi wirlanaku Sodom-martajiku ngurrararangungu. Yini janamili King Amraphel Babylonia-ja, King Arioch Ellasar-ja, King Chedorlaomer Elam-ua, King Tidal Goiim-ua. Nyarra King Chedorlaomer-lu puripi nyampali jinarninyi janaku marrngurranguku Sodom-kurtirrirrangungu. Jakurlirnijaninyi kulilu yinganyaku warnkuku wirtuku. Palarrangulu Sodom-kurtirrirrangulu warnku yinganyikinyiyalu punja, 12 partunurrangu. Yartikarra karra marnayarningu, “Kuwarlingulu munu yungkuluminya warnku Chedorlaomer, jambiliminyi. Munu pinakarruluminyalu.”

⁵ Palajalu King Chedorlaomer Elam-ua nyampalipa warinyarrangu kingirrangungu kakarnija kunmu jirniyijaninyi pirirrimarta kulikatarrangu janamili. Palaja yanayi palarrangu wiyirr kulipartinaku Sodom-kurtirriku ngurrararangungu. Kurilakurnu yananyikinyiyi, Sodom karrkarnayi, pala kara waninyi janaku. Wirlarnayijaninyi Rephaim Ashteroth-Karnayim-unga, Zuzim Ham-unga, Emim parlkarranga Kiriataim-unga, ⁶ Horites warnkumarramarranga Edom-unga. Purra pirniyijaninyi Elparan-kartijakun, pirrakartijakun. ⁷ Palaja warlirniyi, turlpanyayi Kadesh-karti. (Puripi pala Kadesh-mili yini Enmishpat.) Wirlarnayi warrarn wakany Amalekite-mili, wirlarnayi Amorites Hazazon Tamar-nga. Yartikarra kurningumarra milpanyiyi Sodom-karti.

⁸⁻⁹ Palaja kingirrangungu nyarra tawunjarrangu, ngapija, Sodom-ja, Gomorrah-ja, Admah-ja, Zebaiim-ua, Bela-ja, palarrangulu 5 kingirrangungu kunmu jirniyijaninyi kulikatarrangu janamili, jantujartiny. Purra yanayijanaku palarrangu 4 kingirrangungu kakarnijarrangukarti. ¹⁰ Kulipatirnayarninyi Siddim Valley-nga, Dead Sea-martaji, warrarn-ja mawurla-mawurlanga. Partijirringa martuwaringi pirtirrangungu kurrngal,

ngapijartiny, bitumen-jartiny. Sodom-japa Gomorrah-ja kingijirri kulingimarra mirti jarrinyaja, pirtirrangungu pungkanyiyi. Jinta 3 kingirrangungu warnkumarramarrakarti mirti jarrinyayi.

¹¹ Palaja palarrangulu 4 kingirrangulu kakarnijarrangulu wiyirr mayipa wurrukarra kanyayarningu Sodom-japa Gomorrah-ja. ¹² Nyarra Lot, Abram-mili marrkamili partany, Sodom-ja wanikinyi. Kanyayi Lot-pa kanyayi Lot-mili wurrukarra wiyirr pukun. Jinta marrngurrangungu pukun kanyayijaninyi. Yakarniyi yananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.

ABRAHAM-JU WIRLARNAJANINYI KAKARNIJARRANGU, KULPANYA MANAJANINYI LOT-PA JINTA (14:13-16)

¹³ Palangangarra Abram waninyikinyi mungkamartaji Mamremilimartaji. Mamre-pa palinymili marrkajirri, Eshcol-pa Aner, jana jarntu Abram-uku. Waraja pirirri kulipartinaja mirti jarrinyi, milpanyalu Abram-karti, wurrarnili, "Palarrangulu kulikatarrangulu kakarnijarrangulu kanyayi pujamu nyuntumili, paliny jananga kanyayi."

¹⁴ Pala muwarr pinakarrinyajalu Abram-ju kunmu jirnijaninyi pirirrimarta kulikata palinymilirrangungu. Palarrangungu 318 yanayi Abram-ja. Yajarniyijaninyi palarrangungu kakarnijarrangungu. Mamre-pa Eshcol-pa Aner pukurl yanayi. Nyirrirnilu yajarnakinyiyijaninyi, kaja yalinyjikurnu yanayi, palakarti warrarnkartijakun, Dan-kartijakun. ¹⁵ Warrukartingi Abram-ju jinta pirnijaninyi pirirrimarta palinymili, jirra jirnijaninyi. Palangangarra kakarnijarrangungu marrjalu wirarniyijaninyi, mirtingi jirniyaninyi ngarramarnti, purra pirniyaninyi yalinyjikurnu warrarnkartiku warinykarti, Hobah-kartijakun, yalinyjikurnu ngapi, Damascus-ja. ¹⁶ Palaja Abram-milalu Sodom-japa Gomorrah-ja ngurraramili wurrukarra wiyirr kulpunya manayijaninyi, Lot-pa wurrukarra palinymili, mirtawarrangungu jinta jinmurntuja pukun wiyirr. Palaja kulpanyiyi wiyirr kurilakurnu.

ABRAHAM-JU KUWIYIRANGUPA WURRUPA YINYALU MELCHIZEDEK-JA (14:17-24)

¹⁷ Abram ngurrakarti jampa kulpanyikinyi, nyarra Sodom kingi purrpi yana, parlkarranga partijirri kaniny mawurlangarrangungu, yiningi Shaveh Valley (wariny yini King's Valley.) ¹⁸ Pirirri wariny, yini Melchizedek, paliny pukun palanga milpanyalu, Abram-ku kanyalu karlu-karlupa wayin. Nyarra Melchizedek nyampali pala tawunku, Salem-ku. Purlpija paliny pukun yatil waninyikinyi Ngarrkaku, palaku Kankajirri Nyampaliku.

¹⁹⁻²⁰ Nyungulu yatilju Melchizedek-ju wurrarnala Abram-ja, "Miranu nyuntu Ngarraku. Kankajirri Nyampali paliny. Parlparra jungkapa kujungurrupa wiyirr pukun jirnijaninyi palinyjungarra. Japirr marnarna Ngarrka ngalya jilkulumanga. Nyurra malkunyi Ngarrka, Kankajirri Nyampali. Palinyju kartuwarra marnanta, nyuntuku kulikata kakarnijarrangungu wirarnajaninyi ngarramarnti."

Palaja Abram-ju wurrukarraja kulpunya jinaja yinyali. 10-ja purlikarrangungu yinyali waraja, 10-ja kukurnjarirrangungu yinyali waraja, palajun kuwiyirrangungu wurrupa yinyala Melchizedek.

²¹ Palalu Sodom-ju kingilu wurrarnili Abram-ja, "Wurru kulpunya jinajarrangungu kalkulumanparningu. Ngajumili marrngurrangungukujakun karrinyarna."

²²⁻²³ Puntaju karra marnalu Abram-ju, "Munu kalkulumanrangungu wurrukarra nyuntumili, munu yiji. Ngarrka nyampali wiyirruku, palinyjungarra wiyirr jirnijaninyi, parlparra jungkapa kujungurrupukun. Purlpi

wurrarnarnalu Ngarrkanga munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu wupartupa wara. Nyuntulu wurralanpili, 'Ngajulu yija yinyarnalu Abram wurrukarra palinyмили wiyirr.'²⁴ Palajun wurralanpili. Palangamarra munu kangkulamarnangu wurrukarra. Puru mayijaku kalkulamarnajanaku wangalanguku ngajumulaku. Nyungurrangu jinta pukun kanyarnajaninyipa ngajungu, Aner-pa Eshcol-pa Mamre. Yuwaninyi wurrukarra palarrangu piririmarta."

15

ABRAM-JA MIRAL JARRINYILI NGARRKA (15:1-21)

¹ Palaja kapukarringi Abram-ja miral jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, "Abram-kayi, wirntiwayi. Kalkulumarnanta ngarramarnti ngajulungarra. Yijalu wurrukarra wirtu yungkulumarnanta."

² Abram-ju puntaju karra marnalu, "Nyuntukurra nyampali wiyirrku. Nganjalu yungkuliminyin wurrukarra wiyirr nyuntulu? Yirru partanymajirri waninyarna. Marlkarri waninyaja ngaju, warrkamukatalu ngajumulalu, Eliezer-lu, Damascus-jirrilu, palinyjungarra mankuliny wurrukarra ngajumili. ³ Munu yingamanyin partany. Ngajumili wurrukarra wiyirr mankuliny warrkamukatalu ngajumulalu."

⁴ Puntaju wurrarnala Ngarrkalu, "Munu warrkamukata nyuntumili, munu Eliezer, munu palinyju mankuliny wurrukarra nyuntumili. Partanyju nyuntumulalu waljalungarra, palinyjungarra mankuliny nyuntumili wurrukarra." ⁵ Palaja jalakarti kayi marna Abram, wurrarnala, "Parrjala kanka, ngurnungurrangu parjalajaninyi panikatarrangu. Kurrngal yiji. Munu yinipa wirrirkankanjaninyi, kurrngal. Nyuntumili jamuji karlujirrangungu waljapa nyirrirnikartijarrangu pukun kurrngal yiji jarrulupiyi. Munu yinipa wirrilamanjaninyi, kurrngal yiji." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

⁶ Abram-ju pinakarrinyi, yijalu yijalmarta jirnili Ngarrkanga. Palajalungarra Ngarrka pikaly jarrinyili, wurrarnarnangu, "Kulimajirralu yirrilamarna Abram, wurralamarna, 'Jurtu yija paliny'."

⁷ Yarrana Ngarrka muwarr pirnili. "Ngajulungarra puripi wurrarnarnangu warrarnja Chaldea-nga nyuntumili ngurra yakanaku. Nyungukarti milpanyan ngajumilija muwarrja. Nyungungarra warrarn yungkulumarnanta, nyuntumili wantuliny ngarramarnti." ⁸ Karra marnalu Abram-ju, "Ngarrkakurra, nyampali wiyirrku nyuntu. Wunyjurru miranu jarrulumarna palaku muwarrku, yija pala?"

⁹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnala, "Kuwiyirrangungu kangkulupijin, waraja purlika, waraja nanikutu, waraja yuramu. Kangkulupijin pukun waraja kurlukukupa waraja jarrala parl-parl."

¹⁰ Palarrangu kuwiyirrangungu kanyajaninyi Abram-ju, Ngarrkamilija muwarrja. Wirrarnajaninyi wiyirr, palaja purlikapa nanikutupa yuramu parrrkarl pirnijaninyi, jinta pirni. Wirrujartiny munu parrrkarl pirnimapulinyi. ¹¹ Ngurlarn milpanyiyi, kajarniyi kuwiyingi. Abram-ju wirntiji pirnikinyijaninyi, yanayi.

¹² Kara ngalpanyajanga panja karta karrinyi yiji Abram. Kapukarringi kartajalu wirnti yiji turlpanyala. ¹³⁻¹⁵ Wurrarnala Ngarrkalu, "Pinakarra. Ranyji jarruluman, marlkarri jarruluman warrarnja nyungungu, jungkaranga wirrilipiyinti warrarnja nyungungu. Yarti jamuji karlujirrangungu nyuntumili yankulupiyi warinykarti warrarnkarti. Munu janamili warrarn, ngajarrimili warrarn. Palangangarra panja wantulupiyi, partunuku 400-ku. Nyarranga warrarnja ngurrarrangulu

marrjalu warrkamuku jilipiyijaninyi, warnkumajirriku, puru mayikujakun. Yijalu nyuntumilirrangu punja kalkulupiyijaninyi kurlunykurlunnya yiji. Palaja puntajulu palarrangu ngurrarrarrangu wirlalamarnajaninyi. Palaja nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyungukartijakun, wurrukarra wirtu kangkulupiyi palaja warrarnja. ¹⁶ Palanga warrarnja wantulupiyi 400 partunurrangu, palaja kulpulupiyi nyungukarti. Munu kuwarri yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn. Yartiku. Kuwaringarra palarrangu ngapirrangu, Amorites, jana nyungungu waninyi. Nyungu janamili warrarn. Yarti kurlu jinakatarrangu jarrulupiyi, kurlu yiji. Palajangarra wirlalamarnajaninyi, yija nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁷ Karrpu kara ngalpanyajalu, warrukarti jarrinyajalu, ngapijirri yirrin Abram-ju, wikapinti jungankatapa tilijartinyi, partijirringi kuwiyingi kutarrangungu yananyapulu. ¹⁸ Palanga minyirru wurrarnala Ngarrkalu, "Yija-yiji nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu. Warrarn nyunguja ngurnarrikurnujirri yungkulumarnajaninyi, karakurnu Pijukartijakun Egypt-ja, kakarrakurnu pijukartijakun, palakarti Euphrateskartijakun. ¹⁹⁻²¹ Kuwarri nyungu warrarn jintamili marlumili. Palarrangu miralamarnajaninyi warrarnku, yungkulumarnajaninyi nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu."

16

SARAI-LU WURRARNALA ABRAM-JA "KARTA KARRULINYUMPULU NGAJUMILI MIRTAWA WARRKAMUKATAPA." (16:1-6)

¹ Palanga warrarnja, Canaan-ja, Abram 10 partunurrangu waninyikinyi. Partanymajirri ngarrany. Pala mirtawa palinymili, Sarai, munu partany kangamalu. Wariny mirtawa kalkurnikinyi Sarai-lu, warrarn warinyja, Egypt-ja, warrkamukata mirtawa Sarai-ku, yini paliny Hagar. ² Palanga Abram-ja wurrarnala Sarai-lu, "Nyupakayi, partanymajirri ngaju. Ngarrkalu jamirnananyi partanyku. Ngajumili warrkamukata mirtawa kangkuluman, mirtawaku kawa, nyumpala karta karrapulu. Yijapa partany kangkulupiji." Puntaju, "Yuu."

³ Palaja Sarai-lu yinyali Abram pala mirtawa Hagar mirtawaku. ⁴ Karta karrinyipulu, Hagar-pa Abram. Palaja Hagar ngarlungka jarrinyi. Palajalu raka jarrinyalu nyampalingi palinymilingi, Sarai-ngi. "Puru yiji paliny", wurrarna Hagar-lu.

⁵ Palaja Sarai yunturi jarrinyalu Abram-ku. "Yinyarnanta ngajumili warrkamukata mirtawa ngurranga kalkunaku. Kuwarri ngarlungka jarrinyaja raka jarrinyiji. Kurrparninyin nyuntulurla. Wurralamangu Ngarrkalu, ngaju yiji yija waninyirni." ⁶ Abram-ju karra marnalu, "Paliny nyuntumili warrkamukata, nyuntu nyampali palinyku. Nganikupa karrinyanpalu, pala jilamanpalu."

Palaja Hagar kurluny-kurlunnya kalkurnukinyi Sarai-lu. Palajalu pirrakarti mirti jarrinyi Hagar.

NGARRKALU MIRAL JARRINYILI HAGAR-NGA (16:7-16)

⁷ Palanga pirranga warrarnja punarranga kajarna Hagar, janukumartaji. Ngarrkalu miral jarrinyili Angel-kapali. ⁸ Palanga wurrarnala, "Hagarkayi, warrkamukata mirtawa nyuntu Sarai-mili. Wanyjarnija nyuntu milpanyan? Wanyjarnikarti yaninyan?" Puntaju karra marnalu Hagar-lu, "Wirnti mirti jarrinyarnalu nyampalingamarra." ⁹ Wurrarnala, "Kulpa nyuntumili mijijikarti, pinakarralu. ¹⁰ Kurrngal yiji jamuji karlujirrangungu yungkulumarnanta, partarl yini malamanjaninyi, kurrngal yiji.

¹¹ Ngarlungku nyuntu. Partany kangkuluman, punulku. Yuu, ngangkurl jirnikinyin, pinakarrinyarnanta. Palajalu yini malaman Ishmael. ¹² Wirtu jarrinyaja paliny kulikata jarrulinyjanaku wiyirrku marrngurranguku, jana wiyirr kulikatarrangu wantulupiyalu palinyku. Kujurkkarringu wantuliny paliny.”

¹³ Palaja wurrarna Hagar-lu, “Yijalu yirrirnirni Ngarrkangarra, wankanyu waninyarni yija, munu marlkarri wirlarninyi.” Yini marna Ngarrka, “Palinyju Yirrkulu Parrjaninyi”. ¹⁴ Palajunjalulu yini marnayi pala januku, “Wankanyulu Yirrininyi”.

¹⁵ Palaja Hagar kulpunya Sarai-karti. Palaja partany kanyalu Abram-ku, punulku. ¹⁶ Abram 86 partunurrangujartiny. Palangangarra Hagar-lu partany kanya. Abram-ju yini marna Ishmael.

17

ABRAHAM JARRULINY KURRNGALKU JAPARTU (17:1-27)

¹ Ranyji jarrinyi Abram, partunurrangu 99-jartiny. Palaja yarrana ngayarta jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Ngaju Wariny Yiji, marrjapanu yiji. Jinta wiyirr manyurla yiji ngajungu. Pinakarraji ngajuku, ngungkulu jili ngalya ngarrakuny. ² Karluji jamujirrangu kurrngal yungkulumarnanta. Muwarr yija-yiji pala yinyarnangu.” ³ Murtingi juripi-juripi jarrinyalu pirriri jungkanga kaniny Abram.

Ngarrkalu wurrarnala, ⁴ “Nyungu muwarr ngajumili wirrirnarnangu, yija nyuntu karluji wantulumanjanaku kurrngal marrngurranguku. Nyuntumili karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu jirra jar-rulupiyi warinya wariny warrarnarrangunga. ⁵ Palajalu kuwarri yini wariny yini marnarnanta. Kuwarringulu nyuntumili yini Abraham. Palalu yinilu wurrarninyi, “Kurrngalku Japartu”. ⁶ Yuu, kurrngal karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanta. Jirra yankulupiyi kurrngal warrarnarrangukarti kajapa wangka. Palarranguja janta wirtu nyampalirrangu jarulupiyi.

⁷ Nyungu muwarr nyuntukupa partanykarranguku nyirrirnikartijarrangu, wantuliny ngarrakuny. Japartu wantulumarnanyurruku ngaju. ⁸ Yuu, nyungu warrarn, yini marnayi Canaan warrarn, nyuntupa nyuntumili karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanyurinyi. Kuwarri nyungungu warrarnja waninyan ngajarrikapali. Yarti nyungu warrarn wiyirr nyuntumilirrangumili wantuliny ngarramarnti, japartu wantulumarnajanaku.

⁹⁻¹¹ Nyuntupa nyuntumilirrangu nyirrirnikartijarrangu yijalmarta jina-ku ngarrakunyju ngajumulaku muwarrku. Kuwarringulu pirriri wiyirr nyurramili partanya pirriri jilipiyijaninyi. Palajun jinajalu miranu jarulupiyi marrngurrangu wiyirr nyurraku, ngajumili marrngurrangu nyurrangarra. ¹²⁻¹³ Wupartupani karrpurrangu 8-jartinyngarra waninyajanga pilyi malkulunyurrujaninyi wiyirr. Nyurramili warrkamukatar-rangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warrkamukatamili partany pirriri ngayarta jarulupiyi nyurramilingi ngurrangarrangu. Palarrangu wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warnkulu mankulamanjaninyi warrkamukatarrangu warrarnjarrangu ngajarrimilijarrangu. Palarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Palajun jilkulunyurru. Yijalmarta jiliyi nyungungu muwarrja ngajumilingi. ¹⁴ Palarrangu munu yijalmarta jinajarrangu munu ngajumilirrangu wantulupiyi. Panypanyajiyi ngajumilingi muwarrja. Palajalu munu japartu wantulumarnajanaku.

¹⁵ Nyungu wariny muwarr wurrarnarnangu. Mirtawa nyuntumili, Sarai, wariny yinijartiny jarruliny. Kuwarringulu munu Sarai yini malaman. Yini malaman Sarah. ¹⁶ Ngalya jilamarnalu palinyku, partany yungkulumarnanyumpulinyi, partany kangkulumanga Sarah-lu. Sarah-mili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. Ngunarrikurnujirri jirra yankulupiyi, wariny pa warinyja warrarnjarrangu kajalapiyi. Jinta palarranguja nyampalirrangungu wirtu jarrulupiyi.”

¹⁷ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Abram, pirrirn jungkanga kaniny jarrinyalu. Nyarru pirnarnangu, wurrarnarnangu, “Ranyji yija-yiji ngaju, 100 partunurrangu. Wunyjurru kuwarri japartu jarrulumarna partanyku ngajungarra? Sarah ranyji pukun, 90 partunurrangu. Wunyjurru partany kangkuliny palinyjungarra?” ¹⁸ Palaja Abraham-ju karra marnalu, “Ngarrkakayi, yijapa ngalya jilamanpalu partanyku ngajumilaku, Ishmael-ku.”

¹⁹ Puntaju Ngarrkalu karra marnalu, “Yijalu mirtawalu nyuntumilalu, Sarah-lungarra, partany kangkulumanga. Yini malkuluman Isaac. Paliny kalkulumarna ngajulu, ngajumilija muwarrja, palinyngarrapa palinymlirrangungu nyirrirnikartijarrangu. Ngajumili marrngurrangu wantulupiyi ngarrakuny. ²⁰ Japirr marnanyin ngalya jinaku Ishmael-ku. Yuu, pinakarrinyirrinti. Ngalya jilimarnalu palinyku pukun, yungkulumarna kurrngal marrngurrangu. Partanykarrangujartiny pirirrijartiny 12-jartiny jarruliny paliny. Wirtu nyampali jarrulupiyi. Janamili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. ²¹ Isaac nyarra, palinyngarra ngajumili wantuliny ngarrakuny, wantulumarnalu japartu palinykungarra. Sarah-lu kangkulumanga kuwarrikapali partunu warinyja.” Palaju Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu. ²² Jipi muwarr pinaja Abraham-ku Ngarrka yana.

²³⁻²⁷ Pirirrimarta Abraham-milirrangungu palinymlilingi ngurranga kurrngal yiji, warrkamukata pirirrimarta pukun, jinta purlpi manajaninyi warnkulu, jinta purlpi ngurli-ngurlija wirtu jarrinyiyi palinymlilingi ngurranga. Palangarra karrpungu Abraham-ju kunmu jirnijanyinyi pirirrimarta wiyirr palinymlilingi ngurranga, mirtanyarrangupa partanykarrangungu. Palangangarra karrpungu Ngarrkamilija muwarrja Yayipirayamulu wirrkarnajaninyi pirirrimarta wiyirr. Warinyju wirrkarna paliny pukun. Palanga Abraham ranyji pirirri, 99 partunurrangujartiny. Partany palinymlili, Ishmael, 13 partunurrangujartiny. Palangangarra warajanga karrpungungarra wirrkanajajirri pirirri jarrinyipulu, Abraham-pa partany palinymlili, Ishmael.

18

NGARRKA MILPANYI ABRAHAM-KARTI NGURRANGA PALINYMLILINGI (18:1-15)

¹ Palaja yarrana Abraham-ja miral jarrinyili Ngarrka. Abraham ngurranga waninyikinyi wirturrangungu mungkamartaji Mamre-ngi. Karrpu kanka. Parrpakarranga waninyikinyi kalikingi palinymlilingi, jawapirtingi. ² Parrjana, pirirrimarta kujarrapa waraja yirrirnijanyinyi, wangka wararr karrinyiyi.

Wararr karrinyi Abraham, mirti jarrinyijanaku, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyijanaku. ³ Wurrarnajanaku, “Munu pipurru yankulunyurru. ⁴ Jampakurra nyungungu kajalkulunyurru mungkanga mirranja. Mankulumarnanyurraku ngapa, jina ngulyalkulunyurrarninyi. ⁵ Mayi pukun kangkulumarnanyurraku. Nganinyaja yankulunyurru.” Wurrarniyili, “Yuu. Ngalya.”

⁶ Kalikukarti mirti jarrinyi Abraham, Sarah-nga wurrarnala, “Nyampa jarra! Yuntara marra, martumpirri kampalajanaku.” ⁷ Palaja jalakarti yana, purlika mana, yangupala, jinjimama. Wurrarnala warrkamukatanga, “Nyampa jarra! Nyungu kuwiyi wirlala, kampala.”

⁸ Palajun jinaja Abraham-ju kanya kuwiypa ngama, yinyajaninyi. Nganinyikinyiyi piririmartalu, Abraham mungkamartaji wararr karinyikinyi.

⁹ Waraja palarrangungu piririmartanga Ngarrkangarra. Wurrarnala Abraham-ja, “Wanyjarningi mirtawa nyuntumili, Sarah?” “Kalikungu kaninykarti paliny.”

¹⁰ Karra marnalu Ngarrkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.”

Wangka, kaninykarti kalikungu, pinakarrinyikinyi Sarah-lu. ¹¹⁻¹² Nyarru pirnikinyirningu, wurrarnarningu, “Ranyji ngaju, ngajumili pirirri pukun ranyji. Ngaju ranyjimarta yiji, munu partany ngajulu kanganyakarni!”

¹³ Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja, “Nganija nyarru pirni Sarah? Nganija wurrarnarningu, Ranyji yiji ngaju, munu partany ngajulu kanganyakarni.?” ¹⁴ Munu ngurnjurl yiji ngajuku. Yijalu palajunmarta jilamarnalu. Kulpulumarna warajaja partunuja, yijalu partany kangkuliny Sarah-lu.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁵ Wirntilu mitu marnalu Sarah-lu, “Munu nyarru pirnamarna.” Puntaju karra marnalu, “Yija, nyarru pirnin.”

ABRAHAM JAPIRR MARNA NGARRKA SODOM-PA GOMORRAH-KU (18:16-33)

¹⁶ Palaja nyarrarrangu kujarrapa waraja wararr karrinyiyi, yanayi, parjarnikinyiyi Sodom-karti. Jananga yana-yananyikinyi Abraham.

¹⁷ Yananyajanga Ngarrkalu kurlkarri marnikinyirningu, “Palarrangu marrngurrangu ngurnungujirri tawunajirri, Sodom-japa Gomorrah-nga ngurrara, kurlujartiny yiji jana. Yijapa marlkarri wirlalamarnajaninyi ngarrakuny. Wunyjuru, wurralamarnalu Abraham-ja palajunmarta jilirnil? Yuu. Wurralamarnala. ¹⁸⁻¹⁹ Ngurrjungulu marnarna Abraham, wurralkulinyjanaku palinymilirranguku pinakarralupijiyi ngarrakunyju, ngungku yiji jilipiyi ngarramarnti. Janalu palajun jinaja ngajulu ngalya jilamarnajanaku ngajumilija muwarrja. Palajalu ngalya yiji jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku, warrarnjarrangu wiyirra. Abraham yungkulumarnalu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal, palinymilirranguku kurrngal yija-yiji jarrulupiyi, wirtu nyampalirranguku jarrulupiyi.”

²⁰ Palaja Abraham-ja wurrarnala, “Miranu nyuntu palarranguku marrngurranguku Sodom-japa Gomorrah-nga. Pinakarrinyirnijanaku, yirrkulu kurlu yiji jirnikinyiyi. ²¹ Palaja muwarrja yankulumarna, yirrilimarna. Yi-japa pala muwarr pinakarrinyaja yija. Munujalu, miranu jarrulumarna.”

²² Palaja palajirri warinyjirri pipurru yanapulu Sodom-karti. Ngarrkapa wararr karrinyipulu Abraham.

²³ Wurrarnala Abraham-ju, “Yijapakurra jinta Sodom-ja ngalya jinayi, jurtungu yaninyayi. Wunyjuru? Marlkarri wirlalamanjaninyi palarrangu pukun? ²⁴ Yijapa 50 marrngu palanga ngalypakata waninyayi. Wiyir Sodom-ja ngurrarrarrangu marlkarri wirlalamanjaninyi? ²⁵ Munu wirlanaku ngalypakatarrangu, kurlukatarrangujaku wirlanaku. Ngaly-pajakun jinaku nyutulukurra.” ²⁶ Karra marnalu Ngarrkalu, “Marrngurranguku ngalya jinakataka 50-ku munu wirlalamarna pala tawun. Puru yakalamarnajaninyi wiyir.”

²⁷ Karra marnalu Abraham-ju, “Puru ngaju, munu japirr manaku ngajulupirrayi. ²⁸ Yijapa 45-jakun ngalypakata palanga tawunja. Wun-yjurrurru? Marlkarrri wirlalamanjaninyi wiyirr tawunja?” “Marrngur-ranguku ngalypakataku 45-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

²⁹ Yarrana Abraham muwarr pinalu, “Yijapa 40 ngalypakata palanga waninyayi.” “Ngalypakataku 40-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³⁰ Palaja wurrarnala Abraham-ju, “Yarrana japirr malamarnanta, munukurra kulilu yirriliminyinpa, yijapa 30-jakun ngalypakata palanga?” “30-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³¹ Yarrana Abraham marrpalya waninyi. “Yijapa 20-jakun ngalypakata palanga.” “20-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³² Palaja karra marnalu Abraham, “Yarranakurra warajamaljakun japirr malamarnanta. Munukurra kuli jarrulupijin. Yijapa 10-jakun ngalypakata palanga waninyayi.” Puntaju karra marnalu Ngarrkalu, “Yijalu 10-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³³ Palaja Abraham-ku muwarr pinaja, Ngarrka yana, Abraham ngur-rakarti kulpanya.

19

ANGEL-JIRRI NGURRA JIRNIPULU LOT-JA SODOM-JA (19:1-29)

¹ Sodom-karti pipurr yanapulu nyarrajirri warinyjirri. Ngakarnapulinyi Ngarrkalu, miyu marrngujirri pulany, yija angel-jirri palajirri. Jarur-rukartingi tawunja kajarnapulu.

Palanga Lot, nyarra Abraham-mili marrkamili partany, tawunja kay-itingi kajarnakinyi. Yirrirnipulinyi, purrpi yanapulaku. Pirntil kanka jarrinyipulaku, milya kaninyju. ² Wurrarnapulaku, “Milpapulukurra ngurrakarti ngajumilikarti. Jina ngulyalkulunyumpularninyi, wantulun-yumpulu mayanga ngajumilingi. Marntungu yankulunyumpulu wany-jarniku karrinyaku yaninyaku nyumpala.” Puntaju karra marnapulalu, “Puru wanta. Nyungungarra parlkarranga wantulupalayi warrukartiku.”

³ Yirrkulu japirr marnikinyipulinyi Lot-ju palinymili mayanga kajanaku. Palajalu yanapulu ngurrakarti palinymilikarti. Martumpirri lalypapa warinypa wariny ngalya mayi kanyapulaku. Nganinyikinyipulu.

⁴ Kajarnakinyipulu palanga, Sodom pirirrimarta mayakarti milpanyiya. Wangalangurrangupa mirtarrangu, Sodom pirirrimarta wiyirr, jalakarti ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi. ⁵ Lot-ku kamarniyalu, “Wanyjarningi palajirri pirirrijirri nyuntumilikarti ngurrakarti milpanyapulu? Kawapulinyi nganarnaku!” Palarrangu Sodom pirirrimarta kurla-kurly yiji, palajirriku karrinyiyipulaku.

⁶ Jalakarti yana Lot, jawapirti nyirrirnikarti jatamapu jirni.

⁷ Wurrarnajanaku, “Munu palajunmarta jiliyi! Kurlu yija pala.

⁸ Pinakarrayi yiji. Kurntaljirri ngaju, kurrijirrijartinyi. Munu pirirringi karta karrimapulu. Gangkurnupulinyi nyurraku palajirri kurntaljirri. Nganikupa karrulunyurru jilkulunyurru pulinyi. Palajirri pirirrijirri ngajarrijirri, yakaliyipulinyi. Ngurrakarti milpanyapulu ngajumilikarti. Yijalu ngajulu kalkulumarnapulinyi.”

⁹ Pala muwarr pinakarrinyaja kuli jarrinyiyi. “Yarra! Yarra! Kajaja nyungukarti milpanyan, kuwarri nyampali jilamanparninyi nganarnaku. Kurlu jilipiyrnangu yija.” Lot warinykurnu kujirniyi, partarl jawapirti ngartarnyalu.

¹⁰ Palaja palalujirri angel-jujirri purrirnipulu Lot kaninykarti mayanga, jawapirti jatamapu jirnipulu. ¹¹ Palaja pampuru jirnipulujaninyi palarrangu Sodom pirirrimarta, munu yirrinakayi. Partarl kanyjirnikinyiyi jawapirtiku.

¹² Wurrarnapulalu Lot-ja, "Nyuntumilirranguja nganurtu nyungungu tawunja? Partanykarrangu? Pujamurrangu? Wurralajanaku nyungu tawun yakalapiyi. ¹³ Jampa nyungu tawun wiyirr yija kampalapalayi. Ngarrka miranu marrngurranguku nyungungu, kurlukata yiji jana. Palinyju nyungukarti ngakarnagalayinyi wiyirru yijaku kampanaku ngarrakuny."

¹⁴ Yana Lot pujamukartijirri, palinymili kurntalmilijirri pilyurrijirri, wurrarnapulaku, "Jampa nyungu tawun kampalkuliny ngarrakuny Ngarrkalu. Nyunguja janyin mirti jarrapulu, marlkarringimarra!" Wurrarnikinyipulu witajakapali, puru panpanyapulalu. ¹⁵ Pirrpa-pirrpa jarrinyajalu Lot-ja wurrarnapulalu angel-jujirri, "Kawajaninyi mirtawapa kurntalijirri nyuntumili, jalakarti nyungu tawunja wiyirr mirti jarrulunyurru, marlkringimarra!"

¹⁶ Panypanyikinyipulaku Lot-ju, munu janyin jarrima paliny. Palaja palajirri angel-jujirri parirngulu kanyapulujaninyi, janyin yanayi jalakarti tawunja. (Ngarrka paju karrynyalu Lot-ku, palajalu wanka jirnipulu.) ¹⁷ Palaja wurrarnapulujanaku, "Mirti jarrayi, mirti jarrayi! Munu nyirirni parjalayi! Munu partijirri parlkarranga kajaliyi. Warnku-marramarakarti pipurru mirti jarrayi, marlkarringimarra!"

¹⁸⁻¹⁹ Puntaju Lot-ju karra marnapulaku, "Nyumpalakurra pajulu ngalya jirninyumpulu, wankanyu jirninyinyumpulu. Pinakarrajipulu. Warnku-marramarra kaja yiji. Munu mirti yaninyakarna ngurnungukartijakun. Marlkarri jarrarnili partijirri. ²⁰ Yirrirnanyumpulu pala tawun, pala wupartu tawun palanga? Mirti jarrulumarna palakartijakun. Tuku wantulumarna palangangarra."

²¹ Warajalu wurrarnala, "Yuu. Nyurra palakarti yarrayi. Munu kampalamarna pala wupartu tawun. ²²⁻²³ Jampa mimalamarnanyurruku. Jampa nyurra palangangarra kajarnaja, jinta warrarn kampalamarna. Palajalu mirti jarrayi!" Karrpu milyapal jarrinyaja Lot-pa kurntalijirri palinymilijirri kajarniyi palanga tawunja. Yini pala wupartu tawun Jawa.

²⁴⁻²⁵ Palaja parlparrja Ngarrkalu ngakarna warnkukapalirrangu wika-jartiny, palajun wirlarnapulinyi palajirri tawunjirri, Sodom-pa Gomorrah. Ngurrararrangu wiyirr marlkarri jarrinyiyi. Parlkarra pukun wirlarna Ngarrkalu, warrarn kurluny-kurluny jarrinyi, warrulymajirri, mungkama-jirri.

²⁶ Mirtawalu Lot-milalu panypanyapulaku angel-milijajirri muwarraja. Sodom-karti nyirrirnikarti parrjarna palinyju, yamarna karamartalu. Pala mirtawa marlkarri jarrinyi, paliny yamarna karamartalu, marlajakapali jirni.

²⁷ Marntungu pirrpa-pirrpanga Abraham kulpanya nyarrakarti, palakarti muwarr pirnikinyalupa Ngarrkanga. ²⁸ Warnkumarramarraja parrjarna parlkarrakarti, Sodom-kartipa Gomorrah-karti. Jungan kankakurnu yananyikinyi ngurnarrijirri.

²⁹ Palajun pala parlkarrangajirri tawunjirri kamparnapulinyi ngarrakuny Ngarrkalu, wirlarnajaninyi marlkarri ngurrararrangu wiyirr yiji. Lot-jakun ngakarna jalanga Sodom-ja marlkarringimarra. Abraham-ku pinakarrynyalu Ngarrkalu, wankanyu jirni Lot.

³⁰ Lot wirnti Zoar-nga waninyaku. Palajalu yakarna pala wupartu tawun, Zoar, yana warnkumarramarrakarti. Palinyapa palinymili kurntaljirri jurntingi waninyikinyi. ³¹ Yarti marrkanga wurrarnala murrkangunya, "Japartu ngalimili ranyji, ngali waninyali piririmajirri. Nyungungu warrarnaja yija munu waraja pirirri. ³² Japartu yungkuli minpinaku wayin. Palaja, yawurr jarrinyaja, palinyja karta karrulupali. Palajunju partany kangkulupali japartuja ngalimilija."

³³ Warrukartingi wayin yinyapulali. Yawurr jarrinyaja murrkangunya palinykarti yana, palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁴ Warinymaljanga marrkanga karra marnalu murrkangunya, "Warinyja warrukartingi japartungu karta karrinyirnili. Kuwarringi warrukartingi yarrana wayin yungkulupali. Palaja palinyja karta karruluman nyuntu, palinyja partany kangkuluman."

³⁵ Palanga warrukartingi yarrana japartu pulanymili wayin yinyapulali. Palaja pala nyirti palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁶ Palajun ngarlungka jarrinyipulu Lot-mili kurntaljirri japartumarninyja pulanymilija.

³⁷ Partany kanya murrkangunya, punulku, yini marna Moab. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Moabites. ³⁸ Nyirtingunya pukun partany kanya, punulku. Yini marna Ben-ammi. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Ammonites.

20

ABRAHAM-PA ABIMELECH (20:1-18)

¹ Abraham yana Mamre-ja kurilakartikurtirri Canaan-ja. Waninyikinyi palangajirri partijirri ngapinga, Kadesh-pa Shur. Yarti waninyikinyi Gerar. ² Palanga Sarah wurrarnikinyi palinymili mirtawamarniny marrka. Palanga partunurrangu Abimelech nyampali wirtu Gera-ku. Palinyju warrkamukatarrangu ngakarnajaninyi maninyaku Sarah-ku. "Ngajukarti kanganyaku mirtawa ngajumili jarrinyaku." ³ Warajanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyi kapukarringi. Wurrarnala, "Nyuntulu kanyan nyungu mirtawa. Pala mirtawa pirirrijartiny. Palajalu marlkarri jarruluman." ⁴ Abimelech munu ngarrany karta karrimapulu pala mirtawa. Karra marnala, "Nyampali, ngaju munu kurlu jinaja! Yijalu munu wirlalamannaganinyi ngajumilirrangu marrngupa. ⁵ Abraham-jungarra wurrarna pala palinymili mirtawa marrka. Palangarra muwarr pirni Sarah-lu. Pala jirnirni yijalu wurrarnarna 'ngalya'." ⁶ Ngarrkalu puntajulu wurrarnala kapukarringa, "Yuu, ngaju miranu pala jirnin ngalyapakapali wurrarnikinyin, palajalu ngampa pirnirinti jinaku kurlujartinyku ngajuku. Ngampa pirnirinti warlinaku palaku mirtawaku. ⁷ Kuwarri, pala mirtawa kulpanya yuwalu palinymili pirirringi. Pala Abraham muwarr pinakata ngajumili. Paliny muwarr pilipiji nyuntuku palajunjamarra, munu marlkarri jarruluman. Wurrarnarnangu palanga minyirri, munujalu nyuntupa nyuntumilipa marrngurrangu marlkarri jarrulunyuru." ⁸ Karrpu jarrinyajalu warinyja marntungungu Abimelech-ju kuru marnajaninyi nyampalirrangu wiyirr palinymili, wurrarnajanaku Ngarrkaja muwarr. Jana wirnti karrinyi yiji. ⁹ Muwarr ngakarnala Abraham-ku. Minyirru wurrarnala, "Ngani kurlujartiny jirnarnanga, puntajulu nyuntulu kurlujartinyju jirnin nganarnaka wiyirru? Yijya yiji munu jintalupa jirnamayi palajun ngajuku. [Work on this: it misses the point that no-one ever SHOULD do that to ANYBODY.] ¹⁰ Nganiku jirnirna?"

¹¹ Abraham-ju puntajulu, “Wurrarnarnaji, ‘Munu nyarralanga warrarnja pinakarramayalu Ngarrkaku. Wirlalanyiyili marlkarri mankulupiyi ngajumili mirtawa.’ ¹² Yuu, yija ngajumili marrka pala mirtawa. Paliny ngajumili japartumili partany, munu ngajumili pipimili partany. Pala mirtawa ngalayi warajanga jarrinyalayi. ¹³ Purlpilu Ngarrkalu wurrarnarnaji, ‘Yankuluman warinykarti warrarnkarti.’ Ngajulu wurrarnarnala Sarah-ngi, ‘Ngalypa jilipijin. Yananyaja warinykartirranggu warrarnkarti, wurralamanjanaku marrngurrangungu, “Ngajumili Abraham mamaji.” ¹⁴ Palaja Abimelech-ju kulpanya jinalu mirtawa Abraham-ja, yinyalu warinyarrungupa kukurnjaripa purlikapa warrkumukata pirirrimartapa mirtawanyjarripa. ¹⁵ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyungungu nganarnamili warrarn, nyurra puru wantayi palanga warrarnjakurtirri, munu wirnti karrulunyurru.” ¹⁶ Wurrarnala Sarah-ngi, “Ngajulu yungkulumarnalu mamajnga nyuntumilinga 1,000 warnkurrang. Palajalu nyuntumili marrngurranggu miranu wantulupiyingu munu nyuntulu kurlujartiny jirnaman.” ¹⁷⁻¹⁸ Purlpilu Ngarrkalu ngampa pirnajaniny Abimelech-mili mirtawanyjarri partany kanganyaku, Sarah-ngamarra. Kuwarri Abraham-ju japirr marna Ngarrka, Ngarrkalu wankanyu jirni Abimelech, wankanyu jirnijaniny mirtawa palinymilipa warrkamukatarranggu mirtawanyjarri, yarrana partanyku kanganyaku.

21

SARAH-LU PARTANY KANYA (21:1-8)

¹⁻² Palaja Ngarrkalu ngalypalu jinalu Sarah-ku. Palinymili muwarr yija jarrinyalu palinyku. Purlipi Abraham-ja wurrarnala Ngarkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kanguliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.” Yijarla pala muwarr. Ngarrkamilija muwarrja partany kanyalu pirirriku Abraham-ku. ³ Pala partany palinymili Abraham-ju yini marna Isaac. ⁴ Karrpu 8-jartiny jarrinyaja Abraham-ju wirrkarna, Ngarrkamilija muwarrja. ⁵ Palanga Abraham ranyji yija, 100 partunur-rangujartiny.

⁶ Pikaly yiji Sarah, nyarru pirni. “Ngaju pikaly jirnininy Ngar-rrkalu. Jinta pinakarrinyaja pikaly jarrulupiyi, nyarru pilipiyi pukun. ⁷ Wurrarnikinyiyi wiyirru partanymajirri wantulumarnalu Abraham-ku. Kuwarri partany kanyarnalu ranyji jarrinyajaku.”

SARAH-LU JURTU NGAKARNAPULINYI HAGAR-PA ISHMAEL (21:9-21)

⁸ Wirtu jarrinyi jukurru, ngama yakarna. Palanga Abraham-ju wurrarnajanaku warrkamukatanga palinymilingi mayi wirtu kampalapiyijanaku kurngalku marrngurranguku. Palaja wiyirr milpanyi ngurrakarti Abraham-milikarti, pala mayi ngananyikinyiyi, pikaly waninyikinyiyi. ⁹ Ishmael, Hagar-milipa Abraham-mili partany, wtilu nyurni marnikinyi Isaac. Palajirri yirrinipulinyi Sarah-lu, ngarlu kurlu jarrinyi. ¹⁰ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyuntu marlkarri jarrinyaja ngajumilalu partanyju, Isaac-ju, wurrakarra nyuntumili mankuliny palinyju-jakun. Pala wariny partany, warrkamukata mirtawamili partany, munu palinyju wurrakarra mankuliny nyuntumili. Pala warrkamukata mirtawapa partany palinymili jurtu ngakalapulinyi ngarramarnti.”

¹¹ Abraham ngarlu kurlu jirni Sarah-lu muwarrju. Munu jurtu ngakanaku karrinyalu partanyku, palinymilaku waljaku. ¹² Wurrarnala Ngarrkalu, “Munu ngarlu kurlu wantuluman Ishmael-kupa pipiku palinymilaku. Pinakarrulumanpalu Sarah-ku, palinymilija muwarrja

jilkuluman. Purlpi wurrarnanga yungkulumarnanta karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal. Isaac-jangarra milpulupiyi jana. ¹³ Ishmael pukun partany nyuntumili. Palajalu ngalya jilamarnalu palinyku pukun, karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnalu.”

¹⁴ Marntungu pirrpa-pirrpa Hagar-nga mayipa ngapa yinyala Abraham-ju. Ngapapinti Hagar ngurntingi wirrirnili. Palaja jurtu ngakarnapulinyi.

Yana-yaninyikinyipulu pirranga, ngapimartaji, Piyajipakurtirri. ¹⁵ Ngapa munu jarrinyipulaku. Palaja partany yakarna Hagar-lu mungkamartaji. ¹⁶ Wangkamarta yana, kajarna. Wurrarnarningu, “Yija ngajumili partany jampa marlkarri jarruliny. Munu palaku yirrinaku karrinyarnalu.” Ngangkurl jirnikinyi yija partanyku.

¹⁷ Murrukurru ngangkurl jirnikinyi, pinakarrinyi Ngarrkalu. Parlparrja kamarnala, “Hagar-kayi, munu ngarlu kurlu jarruluman, munu wirnti karruluman. Murrukurru pinakarrinyirni ngangkurl jinaja ngajulu.

¹⁸ Paliny kalkuluma ngajulu. Kurrngal yiji jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnalu. Kuwarri palinykarti yankuluman, parirngulu kangkuluman, wararr jilaman.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁹ Palaja Hagar-lu yirrirni, jurti jirni ngapa Ngarrkalu, purlpurlpu jarrinyikinyi ngapa. Palakarti yana, ngapapinti winya jirni, murrukurru kanyalu, yinyala ngapa.

²⁰ Ishmael wirtu jarrinyikinyi, Ngarrkalu kalkurnukinyi. Kuwiyimarta jarrinyi. ²¹ Pirranga waninyikinyi, warrarnja yiningi, Paranja. Pipilu mirtawa manalu Egypt-ja.

ABRAHAM-JUPA ABIMELECH-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (21:22-34)

²² Palanga Kingi Abimelech-pa palinymili army-ku nyampali, yini Phicol, yanapulu Abraham muwarr jinaku. Abimilech wurrarnala Abraham-ja, “Ngani warralpiri jirnan nyuntulu, Ngarrka ngalya jirnanangu.

²³ Ngarrkalu parrjarnanganyjurrinyi kuwarri, tarn-tarn muwarr yingkuluman, nyuntu munu mitu marnakanyi, ngajupa ngajumili partanykarangupa nyirrirnikartijarrangu. Ngajulu ngalya jirnanangu. Punta-julu tarn-tarn muwarr yingkuluminyin, nyuntulu ngalya jilkuluminyin ngajuku, ngalya jilkuluman nyunguku warrarnku pukun.” ²⁴ Abraham-ju wurrarnala, “Yuu, palajun wurrarnarnangu, Ngarrka miranu palaku muwarrku.”

²⁵ Abraham-ju wurrarnalu Abimilech well-ku, Abraham-mili war-kamukata karlinyayi, Abimilech-mili warrkamukatarrangulu manayi janakujakun. ²⁶ Karra marnalu Abimilech, “Munumpa ngaju palaku. Munu wurrarninyin nyuntulu, kuwarrijakunja pinakarrinyinyi.” ²⁷ Palaja Abraham-ju yinyalu kukurnjarirrangupa pulikarrangu, Abraham-pa Abimilech muwarr jinipulu. ²⁸ Abraham jinta pirnijaninyi 7 kukurnjarirrangupa waraja partunujartiny. ²⁹ Palaja Abimilech japirr marna, “Nganiku palajun jirnan?” ³⁰ Karra marnalu Abraham-ju, “Mankuluman nyungurrangu 7 kukurnjarirrangupa. Palajun jirnajalu, wurralaman karlinyarna nyarra well ngajulungarra.” ³¹ Palaja pala well yini marnayi “Beersheba”, “Tarn-tarn Muwarr Well”. ³² Pala tarn-tarn muwarr jirnjaja, Abimilech-pa Phicol yanapulu, kulpanyapulu Philistia-karti, warrarnkarti pulanymikarti. ³³ Palanga Abraham-ju Beesheba-nga jarnti jirni mungka, tamarisk

mungka, ngarluja nyurra marna Ngarrka, paliny LORD ngarramarn-tiku. ³⁴ Abraham-ju kaliku palinymilirrangu jarnti jirnikinyi warrarn-ja Philistia-nga punja yija.

22

ABRAHAM YAKURR MARNA NGARRKALU (22:1-19)

¹ Punjaja Abraham yakurr marna Ngarrkalu. Karra marnalu, "Abraham-kayi." "Yu?" ² Wurrarnala, "Partany walja nyuntumili, pala Isaac, yija ngarlungu nyuntungu paliny. Paliny kangkuluman, kajakarti yankulunyumpulu, warrarnkarti Murayakarti. Warnkumarramarranga waraja warnku jurti jilamarnanta. Palangangarra partany walja nyuntumili marlkarri wirlalaman, kawu palinymili wikanga wirrilaman, kampalaman tikilkartijakun. Palajun jilaman ngajuku." Pinakarrinyalu Abraham-ju.

³ Pirrpa-pirrpanga kartaja wararr karrinyi Abraham. Wika mana, wirrirni tangkingi. Palaja Abraham-pa warrkamukatajirripa Isaac yanayi, ngurnungukarti warrarnkarti, Moriah-karti yananyikinyiyi.

⁴ Kujarraja ngurraja wirrirniyi warnku pala, kajangulu. ⁵ Palinymilingi warrkamukatajirringi wurrarnapulaku, "Nyungungungarra wantapulu tangkipukun. Ngalaya yankulupulayi partany pa ngurnungukarti, palanga kuwiyi yungkulupalayili Ngarrkanga. Palaja nyumpalakarti kulpulu-palayi."

⁶ Abraham-ju wika punyjanga wirrirnili Isaac-ja. Wirrkanapintipa panijartu kanya Abraham-ju. Palaja yanapulu. ⁷ Japartumurninyja wurrarnala Isaac-ju, "Japartukayi!" "Yu?" "Wikapa panijartu kanganyali. Wanyjarningi pala kukurnjari Ngarrkaku wirlalapali?" ⁸ Karra marnalu Abraham-ju, "Ngarrkalungarra kukurnjari yungkulinyngalinyi kampanaku tikirkarti." Yaninyikinyipulu.

⁹ Kajarnapulu palanga warnkunga, Moriah-nga, purlpi Ngarrkalu wur-rarnala Abraham-ja pala. Warnkurrangu kuru marna Abraham-ju, wika kankarni wirrirni, munu jakarnama. Kunymarna partany palinymili, paliny wirrirni wikanga kankarni. ¹⁰ Palaja wirrkanapinti mana partanyku marlkarri wirlanaku.

¹¹ Parlparrrja kamarnalu Ngarrkalu, "Abraham! Abraham!" "Yu?" ¹² "Yakala! Munu nyuntumili partany wirlalaman! Puru yakurr marnikinyirrinti. Purlpi wurrarnarnangu partany nyuntumili wirlalaman, ngajungu yungkulupijin. Palinyku munu jamirnaminyin. Palaja nyuntuku miranu jarrinyranga, nyuntulu yirrkulu wurranaajalu jinan ngajungu muwarrja." Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹³ Parrjarna Abraham-ju, wangka yuramu wirrirni, palamili kutajirri mungkanga, mantalji waninyikinyipulu, munu purrriarnkarningu. Mana pala kuwiyi, Ngarrkaku marlkarri wirlarnalu. Munu wirlarnama palinymili partany walja, paliny wanka kalkurnu Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁴ Palaja pala warnku yini marna Abraham-ju "Ngarrka Yinganyakata". Palajalu kuwarrikartijakun wurrarnayi, "Warnkunga Ngarrkamilingi yungkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu."

¹⁵ Yarrana Abraham-ku kamarnalu parlparrrja Ngarrkalu. ¹⁶ "Ngajuku pinakarrinyijin nyuntulu, partanyku waljaku nyuntumilaku munu jamirnaminyin. Palajalu wirrarnarnanga muwarr ngajumili, pala muwarr nyuntuku wantuliny ngarrakuny yija. ¹⁷ Ngalaya yiji jilamarnanga, yungkulumarnanta kurrngal karlujirrangupa jamujirrangungu. Panikatar-rangungu parlparrrja kurrngal yiji, nyuntumilirrangu karlujirrangungu pukul

kurrngal yiji jarrulupiyi. Jinta malyparr jarrayijanakalu nyuntumilirranguku, wirrilamarnajaninyi warrkamukata nyuntumilirranguku. Nyuntumili marrngurrangu wirrilimarnajanaku nyampalirrangu jintaku. ¹⁸ Nyuntumilirrangu ngalya jilipiyijanaku wiyirru marrngurranguku ngunarrikurnujirringi. Yijalmarta jurnijin nyuntulu. Palajalu ngalya jilamarnanga palajun.” Palajun muwarr pirnili Ngarrka.

¹⁹ Palaja Abraham-pa Isaac warrkamukatajirrikarti kulpanyapulupulaku. Palaja yanayi Beersheba-karti. Palanga waninyikinyi Abraham.

NAHOR-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (22:20-24)

²⁰ Yarti pinakarrinyi Abraham-ju palinymili marrka Nahor partanykarrangu 8-jartiny, Milcah-lu kanyajaninyi. ²¹ Uz (murrkangunya), Buz (palinymili marrka pirirri), Kemuel (Yaramumili japartu), ²² Chesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, Bethuel ²³ (Rebecca-mili japartu). Milcah-lu kanyajaninyi nyungurrangu partanykarrangu piririmarta Nahor-ku, Abraham-milaku marrkaku. ²⁴ Ruma, Nahor-mili yarungumarniny, palinyju kanyajaninyi Tebah, Gaham, Tahash, Maacah.

23

SARAH MARLKARRI JARRINYI (23:1-2)

¹⁻² Palaja mirtawa Abraham-mili, pala Sarah, marlkarri jarrinyi. Ranyji yiji paliny, 127 partunurrangujartiny. Wurrjirni palanga, Hebron-ja, warrarnja Canaan-ja. Ngangkurl jinalu Abraham-ju.

ABRAHAM-JU WARNKULU MARNA JURNTI JUNGARAKU (23:3-20)

³ Ngangkurl jinaja tawunmilikarti nyampalirrangukarti yana. (Palarrangu marrngurrangu palanga Yitimilirrangu.) Palarranguku muwarr pirnijanaku Abraham.

⁴ “Ngajuku miranu nyurra. Kajaja milpanyarna. Nyungu warrarn munu ngajumiliwayi. Nyungu ngajarrikapali ngaju. Yijapa warrarnkurra yungkuluminyinyurru, palanga kurtu jarrinyija wirrilamarna ngajumili nyupa.”

⁵⁻⁶ “Yuu, jurnti nyuku jilaman. Wirtu nyampali nyuntu nganarnaku. Jurnti ngalya mankuluman, palanga mirtawa nyuntumili wirriliman. Munu jamilipiyirnti warrarnku.”

⁷ Pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ⁸ Karra marnajanaku, “Muwarrkurra pilkulunyurru palaku pirirriku, Zohar-milaku partanyku, Ephron-ku. ⁹ Yijapa japirr malkulunyurru jurnti yungkulupiji ngapingi, Machpelah-nga. Pala jurnti warrarnja palinymilingi. Nganiku warnkuku karrinyi palaku, yungkulumarnalu. Yungkulumarna warnku nyungungu, yirrikulunyurru nyurralu wiyirru. Palaja pala jurnti ngajumili jarruliny.”

¹⁰⁻¹¹ Pirirri nyarra palangangarra kajarnikinyi, pala Ephron. Wurrarnala Abraham-ja, jintalu piririmarta pinakarrinyikinyiyi, “Mirtanyakurra, yungkulumarnanta pala jurnti, pala warrarn jurntimartaji pukun. Mirtawa nyuntumili wirriliman palanga. Wiyirru nyungurrangu piririmartalu pinakarrinyanyiyi muwarr pirnaja.”

¹² Yarrana ngurrararranguku piririmartaku pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ¹³ Wurrarnala Ephron-ja, “Munu. Warnku yungkulumarnanta warrarnku palaku. Kawa ngajuja nyungu warnku. Palaja pala warrarn ngajumili wantuliny, marlkarri wirrilimarna palanga.”

¹⁴⁻¹⁵ Palalu Ephron-ju wurrarnala, “Mirtanyakurra, pinakarraji. Jintalu wuparturla yuwanyiyili, puru warnkurrangu 400. Ngurnipali japirr

malarnantala yungkuluminyin warnkurrangu wupartu. Munurti. Munu palajun jilamarna, pala warrarn yungkulumarnanta warnkumajirriku. Jurntingi wirrinaku marlkarri nyuntumili.”

¹⁶ “Munu, warnku yungkulumarnanta yiji.” Palangangarra 400 warnku Ephron yinyala Abraham-ju, Ephron-ja muwarrja.

¹⁷⁻¹⁸ Palajala pala jurnti Machpelah-nga Abraham-mili jarrinyi, pala warrarn jurntimartajipa wiyirr mungkarrangu pukun nyarranga warrarnja. Palarrangulu wirtu nyampalirrangulu yirriknikinyi. Miranu jana wiyirr, warrarn nyarra mana warnkulu Abraham-ju.

¹⁹ Palaja palanga jurntingi marlkarri mirtawa palinymili wirriini Abraham-ju, jurntingi Machpelah-nga, Mamirija kakarrakurnu, warrarnja Canaan-ja. ²⁰ Palajun pala jurntipa warrarn jurntimartaji Abraham-mili jarrinyi ngarramarnti, jungkaraku.

24

MANALU MIRTAWA ISAAC-KU (24:1-67)

¹ Palanga ranyji yija Abraham. Ngalya kalkurnikinyi Ngarrkalu, kuwiyirrangupa wurrukarra munu yiji yinyalu, yijalu ngalyapakata jirnili.

²⁻⁴ Warajanga karpungu pirirri kamarna Abraham-ju, mirtanya yiji, warrkamukata wirtu palinymili. Paliny nyampali wiyirru jintaku warrkamukata Abraham-mili. Palanga warrkamukatanga wurrarnala, “Yankuluman mirtawa kanganyaku partanyku ngajumulaku. Yijalu munu kanganyaku ngurrara mirtawa nyunguja warrarnja. Munurti. Ngajumili walja warrarnkarti yankuluman. Palinyku mirtawa kangkuluman ngajumilirranguja. Parirr wirriliman ngajungu kalpartingi, muwarr yija yungkuluman, palajun jilaman ngajuja muwarrja. Nyuntu miranu Ngarrkaku, parlparrpa jungka jirni palinyjungarra. Nyuntumili muwarr pinakarruliny palinyju. Yijapa panyapajinpili, miranu jarrulumangu palinyngarra.”

⁵ Warrkamukatalu nyarralu puntaju karra marnalu, “Yijapa munu milpuliny pala mirtawa. Wurralajili 'Munurti'. Palaja wunyjurru jilamarna ngajulu? Partany nyuntumili kanganyaku warrarnkarti nyuntumilikarti?”

⁶ Karra marnalu Abraham-ju, “Munurti. Munu kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti. ⁷ Ngarrka, kanka waninyi paliny, purlpilu yiji wurrarnaji palinyju ngajumili warrarn yakanaku. Palinymili muwarr yija yinyaji, 'Yijalu nyungu warrarn yungkulumarnajaniny nyuntumili karluji jamujirrangupa janamili nyirriknikartijarrangu.' Angel palinymili ngakalkuliny walangkarr nyuntuku; jurti jilamangu mirtawa ngajumulaku partanyku palinyjungarra. ⁸ Yijapa wurralamangu palalu kurrilu, 'Munu yajalamarnanta, ngajumilingi waljanga warrarnja wantulumarna.' Palajun wurrana puru yakalaman, kulpuluman palinymajirri. Munu yiji kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti warrarnkarti mirtawa mananyaku palinyku.”

⁹ Palaja kalpartingi Abraham-ja parirr wirriini warrkamukatalu nyarralu, palinymili yija muwarr yinyali, wurrarnala, “Yijalu palajun jilamarnanga.”

¹⁰ Palaja warrkamukatalu nyarralu wurrukarrapa miji-mijipa nganinnganin kuru marna Abraham-milija. Yijapa kurri Isaac-ku mankuliny, yungkulinyjaniny pala kurripa palinymili japartupa pipi. Palaja 10

kamalarrangu Abraham-milirrangu manajaninyi, yana ngurnungu war-rarnkarti, Mijuputamiyakarti. Yananyikinyi ngurrarrangu ngurra palakar-tijakun tawunkarti, ngapikarti, Abraham-mili marrka Nayiyu palanga wananyikinyi.

¹¹ Warajanga karrpungu, jarurrukartingi, kajarna janukumartaji, jalakarti tawunja. Ngapa purlpurlpukarra marnikinyi palanga. Murtingi jurlpi-jurlpi jirnijaninyi kamal pala janukumartaji. Palakarti milpa-nyikinyiyi mirtawarnjarri tawunja jarurrukartingi ngapaku mananyaku.

¹² Ngarrkaku muwarr pirnili. “Ngarrkakurra, ngarramarntilu nyuntuku pinakarrinyingu nyampalilu ngajumilalu, Abraham-ju. Yijalu kalkurnan paliny. Ngalypakurra kuwarringi jilimanpalu. Jurti jilipijinpalu kurri partanyku palinymilaku. ¹³ Nyungu ngapamartaji ngaju. Tawunja nyungukarti milpanyayi kuwarringarra ngapaku kurrirrangungu. ¹⁴ Waraja japirr malamarna ngapaku wupartuku ngajungu yinganyaku. Yijapa wurralapiji, ‘Yuu, nyuntuku nyungungarra ngapa. Kangkulumarna ngapa kamalku nyuntumilirranguku pukun.’ Kurrilu muwarr pilkuliny kamalku ngapa yinganyaku, palangarra mirtawa Isaac-ku. Palajun jurti jiliminyin pala kurri. Palajalu miranu jarrulumarnangu nyuntuku, Abraham tuku jinan.”

¹⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangarra, milpanya Rebekah. (Rebekah-mili japartu yini Bethuel. Bethuel-mili pipi yini Milcah, japartu yini Nahor. Nyarra Nahor marrkamurniny Abraham-mili.) ¹⁶ Kurri nyarra ngumpa ngalypakata. Munu karta karrima pirringi. Pilyurrmajirri paliny.

Rebekah-lu ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Janukukarti yana, katukarna kaninykurnu, ngapapinti winya jirni, kulpanya karntinyi kankakurnu.

¹⁷ Jampa purrpi yanalu mirtanya, wurrarnala, “Ngapapintija yuwa-jikurra ngapa wupartu.”

¹⁸ “Yuu, mirta, nyuntuku nyungungarra ngapa.” Jampangarra ngapa-pinti ngurntija parirra wirriri, ngapa jurturnalu palinyku. Minpirni. ¹⁹ Palaja wurrarnala kurrilu, “Mankulumarnajanaku ngapa kamalku pukun, minpilipiyi marlkaku.” ²⁰ Jampa ngapa jurtirni kuwiyimilingi minpinapintingi. Palaja mirti kulpanya janukukarti, katukarna, yarrana ngapa nyinirni, kulpanya, ngapa kanganyikinyijanaku kamalarranguku wuyirru.

²¹ Jamalua parrjarnikinyi palalu mirtanyalu. Wurrarnikinyarningu, “Yijapa nyungu kurri mirtawa Isaac-ku.”

²² Ngapa marlkaku kamalarrangulu minpirniyi. Palaja mirtanyalu kurtanja mana milyapinti miji-miji, parirrpintijirri miji-miji pukun, wirriri. ²³ Karra marnalu, “Nganurtu japartu nyuntumili? Yijapa waraja warrukarti ngajupa ngajumili warrkamukatarrangu ngurranga nyuntumili japartumilingi karta karrulupiyirni?”

²⁴ Puntaju karra marnalu, “Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milcah. ²⁵ Nganarnanga ngurranga wan-tulunyurru. Ngurra palparri nganarnamili. Warrulyjartiny kamalkupa nyurramilaku.”

²⁶ Mirtanya milya kaniny jarrinyalu Ngarrkaku, ngarluja nyurra marna, muwarr pinalu, ²⁷ “Ngarrkakurra, ngalya nyuntu. Yarranija, wanka jinanganinyi. Nyuntumili muwarr yinyan ngajumili nyampali Abraham. Yijalu kalkurnanpalu pala muwarr. Pipurrulu kanyanyin nyungukarti, ngajumilikarti nyampalimilirrangukarti, palinymili waljarrangukarti.”

28 Palaja pala kurri ngurrakarti pipimilikarti mirti jarrinyi, yimpirna-janaku muwarr mirtanyamili. 29-30 Mamaji Rebekah-mili, yini Laban palanga, palinyju yirrini palajirri parirrpintijirri pa milyapinti. Marrkamurninymili muwarr pinakarrinyi. Palaja mirti jarrinyi mirtanyakarti. Paliny wararr karrinyikinyi janukumartaji, kamalja wangka.

31 Laban-ju karra marnalu, "Pikaly waninyangu Ngarrka. Munu wantuluman nyungungu. Kurtali, nganarnamilikarti ngurrakarti milpuluman. Kaninypirtilu parljurnarnanyurraku nyuntukupa warrkamukatarranguku nyuntumilaku. Palanga karta karrulupiyi nyuntumili kamalarrangu pukun."

32 Yanayi wiyirr Laban-milikarti ngurrakarti. Palanga Laban-ju yinyji pirni jalingipintirrangungu kamalja, warruly yinyajaninyi. Palaja ngapa kanyajanaku mirtanyakupa warrkamukatarranguku, jina ngulyanaku.

33 Palaja mayi kanyalu mirtanyaku. Wurranalala mirtanyalu Laban-japa palinymilinga japartungu Bethuel-ja, "Wurralkurnyumpuluku nganiku milpanyarna. Palaja ngalkulumarna." "Yuu, wurralamanggalayiku nganiku milpanyan."

34 Wurrarnapulaku mirtanyalu, "Warrkamukata ngaju Abraham-mili.

35 Ngajumulaku nyampaliku yiji Ngarrkalu ngalya jinalu. Wirtu nyampali jirni. Kuwuyirrangu kurrngal yinyali, kukurnjaripa nanikutupa purlikapa kamalpa tangki. Miji-mijipa warnku yinyali, warrkamukata pirirrimartapa mirtawanyjarri pukun.

36 Yuu, ranyji waninyikinyi, palinymilalu mirtawalu, Sarah-lu, partany pirirri kanyalu palinyku. Nyampalilu ngajumulalu wiyirr warnkupa kuwuyirrangu pa wurrakarra yinyali palangarra partany. 37-38 Minyirrju wurrarnaji, 'Mirtawa kangkulumanpalu ngajumulaku partanyku. Munu mananyaku ngurrara kurri nyunguja warrarnja, Canaan-ja ngurrara. Ngajumulikarti japartumulikarti warrarnkarti yankuluman, ngajumulirrangukarti yankuluman. Ngurnungungarra mankulumanpalu mirtawa ngajumulaku partanyku.' Palajun wurrarnaji nyampalilu ngajumulalu.

39 Karra marnarnalu, 'Yijapa pala kurri ngajungu munu milpuliny.'

40 Karra marnaji, 'Palinymili angel walangkarr ngakalamanga Ngarrkalu. Palalu angel-ju jurti jilamanta kurri, ngajumilingi japartumulirrangungu.

41 Wurraliyungulu, "Munurti. Munu yungkulupiyirni mirtawaku partanyku Abraham-milaku." Palajunmarta wurrarnaja puru yakalaman, kurrimajirri kulpuluman.' Palajun wurrarnaji Abraham-ju.

42 Kuwarri turlpanyarna janukungu tawunmartaji nyurramilimartaji. Ngarrkanga wurrarnarnalu, 'Ngarrkakurra, nyampali ngajumili, Abraham, nyuntuku pinakarrinyangu, nyuntumulirrangungu paliny. Kuwarri ngalya jilipijin. Jurti jilipijin pala mirtawa Isaac-ku. 43 Nyungungu ngaju janukumartaji. Kurrirrangungu ngapaku milpanyaja waraja japirr malamarna, "Yuwajikurra ngapa wupartu ngapapintija nyuntumilija."

44 Yijapa puntaju karra malkulupiji, "Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Ngapa kangkulumarnajanaku nyuntumili kamalarranguku pukun." Palajun jinaja wantuliny mirtawa Isaac-ku. Jurti jilipijin palangangarra kurri.'

45 Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah, ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Ngapa mana. Palaja japirr marnarna, 'Yuwa-jikurra ngapa minpinaku.' 46 Nyampalu ngurntija kaniny jirni ngapapinti, karra marnaji, 'Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Kangkulumarnajanaku ngapa nyuntumulirrangungu kamalarranguku pukun.' Palaja minpirnarna, palinyju ngapa yinyajaninyi kamalarrangu pukun.

⁴⁷ Palaja japirr marnarna, 'Nganurtu japartu nyuntumili?' Karra marnaji, 'Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milka.'

Palaja kurringi milyapinti wirrirnirnil, parirrpintijirri wirrirnirnil parirrajirri palinyja. ⁴⁸ Mirtawa Isaac-ku jurti jirniyi Ngarrkalu ngajumilija nyampalimilija waljarranguja. Palajalu milya kaniny jarrinyirni, ngarluja nyurra marnarna Ngarrka, wurrarnarnala, 'Yarranija. Wanka jirninin.'

⁴⁹ Yuu, wunyjurru muwarr pilkulinyumpulu? Wurralkulinyumpulalu nyampaliku ngajumiliku, 'Yu?' Nyungu kurri partanyku palinymilaku yungkulunyumpulalu? Munujalu, warinykurnu jilimarna."

⁵⁰ Puntaju karra marnapulalu Laban-jupa Bethuel-ju, "Nyungungarra jirni Ngarrkalu. Kurri nyarra yankuliny. Munu kunta jinakalayi yananyaja. ⁵¹ Rebekah kangkuluman, yankulunyurru. Nyuntumili nyampalimili partanyku mirtawa jarruliny."

⁵² Palanymili muwarr pinakarrinyajalu pala mirtanya, Abraham-mili warrkamukata, murtingi julpi-juripi jarrinyi, Ngarrkanga wurrarnala, "Yarranija. Wanka jirninin."

⁵³ Palaja Rebekah-nga yinyali miji-mijipa wurrukarra ngalypakata. Yinyapulinyi Rebekah-mili mamajipa pipi pukun warinypa wariny ngalypakata wurrukarra. ⁵⁴ Palaja mirtanyalupa palinymilalu warrkamukatarrangulu nganayi mayi, wayin minpirniyi. Karta karrinyiyi palangangarra. Marntungu kartaja turlpanyaja mirtanyalu wurrarnapulaku Ripikamilinga mamajingipa pipinga, "Kuarri ngajumilikarti nyampalikarti kulpulumarna ngaju, kurri pukun kangkulumarna."

⁵⁵ Karra marnapulalu, "Mimarn-mimalakurra! Pala kurri nyungungu jampa waninyaku, yijapa 10 karrpuku wantuliny. Palaja yankuluman, kurri kangkuluman."

⁵⁶ Karra marnapulaku, "Ngalypa jirniyi Ngarrkalu. Kuwarri jampa kulpanyaku ngajumilikarti nyampalikarti. Munukurra kunta jiliminyinyumpulu."

⁵⁷ "Mimalakurra. Kurri japirr malkulayi, wunyjurru muwarr pilkuliny."

⁵⁸ Kamarnapulalu. Milpanyaja japirr marnapulu, "Nyungungu mirtanyanga yankuluman?" Rebekah-lu karra marna, "Yuu."

⁵⁹ Palaja Rebekah ngakarniyi yananyaku mirtanyangapa palinymili warrkamukatarrangunga. Palanga mirtawa mirtawari, puripi palinyju Rebekah partanyja kalkuna wirtu jirniya. Paliny pukun ngakarniyi.

⁶⁰ Ngalypa muwarr pirniyalu Rebekah-ku. "Yijalu ngalypa jilimanga Ngarrkalu. Karlui jamujirrangungu nyuntumilipa nyirirnikartijarrangu janamili kurrngal yiji jarrulupiyi. Yijapa malyparrkata jarrulupiyijanaku jinta, nyuntumilirrangungu nyampali jarrulupiyijanaku palarranguku jintaku malyparrkataku."

⁶¹ Palaja kamalarrangungu karntinyiyi Rebekah-pa kumparrangungu palinymili, yajarniyi mirtanya. Palajun mirtanyalu Rebekah wiyi jirni, kulpanyikinyi palinymilikarti nyampalikarti.

⁶² Palanga Isaac Canaan-ja warrarnja kurilakurnungu waninyikinyi, palakurtirringi yintanga, yiningi ngapingi, Lahai-Roi-ngi. ⁶³ Warajanga jarurrukartingi jalanga puru marnti yaninyikinyi, kamalarrangungu yirrinininyi palinyju, milpanyikinyiyi.

⁶⁴ Kajangulu Rebekah-lu yirrirni Isaac, kamalja katukarna. ⁶⁵ Mirtanya japirr marna, "Nganurtu ngurnungu pirirri, milpayinyi nganyjurrukarti?"

“Palangarra nyampali ngajumili, Isaac-ngarra.” Wara ngumpapinti mana, ngumpa yamarnarninyi Rebekah-lu.

⁶⁶ Palaja mirtanyalu wiyirr yimpirnili Isaac-ja. ⁶⁷ Palaja Rebekah kalikukarti kanya Isaac-ju. Kaliku nyarra purlpi pipimili palinymili waninyikinyi. Ngarlu kurlu waninyikinyi pipijalu marlkarrijalu. Kuwarri mirtawa palinymili jarrinyi Rebekah. Ngarlungu yiji jirni Isaac-ju. Palangarra pikaly jarrinyi, munu paju karrinyamalul palinymilaku pipiku.

25

ABRAHAM-MILI WARINYARRANGU PARTANYKARRANGU (25:1-6)

¹ Abraham-ju purlpi yiji mana wariny mirtawa, yaru. Palinymili yini Keturah. ² Kanyapulujaninyi 6 piririmarta, pulanymili partanykarrangu: Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah. ³ Jokshan japartu jarrinyi Sheba-kupa Dedan-ku. Dedan japartu jarrinyijanaku Ashurites-kupa Letushites-kupa Leummites-ku. ⁴ Midian-mili partanykarrangu Ephah-pa Epher-pa Hanok-pa Abida-pa Eldaah. Palarrangu wiyirr Keturah-mili. ⁵⁻⁶ Palangangarra wirtu jarrinyiyi. Abraham-ju yinyajaninyi wurrukarra, palaja ngakarnajaninyi warinykarti warrarnkarti, kakarra, Isaac-ngamarra ngakarnajaninyi. Palaja wurrukarra jinta wiyirr palinymili yinyali Isaac, wurrukarra palinymili ngani warralpirti.

ABRAHAM MARLKARRI JARRINYI (25:7-11)

⁷⁻⁸ Abraham partunurrangu-partunurrangu waninyi, 175-ja. Palaja mirtanya jarrinyaja marlkarri jarrinyi.

⁹⁻¹⁰ Palinymili partanyjujirri Isaac-jupa Ishmael-ju wirrirnipulu pulanymili japartu jurntingi kaninykurti, Machpelah-nga. Purlpi palangarra jurnti waninyikinyalu warinymili. Abraham-ju mana warnkulu, warnkurrangu marlu yinyala Ephron palaku jurntikupa jungkaku. Purlpi marlkarri jarrinyaja palinymili mirtawa, Sarah, Abraham-ju wirrirn palanga jurntingi. Palangangarra jurntingi kuwarri palinymilalujirri partanyjujirri wirrirnipulu paliny pukun.

¹¹ Palaja Ngarrkalu tuku jirnikinyi Isaac. Isaac-ju ngurra jirni yintanga, ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

ISHMAEL-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (25:12-18)

¹² Purlpi Abraham karta karrinyipulu Hagar, warrkamukata Egypt-ja Sarah-mili. Hagar-lu partany kanya, Ishmael. ¹³ Ishmael japartu jarrinyijanaku pirirri partanykarrangu: Nebaioth, Kedar, Abdeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massah, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, Kedemah ¹⁶ Palarrangumili nyirrinikartijarrangu 12 tribes, yini janamili yinyayi tawunkurrangupa ngurrarrangu. ¹⁷ Ishmael 137 partunurrangu jarrinyaja, marlkarri jarrinyi. ¹⁸ Ishmael-mili nyirrinikartijarrangu warrarnja waninyayi Havilah-nga partijirri Shur-nga. Pala warrarn egypt-ja kakarrakurnu, Assyria-karti. Kaja waninyayi Abraham-milirrangungu nyirrinikarrijarrangu.

WURRALAMARNANGU ISAAC (25:19-20)

¹⁹ Nyungu muwarr Isaac-mili, partany Abraham-mili. ²⁰ Isaac 40 partunurrangu jarrinyaja mirtawaku kanya Rebecca, Bethuel-mili kurntal. Bethuel Aram-jirri pirirri, Mesopotamia-ja. Rebecca marrka Laban-ku.

PARTANYJIRRI KANYAPULINYI REBEKAH-LU (25:21-26)

²¹ Isaac-pa palinymili mirtawa punja waninyipulu palanga partany-majirri. Isaac-ju japirr marna Ngarrka, "Partany yungkuluman nga-jumili mirtawa." Pinakarrinyalu Ngarrkalu, palaja pala mirtawa ngayinykarra jarrinyi. ²² Kalkurnikinyipulinyi kujarra partanyjirri ngayinyja. Jinarn-jinarn pirnikinyipulu. Rebekah ngarlu kurlu waninyikinyi. Japirr marna Ngarrka, "Nganija?" ²³ Ngarrkalu wurrarnala, "Kujarra kangkulumanpulinyi pirirrijirri. Wirtu jarrinyaja jinta pilkuliny-pularninyi. Jamuji karlujirranguru kurrngaljartinyi yiji jarrulunypulu. Warinymilirranguru kulijarturranguru jarrulupiyi, warinymilirranguru munu. Marrkamurninymilirranguru nyampali wantulupiyijanaku murrkangunya-murninymilirranguku."

²⁴ Palaja Rebekah-lu kanyapulinyi partanyjirri, pirirrijirri. ²⁵ Murrkangunyamurninyi ngayarta jarrinyi pilyarripa mampuly-mampuly. Palajalu yini marnapulu Esau. ²⁶ Palaja marrkamurninyi ngayarta jarrinyi. Warlirnikinyi mamajimurninymili luku. Yini marnapulu Jacob. Palanga Isaac mirtanya waninyikinyi, 60 partunurrangujartinyi.

PILYARRI MAYI NGANA ESAU-LU (25:27-34)

²⁷ Palajirri Esau-pa Jacob wirtu jarrinyipulu, pirirri jarrinyipulu. Esau kuwiyimarta. Kuwiyiku yananyikinyi. Jacob ngatu yiji, waninyikinyi ngurranga, warrkamu jarrinyikinyalu japartumurninyku. ²⁸ Esau-lu kanganyikinyalu kuwiyi japartumurninyku ngananyaku. Murrkangunya-murninyi Isaac-ja ngarlungu yija yiji. Nyirtingunyamurniny pipimurninyja ngarlungu yija yiji.

²⁹ Warajanga karrpungu kamparnakinyarninga mayi Jacob-ju, pilyarri mayi, pala yini lintul. Kulpanya kuwiyikartija Esau. Janparrja paliny. ³⁰ Wurrarnala marrkamurninyja, "Ngaju janparr. Jinta yuwanyi pala pilyarri mayi. (Palajalu yini yinyayi wariny, Edom.) ³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, "Kulakurra!" Wurralapijin yija muwarr nyuntumili. Murrkangunya nyuntu. Yarti japartu ngalimili marlkarri jarrinyaja, wantulumanggalika nyampali nyuntu. Mankuluman wirtumarta wurrukara. Ngajulu wupartumarta mankulumarna. Wurralaji ngaju wantulumarnangu mamajikapali. Palajun muwarr pinajalu, mayi yungkulumarnanta." ³² Esau-lu puntaju karra marnalu, "Mayimajirrija marlkarri jarrarnili. Palaja munu mankulumarna wurrukara, munu mamaji wantulumarnangu. Puru yiji pala. Jinta yuwanyi pala mayi!" ³³ Jacob-ju puntaju karra marnalu, "Muwarrkurra yinkumarta yungkuluminyin. Palaja yungkulumarnanta mayi."

Esau-lu ngarlungu karra marnarningu, puru nyampaliwayiku waninyaku palinyku, karrinyikinyi wartapirti waninyaku. Muwarr yinyali, "Yuu, nyuntu wanta mamajikapali." ³⁴ Palajalu Jacob-ju martumpirripa pilyarri mayi yinyali. Palaja Esau-lu ngana, minpirni, yana.

26

ISAAC YANA WARRARNKARTI PHILISTINE-ARRANGUMILIKARTI (26:1-22)

¹ Purlpijangarra punja waninyayi ngapa munu pungkama Abraham-milinga warrarnjakurrtirri, yana paliny Gerar-karti. Warinymal yarti waninyi ngapa munu pungkama Isaac-ku. Paliny yana Gerar-karti, ngapikarti, Abimelech-karti, kingi paliny Philistine-arranguku. ² Ngarrka ngayarta jarrinyalu Isaac-ku, wurrarnala, "Munu yaninyaku Egypt-karti,

wanta nyungungu warrarnja, wurrarnarnangupa. ³ Nyungungu wanta, tuku jilamarnanta ngajulu, ngalya jilamarnangu. Ngajulu yungkulumarnanta wiyirr nyungu warrarn, nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. ⁴ Ngajulu kalkulumarna muwarr pala winyinjialu Abraham-ja. Panikatarangu kurrngal yiji, partarl yini malkulumanjaninyi. Jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnanta, partarl yini malkulumanjaninyi. Yungkulumarnanjaninyi nyungu warrarn wiyirr. Warinyarrangulu marrngukarralu janalu yirrilipi y ngajulu ngalya jirnirninnyurrukapa tuku jirnirninnyurrukapa. Janalu japirr malamanyiya palajunkapaliku jinaku janakupa. ⁵ Abraham-ju ngajumili muwarr wirturrangu tuku jirnikinyijaninyi. Palajunjalulu ngajulu nyungurrangu jilamarnanga.”

⁶ Palajalu Isaac palanga Gerar-nga waninyikinyi. ⁷ Pirirrimartalu japirr marnaya palinymilaku mirtawaku, palinyju wurrarnajanaku, “Paliny ngajumili marrka.” Munu wurrarnamajanaku pala mirtawamurniny palinymili. Rebekah kumparakata yiji. Wirnti karrinyikinyi Isaac, “Palarangulu pirrimartalu marlkarri wiralaminyili Rebekah mananyaku.” ⁸ Palanga Isaac waninyikinyi punja. Palaja Abimelech-ju parrjarna kaninykurnu mayangangulu, yirrinipulinyi Isaac-pa Rebekah yarungu jirnikinyipularninyi. ⁹ Abimelech-ju muwarr ngakarnalu Isaac-ku, “Ngajukarti milpuluman.” “Pala Rebekah nyuntumili mirtawamurniny! Nganiku wurrarnanpa marrka nyuntuku?!” “Ngajulu kurlkarri marnakin-yarninyi, wurrarlirnilu ngajumilingi mirtawanga, 'Nyuntuku mananyaku wiralinyiyili marlkarri.’” ¹⁰ “Ngani jirninnaninyi! Waraja ngajumili pirirri yijapa karta karrimapulu nyuntumili mirtawa. Ngarrkalu wirarnamanganinyi nyuntujalu mitujalu!” ¹¹ Wurrarnajanaku palinymilaku marrngurrangulu, “Munu jilkulinyurru kurlujartiny nyunguku pirirrikupu palinymilaku mirtawaku. Yijapa palajun jilkulinyurru marlkarri jarrulinyurru.”

¹² Isaac-ju wilyki jungkanga wirrinjaninyi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu, warajaja kurtanjaja wilykija mana 100 kurtanarrangu. ¹³ Wurrukarrarrangu palinymili wirtu jarrinyikinyiyalu, munuku munu jarrinyaku, kurrngal yiji kukurnjaripa nanikutupa purlimanpa tangkipa kamalpa. ¹⁴ Philistine-arrangu ngampany jarrinyiyalu. Abraham-ja wankanyungu ngarrany palinymilalu warrkamukatarrangulu pirti karliniyi ngapaku mananyaku. Yijalu ngapa manayi. ¹⁵ Kuwarrilu marlkarrijalu Abraham-ja Philistine-ju ngampanyju yamarnayijaninyi pirtirrangulu ngapajartiny. ¹⁶ Abimelech-ju wurrarnalu Isaac-ja, “Yakalaman warrarn nganarnamili, nyuntu wirtu jarrinyin yiji, munu nganyjuru warajanga waninyaku.”

¹⁷ Isaac-ju pala warrarn yakarna, ngurra jarnti jirni partijirri kaniny kujarranga warnkungu, yini Gerar Valley. Punja waninyi palanga. ¹⁸ Yarrana karliniyi Isaac-ju nyarrarrangu ngapapinti purlpi yamarnalpiyi Philistine-ju. Yini waraja ngarrany yinyajaninyi warajangarra palinymilalu japartulu yinyaljaninyi. ¹⁹ Palinymilalu warrkamukatarrangulu karliniyi Gerar Valley-ngi pirti, ngapa warrkirnikinyi kaniny warnkunguja. ²⁰ Kulipartirnayarninyi ngurrarrangulu japarta jirnakatalupa Isaac-milalu japarta jirnakatalupa. Ngurraralu wurrarnayijanaku, “Nyungu nganarnamili ngapa!” Isaac-ju yini marna pala ngapapinti “Kulipartinap-tingi”.

²¹ Isaac-milalu warrkamukatulu karliniyi wariny pirti ngapapinti.

Palangamarra kuli partirnyayi. Palajunjalu yini marna “Malyparr-jartinyju”.

²² Palaja yana, wariny karliniy ngapapinti. Palangamarra munu kulipartirnyayi. Yini marna pala ngapapinti, “Warrarn Ngurrku-ngurrkumajirri”. “Ngarrkalu warrarn wirtu jirninganyjurruka yana-yananyaku, wirtu jarruliny nganarnaka kuwiyirrangu wiyirr, nganyjuru pukun.”

BEERSHEBA-NGA MUWARR YINYALU ISAAC YARRANA NGARRKALU (26:23-25)

²³ Palaja Isaac yana Beersheba-karti. ²⁴ Palanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyalu. “Ngajulungarra tuku jirnirnalulu jupartuku nyuntumilaku Abraham-ku. Munu wirnti karrinyaku, ngajulu kalkurnarnanta nyuntukupa. Ngajulu winyjirnirnilu Abraham-ja, palajalu ngajulu ngalyapa jilamarnanga, ngajulu yungkulumarnanta marlu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu.” ²⁵ Isaac-ju kuru marna warnkurrangu, ngayinyja nyurra marna Ngarrka. Ngurra jarnti jirni palanga, warrkamukatalu palinymilalu karliniy pirti ngapapinti wariny.

ABIMELECH TURLPANYA ISAAC-MILINGI BEERSHEBA-NGA (26:26-33)

²⁶ Abimelech tamarna, palinymilijartiny yatilpajartiny, Ahuzzath, Phicol pukun kanginyikinyi, nyampali palinymilaku kulikatarranguku. ²⁷ Isaac-ju japirr marna, “Nyuntulu kulilu yirrirninyin purpilu, wurrarnijin yakalamarna nyuntumili warrarn. Nganiku kuwarri milpanyanpa yirrinaku ngajuku?” ²⁸⁻²⁹ “Nganarnalu yirrirnayirni Ngarrkalu tuku jirninti. Winyjiliminyirnarninyi nganyjuru. Munu kurlu jirnimiyirninga, ngalypalu jirniyirningu, murru marnayirnti kulimajirrilu. Nganarnalu karrinyiyirna nyuntuku nganarnaku munurla kulilu yirrinaku. Ngarrkalu ngalyapa yiji jirninti.” ³⁰ Isaac-ju manajaninyi mayirrangu marlu, mayikupa kuwiyiku kampanaku, wiyirru ngananyaku. Nganayi mayi, wayinpa minpirniyi warajanga. ³¹ Warinyja karpungu pirrpa-pirrpanga muwarr winyjirnyirngangu. ³² Palaja, “Jipi yarrayi! Yuu, jipi wantiyi!” Jinta pirniyarninyi ngarlu pikalyju.

Palangangarra warajanga karpungu Isaac-milirrangu warrkamukatarangungu milpanyiyalu, wurrarniyili, “Karliniyirni wariny pirti, ngapa manayirni!” ³³ Yini marna pala pirti ngapajartiny, “Shibah”, “Winyjinija Ngapapinti”. Palajunjalu pala tawun yini marnayi palalu yinilu, Beersheba, kuwarrikartijakun.

ESAU-MILI NYUPAJIRRI (26:34-35)

³⁴ Esau 40 partunurrangujartiny, manapulinyi kujarra mirtawajirri. Palajirri mirtawajirri ngurrara waninyikinyipulu, Hittite-milirranguja. [??] ³⁵ Isaac-pa Rebekah pikalymajirri waninyikinyipulu ngarrayangamarrajirri. Ngarlu yija kurlu pirnipulupulinyi ngarrayalujirri.

27

JAPARTUMARNINY MITU MARN A JACOB-JU (27:1-29)

¹ Mirtanya jarrinyaja Isaac pampuru jarrinyi. Warajanga karpungu kamarnalu murrkangunyamurninyku, Esau-ku, “Murrkangunya, kurtali!” “Yuu, ngani?” ² Japartulu wurrarnala, “Pinakarra! Ngaju mirtanya jarrinyarni. Marlkarri jarrarnili kuwarri. ³⁻⁴ Wankanyin wankanyungu ngajungu, wurralamarnangu muwarr nyuntungu, nyungu muwarr Ngarrkalu ngalyapa jilamanga. Pinakarraji, kawajaninyi jantu kuwiyikartilu. Wirlanajalu kampalapijin juri yiji kuwiyi ngajuku. Kuwiyi ngananyajalu wurralamarnangu muwarr, marlkarri jarrinyamarninyju.”

⁵ Muwarr Esau-ngu wurranaajalu, Rebekah-lu pinakarrinyikinyalu. Esau yana ngurraja kuwiyikarti. ⁶ Palaja Rebekah-lu wurrarnala nyirtin-gunyamurninya, "Pinakarrinyirni japartulu wurrarnikinyili mamajingi, ⁷ 'Kuwiyikarti yarra, wirlanaja kulpanyajalu, kampalapijin juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu muwarr ngalya nyuntungu, marlkarri jarrinyamarninyju.' Palajun wurrarnala mamajingi.

⁸ Pinakarraji nyuntulu, nyirti. ⁹ Yarra, marrapulinyi kujarra wu-partujirri nanikutujirri. Wirlanajalu kangkulupijin. Kampalamarnalu japartuku juri yiji kuwiyi, palinymili juri yiji. ¹⁰ Nyuntulu kuwiyi kangkulumanpalu japartuku. Palaja wurralamangu nyuntungungarra muwarr ngalypakata, marlkarri jarrinyamarninyju."

¹¹ Jacob-ju karra marnalu, "Pinakarraji! Mamaji ngajumili mampuly-mampuly, ngaju kapuraly, mampumajirri. ¹² Japartulu warlilanyili. Warlinaja miranu jarrajili ngaju nyirti, wurralananyi, "Mitu marnanyin nyuntulu!" Wurralala Ngarrkanga, kurpalamarnanyini Ngarrkanga!"

¹³ Pipilu wurrarnala, "Wirntiwayi! Munu kurpalamanparningu. Ngajulu ngalya jilamarnanga. Ngajuku pinakarraji. Nanikutujirri kangkulupijin."

¹⁴ Jacob-ju pinakarrinyalu pipimurninyku. Wirlarnapulinyi kujarra nanikutujirri, kanyapulinyi pipimurninykarti. Kamparnalu juri yiji kuwiyi palinymilaku pirirriku. ¹⁵ Palaja Rebekah-lu mana ngalypakata wurrurrangu murkangunyamurninymili, Esau-mili, yinyali pala wurru nyirtin-gunyamurninya. "Wirrilarningu nyungu wurrurrangu." ¹⁶ Palaja manajaninyi kujarrapa waraja kutarrangu kiyirnarangu nanikutuja, wirrinili parirrija ngalyinga. ¹⁷ Yinyali murla kuwiyipa martumpirri Jacob-ja. "Kawalu nyungu mayi japartukarti."

¹⁸ Palaja kanyalu mayi japartumurninykarti, karra marnalu, "Japartukayi!" "Yuu, nganurtu nyuntu?" ¹⁹ Jacob-ju mitu marna, karra marnalu, "Ngaju murkangunya, Esau. Yananyaja kulpanyarnangu kuwiyijartiny, nyarrapa wurrarnajin. Kajala, ngala nyungu juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralapijin muwarr Ngarrkalupa ngalya jilapiji."

²⁰ Isaac-ju karra marnala, "Payi! Nyampalu yiji manan kuwiyi!" Jacob-ju mitulu karra marnalu, "Nyampalilu nyuntumilalu Ngarrkalu nyampalu jurti jirniji kuwiyi."

²¹ Isaac-ju karra marnalu, "Warinykapalirla muwarr pinan. Kurtali! Warlinajalu miranu jarrulumarnangu." ²²⁻²³ Palaja wangka jarrinyalu, japartulu warlirni. Kiyirnalalu palalu nanikutujalu mitu marna Isaac. "Nyuntu muwarr pinan Jacob-kapali, parirr nyuntu Esau-kapali."

²⁴ Yijalmartangulu japirr marna japartumurninyju, "Yija-yiji nyuntu Esau?" "Yuu, ngaju Esau." ²⁵ "Karnaji pala kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu ngajumili muwarr." Jacob-ju kanyalu kuwiyi, yinyali minpinapinti pukurl, pilyarri wayin.

²⁶ Palaja ngananyajalu Isaac-ju karra marnalu, "Wangka kurtaliji, yampu malanyi." ²⁷ Milpanyalu, yampu marna. Isaac-ju parntirni Esau-mili wurru. Karra marnalu Jacob-ku, "Ngajumili partany, parntinyan nyuntu warrulykapali, parntinyan warrarnkapali warruly juri yiji. Ngarrkalu kalkurnikinyi pala warrarn.

²⁸ Ngarrkalu ngakalamangu ngapa warrarnku nyuntumilaku.

Marlu mayi turlpulupiyi ngunarrijirri warrulyja nyuntumilingi warrarnja.

Yungkulumanta mayi marlupa ngapa minpinaku.

²⁹ Marrngu ngunarrija warrarnja warinyarranguja

warrkamu jilapiyingu, pinakarrulupiyingu.
 Nyuntu wantulumanjanaku nyampali marrkamilirranguku,
 nyuntumili pipimili partanykarrangu murtingi
 jurlpu-jurlpu jarrulupiyingu jinanga nyuntungu.
 Jinta panyju karrulupiyingu,
 japirr malapiyi Ngarrka kurlu jinaku nyuntuku.
 Puntaju kurlu jilkulinyjanaku Ngarrkalu.
 Jintalu ngalya jilapiyingu.
 Puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”
 Palajun Jacob-ja wurrarnala Isaac-ju. Wurrarnala palajun ngalya
 jilkuliny palinyku Ngarrkalu.

*ESAU KUWIYIKARTIJA KULPANYA. MIRANU JARRINYILI MITUKU
 (27:30-45)*

³⁰ Palaja Jacob yana, yakarna palinymili japartu palanga. Jampa Esau kulpanya kuwiyikartija. ³¹ Kamparna kuwiyi jurikata. Kampanajalu kanyala japartukarti. “Japartukayi, kajala! Kuwiyi ngalkuluman nyungu ngajuju. Nganinyajalu wurralapijin Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Ngarrkamilalu muwarrrju ngalya jilapijin ngajuku.”

³² Isaac-ju japirr marna paliny, “Nganurtu nyuntu?” “Ngaju nyuntumili murrkangunya, Esau.” ³³ Jampa pinakarrinyi Esau-mili muwarr, jannganka pirni wirntijartiny. “Nganurtulu kuwiyi wirlanajalu yinyaji ngajungu? Jipi kuwiyi nganarna ngajulu, kuwiyi wiyirr. Yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr palinyja. Yuu, Ngarrkalu ngalya jilkulinypalu muwarrrja palaja.”

³⁴ Jampa Esau-lu pinakarrinyi pala muwarr ngarlu kurlu jarrinyi. Ngangkurl jirni marrja palanga paliny. Japirr marna japartumurniny palinyju, “Yuwanyi nyuntumili ngalypakata muwarr ngajungu pukun.”

³⁵ Palinyju karra marnalu, “Munu yiji! Ngajulu yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr. Nyuntumilalu marrkalu mitu marnanyi muwarrrku palaku. Yinyarnala palinyja ngajumili ngalypakata muwarr. Munu yiji yinganyakarnanta pala muwarr.”

³⁶ Esau-lu karra marna, “Ngajumili marrka waninyi marrnguku mitu manaku. Yini yija-yiji ngalypakata Jacob palinyku. Kujarramal mitu marnanyi ngajumilalu marrkalu. Mitu marnanyi mamajikapali wur-rarnanyi ngaju. Mitu marnanta muwarrrku Ngarrkamilaku, yinyanpili palinyja, munu yingamijin ngajungu. Yungkulupijinkurra ngajungu pukun nyuntumili ngalypakata muwarr! Palajun Ngarrkalu ngalya jilapiji ngajungu pukun.”

³⁷ Isaac-ju karra marnalu, “Wunyjurrulu muwarrrju wurralkurnungu, ngajumili partany? Ngajulu wirrirnirni nyuntumili marrka nyampali nyuntuku. Nyuntumilirrangu warrkamu jarrulupiyijanaku palinymilir-ranguku. Wurrarnarnala palinyja, palinyju mankuliny kurrngal mayipa wayin.”

³⁸ Esau-lu wurrarnala japartumurninyja, “Wupartu muwarr ngaly-pakata yuwaji! Wurralaji warajajakun ngalypakata muwarr!” Ngangkurl jirni paliny marrja.

³⁹ Japartumurninyju karra marnalu, “Nyuntu wantuluman pujunungu warrarnja, ngapapa puru pungkulumangu wupartu nyuntumilingi war-rarnja. ⁴⁰ Waninyangkuluman kulikarra palanga. Marrka waninyangku-lumangu nyampali nyuntuku. Yartipa jinta kangkulumanpili. Palaja munu jakurlilamanta warrkamuku. Palangarra muwarr yinganyarninta, partany.”

⁴¹ Palangulu Esau-lu kurlkarri marnikinyi japartumili ngalypakata muwarr Ngarrkaja, yinyali japartumurninyju Jacob-ja. Palajalu Esau panyju karrinyikinyalu marrkamurninyku palinymilaku. Kurlkarri marnikinyi palinyju, “Yartipa marlkarri jarruliny ngajumili japartu. Palinyku ngangkurl jilaminyalu. Palangulu marlkarri wirlalamarnaja marrka.”

⁴² Wariny palaku muwarrku Esau-milaku miranu jarrinyi, wurrarnala pipingi pulanymilingi. Marrkamurninyku kamarnalu Rebekah-lu, wurrarnala, “Nyuntumilalu mamajilu kurlkarri marninyi wirlanaku nyuntuku marlkarri. Puntajulu wirlalapiyi paliny pukun. Ngaju wantulumarna partanymajirri. ⁴³ Pinakarraji, marlkarringimarra. Yarra nyunguja. Yarra warrarn warinykarti, ngapikarti, Haran-karti, ngajumili mama-jikarti, Laban-karti. ⁴⁴ Palanga wantulumanpili jampakurra. ⁴⁵ Yartipa mamajilu kakulkulinyipili nyarrapa mitu marnan. Palaja mamaji ngalypa jarrulumangu nyuntuku, kulimajirri. Palaja muwarr ngakalamarnangu. Ngajulu karrinyarnanyumpuluku wankaku waninyaku, marlkarriwayi.” Palajun Rebekah muwarr pirlnili.

REBEKAH-LU WURRARNALA PIRIRRINGI YUNTURI JARRINYI MIRTAWANYJARRINGIMARRA HITTITE-MILIRRANGUNGUMARRA (27:46)

⁴⁶ Palaja Rebekah-lu karra marnalu palinymili pirirriku, “Palajirri mirtawajirri Heth-milirranguja, mirtawajirri Esau-milijirri, malyparr jinanyipulu. Yijapa Jacob-ju mirtawa nyunguja warrarnja marrali, Heth-milirranguja. Yijapa palajun jarrinyajanga ngaju panyju karrulumarna wankanyuku waninyaku, marlkarri jarrulumarnajanaku janangamarra.”

28

JACOB NGAKARNA ISAAC-JU WARINYKARTI WARRARNKARTI (28:1-5)

¹ Isaac-ju kamarnalu Jacob-ku, muwarr pinalu ngalypalu, “Nyuntulu mankuluman mirtawa nyungujawayi, Canaan-jawayi. ² Nyunguja yankuluman ngunarri warrarn warinykarti, ngapikarti, Mesopotamia-karti. Yankuluman ngurrakarti ngapikarti, Bethuel-karti, nyuntumili jamujikarti. Mankulumanparnanga mirtawa palajangarra, kakajija nyuntumilija, Laban-ja. ³ Ngarrkalu ngalypa jilamanga nyuntuku, yungkulumanta partanykarrangu marlu, kurrngal yiji wantulkulinyurru. ⁴ Ngarrkalu palajun jirni Abraham-ku. Nyuntuku palajun jilamanga, partanykarrangukupa. Yungkulumanta nyungu warrarn nyuntungu ngarramarntiku. Kuwarri waninyan ngajarrikapali nyungungu warrarnji. Yarti yungkulumanta nyungu warrarn ngarramarntiku Ngarrkalu. Purlpi wurrarnala Abraham-ja, “Nyungu warrarn wantuliny nyuntumilirranguku.”

⁵ Palajunja Isaac-ju ngakarna Jacob ngunarri. Palaja Jacob Mesopotamia-karti yananyikinyi, kakajiku kanyjirnikinyalu, Laban-ku, ngurranga ngapinga, warrarnja Aram-ja. Pala Laban partany Bethuel-mili.

ESAU-LU WARINY MIRTAWA WARAJANGA JINI, ISHMAEL-MILI KURN-TAL (28:6-9)

⁶ Kuwarri miranu Esau, japartulu palinymilalu Isaac-ju ngalypa muwarr Ngarrkaja yinganyajalu Jacob, ngakarna Paddan-Aram-karti mirtawa kanganyaku. Miranu Isaac wurrarnalu, “Munu mankulumanparningu Canaanite mirtawa.” ⁷ Miranu pukun, Jacob purlpi yana Paddan-aram-karti muwarrja pipipa japartuja muwarrja. ⁸ Miranu yija jarrinyi Esau, japartu palinymili panyju karrinyajanaku ngurraraku mirtawanyjarriku, Canaanite mirtawanyjarriku. ⁹ Palajalu Esau yana kakajimili ngurra,

Ishmael-mili ngurra, kanya kurntal kakajimili mirtawaku. (Purlpi kanya-pulinyi Canaanite-jirri mirtawajirri.) Nyungu kuwarrija mirtawa yini Mahalath. Kangkuji paliny Nebaioth-ku. Nyungu Mahalath Abraham-mili kaparliji, Ishmael-mili kurntal.

NGARRKA MIRAL JARRINYILI JACOB-JA KAPUKARRINGI (28:10-22)

¹⁰ Jacob-ju yakarna pala warrarn Beersheba, yananyikinyi paliny tawunkarti, Haran-karti. ¹¹ Karrpu kaniny jarrinyaja palinyju ngurra jirni partijirri. Paliny karta karrinyikinyi jurnturtu warnkunga. ¹² Palanga palinyju kartanga kapukarri marna. Yirriirni palinyju ngapi, karntinyapinti, katukarnikinyi jungkakarti. Ngarrkamili angel-arrangu jinta karntinyikinyiyi, jinta katukarnikinyiyi. ¹³ Palanga kapukarringa yirriirni Ngarrka pukun, wararr karrinyikinyili wangka palinymartaji. Jacob-ja wurrarnala, "Ngarrka ngaju. Ngajulungarra kalkurnukinyirnipulinyi Abraham-pa Isaac, nyuntumili karlujiapa japartu. Ngajumili pukun palajirri. Nyungu nawu warrarn yungkulumarnanta karta karrinyinpa, nyuntungupa nyuntumili partanykarrangungupa. ¹⁴ Mankulumanjaninyi partanykarrangu marlu. Yankulupiyi ngunarriirri, karapa kakarra, yalinyjiapa kurila. Nyuntumilalu partanykarrangulupa nyuntulu ngalyapa jilkulinyurrujanaku marngurranguku jintakupa warrarn warinyjarrangukupa. ¹⁵ Ngaju wantulumarnanga nyuntungu wanyjarnipa yankuluman. Yarti kulpanya jilamarnanta nyungukarti warrarnkarti. Munu yakalamarnanta, ngaju wantulumarnanga. Ngajulu jilimarnanga nyarrapa wurrarnarnangu." Palajun muwarr pirnili Jacob-ku Ngarrkalu.

¹⁶⁻¹⁷ Palaja kartaja parrily jarrinyi Jacob. Paliny wirnti karrinyikinyi. "Payi. Ngarrka nyungu waniny, munumpa ngaju, puru karta karrinyikinyirni. Nyungulu ngurralu wirntiji pirninyi. Payi yija nyungu ngurra Ngarrkamili, nyungungu waninyi paliny!"

¹⁸ Pirrpa-pirrpanga kartaja turlpanya Jacob. Palaja warnku pala mana, jurnturtulupa nyilkarnikinyi, pala wararr jirni, wuyil jurtirni palanga warnkunga. Palajun jirni kurilka jinaku palinyku palanga muwarr pinalu Ngarrkalu.

¹⁹ Palinyju yini marna pala ngurra Bethel. Palalu yinilu wurrarna "Maya Ngarrkamili". (Palamartaji ngurramartaji tawun waninyikinyi wangka, purlpi yini marnikinyiyi Luz.) ²⁰ Palaja karra marnalu Ngarrkaku, "Nyuntulu wurrarnajin ngajungu wantulupijin, tuku jiliminyin, yungkuluminyin wurrupa mayipa, ²¹ nyuntulu tuku kalkuluminyin, kulpanya jiliminyin ngajumilikarti japartumilikarti ngurrakarti. Ngajuku palajun jilaman, ngajulu pinakarrulumarnanga nganipa wurralapijin. ²² Ngajulu muwarr pilimarnangu nyungungu warnkupa nyungu wararr jirniirni. Yungkuluminyinpa 10 wurrukarra, palaja kulpanya yungkulumarnanta waraja." Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

29

JACOB-PA LABAN (29:1-14)

¹ Palaja Pijilja yana jinangu. Yartikarra turlpanyajanaku warrarnja warinyja, kakarranga. ² Palaja palinyju parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu ngapa karlinaja yirriirni, yamarnikinyi warnkulu wirtulu. Palanga yirriirnaninyi kujarrapa waraja kurrngalarrangu kukurnjayirrangungu, ngapanga wangkamartaji karta-karta karrinyikinyiyi, mimarnikinyiyi ngapaku. ³ Tuku jirnikinyiyijaninyi palarrangu kukurnjayirrangungu, kanginyikinyiyijaninyi ngapa karlinyajakarti. Jampa wiyirr kajanaja

ngapanga pala warnku purlu jirnikiyiyi. Minpinajalu kulpanya warnku wirrirkiniyiyi.

⁴ Jacob-ju karra marnajanaku marrngu tuku kalkunukatarranguku, “Wanyarnija nyurra?” Puntaju karra marnayalu palinyku, “Nganarna tawunja, ngapija, Haran-ja.” ⁵ Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra miranu Laban-ku, Nahor-mili karluji?” “Yuu, nganarna miranu.” ⁶ “Ngaly pangarra waninyi?” “Yuu, paliny ngalya waninyi. Parrjala, mirtawa partany palinymili turpanya kuwarri kukurnjayirrangujartiny.”

⁷ Palinyju karra marnajanaku, “Pinakarrayi. Karrpu kanka ngarrany waninyi. Nganiku kanganyanyurrujaninyi kukurnjayirrangungu karrpu kankanga? Nyampalu yuwaiyaninyi ngapa, palaja nyampalu kulpanya kawaijaninyi warrulykarti.” ⁸ Puntaju karra marnayalu, “Munu yinganyakupa ngapaku, mimalapiyirnijanaku jinta warinyku kukurnjayirrangungu. Yijamarta palajalu warnku nyungu purlu jilipiyrni, palajunjalu yungkulupiyirnijaninyi ngapa.”

⁹ Muwarr pinajalu, kajarnajanaku Rachel japartumurninymili kukurnjayirrangujartiny. Palinyjungarra kalkurnikiniyaninyi. ¹⁰ Jampa yirrirni Rachel-pa kukurnjayirrangungu kakamurninymili, Jacob ngapa karlinyajakarti yana, purlu jirni pala wirtu warnku kankakartija, ngapa yinyajaninyi kakamurninymili kukurnjayirrangungu. ¹¹ Palaja Rachel yampu marna manyjarraja. ¹² Wurrarnala, “Nyuntumili japartu ngajumulaku pipiku mamaji. Pipi ngajumili Rebekah.” Mirti jarrinyi Rachel pala muwarr wurranaku japartuku palinymilaku.

¹³ Pala muwarr pinakarrinyaja nyampa yana Laban pujamurninykarti. Yampu marna, ngurrakarti kanya. Jacob-ju wurrarnala wunyurru ngunarrija turpanyaja warinyja warrarnja waljaja. ¹⁴ Laban-ju wurrarnala, “Nyunturla pujamurniny walja. Nyungungu wantuluman ngajungu.” Palanga waninyi Jacob, warrkamumu jarrinyi kakajimurninyku waraja wirlarra.

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU MIRTAWAPA YUNGKULINYPILI (29:15-30)

¹⁵ Palaja Laban-ju karra marnalu, “Pujamu nyuntu ngajumili walja. Warrkamumu jarrinyikiniyijin puru. Kuwarri warrkamumu nganipa yungkulumarnanta?” ¹⁶⁻¹⁸ Laban partanykarrangu kurntaljerriipa pirirringungu. Wariny kurntal Leah, wariny Rachel. Leah jirtamarra kurluny-kurluny. Rachel kumparakata yiji. Jacob Rachel marru marnakinyi, karrinyikinyalu mirtawaku. Palajalu karra marnalu Laban-ku, “Warrkamumu jarrulumar-nangu partunurrangungu 7-ku. Palaja yungkuluminyin Rachel mirtawa.” ¹⁹ Laban-ju karra marnalu, “Yuu. Nyuntu yungkulumarnanta Rachel, jintawayinga. Yija nyungungarra wantuluman ngajungu.”

²⁰ Palaja warrkamumu jarrinyikinyalu kakamurninyku punja, partunurrangungu 7-ku. Yija-yiji marru marnakinyi pala mirtawa. Palajalu warrkamumu jarrinyikinyi mimarnakinyi partunurrangungu 7, kurllakari marnakinyi karrpu kujarrapa warajakapali warrkamumu jarrinyikinyi palaku mirtawaku.

²¹ Palaja karra marnalu kakajimurninyku, “Warrkamumu jarrinyarnangu partunurrangungu 7-ku. Nyampa yuwaji pilyurr ngajungu.” ²² Laban-ju muwarr ngakarnajanaku palamartajiku marrngurrangungu milpanyaku ngurrakarti palinymilikarti. “Mayi ngalkuluminyipulaku nyungukujirri kulunaja wantulinyipulu pirirriipa mirtawa.” Warrkamukatarrangulu palinymilalu mayi wirtu kamparnayanaku ngananyaku.

²³ Warrukarti jarrinyaja Laban-ju pujamumurninykarti kanyalu Leah, Rachel-mili kangkujimurniny, wurrarnala, “Nyungu nawu pilyurr nyuntumili.” ²⁴ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Leah-nga, yini Zilpah.) ²⁵ Palanga warrukartingi Jacob karta karrinyi Leah-nga. Jampa parrily jarrinyi kartakarralungarra wariny yiririni Leah! Palanga paliny kuli jarrinyi, karra marnalu kakamurninyku, “Nganija mitu marnanyin? Ngaju warrkamu jarrinyarnangu warinyku mirtawaku, Rachel-ku. Nganija yinyanyan Leah?”

²⁶ Laban-ju karra marnalu, “Nyungu wupartumurniny warlilamar-nangu. Walangarra pilkuliny wirtumurniny. Palajunpinti nganarnamili. ²⁷ Mimalaman jampa. 7-ja karrpuja jipi jilaminyi nyunguku nyupaku. Palaja yungkulumarnanta wariny nyupa. Palaja warrkamu jarrulupijin 7 partunurrangu wupartumurninyku.”

²⁸ Jacob-ju pinakarrikinyalu Laban-ku. “Yuu, yarrana warrkamu jilamarnanga.” Palaja waninyikinyi Leah-nga karrpurranguku 7-ku, palaja Laban-ju yinyali wariny mirtawa, Rachel. ²⁹ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Rachel-ja, yini Bilhah.) ³⁰ Jacob-ju karrinyikinyalu Rachel-kujakun, yakarl marnakinyi Leah. Palaku mirtawaku Rachel-ku yarrana warrkamu jarrinyikinyalu kakajimurninyku partunurranguku 7-ku.

JACOB-MILI PARTANYKARRANGU (29:31 - 30:24)

³¹ Ngarrkalu parrjarnakinyi Jacob wunyjurru jarrinyaja. Paju karrinyalu Leah-ku Ngarrka, yinyali Leah-nga partanykarrangu. Palinyмили marrkamurniny partanymajirri waninyikinyi. ³² Palaja Leah ngayinykarra jarrinyi. Yijalu palinyju mana partany pirirri. Palinyju kurlkarri marna Ngarrka, “Paju karrinyaji Ngarrkalu. Partany yinyanyi nyungu pirirri. Yija ngajumili nyupa ngarluja wantulupiji, nyungu partany manarnalu.” Pala yini marna partany murrkangunya Reuben. [Reuben sounds like, “Look! A son!”, and like, “He has seen my misery”.]

³³ Palaja palinyju partany warinymal mana, pirirri. “Ngarrkalu parrjarna ngajumili pirirri, munu karrinyikinyiji, yinyaji partany wariny Ngarrkalu.” Yini marna pala partany Simeon. [Simeon sounds like, “One who hears”.]

³⁴ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Palaja karra marna, “Nga-jumilinga pirirringa yinyarnalu partanykarrangu pirirrimarta kujarrapa waraja. Kuwarri yiji ngarluja wantulupiji.” Yini marna pala Levi. [Levi sounds like, “being attached”, or “feeling affection for”.]

³⁵ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Karra marnalu Ngarrkaku, “Yarranijayi, Ngarrka! Nyurra malamarnanta.” Yini marna pala pirirri Judah. Palaja partanymajirri waninyi punja. [Judah is related to the Hebrew word for “Praise”, with the thought that “I will praise the Lord”. (Had she given up on Jacob loving her just because she bore him sons!)]

30

¹ Rachel waninyikinyi partanymajirri. Paliny miku jarrinyikinyi palinymilaku kangkujiku. Palinyju karra marnalu palaku pirirriku, “Partany ngalilupa mankulupali. Munujalu marlkarri jarrulumarna.”

² Jacob palaja kuli jarrinyi palinymili mirtawaku. “Munu ngajukupa parrjanaku. Munuyiji munu ngaju Ngarrkakapali. Ngarrkalungarra kunta jirnanti partany mananyaku.” ³ Rachel-ju karra marnalu Jacob-ku, “Pala nawu mirtawa, warrkamukata ngajumili, Bilhah. Karta

karrulunyumpulu. Palinyjungarra mankulkulupija partany ngajuku. Pala partany wantulupiji ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Rachel-ju.

⁴ Palaja yijangarra Jacob karta karrinyi palanga warrkamukatanga mirtawaji. ⁵ Bilhah palanga ngayinykarra jarrinyi, pirirri partany mana. ⁶ Rachel-ju karra marna, “Ngajulu japirr marnarna Ngarrka yungkulupiji partany ngajuku. Palinyju pinakarrinyiji, yinyanyi partany pirirri.” Yini marna pala partany Dan. [“Dan” means “he judged” or “he vindicated”. Rachel felt vindicated.]

⁷ Yarrana ngayinykarra jarrinyi pala warrkamukata mirtawa, palaja partany mana wariny, pirirri. ⁸ Rachel-ju karra marna, “Ngalayi mirarnakinyaliyrnarninyi partanyjamarra, ngajulu yiji mirarnarna partanyku.” [Put this sentence into the lexicon!] Yini marna pala partany Naphtali. [“Naphtali” means, “my struggle”.]

⁹ Leah-lu karra marna, “Kuwarringarra partanymajirri wantulumarna. Ngajumili warrkamukata mirtawa yungkulmarnalu ngajumilinga pirirringa. Palinyju mankuliny partany ngajuku.” ¹⁰ Palajalu Zilpah-lu partany pirirri kanya Jacob-ku. ¹¹ Leah-lu karra marna, “Yarranijayi!” Yini marna pala partany Gad. [“Gad” means, “good fortune”.]

¹² Palajalu Zilpah-lu mana partany wariny, pirirri. ¹³ Leah-lu karra marna, “Ngaju pikaly jarrinyarna. Mirtawanyjarrilu wurralaminyyi pikalykata.” Yini marna pala partany Asher. [“Asher” means, “happy”]

¹⁴ Yurranga jarrinyjanaku. Marrngurrangulu mananyikinyijanyinyi palarrangu mayirrangu, ngapirrangu, wiyitirrangu. Palanga Reuben, Leah-mili murrkangunya, yana ngurraja ngunarri. Yirrinijanyinyi pirraja warruly, ngapi, manturayiki. Jinta manajanyinyi, kanyajanyinyi pipikarti. Rachel-ju japirr marna mirtamarniny kangkuji, “Jinta yuwanyi pala manturayiki partanyмили nyuntumilimili.” ¹⁵ Palanga Leah kuli jarrinyalu. “Jipi kanyajinpa pirirri, nyungukurna kamu karrinyan ngajumilalu partanyju manaja, pala mirrijin ngayinykarra jinaku.”

¹⁶ Jarurrukartangi warrkamuja warruly-warrulyja Jacob kulpanya ngurnarrija, ngurrakarti. Leah-lu purrpi karrinyalu. Palaja karra marnalu, “Kuwarringa warrukartanga ngali karta karrulupali. Yinyarnalu ngajumilinga marrkanga jinta manturayiki, partanyju manaja. Palaja karta karrulupali.” Palanga warrukartangi yijangarra karta karrinyipulu.

¹⁷ Ngarrkalu pinakarrinyirri Leah-ku, palaja ngayinykarra jirni. Palaja wariny mana partany, pirirri. ¹⁸ Leah-lu karra marna, “Ngajulu yinyarnala ngajumili warrkamukata mirtawa karta karrinyaku ngajumilinga pirirringa. Palajunjalulu Ngarrkalu yinyaji partany wariny pirirri.” Yini marna pala partany Issachar. [“Issachar” sounds like, “reward” or “my hire”.]

¹⁹ Palajalu palalu Leah-lu wariny mana partany, pirirri. ²⁰ Karra marna, “Ngarrkalu ngalya jirni ngajunga. Ngajulu kanyarnajanyinyi pirirrimarta 6 ngajumilaku pirirriku. Palajunjalulu kuwarri wurralapiji yija-yiji mirtawa ngaju.” Yini marna pala partany Zebulun. [“Zebulun” probably means “honour”; it also means “gift”.] ²¹ Yarti yiji palajalu wariny mana partany, mirtawa. Pala yini mana Dinah.

²² Palaja Ngarrkalu pinakarrinyalu Rachel-ku. Purpija warrarnja Rachel-ju japirr marnikinyi Ngarrka partanykarranguku yinganyaku. Yartikarra pinakarrinyalu. ²³ Yijangarra ngayinykarra jarrinyi paliny, mana partany, pirirri. Karra marna, [“God has taken away my shame.”] “Kurntany waninyikinyirni purpija warrarnja partanymajirri. Yijalungarra Ngarrkalu yinyaji partany. Munu janalu kurntany jiliminyiyi.”

²⁴ Yini marna pala partany Joseph ['asap "take away" sounds like "Joseph", which means "may he add"]. Karra marna, "Yijapa yungkuluminyi wariny partany, pirirri."

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU KUWIYIRRANGUPA YUNGKULINYPILI (30:25-43)

²⁵ Jampa Joseph-ja ngayarta jarrinyajalu Jacob-ju karra marnalu kaka-jimurninyku, "Ngaju kulpulumarna ngajumulikarti warrarnkarti wal-jakarti. ²⁶ Yijalu warrkamu jarrinyarnangu palarrangukupa mirtawaku partanykarrangukupa. Nyuntu miranungarra palaku. Kuwarringa kangkulumarnajaninyi palamarrangu. Munu ngajuku ngatu jinaku nyuntulu. Yankulumarna." ²⁷ Laban-ju karra marnalu, "Pinakarraji. Ngajulu karrinyarnangu nyungunguku waninyaku. Jampa nyuntu turlpanyan ngunarrija puripi Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu jarnturrangu kuwiyirrangu. Palaku ngaju miranu jarrinyarna maparnja kankarni. Palajunja ngajulu karrinyarnangu purukata wantaji. ²⁸ Yini malanyinga nganikupa nyuntu karrinyan, ngajulu yungkulumarnanta nganipa, palaja wantulupijin."

²⁹ Jacob-ju karra marnalu, "Ngaju jipi warrkamu jarrinyarnangu. Tuku jirniirnijaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu. Nyuntu miranungarra palaku. ³⁰ Nyuntu wanikinyin wupartumartarrangujartiny kuwiyirrangujartiny. Jampa ngaju turlpanyarna nyungukarti marlu jarrinyiyinga. Ngaju warrkamu jarrinyarnangu. Palajalu Ngarrkalu tuku jirnikinyinti. Kuwarri ngajulu tuku jilamarnajaninyi ngajumili partanykarrangupa."

³¹⁻³² Laban-ju japirr marnalu, "Ngani yungkulumarnanta? Wurral-iji." Puntaju karra marnalu Jacob-ju, "Munu yinganyakupa warnkuku. Kula, wurralamarnangu. Kuwarringa parrjalamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu, jinta pilamarnajaninyi, kangkulumarnajaninyi war-rukurla kukurnjayirrangua taparl-taparl nanikuturrangu. Palamarnin-yarrangu. Ngajumili wantulupijiya palarrangu, jinta wiyirr nyuntumili. Yuu, karra malaman nyuntulu, nyuntungu wantulumarnanga, tuku jilamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu nyuntuku. ³³ Yartipa yirrilaman ngajulu ngalya jilamarnangu, ngajulu munu mitu manakupa nyuntuku. Nyuntulu parrjalaman palarrangu kuwiyirrangu. Jintamarniny wantulupiyi taparl-taparl nanikuturrangu. Yijapa yirrilamanjaninyi warinyapa wariny, nyuntu miranu jarrolluman ngajulu ngulyulu kanyarnangu." Palajun karra marnalu. ³⁴ Puntaju karra marnalu Laban-ju, "Yuu, ngalya. Palajun jilaman."

³⁵⁻³⁶ Laban-ju mitu marna Jacob. Palangangarra karrpungu palinyju kanyajaninyi wiyirr taparl-taparl nanikuturrangua wiyirr warrukur-larrangu kukurnjayirrangu, wurrarnajanaku palinymilang partanykarran-gungu pirirrimartanga, "Kawayijaninyi nyungurrangu nanikuturrangua kukurnjayirrangu ngunarri kaja, tuku jilayijaninyi ngunarringa." Palajalu muwarrrjalu kanyayijaninyi kujarrapa waraja karrpurrangu.

Palaja Jacob-ju tuku jirnikinyijaninyi jinta wariny Laban-mili kuwiyirrangu. ³⁷ Palanga Jacob-ju ngartarnajaninyi yalyurrangu, wupartu-wupartu karnu pirnijaninyi mirta-mirta marni jarrinyaku. ³⁸⁻³⁹ Palinyju wirriirnijaninyi palarrangu karnu pinaja yalyurrangu ngapamartaji. Jampa palarrangu kuwiyirrangu turlpanyinyi ngapakarti yirriirnikinyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Ngapanga wangka jarrinyajalu yumuny jarrinyikinyi. Yumuny jarrinyajalu parrjarnikinyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Palajalu

kukurnjayirrangulu kanyayijaninyi wupartupani warrukurula, nanikutulurrangu kanyayijaninyi wupartupani taparl-taparl marnijartiny.

⁴⁰ Palaja palinyju jinta pirnijaninyi palarrangu wupajupanirrangungu. Munu wirrirnajaninyi Laban-milinga kuwiyirrangunga. Palinyju wirrirnajaninyi mirtanya-mirtanyarrangu kuwiyirrangungu ngumpa Laban-milikarti. ⁴¹ Jampa palarrangu kuwiyirrangungu marrjapanurrangu yumuny jarrinyikinyiyi Jacob-ju wirrirnajaninyi palarrangu yalyurrangu walangkarra jananga. ⁴² Jampa manyurla-manyurlarrangu kuwiyirrangungu yumuny jarrinyikinyiyi, munu wirrirnajanaku palarrangu yalyurrangu Jacob-ju. ⁴³ Palajunjal Jacob-ju manarninga marlu yiji kukurnjayirrangupa nanikuturrangu. Palinyju kalkurnikinyijaninyi marlu kamalpa tangki, pirirripa mirtawa warrkamukatarrangu pukun.

31

JACOB KULPANYAKU KARRINYI WARRARNKARTI PALINYMILIKARTI (31:1-16)

¹ Palaja Laban-mili partanykarrangu piririmartalu yimpirnikinyiyi Jacob. Janalu karra marnayi, "Jacob-ju wiyirr kanyajaninyi nganyjurrumulaku japartumulaku kuwiyirrangungu. Palajunja palinyju kalkurnajaninyi marlu kuwiyirrangungu. Palarrangu wananyikiyalu nganyjurrumili japartuku." Jacob-ju pinakarrinyalu janamilaku muwarrku yimpinajaku.

² Laban-ju malyparr karrinyikinyalu. Jacob miranungarra paliny.

³ Palajalu Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, "Kulpa nyuntumili japartumili warrarnkarti, nyuntumili walja marrngukarti. Ngajulu tuku jilamarnanta." Palajunju Ngarrkalu karra marnalu.

⁴ Palanga Jacob wananyikinyi ngunarri jalanga, palinymilijartiny kuwiyirrangujartiny. Palaja muwarr ngakarnapulaku palinymilaku mirtawakujirri, Rachel-pa Leah-karti, milpanyaku palinykartiku. ⁵ Jampa turlpanyapulu palinyju karra marnapulaku, "Nyumpalamili japartu ngalyparla wananyikinyiji, kuwarringa munu jarrinyiji. Ngaju miranungarra paliny malyparr karrinyiji. Ngarrkalu tuku jirnikipinyi. Palinyjungarra tuku jirnikipinyi ngajumulaku japartuku, tuku jirnikipinyi ngaju pukun.

⁶ Nyumpala miranungarra ngajuku, warrkamu jarrinyirnili nyumpalamilaku japartuku punja. ⁷ Palinyju mitu marnanyi marlumal ngani warralkupa. Ngarrkalu kunta jirnikipinyi Laban, munu kulilu yirrinaku ngaju. ⁸ Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi warrukurlarrangu kukurnjarirrangulu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu kukurnjarirrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu warrukurlarrangu. Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi taparl-taparl marnijartinyarrangu nanikuturrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu nanikuturrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu taparl-taparl marnijartinyarrangu. ⁹ Kanganyikinyijaninyi kuwiyirrangungu nyuntumilija japartuja Ngarrkalungarra, yinganyikinyijaninyi ngajungu.

¹⁰ Kuwiyirrangungu yumuny jarrinyajanga ngajulu kapukarri manarna. Palanga kapukarringa ngajulu yirriirnini taparl-taparl marnijartiny piririmarta nanikuturrangu yumuny jarrinyikinyiyi mirtawanyjarrirrangunga, jinta piririmarta nanikuturrangu munu yumuny jarrimiya.

¹¹ Palanga kapukarringa Ngarrkalu muwarr pirniji, 'Jacob-kayi!' 'Yuu, ngani?' ¹²⁻¹³ Ngaju Ngarrka. Purlpi Bethel-ja miral jarrinyarnanga. Palanga nyarra warnku jarnti jirnin kurlkali manapintiku, wuyilpa jurtirrijin palanga warnkunga, nyuntulu karra marnajin, "Nyuntungu

pinakarrulumarnanga.” Ngajulu parrjarnakinyirninti. Miranungarra ngaju Laban-ku, mitu marnikinyinti. Parrjalajaninyi palarrangu kuwiyir-rangu. Taparl-taparl marnijartiny pirirri nanikuturrangu yumuny jarrinyi, jinta pirirri nanikuturrangu munu yumuny jarrinyikiyi. Kuwarri pinakarraji ngajuku. Yakala nyungu warrarn, kulpa warrarn waljakarti.’ Palajun muwarr pirniji Ngarrkalu.”

¹⁴ Rachel-jupa Leah-lu pinakarrinyipulu Jacob-mili muwarrku. Puntaju karra marnapulalu, “Ngalayimilalu japartulu munu yungkulinyngalayinyi nganipa palinymilija. ¹⁵ Warinykapali wurrarnangalayinyi. Purlpi warrkamujalu puntaju yinyanta ngalayi nyuntungu. Palangulu kurrngal wurrkarrarrangu manajaninyi. Kuwarri munu kalkurnaka nganipa.

¹⁶ Ngarrkalu kanyajaninyi palinyja wurrkarrarrangu, palarrangu jipi yinyanta nyuntu. Palajalu palarrangu warralpiri kuwarri ngalayimilipa ngalayimili partanykarrangumili. Pinakarralu Ngarrkaku. Jilalu nganipa wurralamangu.”

JACOB KUKUJARRI-KUKUJARRILU YAKARNA LABAN-MILI NGURRA (31:17-21)

¹⁷⁻²⁰ Palaja Jacob-ju wurrkarrarrangu maninyikinyijaninyi yakana-marninyju. Munu wurrarnamala Laban-ja. Laban purlpi yana ngur-raja wirrkanaku mampuku kukurnjarirranguja. Ngunarrijalu Laban-jalu Rachel-ju kukujarrilu ngulyu marnajaninyi palinymili japartumili ngapirangu, marni jinajarrangu mangunyakapalirangu.

Palaja Jacob-ju manajaninyi kamalarrangu kanganyaku mirtawany-jarrikupa partanykarranguku. Ngakarnajaninyi palinymili kuwiyir-rangu walangkar, kukurnjaripa nanikuturrangupa purlikapa tangki. Jacob-ju palinymili mirtawanyjarrilupa partanykarrangulu yakarnayi pala ngurra Laban-mili kukujarri-kukujarrilu. Palajunju palinyju mitu marna palinymili kakaji. Yana wirtijartiny warrarnkarti Canaan-karti. ²¹ Kurtany pirni pijunga wirtunga, ngapinga, ngapinga, Euphrates-nga. Yana pipurru warnkumarramarrakarti, ngapinga, Gilead-ja.

LABAN-JU YAJARNAJANINYI MARNTILU MARRJALU (31:22-25)

²² Kujarrapa warajaja karrpuja, Laban-ju pinakarrinyi Jacob purlpi yana. ²³ Laban-ju manajaninyi pirirrimarta, palaja yajarnayi Jacob. 7 karpurrangu yajarnayi paliny warnkumarramarrakarti warrarnkarti, ngapinga, Gilead-ja. ²⁴ Partijirringa Ngarrkalu muwarr pinalu kapukar-ninga Laban-ja, “Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.”

²⁵ Jacob-jupa palinymilirrangulupa partanykarrangulupa mirtawany-jarrilu purlpi ngurra jirniyi warnkumarramarranga. Palaja Laban-pa palinymili pirirrimarta kajarnayi Jacob-martaji, ngurra jirniyi palamartaji.

LABAN-JUPA JACOB-JU WARNTA MARNAPULARNINYA (31:26-44)

²⁶ Laban-ju warnta marna Jacob. “Nyuntulu mitu marnanyi. Kanyajin ngajumili kurntaljerri, yijangarra jinmurntujirrikapan. Nganija palajun jirnin? ²⁷ Nganija yanan kukujarri-kukujarrilu? Yananyamarninyju wurrarnamajin. Mayikurra nganamanyi, julurra kuntarnamanyi, pikaly wanimanyi. Pikalymarninyju ngakarnamarnanta. ²⁸ Yampu marnamar-najaninyi ngajumilijirri kurntaljerrija jamujirrangu. Nganija ngampa pirninyin nyuntulu, muwarrmajirrilu kanyanjaninyi? Yijalu mituwalju palajun jirnin. ²⁹ Palajunkatanga nyuntungu ngajulu kurlu jilamarnangu yijarla. Munu. Nyuntumilalu japartulu pinakarrinyikinyalu Ngarrkaku-ngarra. Nyarralu Ngarrkalungarra muwarr pirniji ngajunga wurrkarrangu, wurrarnaji, ‘Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.’ Muwarrjalu

palajunjalu puru yakarnarnanta. ³⁰ Nyuntulu karrinyanpa yirrinaku nyuntumilaku japartuku. Jipi ngalya. Nganijalu ngajumili ngulyulu marnajinpa mangunypalirrangu? Pala kurlujartiny yiji!

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Ngajulu kurlkali marnikinyirninti kangamanpulinyi nyungujirri ngajuja. Wirnti karrinyikinyirni. Palajunjalu yanarna kukujarri-kukujarri. ³² Munu ngajulu kangamarnanga nyuntumilirrangu mangunypalirrangu. Nganurtulupa ngajumilirrangujalu kanyajaninyi palarrangu, pala marrngu wirlanaku marlkarri. Parrjalalaninyi palamarrangu ngajumili wurrukarra. Nganipa wirrilaman nyuntumili, jurtu jilaman nganarnaku nyuntumilingapa pirrimarta ngajumilinga. Palaja kalkulumanparninga.” Munumpa waninyikinyi Jacob, Rachel-ju yakanamarninyju Canaan-kartiku kukujarrilu kanyalu palinymili japartumili mangunypalirrangu marni jinajarrangu. Palajalu Jacob palajun muwarr pirni.

³³ Palajalu Laban ngalpanyalu Jacob-milinga kalikunga. Kanyjirnikinyi palaku mangunypalirranguku. Munu yirrirnimajaninyi palarrangu palanga. Palaja kanyjirnikinyi Leah-milinga kalikunga, palanga pukun munu yirrirnimajaninyi. Palajalu ngalpanyapulaku kalikunga palamili-jirri warrkamu puluku mirtawamilijirriku. Munu, palanga pukun partarl kanyjirnikinyijanaku. Palaja yanalu Rachel-milikarti kalikukarti.

³⁴ Rachel-ju purlpi kuku jirnijaninyi palarrangu mangunypalirrangu, kamalmilingi saddle-ja wirrirnijaninyi. Palaja kajarna palanga saddle-ja. Palinymili japartulu warlirn-warlirnikinyi Rachel-milinga wurrukar-ranga, munuyiji, munu yirrirnimajaninyi. ³⁵ Karra marnalu Rachel-ju palinymili japartuku, “Ngaju munu wararr karrinyikirni, nganarnamilinga mirtawamilinga. Munu jaaly jarrinyaku ngajukupa, nyungukurrapa kajarnarni nyungungu.” Palajunjalu Laban-ju puru kanyjirnikanyjirnikinyijanaku palinymilirranguku mangunypalirranguku.

³⁶ Palaja palanga Jacob kuli jarrinyi Laban-ku, warnta marna palinymili kakajimurniny. “Munu nganipa ngajulu kurlu jinamarnanga. Nganijalu nyuntulu yirtil marnanyin palajunju? Ngani yija-yiji kurlu jirniirrangu?”

³⁷ Jipirla wurrukarrarrangu yatirnajinpa. Nganipa wurru yirrirninjaninyi nyuntumili? Yijapa yirrirninjaninyi, wirrilalaninyi nyungungu, yirrilipiyijaninyi nyungurrangulu pirrimartalu nyuntumilalupa ngajumilalu. Janalu wurralapiyijaninyi nganurtumilipa palarrangu.

³⁸ Jipirla ngaju waninyirrangulu 20 partunurrangu. Ngajulu tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumili kuwiyirrangulu. Palanga nyuntumili kukurnjaripa nanikutu tuku wanikinyiyi. Janalu marlu partanykarrangu kanyayijaninyi. Munu ngajulu nganamarnajaninyi yuramurrangu nyuntumili. ³⁹ Jampa kulikatarrangulu yukurrulu pajirnikinyiyijaninyi marlkarri nyuntumili nanikutupa kukurnjari, munu ngajulu kangamarnajaninyi marlkarrirrangulu palarrangu jurtu jinaku nyuntungu. Munu. Ngajulu wirrirnirnijaninyi ngajumilirrangulu kukurnjaripa nanikutu puntaju palarranguku marlkarrirranguku nyuntumilirranguku. Jampa jintalu marrngurrangulu kukujarri-kukujarrilu ngulyulu mananyikinyiyijaninyi nyuntumilirrangulu janyjangapa warrukartinga, ngaju japirr marnikinyinyin palamarranguku wirrinaku. ⁴⁰ Karrpurrangu karrpurrangu ngaju warrkamu jarrinyarnangu parrpakarranga, marlu warrukartinga ngaju wanikinyirni yija warringa. Marlumal ngaju wanikinyirni kartamajirri tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumilirrangulu kuwiyirrangulu.

⁴¹ Ngaju waninyarnangu 20 partunurrangu. Warrkamu jarrinyarnangu 14 partunurrangu palakujirri mirtawakujirri, nyuntumili kurntaljiirri.

Palaja ngaju warrkamu jarrinyarna nyuntungu 6 partunurrangu mananyaku kuwiyirranguku ngajuku. Palanga 20 partunurrangungu nyuntulu mitu marnanyin marlmalu. ⁴² Kartu ngakarnaminyin nyuntulu ngani warralpirtimajirri. Ngarrkalu ngaju tuku jirnikininyi. Miranungarra paliny ngajuku, ngaju warrkamu jarrinyarnangu ngalya nyuntunga, paliny miranungarra nyuntuku, ngurnjul jirnijin. Palajalu warnta marnanta warrukartinga kapukarrilu.” Palajun muwarr pinalu Jacob.

⁴³ Palaja Laban-ju puntaju karra marnalu, “Nyungujirri partanyjirri ngajumilijirri, pulanymili palarrangu partanykarrangurrangu ngajumili jamujirrangungu. Palarrangu kuwiyirrangungu kalkurnnanjaninyi nganin-nganinpa palarrangu ngajumilirrangungu pukun. Nyuntulu parrjala! Nyungurrangu ngajumilirrangujakun. Yijapa ngajulu kalkulumarnapulinyi ngajumili kurntaljirri pa pulanymili partanykarrangu. Munu, puru ngakalamarnajaninyi nyuntungu. ⁴⁴ Yuu. Ngali muwarr pilipalirrangungu. Wirlanawayi puru wantulupali, wirlanamajirri. Wuru jilipali nyungurrangu warnkurrangungu, kurlka jinaku ngaliku.” Palajun Laban-ju karra marnalu.

JACOB-JUPA LABAN-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (31:45-55)

⁴⁵ Palajalu Jacob-ju warnku wirtu mana, wararr jirni. ⁴⁶ Palaja wurrarnajanaku palinymili pirirrimartanga, “Nyurralupa marrayijaninyi warnkurrangungu.” Yijalu manayijaninyi, kunmu jirniyijaninyi warnkunga wirtunga wangka. Palaja wiyirru nganayi mayi warnkurrangunga wangka.

⁴⁷⁻⁴⁸ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Nyungulu kurulu kurlka jilkulinyngalinyi yartipa.” Palinyju yini marna palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.” Jacob-ju pukun yini marna pala warnku warinyja palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.”

⁴⁹⁻⁵³ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Jinta pinajalu, yankuluman nyuntumili warrarnkarti, ngaju yankulumarna ngajumilikarti. Ngarrkalu parrjalkulinyngalinyi. Kawanjanyili nyuntulu warinyarrangu mirtawarrangungu, yakalanpulinyili nyungujirri kurntaljirri, wirlanapulinyili ngunnarringi. Munumpa wantarnili ngaju. Pinakarraji. Ngarrkalu parrjarnanti. Yirrirnin nyungu warnku wirtu ngajulu wararr jirni, nyungupa kuru marnarna. Palarrangu warnkurrangungu wantulupiyi kurlka jinaku ngaliku, muwarrpa nyungunga wirrinali. Ngaju munu yankulumarna nyungungu kurungu ngunnarikarti nyuntukarti kulikarti. Nyuntu pukun munu milpuluman ngajukarti kulikarti nyungungamarra kurungamarra. Warajalupa ngalijalu panyapalali nyungungu muwarrja, Ngarrka miranu jarruliny palinyku. Ngalmilalu karlujilujirri, Abraham-jupa Nahor-lu, pinakarrinyikinyipululu Ngarrkanga. Yijapa ngajulu muwarrja palanga panyipiyirnilu. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalaminyi ngaju. Yijapa nyuntulu muwarrja palanga panyipiyinpili. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalamanta nyuntu.” Palajun Laban-ju muwarr pinalu Jacob-ku.

Palajalu yini marnapulu pala kuru “Mizpah” pukun. Pala wurrarna “Ngarrkalu Yirrkulu Parrjarnangalinyi”.

Jacob-ju pinakarrinyalu Laban-mili muwarrku. Palaja karra marnalu, “Ngarrkakungarra ngajumili japartalu Isaac-ju pinakarrinyikinyalu. Nyarra Ngarrka paliny miranu ngajuku. Yijalu pala muwarr kalkurnarninga.” ⁵⁴ Palaja Jacob-ju mana waraja kuwiyi palinymilirrangunga, wirlarna, kamparnalu yinganyaku Ngarrkaku. Japirr marnajaninyi pirirrimarta palinymilipa Laban-mili, ngananyaku mayiku palinyja. Ngananyajalu karta karrinyiyi warrukartinga palanga warnkumartaji.

⁵⁵ Kurnpungu Laban turlpanya kartaja. Palinyju yampu marnajaniny palinymili jamujirrangupa kujarra kurntaljerri. Palaja kulpanya palinymili warrarnkarti.

32

JACOB KURLKARRI MARNA PURRPI MANAMARNINYJU MAMA-JIMURNINY (32:1-21)

¹ Palanga Jacob yakarna yananyaku palinymilaku japartumilaku wararnku. Jampa yananyikinyi jinta Ngarrkamili angel-arrangu purrpi turlpanyiyalu paliny. ² Jampa Jacob-ju parjarnajaniny palinyju karra marnarningu, "Nyungu ngurra Ngarrkamili!" Pala warrarn palinyju yini marna "Mahanaim". Pala wurrarna "Kujarra Ngurra Kurrngaljerri".

³ Palaja Jacob-ju ngakarnajaniny jinta pirirmarta walangkarr palinymili mamajimurninykarti, Esau-karti, palanga warrarnja wananyikinyi, Edom-ja. ⁴ Palinyju wurrarnajanaku, "Nyungu muwarr kawayi palinykarti, wurralayalu Esau-nga, ngajumili nyampalingi, nyungu muwarr: 'Nyuntumili warrkamu pulukalu, Jacob-ju, palinyju ngakarnanganiny nyuntukarti. Paliny punja wananyikinyi Laban-ja.

⁵ Kuwarringa palinyju kalkurnujaniny purlikapa tangkipa kukurnjaripa nanikutupa warrkamu puluka mirtawapa pirirri. Palinyju ngakarnanga nyungu muwarr nyuntuku. Yijapa ngarlu ngalya jarrulumanpili. Yijapa nyuntulu ngalyalu jilimanpalu nganipa.' Palajun muwarr pilkulunyurrulu Esau-nga." Palinyja muwarrja palarrangu pirirmarta yanayi purrpi manaku Esau.

⁶ Yarti kulpanyajalu wurrarniyalu Jacob-ja, "Ngaranana yanayirnalu nyuntumili mamajikarti, wurrarniyirnalu nyuntumili muwarr. Paliny milpanya purrpi malamanta nyuntu. Paliny 400 piririmartajartiny."

⁷ Pinakarrinyaja pala muwarr Jacob yija-yiji wirnti jarrinyi. Palaja palinyju jinta marnajaniny palinymili marrngurrangu kujarra kurrngaljerri. Palajunjalu palinyju jinta pirnijaniny kuwiyirrangu pukun. ⁸ Karra marnarningu, "Yijapa Esau milpuliny warajakarti, wirlalajaninyili. Palanga warinyarrangu mirti jarrulupiyi wankaku."

⁹ Palaja paliny muwarr pinalu Ngarrkaku, "Nyuntu yija Ngarrka, nyuntulungarra tuku jirnikinyinpulinyi ngajumili karluji Abraham-pa ngajumili japartu Isaac. Nyuntulu karra marnajin ngajuku, 'Kulpa nyuntumili warrarn waljakarti, marrngu waljakarti. Ngajulu tuku jilamarnangu, tuku kalkulumarnanta.' Palajun karra marnajin. ¹⁰ Yija nyuntulu nganipa ngalya jirnikinyijin. Ngaju puru, mujujukun. Jampa purpilu ngajulu yakarnana ngajumili warrarn, ngaju ngunarrija kurtany pirnirni nyungunga pijunga, nyungunga Jordan-ja pijunga, puru yananyikinyirni, mungkajartinyjakun. Ngaju kuwarringa kulpanyarna marlu kuwiyirrangujartiny marnngurrangu. ¹¹⁻¹² Ngaju wirnti karrinyarna ngajumili mamajiku, Esau-ku. Wirlalanganinyili wiyirr, partanyapa pipimurninyarrangu. Nyuntulu wurrarnajin, 'Ngajulu tuku jilamarnanta, ngajulu yungkulumarnanta marlu partanykarrangupa janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu.' Palajun karra marnajin. Ngarrkakayi, kuwarringa tuku jilinganinyi. Kunta jili Esau, wirlalanganinyili marlkarri wiyiri." Palajun karra marnalu Ngarrkaku.

¹³ Palanga Jacob karta karrinyi waraja warrukartinga. Palaja manajaniny jinta wariny kuwiyirrangu yinganyaku mamajimurninyku. ¹⁴⁻¹⁵ Palinyju manajaniny nanikuturrangu 200 mirtawanyjarripa 20 piririmarta, kukurnjarirrang 200 mirtawanyjarripa 20 piririmarta,

kamalarrangu 30 mirtawanyjarripa partanykarrangu janamili, purlika 40 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta, tangki 20 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta. Palarrangu wiyirr jinta pirnijaninyi yinganyaku mamajimurninyja.

¹⁶ Palinyju wurrarnajanaku palinymili warrkamukatanga pirirrimartanga, “Kangkulinurruraninyi nyungurrangu kuwiyirrangu Esau-karti. Yankulunyurru nyirrinipa walangkarr, kajamarta kajamarta yankulunyurru.” ¹⁷ Walangkarr pirirringa wurrarnalu, “Jampa ngajumili mamajilu purrpi malamanta japirr malamanta, ‘Nganurto nyuntumili maaja? Wany-jarni yananyan? Nganurtumili palarrangu kuwiyirrangu tuku jinanpalu?’

¹⁸ Nyuntulu karra malamapanalu puntaju, ‘Nyungurrangu kuwiyirrangu Jacob-mili, nyuntumili warrkamu puluka. Palinyju ngakarnajaninyi palinymili nyampaliku, Esau-ku. Nyirrirni milpanya kuwarringa.’ Palajun wurrarnalu palaku pirirriku.

¹⁹ Jintanga wurrarnajanaku, “Nyurralu pukun palajun wurralkulunyurru, jampa purrpi malkulunyurruinyi Esau-lu. ²⁰ Wurralkulunyurru, ‘Nyuntumili warrkamu puluka Jacob nyirrirni milpanya nganarnanga.’” Jacob-ju karra marnikinyirringu, “Nyungurrangulu kuwiyirrangulu yijapa ngarlu ngalya jilkulinyi Esau ngajuku. Yartipa yirrilimarnalu, yijapa ngarlu paliny ngalya jarrulupiji.”

²¹ Jampa yanayi palinymili pirirrimarta kuwiyirrangujartiny, Jacob palanga waninyi.

NGAJARRILU PURRPI MARNA JACOB WARRUKARTINGI (32:22-32)

²²⁻²³ Warrukartingi palinyju kanyajaninyi palinymili wurrukarrapa mirtawarrangupa partanykarrangu, kurtany pirniyi pijunga, ngapinga, Jabbok-ja, jinangu yanayi ngapanga palanga pijunga ngunarrikarti. Wiyirr yakarnajaninyi ngunarrikarti. Palaja palinyjakun kulpanya.

²⁴ Paliny kujurl waninyi palanga. Pirirri ngajarri turlpanyalu. Palanga partarl jungkanga parirru warlirnikinyipularninyi, palajun partarl jirnikinyipularninyi pirrpa-pirrpakartijakun. ²⁵ Palama pirirrilu ngajarri partarl warlirni Jacob. Palajunjal palalu pirirrilu wirlarna Jacob mila nyuku, ²⁶ Palaja karra marnalu Jacob-ku, “Pirrpa-pirrpajarrinyi. Warlinawayi! Yakalanyi!” Jacob-ju karra marnalu, “Nyuntulu wurralapijin ngajuku nganipa ngalya jilipijin. Palajunwayijalu kakuputulu warlilamarnanta.”

²⁷ Palalu ngajarri japirr marna, “Nganurtukurra nyuntu yini?” “Ngaju yini Jacob.” ²⁸ Palalu ngajarri karra marnalu, “Kuwarrijalu munu yini malapiyirinti Jacob. Nyuntumili yini wantuliny Israel. Nyuntu jalypa jirnijaninyi Ngarrkapa marrngurrangu, yakarniyinti, yirru wararr karrinyin nyuntu. [??] [You have struggled with God and with men, and have prevailed over them.] ²⁹ Palaja Jacob-ju karra marnalu, “Nganurto yini nyuntu?” Palinyju karra marnalu, “Japirrwayi, munu palajun muwarr japirr malamanyin. Kuwarringa ngajulu ngalya jilamarnangu.” Palajun karra marnalu Jacob-ku. Palanga palinyju yakarna Jacob palanga, yana ngunarri.

³⁰ Jacob-ju karra marnarningu, “Ngajulu parrjarnarna ngumpa Ngarrkamili. Payi! Palinyju munu wirlarnaminyi marikarri!” Palajunjal Jacob-ju yini marna pala ngurra “Penuel”. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrkamili Ngumpa.” ³¹ Palaja palanga jampa ngarrany karrpu milyapal jarrinyi. Jacob-ju yakarna pala warrarn, paliny yananyikinyi jarntarni-jarntarni [OR yikiti-yikitikarra?] mila wirlanaja. ³² Palajunjal kuwiyi wirlanajalu Israel-milirrangulu munu nganamayi majangu milaja. Janalu kurlkali marnayi purlpilu Ngarrkalu wirlarna Jacob mila nyuku.

33

ESAU TAMARNA, PURRPI MARNA JACOB (33:1-20)

¹ Palaja palalu Jacob-ju parrjarna, Esau milpanyikinyi palinykarti 400 piririmartajartiny. Wirrirnijaninyi partanykarrangu janamilinga pipimurninyja. ² Wirrirnipulinyi warrkamu puluku mirtawajirri partanyapa walangkarr. Pulanymartaji wirrirni Leah-pa partanykarrangu, nyirriini wirrirni Rachel-pa palinymili partany, Juwujapu. ³ Paliny yasa walangkarr purrpi marna palinymili mamaji. Jampa yaninyikinyi Esau-karti jurnturtu kaniny jarrinyikinyi 7-mal. ⁴ Palaja Esau puntaju mirti jarrinyalu, palanga pulany yampu marnapularninyi. Ngangkurlji pirnipularninyi, yirrirnipularninyi pikalymarninyju.

⁵ Palaja Esau-lu parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu yirrirnijaninyi mirtawanyjarripa partanykarrangu. “Nganurturrangu nyungu kanganyinjaninyi?” “Palamarrangu partanykarrangu yinyanyi Ngarrkalu.” ⁶ Palaja warrkamu puluku mirtawajirripa partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. ⁷ Palaja Leah-pa palinymili partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana pukun jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. Palaja Rachel-pa palinymili partany, Joseph, pulany pukun jurnturtu kaniny jarrinyipulu walangkarr Esau-nga.

⁸ Palaja Esau-lu japirr marna, “Ngurnungurrangu kuwiyirrangu yirrirnijaninyi, nganija ngakarnajaninyi?” Jacob-ju karra marnalu, “Palamarrangu nyuntuku. Yinganyijalu yijapa ngalyapa jarlulupijin.” ⁹ “Munu, jipi kalkurnurnajaninyi ngajumili. Kalkularninga pala nyuntuku.” ¹⁰ Jacob-ju karra marnalu, “Yija nyuntu ngalyapa waninyikinyijin, munu kuliwayi waninyijin ngajuku. Palajunjalulu nyuntulu kangkulumanparninga palarrangu kuwiyirrangu. ¹¹ Ngarrkalu ngalyapa jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu nganipa. Kawajaninyi palarrangu kuwiyirrangu nyuntuku.” Palajun karra marnalu Jacob-ju. Puntaju Esau-lu karra marnalu, “Yijangarra kangkulumarnajaninyi.”

¹² Palaja Esau-lu karra marnalu, “Ngali yankuli warajanga, ngaju walangkarr yankulumarna.” ¹³ Jacob-ju karra marnalu, “Ngajumili partanykarrangu manyurlajakun, munu yananyaku nyampakupa. Ngajumili kuwiyirrangu, kukurnjaripa nanikutupa purlika, wupartupanimarnin-yarrangujartiny tuku jilamarnajaninyi. Kaja yananyijalu karpunga warajanga marlkarri jarrayili. ¹⁴ Walangkarr pilijilu ngajuku. Kinti milpulumarna nyirrirni, nyungurrangujartiny. Yartipa turlpalamarnanga nyirrirni nyuntumilikarti ngurrakarti Edom-ja.”

¹⁵ Esau-lu karra marnalu, “Yuu, yakalamarnajaninyi nyungurrangu piririmarta nyuntungu, milpulkulinyurru nyirrirni.” Puntajulu, “Puru kawajaninyi nyuntumili piririmarta. Munu ngaju karrinyarnangu yirrganaku nyuntuku. Ngalyparla wantulumarna.” Palajun muwarr pinalu Esau-ku.

¹⁶ Palaja Esau-lu yakarna palinymili marrka, kurila kulpinyi palinymili warrarnkarti, Edom-karti. ¹⁷ Jacob munu pipurru yanama Edom-karti. Paliny partijirri wararr karrinyi, ngapinga, Succoth-ja. Palanga maya jirni palinyku, kuwiyirranguku jirni pamarrarrangu. Palajalu yini marnayi pala ngurra “Succoth”. Palalu yinilu wurrarna, “Pamarrarrangu”.

¹⁸ Palaja Jacob-jupa palinymilirrangu yakarnayi pala Succoth, yanayi kara. Turlpanyayi tawunja, Shechem-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palinyju ngurra jirni palamartaji tawunmartaji. ¹⁹ Purlpi pala

warrarn palinyju ngurra jirnipa waninyikinyi Hamor-mili, Shechem-mili japartumili. Jacob-ju yinyajaninyi Hamor-milirrangu warnku wirtu palaku warrarnku. ²⁰ Palanga palinyju warnku kunmu marnajaninyi. Yini marna pala kunmu warnku El-Eloi-Israel. Palalu yinilu wurrarna, "Ngarrka, pala Israel-mili Ngarrka".

34

DINAH-KU KURLU JIRNI SHECHEM-JU (34:1-24)

¹ Palanga Dinah, kurntal Jacob-milipa Leah-mili, ngurraja jalakarti yanajanaku puru muwarr pinaku ngurrararranguku mirtawanyjarriku. ² Warajalu ngurraralu pirirrilu yirrini, yini Shechem. Hivite-milirrangu paliny. Palinymili japartu, yini Hamor, wirtu nyampali waninyikinyi palanga warrarnja paliny. Pala nyarra Shechem-ulu mana kanya pala kurri kurntanymajirrilu, kanya palinymilikarti ngurrakarti, yirru piririmarninyju kurlarnapularninyi, pala mirtawa palaku panyju, parlal jalaji pinarninyi. [??]

³ Wurrarnarningu, "Pala kurri ngalya yija yiji." Marru marna yiji pala kurri, ngarlunga palinyja wirrarnarningu, karrinyikinya Dinah-lu puntajulu marru manaku, ngarlungu paliny wirrinaku. ⁴ Wurrarnala japartungu palinymilingi, "Malkulupijin pala Dinah, mirtawa ngajumili jarrinyaku."

⁵ Jacob-ju pinakarrinyi Shechem-ulu kurlu jini palinymilingi kurntalja. [??] Palinymilirrangu partanykarrangu ngurnarrijalu kuwiyir-rangu kalkurnikinyi. Paliny jama waninyikinyi, mimarnajanaku kulpanyaku. ⁶⁻⁷ Partanykarranguku kulpanyaku mimanajalu, milpanyalu Hamor, Shechem-umili japartu, muwarr pinaku Jacob-ungu.

Jacob-milirrangu partanykarrangu pinakarrinyi ngurnarrija kulpanyajalu. Wirriya yiji jarrinyiyalu Shechem-uku. Wurrarniyarningu, "Nyarralu Shechem-ulu kurlujartiny jini nganyjurrakupa nganyjurrumilaku japartumilirranguku. Kurlu yiji jini Dinah-ku. Munu yiji palajunkapali jinaku kurntanya yiji marrnguku."

⁸ Hamor-lu wurrarnala Jacob-ja, "Partanyju ngajumilalu ngarlungu wirrini kurntal nyuntumili. Nyuntulu yungkulumanpa mirtawaku palinymili jarruliny. ⁹ Nganarnaja mirtawanyjarri mankulunyurrujaninyi, puntaju palajun pukun nganarna yungkulunyurrunganinyi mirtawa nyurramilija. ¹⁰ Palaja nganarnanga wantulunyurrunganaku wiyirr nyungungu warrarnja, maninyakanu parljulkulunyurruninga ngurra nyarralanga warrarnja, wurrukarrapa warnkujartinyju mankulunyurru, ngurra walja mankulunyurruninga pukun."

¹¹⁻¹² Palaja Shechem-ulu japirmarnajaninyi, wurrarnajanaku Dinah-milingi japartungupa mamajimurninyarranguku, "Ngalypakurra jilkulupijinyurru. Yungkuluminyinyurru Dinah ngajumiliku mirtawaku jarrinyaku. Palajun jinajalu nganiwarralpiritiku japirr malkuluminyinyurru, palangarra yungkulumarnanyurrinyi ngajulu, ngurnipali kurngalku yijaku wurrukarraku karrinyanyurru, ngurnipali wirtuku yijaku warnkuku karrinyanyurru, Dinah puntaju yungkuluminyinyurru."

¹³ Jacob-milirrangu partanykarrangu kuli ngarrany waninyikinyiyalu Shechem-uku, palinyju kurlujartiny jini Dinah-ku, kurntany yiji jinili [??]. Palajunjalu mitulu muwarr piniyipulaku Shechem-ukupa japartuku palinymilaku. ¹⁴ Wurrarnayipulaku, "Munu yiji palajun jinakayirni nganarnalu, Shechem palama partany

ngarrany, munu pirirri jarrima. Kurntanyja yiji nganarnaku marrka yinganyaku pirirringa ngapi nyarra partanyja ngarrany. ¹⁵⁻¹⁶ Yakujun jilkulunyurru: Nyurra wiyirr pirirrimarta jilayarningu nyurralu. Palajunjalu nganarnamili kurrirrangungu yungkulupiyirninnyurrayipa nyurramili kurrirrangungu kangkulupiyirninjaninyi nganarnaku. Nganarnalu ngurra jilkulupiyirninnyurraku nyurranga, nganyjurru wiyirr wantuluminyi nyarralanga. ¹⁷ Yijapa nyurra munu pirirrimarta jarrulunyurru, palaja Dinah kangkulupiyirni, yankulupiyirni warrarn warinykarti ngarramarnti." ¹⁸ Hamor-lupa Shechem-ju, partanyju palinymilalu, wurrarnapulujanaku, "Yuu, pala ngalya." ¹⁹ Shechem-ulu pipurrulungarra palinymilija muwarrja jirni. Yijalu yiji karrinykinyalu Dinah-ku! Shechem-mili marrngurrangulu yijalu yiji kurlkarri manikinyi Shechem nyampalimili pujamumurniny paliny. ²⁰ Palinyapa jartumurniny tawunkarti gate-karti yanapulujanaku muwarrkarti. Palangangarra mirtanya-mirtanya kajarnikinyi, wirtu muwarr kurrngarnakinyi. Shechem-ulu nyarra muwarr kanyajanaku. ²¹ "Nyungurrungu pirirrimarta jana nganyjurruku jarnturrungu," wurrarnajanaku. "Japirr malkunijjaninyi wantulupiyi nganyjurruku jana [[and trade with us ??]]. Parrjalayi! Nyungu warrarn wirtu nganyjurruku wiyirru. Kangkuluminyjaninyi kurrirrangungu mirtawarrangukupa janamili pirirrimarta warajanga jarrulupiyi kurrirrangungu nganyjurumilingi. ²² Nganyjurumili marrngurrungu pirirrimarta jarrinyajalu, janakapalungarra, jana wantulupiyi nganyjurruku nganyjurrungu, wakany marrngurrungu wantuluminyi wiyirr. ²³ Palajun jinajalu, janapa janamili kuwiyirrangupa wurrukarra nganyjurumili jarrulupiyinganyjurruku! Pinakarruluminyi janaku muwarr janamili, nyungu nganyjurrunga ngatu jarrulupiyi nganyjurruku." ²⁴ Palaja pirirrimarta jinayarningu wiyirru palanga tawunja.

JACOB-MILALU PIRIRRIMARTALU SHECHEM-MILI NGURRA NGARTAR-NAYI (34:25-29)

²⁵ Kujarrapa waraja karpurranguja, Shechem-milirrangungu parra-parra wirtu jarrinyaja, kujarra Jacob-mili partanyjirri, Simeon-pa Levi, Dinah-mili mamajimurninyjirri, tawunja ngalpanyapulu. Munu ngampa pinayipulinyi. Sword kanyapulu, marlkarri wirlarnapulujaninyi pirirrimarta wiyirr, ²⁶ Hamor-pa Shechem pukun. Sword-ju marlkarri wirlarnapulupulinyi, palaja mayaja Shechem-milija kanyapulu Dinah, kulpanyapulu ngurra pulanymilikarti. ²⁷ Palajun jinaja, jinta pirirrimarta Jacob-mili turlpanya, yirrinajalu marrngungu wiyirr marlkarri, kanyayi wurrkarra wiyirr tawunja. (They did that because their sister had been defiled there.) ²⁸ Kanyayi kuwiyirrangungu — kamalpa purlikapa kukurnjaripa tangki — wiyirr kanyayi tawunjapa janamili warrarnja. ²⁹ Mayarranguja kanyayi wurrukarrapa warnkurrangupa nganirn-nganirn. Kanyayi partanykarrangupa mirtawanyjarri pukun, jakurlirniyijaninya jana warrkamukata jarrinyaku janaku.

JACOB-JU WARNTA MARNAPULINYI (34: 30-31)

³⁰ Yarti Simeon-japa Levi-nga wurrarnapulaku Jacob-ju, "Ngajuku yija kurlujartiny jinayumpulu! Marrngurrungu nyarralanga warrarnja — wiyirr Canaan-milirrangungu Perizz-milirrangungu — kurlkapirli jarrulupiyi, wurralapiyia, "Puka pala Jacob!" Nganyjurru kujarrapa warajakapali, jana kurrngal yiji! Kunmu jarrulupiyi, marlkarri wirlalkulupiyinganyjur-rinyi wiyirr! Munu jarrulumarna ngaju, ngajumili marrngurrungu

wakany munu jarruliny! ³¹ “Wayirti! Shechem-ju marrka ngalayimili kurlukatakapali jirni[?]. Ngani jinaku ngalayi? Munujakun jinaku?”

35

JACOB KULPINYI BETHEL-KARTI (35:1-15)

¹ Palaja Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Yakala nyungu warrarn, yarra Bethel-karti, palanga wantuluman. Palangangarra ngaju miral jarrinyirnangu puripi, nyuntu wirnti mirti jarrinyikinyin nyuntumili mamajingamarra, Esau-ngamarra. Jampa turlpalaman Bethel-ja warnku kuru malamam, wuru jilaman, palanga nyuntu muwarr pilipijin ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

² Palaja Jacob-ju muwarr pirnijanaku palinyimili mirtawanyjarrrikupa palinyimili warrkamukatarrangu. Karra marnajanaku, “Yakaliyijaninyi nyurramili ngapirrangu, palarrangu mangunyakalirrangu, warrarnja warinyja. Palaja janpulinyurru, wurru wariny ngalpulunyurru. ³ Palaja yakalaminyi nyungu ngurra, yankuluminyi Bethel-karti. Puripi puripi ngaju wirnti mirti jarrinyirni Esau-ngamarra. Palangangarra ngajulu kamarnalu Ngarrkaku, palinyju pinakarrinyiji. Palinyjungarra tuku jirnikinyinyi ngaju wanyjarnipa yananyikinyirni. Bethel-jangarra ngajulu kuru malamarnajaninyi warnkurrangu, muwarr pilamarnalu Ngarrkaku palanga.”

⁴ Jacob-milija muwarrja janalu yinyiyili wiyirr janamili mangunyakalirrangu, kurlkapinti ringirrangu pukun yinyiyili. Pirti karliny mungkamartaji palinyju, palanga pirtinga yamarnajaninyi.

⁵ Palajalu Jacob-pa palinyimilirrangu yaninyikinyiyi Bethel-karti. Ngarrkalu wirntiku jirnijaninyi marrngurrangu ngurrararrangu, munu purrja pinamayi Jacob-arrangumili. ⁶ Jacob-milirrangu kajarniyi Luz-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palaku Luz-ku wariny yini Bethel. ⁷ Palanga Jacob-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pinalu Ngarrkaku. Puripi jampa Jacob mirti jarrinyikinyi palinyimili mamajingamarra palangangarra yarrana Ngarrka turlpanyalu. Palajangarra Jacob-ju yini marna pala warrarn El-Bethel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka Bethel-ja waninyi.”

⁸ Now Deborah, Rebekah's nurse, died and was buried under the oak outside Bethel. Palajalu yini marnayi “Allon Bakuth”. [“Oak of weeping”]

⁹ Jampa Jacob kulpanya palinyimili kakajimurninymili warrarnja, yarrana Ngarrka miral jarrinyi Jacob-ja, ngalya yiji muwarr pinalu. ¹⁰ Yini wariny yinalu Jacob, pala yini Israel. Karra marnalu Jacob-ku, “Puripi nyuntu yini waninyikinyi Jacob. Kuwarringa munu wurralapiyinti 'Jacob' [“Deceiver”], yini malapiyinti 'Israel' [“Prince with God”]. ¹¹ Ngaju yija Ngarrka, wiyirru nyurraku nyampali. Ngajulu yungkulumarnanta marlu jamujipa karluji, kurrngal yiji wantulupiyi. Yankulupiyi ngunarri-jirri, warrarn warinyarrangkarti. Jinta want ulupiyi wirtu maaja, kingi wantulupiyi. ¹² Puripi ngajulu yinyarnalu nyungu warrarn nyuntumili karlujinga, Abraham-ja. Palaja yinyarnalu nyuntumili japartunga, Isaac-ja. Kuwarringa ngajulu yungkulumarnanta nyuntungupa nyuntumili karlujinga jamujinga, nyirrirnikartijapa yajalapyi.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku. ¹³ Palaja Ngarrka yakarna paliny.

¹⁴ Palamangangarra Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni. Jurtirni wayinpa wuyil warnkunga yinganyaku Ngarrkaku. ¹⁵ Palanga warrarnja Ngarrkapa miral jarrinyalu palinyju yini marna Bethel.

BENJAMIN NGAYARTA JARRINYI. RACHEL MARLKARRI JARRINYI (35:16-21)

¹⁶ Palaja Jacob-milirrangulu yakarniyi Bethel, yaninyikinyiyi ngapikarti, Ephrath-karti. Palinymili mirtawa Rachel ngayinykarra. Kajamarta Ephrath-ja, wupartupani ngayarta jarra-jarrinyikinyi. Rachel yija manyurla, partarl ngayarta jirnikinyi. ¹⁷ Palinymilalu mirtawaju war-kamukatalu mimarnikinyi partanyku ngayarta jarrinyaku. “Wirnti-wayi. Puru wanta, pirirri partany mankuluman.” ¹⁸ Rachel wurru yiji waninyikinyi, kinti marlkarri jarrinyikinyi, marlkarrimarninyju yini marna pala partany Benoni. [“Son of my sorrow”] Yarti Jacob-ju wariny jirni yini, Benjamin. [“Son of my right hand”]

¹⁹ Janalu pirtingi jirniyi Rachel ruwurtumartaji, pala ruwurtu yaninyikinyi Ephrathah-karti. (Kuwarringi pala yini marnayi tawun Bethlehem.) ²⁰ Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni, kankarni jungkanga Rachel-milingi. Pala warnku yirru waninyi kuwarringipa. ²¹ Palaja Israel-milirrangu pipurru yaninyiyi. Ngurra jirniyi gunarrrikarti ngapinga, Migdal-Eder-nga. ^{22a} Palamartaji waninyaja, Reuben yana Bilhah-karti, Israel-mili yarungu, kalikunga ngalpanya, karta karrinyipulu. Pinakarrinyi palaku Israel-ju.

JACOB 12 PIRIRRMARTAJARTINY (35:22-26)

^{22b} Jacob 12 partany pirirrimartajartiny: ²³ Partany pirirrimarta Leah-mili: Reuben (Jacob-mili murrkangunya), Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun. ²⁴ Partany pirirrimarta Rachel-mili: Joseph-pa Benjamin. ²⁵ Partany pirirrimarta Bilhah-mili (warrkamukata Rachel-ku): Dan-pa Naphtali. ²⁶ Partany pirirrimarta Zilpah-mili (warrkamukata Leah-mili): Gad-pa Asher. Palarrangu partany pirirrimarta Jacob-mili, Paddan-Aram-ja waninyaja ngayarta jarrinyiyi wiyirr.

JACOB KULPANYA JAPARTUKARTI (35:27-29)

²⁷ Palaja Jacob kulpanya palinymili japartumili ngurrakarti, ngapinga, Mamre-nga, Kiriath-Arba-martaji. (Yini wariny palaku Hebron.) Puripi purlipija Jacob-mili karlujilupa japartulu ngurra jirnipulu palanga, Abraham-jupa Isaac-ju.

²⁸⁻²⁹ Isaac mirtanya yiji jarrinyaja, 180 partunurrangujartinyja, marlkarri jarrinyi. Palinymilalu kujarralu partanyujirri Esau-lupa Jacob-ju pirtinga jirnipulu palanga.

37

JOSEPH-PA MAMAJIRRANGU PALINYMILI (37:1-11)

¹ Jacob-ju ngurra paljurnu palinymilingi japartumilingi warrarnja, yini marnayi pala warrarn Canaan. ² Wurralamarnanta Jacob-milaku partanykarranguku.

Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi palinymili japartumili kukurnjarir-rangupa nanikuturrangu. Palanga paliny 17 partunurranguja. Jinta palinymili mamajimurninyarrangu waninyikinyiyi palakurtirri, Bilhah-milipa Zilpah-mili partanykarrangu. Wurrarnikinyili palinymilingi japartungu palinymilirrangulu mamajimurninyarrangulu jampa kulu-jartiny jirnikinyiyi. ³ Joseph ngayarta jarrinyi jampa palinymilingi japartungu mirtanya jarrinyajalu. Palajalu paliny yija ngarlunga Jacob-ja. Palinymilirranguja wiyirrja partanykarranguja Joseph yija ngarlunga palinymilingi. Yinyala Joseph kuwurtu marnikata [long robe — work

out best term]. ⁴ Palinymilirrangu mamajimurninyarrangu miranu jarrinyiyalu janamilalu japartulu ngarlunga jirni yija marrkamurniny. Palaja kulilu yirrirnikinyiyi, malyparr karrinyikinyiyalu palinyku.

⁵ Warrukartingi warajanga kapukarri marna Joseph-ju, wurrarnanajanaku palinymilirrangu mamajimurninyarrangu. ⁶ "Pinakarrayi! Wurralamarnanyurraku ngani kapukarri marnarna. ⁷ Paru makanu wirrkarnikinyiyirni, pala paru mayijartiny. Pirntu?? jirnikinyiyirnipa kunyi pirnikinyiyirni jungkanga yakarnikinyiyirnijaninyi. Ngajumili pirntu wararr karrinyi. Nyuntumilirrangu kunmu jarrinyiyi, wupurnijiyi, murtinga juripi-juripi." ⁸ Pinakarrayiji! Yarrana kapukarri marnarna. Kapukar-ringi ngajumilingi yirrirnirnijaninyi karpupa wirlarrapa panikatarrangu

11 wupirnijiyi palarrangu." ¹⁰ Palinymili japartulu pinakarrayajalu warnta marna. "Nganikapali pala kapukarri? Nyuntulu wurrarnan nganarnaku nyuntuku wupinaku jungkakarti? Munu wupilipiyrangu ngaju, pipi, nyuntumili mamajirrangupa marrka, Pinjamin." Palajun-jalu warnta marna Jacob-ju. ¹¹ Joseph-milalu mamajirrangulu yirrkulu ngampan karrinyikinyiyalu. Palinymilalu japartulu kurlkarri marnikinyi ngarrany pala kapukarri.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU YINYAYALU NGAJARRIRRANGU WARINKUKU (37:12-36)

¹² Yarti mamajirrangulu kanyayijaninyi janamili japartumili kukurn-jaripa nanikuturrangu Shechem-ukurtirringi kanyjirnikinyiya parumar-ramarraku kuwiyirranguku nganinyaku. ¹³ Japartulu palinymilalu muwarr pinalu Joseph-ku, "Nyuntumilalu mamajirrangulu kalkurnayan-janinyi kuwiyirrangulu Shechem-ukurtirringi. Ngajulu ngakalamarnanta janaku." "Yuu. Yankulumarnajanaku, Japartu." ¹⁴ "Kajanajalu japir malamanjaninyi "Wayirti? Ngalya waninyinyurru? Wayirti kuwiyirran-gupa? Ngalya waninyiyi?" Kulpulumun ngajukarti, wurralapijin wayirti, ngalya waninyayi." Palajalu ngakarna Joseph.

Joseph-ju yakarna ngurra, yana jinangu Shechem-ukarti. ¹⁵ Palanga kajanajalu, munu, kanyjirnijanaku. Kanyjin-kanyjinangulu warinyjulu marrngulu japir marna, "Nganiku kanyjirnan?" ¹⁶ "Ngaju kanyjirnarni-janaku ngajumiliku mamajirranguku. Wayirti nyuntu miranu wanyjarni kanyayijaninyi kuwiyirrangu?" ¹⁷ "Purlpi ngarrany yanayi. Pinakar-nyirnijaninyi, 'Yankunyi Dothan-karti.'" Joseph-ju yajarnajaninyi, yir-rirnijaninyi wangka Dothan.

¹⁸⁻²⁰ Yirrirniyi kajangulu ngarrany janamili marrka. Wurrarniyirngangu, "Nyungu kapukarri manakata milpayinyi. Jipi wirlalaminyi marlkar-ringi. Parnpilaminyi pirtingi wirtungu. Wurralaminyi japartungu nganyjurrumilingi, kuwiyilu kulikatalu marlkarri wirlarni, nganayi. [??]. Palajalu kapukarrimajirri wantuliny. ²¹⁻²² Rueben-ju pinakarrayikinyi jana muwarr pinaja. "Munu marlkarringa wirlanaku Joseph-ku! Parn-piliminyi nyungu pirtingi wirtungu." Rueben-ju kurlkarri marnikinyi, "Yarti kulpulumarnalu, mankulumarna marrka pirtija, kangkulumarna nganarnamilikarti japartukarti."

²³ Joseph turlpanyijanaku palinymilaku mamajirranguku. Warlirniyi, yinyijil pirniyalu palinymili kuwurtu [coat??] marnijartiny, ²⁴ parnpirniyi

pirtingi wirtungu, mulyingi yiji. Pirti punarra. [It was actually an old water-cistern, dug to hold water, but dry.] ²⁵ Kajarniyi mayiku nganinyaku.

Mayi nganinyangulu yirririyaninyi marrngu taManasseh camel-jartinyi pirlurru yajarnikinyi. Jinta ngurra warinya, yini marnayijaninyi Ishmael-milirrangungu. (Wariny janamili yini Midian-milirrangungu.) Tamarniyi Gilead-ja, yananyayi Egypt-karti. Camel-ju kanganyikinyi yijurikata jirnikatapa mirrijin warinya wariny warnkuku maninyaku.

²⁶ Malyurtamarninyu Judah-lu wurrarnajanaku, “Munu wirlanaku marlkarriku marrkaku nganyjurramilaku, munu kuku jinaku palinyku kawuku. ²⁷ Jinyi pilkunyi warnkuku nyungungurrangu Ishmael-arrangungu. Paliny palama nganyjurramilu waja marrka, munu wirlanaku marlkarri.”

²⁸ Wangka jarrinyijalu marrngurrangu camel-jartinyarrangu jinyi pirniyi mamajirrangulu warnkuku nyungurrangungu. Manayi kuliny-kulinyju, [??] kanganyangulu Egypt-kartijakun.

²⁹ Yarti kulunya Rueben pirtikarti. Munu kanyjirnalu Joseph-ku. Rueben ngarlu kurlu jarrinyi munu kanyjinaja. Wurrukarra palinymili ngartarna marlparrjartinyju. ³⁰ Kulpanyajanaku mamajirranguku, wurrarnajanaku, “Marrkaku munu kanyjirnalu! Ngakumpa jarrinyirni!”

³¹ Wirlarniyi nanikutu, pijirringi nanikutunga wirririya kuwurtu Joseph-mili. ³² Kanyayi kuwurtu janamilikarti japartukarti. “Nyungu yirrili kuwurtu! Yirririyaninyi warrarnja warinya! Yijapa nyuntumilimili partanymili?” ³³ Yirriri. “Yijarla pala ngajumilimili partanymili, Joseph-mili! Kuwiyilu kulikatalu nganiyi!”

³⁴ Palajalu Jacob wirriyijartinyju wurrukarra palinymili ngartarna. Wirririyanangu kurlujartinyirrangungu wurrukarra. Ngangkurlu pirnikinyalu partanyku palinymilaku karrpurrangungu karrpurrangungu.

³⁵ Palinymilalu partanykarrangulu pirirrilupa mirtawalu partarluku jirnikinyi. Yirkulu ngangkurlu pirnikinyalu. “Partarl pikaly jiliminyinurru. Kurluny-kurluny wantulumarna marlkarrikartijakun.”

³⁶ Nyungungu warrarnja wanyikartingi palalurrangungu kanganyikinyi Joseph Egypt-kartijakun. Palanga kajanajalu jinyi pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarrangungu king-milaku. [He was captain of the king's personal bodyguard.]

38

JUDAH AND TAMAR (38:1-30)

¹ Palamartaji [?? “about that time” — soon after his brothers had sold Joseph as a slave and the traders took him to Egypt] Judah-lu yakarna marrkarrangungu palinymili, warnkumarramarraja katukarna, yana ngapikarti, Adullam-karti. Ngurra jirni pirirringa, yini Hirah. ²⁻³ Palanga warrarnja pirirri Canaan-mili nyirririyaninyi, yini Shua. Shua partany mirtawajartiny. Judah-lu yirriri. Yarti warajanga jarrinyapulu. Karta karrinyipulu, mirtawa ngarlungu jarrinyi, pirirri partany kanya, yini marnapulu Er. ⁴ Palaja pirirri wariny partany kanya, yini marnapulu Onan. ⁵ Palaja wariny pirirri partany kanya, yini marnapulu Shelah. Ngayarta jarrinyaja ngurra wananyayi ngapinga, Kezib-ja. ⁶ Punjaja Judah mirtawa kanya, yini Tamar, palinymili murrkangunguku, Er-ku. ⁷ Ngarrka yirririyaninyi Er, kurlu yija pala pirirri. Palajalu Ngarrka marlkarri wirlarna. ⁸ Palaja Judah-lu wurrarnala Onan-ja, “Nganyjurrumilija mangunya, pirirri marlkarri jarrinyaja partanymajirri,

palinymili marrka karta karrinyaku palinymilinga mamajinga nyupajinga, yirrirkartijarrangu jinaku mamajiku, mamajimilirrangu jarrulupiyi. Palajun jilaman, karta karrulinyumpulu Tamar-pa. ⁹ Onan miranu pala partany munu palinymili wantuliny. Palajalu karta karrinyapulu, palinyju partany palinymili jurtirni jungkanga, partany jinangamarra mamajiku. ¹⁰ Ngarrka wurrarna, "Pala pirirri pukurl kurlu yija jirnikinyi!" Palajalu marlkarri wirlarna Onan. ¹¹ Palaja Judah-lu wurrarnala ngarraya palinymilingi, Tamar-nga, "Kulpulaman japartumurninykarti ngurrakarti, palanga piririmajirri wantuluman. Yarti pujamu ngajumili wirtu jaruliny, Shelah, palanga warajanga wantulinyumpulu." (Judah mitumitu marnala. Kurlkapirli jarrinyarninyi, "Marlkarri jarrala Shelah pukun, mamajikapalijirri!") Palaja Tamar kulpanya japartumurninykarti, waninyi palinymilingi ngurranga.

¹² Yarti Judah-mili mirtawa marlkarri jarrinyi. Ngangkurl jinaja, Judah-pa ngapinga, Timnah-karti yana. Warinyarrangulu kukurnjayi palinymili jiyiramu jirnikinyalu. Yanapulu Judah-pa miyirti palinymili Hirah, paliny ngapija, Adullam-ja. ¹³ Warinyju Tamar wurrarnalu kakajimarniny Timnah-karti yankuliny. ¹⁴ Miranu jarrinyi Tamar Shelah-ku, Judah-mili nyirtingunyaku, purlpi pirirri jarrinyi. Judah-lu Shelah yinyama Tamar-nga, pulany warajanga jarrinyaku. Purlpi matunyaku wurru wartu jirrirnangu Tamar. Pala muwarr pinakarrinyajalu, matunyaku wurru karnu pirnarninyi, wariny wurru wirrirnarninyi, waralu ngumpa warta jirrnarninyi. Palaja yana ngapikarti, Enaim-karti, tawun wupartu pala, ruwurtunga Timnah-karti. Enaim wangkamartaji ruwurtunga kajarna. ¹⁵ Judah Timnah-karti yananyaja Tamar yirrirni, ngumpa warapurni, kurlkarrinyarningu mirtawa kurla-kurla paliny. Munumpa pala mirtawa ngarrayamarniny palinymili! ¹⁶ Yana-yana mirtawakarti ruwurtumartajinga, wurrarnalu, "Yuu, warnkuku wirtuku karrinyanpa?" Japirr marna, "Ngani yungkulupijin?" ¹⁷ Judah-lu puntaju marna, "Kuwiyranguja ngajumilija ngakalamarna nanikutu." "Yuu, ngapi kuwarri yungkuluman, yarti jinyi jilamarna nanikutuku." ¹⁸ "Ngani yungkulumarnanta kuwarri?" "Nyuntumili seal-pa marntipinti warnu pukun." Yinyalu palajirri. Palaja karta karrinyipulu. Palajunju ngarlunga jarrinyi Tamar. ¹⁹ Ngurrakarti kulpanyi Tamar, ngumpa wartu jirrnarningu yirrirnangamarra, matunyamili wurru wirrirnarningu. ²⁰ Judah-lu miyirti ngakarna, Hirah, nanikutujartinyju, mirtawa kanyjinakupa mananyaku palinymili seal-pa marntipinti warnu. Partarl Hirah-lu kanyjirnalulu mirtawaku. ²¹ Marrngurrangu Enaim-martaji wurrarnajanaku, "Wany-jarningi pala kurla-kurla mirtawa, purlpi nyungungu ruwurtungumartaji waninyi?" Puntaju karra marnayi, "Munu yiji kurla-kurla mirtawa nyungungumartaji waninyi." ²² Hirah kulpanya Judah-karti, wurrarnalu, "Partarl kanyjirnikinyirni. Marrngurrangulu ngurraralu wurrarnajiya, munu yiji kurla-kurla mirtawa palangamartaji." ²³ Karra marnalu Judah-lu, "Puru wanta. Palajirri seal-pa marntipinti warnu kalkuli. Ngurrararrangulu pinakarrayali, yijapa nyarru piliyingalikalu. Yijalu jinyi pinaku karrinyarna. Kanyjirnan-kanyjirnan, munu." ²⁴ Kujarrapa waraja wirlarrarranguja warajalu Judah-nga wurrarnalu, "Ngarrayamarniny nyuntumili kurla-kurla mirtawa jarra-jarrinyi, paliny ngarlunga." Puntaju karra marna Judah-lu, "Jalakarti kanganyaja kampanyaku marlkarringa!" ²⁵ Kanganyakanu muwarr ngakarnalu kakajimurninykarti, "Warajalungarra pirirrilu ngarlunga jirninnyi. Parrjala nyungujirri seal-pa marntipinti warnu pukun. Parrjala! Nyuntumili!" ²⁶ Judah miranu jarrinyi

palajirriku, wurrarna, “Tamar yijalu jirni. Kurlu jirnirni palinyku. Yinyarnamalu partany ngajumili, Shelah, warajanga jarrinyaku pulany.” Palajangarra Judah munu Tamar-nga karta karrimapulu. ²⁷ Partany kanganyaja, miranu jarrinyayi partanyjirri kujarrajartiny! ²⁸ Partany kanganyajalu, warajalu parirr jirrninya. Mirtawalu mana, mirrilyi pilyarri kunyi pirni, wurrarna, “Nyungungarra walangkarra turlpanyi.” ²⁹ Palaja parirr purrirna kaninykurti, palaja mamaji palinyku murrkan-gunya jarrinyi. Palanga mirtawalu wurrarnalu, “Nyungukapalingarra kurtanyan!” Palajalu yini marnayi “Perez” [which means, “breaking out”]. ³⁰ Palaja marrkamarniny kurtanya, pilyarri milyirri parirrja. Yini marnayi “Zerah”.

39

JOSEPH-PA POTIPHAR-MILI MIRTAWA (39:1-18)

¹ Nyarrangarrangu Ishmael-milirrangu Joseph kanyayi Egypt-karti, kajanajalu jinyi pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-marninymilaku [captain of the king's personal bodyguard].

² Joseph warrkamu jarrinyikinyi ngurranga palinymilimilingi nyampalimilingi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu. Yatilpa jarrinyi ngurranga Potiphar-milingi. ³ Potiphar-lu yirrini ngalypakata jirnikinyi-janinyi, Ngarrkalu tuku jirnikinyi, nganipa jirnikinyi-janinyi ngalya. ⁴ Palajamarra pikaly jarrinyalu Joseph-ku, nyampali jirni palamarrangu palinymilingi marrngurrangunga wurrukarrarrangunga. Joseph-ju tuku jinikinyi pukurl palinymili nyampali. ⁵ Ngarrka pikaly jarrinyalu Joseph-ku. Palajunajalu ngalya jirnikinyalu Potiphar-ku, Joseph-milaku nyampaliku. ⁶ Potiphar-lu wurrukarrarrangu yakarnala wiyirr Joseph-ku tuku jinaku. Munu nganipa kurlu jarrimalu Potiphar-ku, ngalypajakun jirnijaninyi Ngarrkalu. Potiphar-lu mayija ngananyajalu karta karrinyikinyi. Wirrilyimajirri, pikaly yiji.

Joseph wanggalu yiji, ngumpa ngalypakata kawupa. ⁷ Palaja jampa Potiphar-milalu mirtawalu marru marnikinyi Joseph. Japirr marna, “Karta karruli warajanga.” ⁸ “Munu ngali karta karrinyaku warajanga! Nyuntu ngajumilimili nyampalimili mirtawa. Wirrirninyi ngaju nyampali palinymilaku wurrukarraku wiyirrku, kalkunaku wiyirrku. ⁹ Munu nyuntuku kanganyaku. Munu ngaju muwarrku Ngarrkaku ngartanaku!” ¹⁰ Palalu mirtawalu yirrkulu japirr marnikinyi. Palinyju yirrkulu, “Munu ngali karta karruli warajanga.” Munu karta karrimapulu warajanga.

¹¹ Warajanga karrpungu Joseph ngalpanya mayanga palinymilimilinga nyampalimilinga warrkamuku jinaku. Jinta pirirrimarta waninyikinyi warinykartingi, kajamarta. ¹² Palalu mirtawalu manalu palinymili kuwurtu, japirr marna karta karrinyaku. Yakanajalu kuwurtu mirtawanga parirrja, Joseph mirti jarrinyi kaninykurtija. ¹³⁻¹⁴ Mirtawalu warlirnikinyi kuwurtu. Kamarnajanaku warinykurrangu pirirrimartaku. Turlpanyiyalu milpanyajalu mitu marnikinyi-janaku. “Ngajumilalu pirirri lu nyungu pirirri kanya nyungukarti mayakarti kurntany jinaku ngajuku. Turlpanyi kaninykarti, karra marnaji, ‘Karta karruli warajanga.’ Yakal marnarna ngajulu. Kamarnarna marrja. ¹⁵ Kamanajalu yakarna kuwurtu, mirti jarrinyi mayaja kaninykurtija.”

¹⁶ Kalkurnu kuwurtu kala Joseph-mili, mimarnalu palinymilaku pirir-riku kulpanyajaku. ¹⁷ Potiphar kulpanyajalu palarrangu ngarrany muwarr wurrarnala. “Nyarra pirirri, nyarra Hebrw nyuntulu kanyanpa nyungukarti mayakarti, turlpanyi nyungukarti ngaju kurntany jinaku. ¹⁸ Kamarnarna marrja, yakarna kuwurtu nyungungu mirtimarninyju.” Palajunju mitu marna palinymili pirirri.

WIRRIRNAYI JOSEPH JURNTINGA (39:19-23)

¹⁹ Potiphar-lu pinakarrinyjalu wirrilyi karrinyi yiji. ²⁰ Palinyju kanya Joseph jurntikarti. Palanga jurntinga kingilu wirrirkinyijanyinyi wirrilyijartinyju. Joseph waninyikinyi palanga jurntinga. ²¹ Ngarrkalu munu kakurnama Joseph, jurntingaja kurlkarri marnikinyi paliny. Palajunjalu jurntiku nyampali pikaly jarrinyalu Joseph-ku. ²² Wurrarnalu nyampalilu Joseph-ku, “Nyungurrangu marrngu tuku jilamanjaninyi. Nyampali nyuntu yiji jirnirinti, yirrilamanjaninyi warrkamupa jilipiyyi jurntinga.” ²³ Ngarrkalupa Joseph-ju jirnikinyipulu marakulalu. Palajalu wiyirr ngalya jarrinyi. Nyampali jurntiku puru pikaly wanikinyi. Yakarnala wiyirr warrkamu Joseph-ku.

40

KAPUKARRI YIMPARNPULAKU JOSEPH-JU (40:1-23)

¹⁻² Jampa palajalu kingi palaja warrarnja wirrilyi jarrinyipulaku kujarraku warrkamu pulukaku. Warinyju tuku jirnikinyalu wayin kingimili, warinyarninyju mayi kamparnikinyalu kingiku. Palalujirri kingi wirrilyi jinapulu. ³ Palajalu jurntinga wirrirnapulinyi, palanga jurntinga Joseph waninyikinyi. ⁴ Nyampalilu jurljaku wurrarnalu Joseph-ja, “Tuku jilamanpulinyi palajirri!” Joseph-ju tuku jirnikinyipulinyi punja.

⁵ Warajanga warrukartingi kapukarri marnapulu. ⁶ Karrpunga jarrinyaja yirrirnapulinyi Joseph-ju, wirrilyijartinyjirri. ⁷ “Nganija nyumpala ngumpa wirrilyijartiny?” ⁸ “Kapukarri marnalayi. Palajirriku kapukarriku ngaliku ngakumpa ngaliyi. Munu wurrarnakayingalayinyi pala muwarr.” “Ngajunga wurralajipulu ngani palajirri kapukarri mananyumpulu. Ngarrka miranu nyumpalamilaku kapukarriku. Palinyju ngaju miranu jilamanya.”

⁹⁻¹⁰ Nyampali wayinkulu wurrarnala, “Kapukarri marnarna yirrirnirni mungka kurayipipinti kujarrapa waraja karlkajarrarrangujartiny. Jampa walyakajartiny jarrinyaja pupujartiny jarrinyiyi, jukurtarrangu turlpanyiyi, murla jarrinyiyi. ¹¹ Minpinapinti kingimili warlirnarna parirrrja. Manarnajaninyi jukurtarrangu, nyitarnarnajaninyi parirrrju, wayin jarrinyaku, yinyarnarna kingi.” Palajunju wurrarnala Joseph-ngu. ¹² Joseph-ju wurrarnala, “Pala kujarra waraja karlkajarrarrangu palalu wurrarnaku jarrapa waraja karrpu. ¹³ Kujarrapa warajaja karrpuja kingilu wuralkulinyjanaku nyuntu murru malapiyinta jurntija, jipi nyuntu ngalya, yarrana palinymili warrkamu puluka jilamanta. Nyuntu ngarrany palinymili wayin kanganyakata jarruluman. ¹⁴⁻¹⁵ Nyunguja pirtija murru malapiyinta kurlkarri malamanyin. Wurralamanpala kingingi yija, japirr malamampa murru malamanyi nyunguja pirtija. Purlpilu jintalu marrngurrangulu warlirninyyi kanyanyiyi ngajumilija warrarnja, Hebrew-mili warrarnja, nyungukarti kanyanyi. Ngajulu munu kurlujartiny jinamarna nganipa nyungungu warrarnja, wata wirrirninyiyi nyungunga jurntinga. Japirr malamanga kingi yiji nyunguja murru malamanyi jurntija.”

¹⁶ Mayi kampanakatalu muwarr pinakarrinyijaniny ngalypakatarrangu wurrarnala Joseph-ja, "Ngajulu pukun kapukarri marnarna. Kapara kujarrapa waraja martumurripinti kanganyikinyirnijaniny jurnturtungu. ¹⁷ Kankakartingi kampanajarrangu warinyapa wariny mayi kingiku. Wirrujartinyju ngananyikinyiyi pala mayi kankakartija." ¹⁸ "Nyungu nyuntuku muwarr. Pala kujarra waraja kaparrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹⁹ Pala kujarrapa waraja karrpuja kingilu wur-ralkulinyjanaku kangkulupiyinta nyunguja jurntija kingikartimilirrangu jurljakarti, kingilu wur-ralkulinyjanaku ngalyi malyalapiyinta. Kawu nyuntu marlkarrija jarnti jilipiyinta karntinga wurrunga. Wirrujartinyju ngalkulupiyinta kawu." Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

²⁰ Palaja kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurrarnajanaku, "Mayi wirtu kampalkunyurru nganin-nganin wirtukurrangu warrkamumu pulukurrangu ngajumulaku." Wurrarnalu warinya, "Marrapulinyi palajirri jurntija nyampali wayinkupa mayi kampanakata." ²¹ Wayin kanganyakata warrkamumu jarrinyalu kingiku ngarrany. ²² Mayi kampanakata wirrarniyi marlkarri, jarnti jirniyi kawu karntinga mungkanga kingimilija muwarrja. Yija muwarr wurrarnapulaku Joseph-ju palangajirri wayinku nyampalingipa mayi kampanakatanga. ²³ Palalu wayinku nyampalilu munu kurlkarri marnama Joseph, kakurna ngarrakuny.

41

KAPUKARRIJIRRI KINGIMILI YIMPIRNALU JOSEPH-JU (41:1-36)

¹ Yarti kujarra partunuja kingi kapukarri marna. Palanga kapukarringa wararr karrinyikinyi wangka pijunga wirtunga, yini pala piju River Nile.

² Parrjan-parrjanangulu 7 purlikarrangu jinjikatarrangu janpaja turlpanyiyi, pijungu ngananyikinyiyi paru. ³ Palaja 7 purlikarrangu pajalimajirri winyijany-winyjany janpaja turlpanyiyi, wararr karrinyikinyiyi wangka pajalikatanga purlikaja. ⁴ Palanga nganayijaniny wiyirr pajalikatarrangu purlika. Palaja kingi parrily jarrinyi kartaja.

⁵ Palaja karta karrinyi, kapukarri marna wariny. Kapukarringa yirrini patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji.

⁶ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ⁷ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaniny ngalypakatarrangu. Kingi parrily jarrinyi kartaja, parrily jarrinyingulu puru kapukarri.

⁸ Marntungu ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyikinyi kapukarrikujirri. Muwarr ngakarnajanaku kamanaku warrkamumu maparnpurjakupa yatilpaku. Wurrarnajanaku pala kapukarrijirri, janapa ngawu kanyjil-kanyjil wurrarnayirnarinyi. Munu nganurtupa miranu palakujirri kapukarriku.

⁹ Palaja wayin nyampalilu wurrarnala, "Kurlkapirli jarrinyirni, muwarr kakurnanangu. ¹⁰ Purlpingarra nyuntu wirrilyi jarrinyingaliyaku kujarraku. Nyuntulu wirriniingalayinyi nyuntumili mayi kampanakatapa ngaju jurntinga. Wurrarnanpalu nyampalinga jurljaku 'Tukulu parr-jalapulinyi palamajirri, mujarri jarriyipululu.' ¹¹ Jurntingalu ngaliyalu kapukarri marnaliyi warajanga warrukarti. ¹² Palamanga wangalangu, paliny Hebrew-milija. Paliny warrkamukata jurllamilaku nyampaliku. Ngaliyalu wurrarnaliyili kapukarri ngalayimili. Wurrarnangaliyaku ngalayimili kapukarrijirri. ¹³ Pala kujarra muwarr yija jarrinyipulu. Yarrana warrkamukata jirninyin, wurrarnanjanaku jurljaku, 'Wirraliyi

palama mayi kampanakata marlkarri'." Palajunju palalu wayin nyampalilu wurrarnala kingingi.

¹⁴ Pinakarrinyajalu palakurrangu muwarrku kingilu ngakarna jurntikarti walarni jinaku Joseph-ku janyinku. Joseph-ju ngarnka wirrkarnarninyi, wirrirnirngangu wurrukarra ngalypakata. ¹⁵ Kingilu wurrarnala, "Ngajulu kapukarri marnarni, munu nganurtulupa wurrarnakaji pala muwarr. Wurrarnajiyi nyuntu miranu palaku muwarrkurrangu."

¹⁶ "Ngaju munu yatilpa, Ngarrkalu wurralkulinyngaliku pala muwarr." Palajunju wurrarnala kinginga.

¹⁷ Kingilu wurrarnala, "Ngajumilinga kapukarringa wararr karinyikinyirni pijunga wangka Nile-ja. ¹⁸ Yirrirnirnijaninyi 7 purlika pajalikatarangu turlpanyiyi ngapaja. Janalu ngananyikinyiyi paru. ¹⁹ Palaja 7 pajalimajirrirrangungu turlpanyiyi ngapaja, palarrangu winyjaly-winyjaly yiji. Munu ngajulu yirrirnamalparnajaninyi purlika nyungurrangukapali nyungunga warrarnja Egypt-ja! ²⁰ Palangurrangu winyjaly-winyjalyju kunanyiyijaninyi pajalikatarangu. ²¹ Palaja ngananyijalu waninyiyi winjaly-winyjaly ngarrany. Palaja kartaja parrily jarrinyarni.

²² Palaja kapukarri marnarna warinymal. Yirrirnirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ²³ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangungu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ²⁴ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Wurrarnajanaku kapukarri yatilpanga, palalurrangu munu wurrarnamajiyi."

²⁵ Joseph-ju wurrarnala kinginga, "Nyuntumili kapukarrijirri muwarr palajirri warajangarra. Ngarrkalu jurti jinangu ngani jilkuliny kuwarrilu. ²⁶ Palarrangulu 7 pajalikatalurrangu purlikalu wurrarnaya 7 partunu ngalypakatarrangu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 ngalypakatarrangulu wiyitilu. Pala kapukarrijirri warajangarra muwarr. ²⁷ Palarrangulu 7 winyjaly-winyjalyju purlikalu wurrarnaya 7 partunu kurlujartinyirrangungu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 kurlujartinyju wiyitilu, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. Palamarrangungu 7 partunungu kurlujartinyirrangungu wuparturrangu mayi ngalkuluminyi.

²⁸ Palajun muwarr pirnirninuyurraku, Ngarrkalu jurti jinanga yukuyil jilkuliny kuwarri jampamarta. ²⁹ Palanga 7 partunungu mayi kalkuluminyi wirtu yiji ngunarrijirringi warrarnjirringi Egypt-ja. ³⁰⁻³¹ Palajalu 7 partunurrangulu kurlujartinyirrangulu yajalapiyijaninyi 7 partunurrangu ngalypakatarrangu. Wupartu mayi turlpulapiyi. Kurlujartiny jarruliny yiji nganyjurruku wiyirruku. Kakuluminyi mayi kalkurnalpininyi purpilu marlu. Kurluny-kurlunya warrarnja yiji wantuluminyi. ³² Ngarrkalu yinya nyuntinga pala kapukarrijirri jurti jinangu palajun jilkuliny kuwarrimarta.

³³ Yijapa pinakarrulupijin, kingi, yukuyil jilimin. Kurkapiirikata mankuluman, nyampali jilaman wiyirruku warrarnku. ³⁴⁻³⁵ Yijapa wurralamajanaku warinykurrangu warrkamu pulukukataku kuru malkulupiyijaninyi mayirrangungu warinyjirrangungu tawunjarangungu. Palalurrangu pirirrimartalu marlu jilapiyi mayi partunungu ngalypajalu, winya jilipiye tawunjarangungu, tuku jilipiye nyuntumilijalu muwarrjalu. ³⁶ Kurlujartinyja partunurrangungu marlu wantulinyganyjurruka mayi. Palaja munu janparra marlkarri jarruluminyi." Palajunjalu.

KINGILU NYAMPALI WIRTU EGYPT-KU JIRNI JOSEPH (41:37-44)

³⁷ Kingipa palinymili pirirrimarta pinakarrinyiyalu Joseph-ku. "Nyungu muwarr ngalypakatarrangu!" ³⁸ Kingi muwarr pirnijanaku palinymilaku

pirirrimartaku, “Ngarrkamilalu pirlurrju kalkurna Joseph. Munupa nganurtu palinykapali, yatilpa yiji.” ³⁹ Kingilu muwarr pinalu Josephku, “Ngarrkalu nyuntu miranu jinanta, munu nganurtu nyuntukapali ngalypakata yatilpa. ⁴⁰ Palajalu nyuntu nyampali jinarnanta nyungu wararnkujirri, ngajumularrangulu marrngulu nyuntuku pinakarrulupiyangu, janalu jilipiye nyuntujalu muwarrjalu. Ngaju ngarrany nyampali wantulamarnanga nyuntuku. Nyuntu nyampali wantulumanjanaku jintaku wiyirruku. ⁴¹ Kuwarri ngajulu nyampali jinarnanta wiyirruku Egypt-ku.”

⁴² Kingilu palinymili ringi parirra yinyji pirni, wirrirnili parirra Josephja. Wurrarnajanaku jintaku wurru wirriliyili Josephja ngalypakatarangu. Kingilu ngalyinga wirrirnili miji-mijikata chain. ⁴³ Kingilu yinya Joseph palinymili waraja chariot jarli pinaku. Pirirrimarta jinta marnti yanalpiyi walangkarrangu chariot-ja, kamarnalpiyijanaku warinykurangu marrngurranguku, “Purlu jarrayi! Purlu jarrayi!” Palajalu kingilu nyampali jirni wiyirruku wararnku. ⁴⁴ Kingilu muwarr pinalu Josephku, “Ngajurla nyampali wiyirruku nyungu wararnku. Ngajulu nyuntu nyampali wirtu jinarnanta. Nyungunga wararnja marrngurrangu nyuntuku pinakarrulupiyangu, jilipiye nyuntujalu yiji muwarrjalu.” Palajunjalu wurrarnala Joseph-ngu.

KINGILU MIRTAWA YINYALI JOSEPH (41:45-46)

^{45-46a} Palajalu kingilu yini yinya Joseph wariny, Zaphenath-paneah. Kingilu mirtawa pukun yinyala, yini pala mirtawa Asenath. Palamili mirtawamili japartu yini Potiphera, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja yini Heliopolis. Palajalu Joseph wirtu yiji nyampali jarrayi.

PARTUNURRANGU 7 NGALYPAPA 7 KURLU (41:46-57)

^{46b} Kingilu nyampali jirni Joseph 30 partunu jarrayija. ⁴⁷ Palaja 7 partunurrangungu mayi marlu yiji jirniyi. ⁴⁸ Palanga partunurrangungu Joseph yani-yanikinyi ngunarrijirri wararn, wurrarnikinyijanaku, “Kuru muluyi mayirrangungu marlurrangungu yiji!” Winya jirnikinyiyi wirturrangungu mayarrangungu mayarrangungu, tawunjarrangungu tawunjarrangungu palanga wararnja. ⁴⁹ Palajunju jirni munu marlu yiji.

⁵⁰ Palangarrangungu partunurrangungu Joseph-milalu mirtawalu partanyjirri kujarra kanyapulinyi mutunyajirri. ⁵¹ Joseph-ju yini marna walangkarrangungumarninyi Manasseh. “Ngarrkalu ngalypa jirnilpija, ngajulu kakulumarnajaninyi ngajumili japartumulirrangungu, kakulumarnajaninyi ngajumularrangungu mamajilurrangungu kurlujartinyi jirnilpijija.” Palajunjalu yini marna pala partany Manasseh. ⁵² Yini marna nyirirnikartimarninyija Ephraim. “Marrngurrangungu kurlujartinyi jirnijija nyungu wararnja. Kuwarri Ngarrkalu yinyaji ngajumulirrangungu waljarrangungu nyungunga wararnja.” Palajunjalu yini mirni pala partany Ephraim.

⁵³ Palajarrangungaja 7 ngalypa partunuja wanayirti munu pungkumajanaku. ⁵⁴ Palaja 7 kurlujartinyarrangungu partunurrangungu turlpanyajanaku palajunngarra Joseph-ju puripi wurrarnajanaku. Warrarnja warinyjarangungu marrngurrangungu janparr karrayikinyiyi, mayimajirringa. Marrngurrangungu Egypt-ja mayi kalkurnikinyiyi ngarrany.

⁵⁵ Yarti marrngurrangungu Egypt-ja wiyirr jirniyi mayi janamili. Palajalu yanayalu kingiku, wurrarniyili, “Mayi yuwangananiya!” Paliny muwarr yanrijanaku, “Yarrayalu Joseph-karti. Palinyju wurralkulinyurraku ngani jinaku. Pinakarrayalu.” ⁵⁶ Marrngurrangungu wiyirra wararnja janparr karrayikinyiyi. Palaja Joseph-ju wirturrangungu mayarrangungu mayi

Manassehninyi, warnkuku mayi yinganyikinyijaninyi. ⁵⁷ Marrngukarra turlpanyiyi warinyja warrarnjarrangu, jana milpanyikinyiyalu Josephku mayiku maninyaku warnkujartinyju. Marrngurrangu warinyjarrangu warinyjarrangu warrarnja turlpanyiyi Egypt-karti janparr karrinyija, mayiku maninyaku.

42

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI MAYIKU (42:1-24)

¹⁻² Palanga Joseph-mili japartu Jacob palangangarra waninyikinyi palinymilinga warrarnja. Palanga waninyikinyiyi janparr. Warinyju wurrarnala Jacob-ja, "Mayi kalkurnayi Egypt-ja." Muwarr pirnijanaku palinyamilaku partanykarranguku, "Nganiwanti waninyurr nyungungu? Pinakarrinyirni mayi kalkurnayi Egypt-ja. Yarrayi palakarti, mayi marrayinganyjurruka wanka nyungu waninyaku. Munujalu wurrjiliminyi wiyirr." ³ Japartumilijalu muwarrjalu 10 mamajirrangu Joseph-mili yanayi kurulakarti Egypt-karti. ⁴ Joseph-mili marrkamarniny waninyi ngurranga. Palinyмили japartu wirnti karrinyikinyalu, palinyju kurllakarti marnikinyi, "Marrkamarniny marllakarti jarriyili Egypt-ja." Palajunjalumu ngakarnama warinyjarrangu palinymilirrangunga partanykarrangunga. ⁵ Palajunjalumu Jacob-mili partanykarrangu piririmarta kajarniyi Egypt-ja maninyaku mayi. Jinta warinyjarrangu turlpanyiyi palakarti mayiku maninyaku. ⁶⁻⁸ Palanga Joseph nyampali waninyikinyi marrngumilaku warrarnku Egypt-ja. Palinykungarra yaninyikinyiyalu wiyirr mayiku maninyaku. Joseph-mili mamajirrangu turlpanyiyalu mayiku maninyaku wupurniyalu palinyku. Janalu ngawu marnayi janamili marrka. Palinyju jurtulu yirrirnijaninyi mamajirrangu palinyмили. Muwarr pirnijanaku ngawu kanyjil-kanyjil, "Wanyjarnija nyurra milpanyanyurru?!" Wurrarniyili, "Ngaranu milpanyiyirni Canaan-ja mayiku maninyaku."

⁹ Kurllakarti marnajaninyi kapukarri, purllapija palinymilirranguma mamajirrangu wupurniyalu. "Mitu marnanyinyurru! Yija-yiji milpanyanyurru nyunguku warrarnku kanganyaku nganarnamilaku Egypt-ku." Palajunjalumu kuli muwarr pinajanaku. ¹⁰ "Munu, Nyampali! Ngaranu munu milpanyamayirni yirrinaku warrarnku, milpanyiyirni mayiku maninyaku."

¹¹ Ngaranu partanykarrangu warajamilija japartuja, nganarna munu mitukata. Ngaranu munu turlpanyimayirni nyungukarti warrarnku maninyaku, nganarnamili jinaku." ¹² Warinymil wurrarnajanaku, "Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja." ¹³ "Ngaranu partanykarrangu warajamilija pirirrija. Japartu nganarnamili ¹² piririmartajartiny partanykarrangujartiny. Nyirtin-gunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja. Wariny marrkamarniny marllakarti." Palajunjalumu wurrarniyili.

¹⁴ Warinymalja muwarr pirnijanaku, "Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja. ¹⁵ Yakurr malamarnanyurrinyi. Kawayi ngajukarti nyurramili marrkamarniny. Munujalu munu kulpa malamarnanyurrinyi walarni jarrinyaku nyurramilikarti warrarnkartu. Pala muwarr yija. Wirrilamarnanyurrinyi jurntinga yakurr manaku. ¹⁶ Nyurralu waraja ngakalkulinyurru nyurramilikarti warrarnkartu, palalu warajalu walarni jilkulinyurramili marrka. Jinta wiyirr wantulinyurru nyungu jurntinga. Palajunjalumu yakurr malamarnanyurraku muwarr nyurramili. Yijapa nyurramili marrka walarni

jarruliny ngajukarti. Palajalu palaja muwarrja ngajulu yijal mala-marnanyurraku. Munujalu ngajulu mitu yakalamarnanyurrinyi, yijayiji turlpanyinyurru warrarnku yirrinaku.”¹⁷ Palajunjalu muwarrjalu palinymili mamajirrangu jurntingi wirrirnijaninyi.

¹⁸ Kujarrajalu karrpujalu Joseph yana jurntikarti, wurrarnajanaku, “Ngarrkaku yijalmarta jirninyalu. Ngajulu wurralamarnanyurraku ngani jilkulinyurru. Yijalu pinakarraji, yijapa pinakarrulinyurruji wankanyu wantulinyurru, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi marlkarri.”¹⁹⁻²⁰ Ngajulu kalkulumarna waraja jurntinga. Wiyirr walarni jarrulinyurrujanaku nyurramilikarti ngurrakarti. Palaja walarni jarrulinyurru nyungukarti nyurramilijartiny marrkajartiny. Palajalu wurrarnajinyurru yija muwarr. Munu marlkarri wirlalamarnanyurrinyi.” Palajunjalu Joseph-ju muwarr pirnijanaku. “Yuu! Palajun jilipiyirni.”

²¹ Palaja muwarr pirnikinyiyi janamili muwarr. “Yijalu kurlu jirninyalu nganyjurrumulaku marrkaku. Munu tuku jinamanyi, yinyanyijanaku nganyjurrumili marrka wala nyungu warnkuku maninyaku. Wirriyijartinyju ngarlu japirr marnikinyinganinyi, 'Munu yingkulumininyurru jananga!' Munu pinakarramayirnalu. Kuwarri yiji kurlu jarrinyi nganarnaka. Yija-yiji kurrparniyirnarinyi.”²² Murrkangynalu, Rueben-ju, wurrarnajanaku marrkamarninyirrangungu, “Wurrarnanyurraku ngajulu munu palajun jinaku nganyjurrumulaku marrkaku. Munu pinakarrimajinyurru. Palajunjalu nganyjurrumili marrka marlkarri. Kuwarri Ngarrkalu yukuyil jirninganyjurrinyi!”²³ Muwarr pirnijaku pinakarrinyikinyijanaku Joseph-ju. Jurtulu pinakarrinyikinyijaninyi, jana ngakumpa. Joseph-ju muwarr pirnikinyijanaku wariny muwarr Egypt-mili, warinyju muwarr jurtu jirnikinyi jananga. Jana ngakumpa Joseph miranu janaku muwarrmilaku.²⁴ Palaja pinakarrinyaja mamajirrangur-ranguku muwarrku Joseph-ju yana kuku jarrinyaku ngangkuril jinaku. Palaja kulpanyajanaku, palinyju muwarr pirnikinyijanaku mamajirranguku. Palinyju kunyji pirni Simeon, miranga jananga. Wurrarnajanaku wiyirrja palinymili mamajirrangungu, “Nyurra yarrayi mayijartiny ngurrakarti nyurramilikarti.”

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (42:25-38)

²⁵ Wurrarnala warajanga palinymilinga warrkam puluku, “Marrajanaka mayi nyungukurrangu, kangkulupiyi janamilikarti warrarnkarti. Winya jilijanaka kurtan. Warnkujalu maninyijalu wirrilijanaku warnku janamilirrangungu kurtanjirrangungu. Wariny yuwajanaka kurtan mayijartiny kangkulupiyi ngananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.” Palajalu palinymilalu warrkam pulukulu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

²⁶ Palajalu mamajirrangulu mayi kurtanarrangu wirrirniyi jananga tangkingi. Jipi marnti yanayi, kulpanyayi janamilikarti warrarnkarti.

²⁷ Warajanga warrukartingi karta karrinyiyi partijirringa. Warajalu pirli jirni palinymili kurtan, maninyaku mayiku palinymilaku tangkiku. Palinyju yirrirni palinymili warnku kankakartingi mayingi.²⁸ Palinyju kamarnajanaku warinyarranguku, “Nyungu yirriiyi! Ngajumili warnku! Jintalu wirrirni kurtanja, kankakarti mayinga.” Pinakarrinyiyi pala muwarr, palalu muwarrju wirntiji pirnijaninyi yiji. Jana jankanka pirnikinyiyi yiji. Muwarr pirniyirrangungu wirntilu, “Ngani jirninganyjur-rinyi Ngarrkalu?”

²⁹ Palaja kulpanyayi janamili japartukarti, warrarnja Canaan-ja. Yim-pirniyili wiyirr nganirrangungu jinajalu.³⁰ “Maajalu Egypt-jalu muwarr

pirni nganarnaku kulilu. 'Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku nyurramili jinaku!' ³¹ 'Munu nganarna palajun jinaku milpanyiyirni. Nganarna yijakata, munu mitukata. Munu turlpanyamayirni yirrinaku warrarnku. ³² Nganarna pujamu warajamilaku japartuku. Palinyju Manassehninyi 12 partanykarrangu pirirrimarta. Waraja marlkarri, nyirtingunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja.' ³³ Palalu pirirrilu nyampalilu wurrarna nganarnaku, 'Yakurr malamarnanyurrinyi! Nyurralu yakalkulinyurru waraja marrngu, nyungunga ngaliya wantulupalayi. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti mayijartiny nyurramilakurrangu. ³⁴ Palajalu walarni jilkulinyurru ngajukarti nyurramili nyirtingunya. Palaja jirnijalu ngajulu wurralamarnanyurrinya yijakata, munu turlpanyimanyurru warrarnku kanganyaku. Ngajulu yala jilamarna nyurramili walja jurntija. Palajalu mankulinyurru mayirranggu, ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi.' Palajun muwarr pirni nganarnaku."

³⁵ Palaja yanayi yatinaku kurtanku mayiku yirrinaku, palanga kankakarti mayinga warnku janamili yirrininyi! Warnkulu yirrinajalu jana japartupa janamili wirnti karrinyiyi yiji. ³⁶ "Nganiwanti jirninuyurru palajun? Kanyanyurupulinyi ngajumili pujamujirri. Simeonmajirripa Joseph-majirri waninyirni. Yijalmarta karrinyinyurru kanganyaku Benjamin-ku. Nyurralu kuli jirnijinyurra." Palajun muwarr pirnijanaku Jacob-ju. ³⁷ Mirtamarninyju, Rueben-ju, muwarr pinalu japartuku, "Japartu, ngajulu walarni jilamarnanga nyirtingunya. Munujalu, nyuntulu wiralamapuninyi ngajumilijirri partanyjirri marlkarri. Ngajulu tuku jilamarnanga nyirtingunya, tukulu walarni jilamarnanga." ³⁸ "Munu palajunku! Nyirtingunyamarniny munu yankuliny Egypt-karti! Marlkarri jarriyili partijirri kaniny. Paliny marlkarri jarruliny, ngajupa marlkarri jarrulumarna! Ngaju jipi mirta jarrinyirni. Marlkarri jarrulumarna pajujartiny!"

43

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI, BENJAMIN PUKUN (43:1-15)

¹ Warrarnja waninyi Canaan-ja ngapa munu ngarrany pungkamanaku. Mayi wupartu yiji wirtu jarrinyijanaka. ² Jacob-jupa palinymilalu partanykarrangulu jipi mayi nganayi, pala mayi manayi Egypt-ja. Japartu muwarr pirnijanaku, "Yarrayi Egypt-karti yarrana, mayi marrayinganyurruka." ³ Judah-lu muwarr pinalu, "Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yiji, Nyarnikurnu kawayi nyurramili nyirti ngajukarti. Munujalu ngajulu munu muwarr pilamarnanyurraku, munu mayi yingkulumarnanyurrinya." ⁴ Ngakala pala nyirtingunyapa, palaja yankulupiyirni Egypt-karti mayiku maninyaku nganyjurruku wiyirruku. ⁵ Munu ngarrany yankulupiyirni nyirtingunyamajirri. Palalu nyampalilu Egypt-jalu wurrarna nganarnaku, 'Nyarni kawayi nyirtingunya. Palaja muwarr pilamarnanyurraku.'"

⁶ Jacob-ju warnta marnajaninyi, "Nganiwanti wurrarnanyurralu nyurra marrkajartiny? Kurlu jinajinyurra!" ⁷ Karra marnayalu, "Japirr marnanganinya, Japartu nyurramili wankanyu ngarrany? Wayirti, warinypa kalkurnanyurru marrkapa mamaji?' Purulu yija muwarr wurrarniyirnilu. Nganarna munumparla palinyja, 'Kangkulunyurru nyungukarti nyurramili nyirtingunya'." Palajun muwarr pirniyalu janamilaku japartuku.

⁸ Judah-lu muwarr pinalu japartumarninyku, “Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya. Ngajulu kangkulumarna. Nyampa yankulupiyirni mayiku maninyaku. Palajunja jinajalu wankanyu wantulaminyi wiyirr, munu marlkarri jarrinyaku, nyuntupa nganarnapa nganarnamili partanykarrangu. ⁹ Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, ngajulu walarni jilamarnanga tukulu. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyin ngarrakuny. ¹⁰ Yanamayirni purlpi ngarrany. Jipijalu walarni jarrimayirni kujarra-mal.”

¹¹ Japartumurninyju wurrarnajanaku, “Yuu! Jipi kawayi nyirtingunya. Ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi. Kawayalu mayi palarrangu ngalyparrangu nyunguja warrarnja nyampaliku Egypt-ku: jutipirri, minta ngalya parntinyakata, mayiku jurikata jinakata (spices), warinyapa warinyapa mayi jurikata (pistachio nuts and almonds).” ¹² Warnku nyarra wirrirniyi nyurramilinga kurtanja kulpa jiliyijanaku. Ngurnipali wirrirniyi watarrkulu. Kawayi yarrana warnku mayiku maninyaku. ¹³ Kawayi nyirtingunya nyurramili marrka, yarrayi yarrana yirrinaku nyarraku pirirriku. ¹⁴ Ngarrka wirtu yiji. Ngajulu japirr marnarna paju karri nganarnaku, paju karrinyajalu ngakalkulinyapulinyi ngajumiljirri partanyjirri, Simeon-pa Benjamin. Yijapa munu ngakalkulinyapulinyi, ngaju wantulumarna partanymajirrijirri ngarrakuny.” Palajunju muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku.

¹⁵ Jacob-milalu partanykarrangulu pirirrimartalu wirrirniyi jinyjipin-tipa warnkupa kurtanji. Wirrirniyi warnku wata manayi purlpilu, warinyarrangu warnkurrangu yarrana manayi, maninyaku mayiku janaku. Palaja yanayi kanyayi janamilipa marrka, Benjamin. Egypt-karti pipurr yanayi. Egypt-ja kajanaja yanayalu muwarr pinaku Joseph-ku.

MAYI NGANAYI JOSEPH-JUPA MAMAJIRRANGULU KUNMUNGU (43:16-34)

¹⁶ Joseph-ju yirriirni marrkamarniny palinymili warinyjarrangungu. Kamarnalu palinymilaku warrkamukataku nyampaliku mayakataku. “Kawajaninyi nyungurrangu marrngurrangu ngajumilikarti mayakarti. Wirlala kuwiyi, kampala nganarnaka. Nyungurrangulu pirirrimartalu mayi ngakulupiyirni ngajumilinga mayanga karrpunga kankajalu yiji.” ¹⁷ Palaja warrkamuku nyampalilu kanyajaninyi Joseph-milikarti mayakarti Joseph-milalu muwarrjalu.

¹⁸ Yananyajalu mayakartilu Joseph-mili mamajirrangu wirnti karrinyiyi. Kurlkarri marnikinyiyi, “Wirriyiyi jarrinyi warnku nyarra yirrirniyi kurtanjarrangu purlpi. Palajalu ngakarnanganyjurrinyi palinymilikarti mayakarti. Yijalupa warlinganyjurrinyili, yijalu jilinganyjurrinyili warrkamuku jinaku palinyku ngarrakuny. Yijalupa kawajaninyili nganyjurruka tangki.” Palajunju kurlkarri marnikinyiyarninyi.

¹⁹ Mayanga milyanga jarrinyaja wirntijartinyju muwarr pirniyalu palaku nyampaliku. ²⁰ Janalu muwarr pirniyalu, “Nyampalikayi, milpanyiyirni nyungukarti purlpinga mayiku maninyaku. ²¹⁻²² Nganarna warlirni jarrinyikinyiyirni nganarnamilikarti warrarnkarti. Yutakartanga waninyiyirni partijirri, yatirniyirni nganarnamili mayipinti kurtanarrangu. Yirrirniyirni nganarnamili warnkurrangu nganarnamilingi kurtanja kankakarti mayinga, warnkurrangu wiyirr waninyikinyi kurtanja! Nganarna ngakumparla nganurtulu warnku wirrirni nganarnamilinga kurtanja. Nganarnalu warlarnikinyiyirninga wiyirr. Nganarnalu wariny warnku kanyayirni maninyaku mayiku nganarnaku.” ²³ Puntaju karra marnajanaku, “Wirntiwayilu puru. Purlpilu warnku yinyanyinyurru.

Nyurralupa nyurramilalu japartulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Yijapa palinyju wirrirni warnku nyurramilingi kurtanjirragu.”

Palaja palinyju kanyajanaku Simeon. ²⁴ Palaja kanyajaninyi wiyirr kaninykarti Joseph-milinga mayanga, yinyajaninyi ngapa jinaku janpa jinaku. Mayi puku yinyajaninya tangkikurrangu. ²⁵ Wurrarnajanaku, “Nyurralu mayi ngalkulunyurru nyungungu kuwarri.” Palanga manayijaninyi wurrukarrangu yinganyaku Joseph-ku kulpanyajalu.

²⁶ Joseph walarni jarrinyajalu mayakarti, palinymilalu mamajirragulu yinyayili jinyjipinti wurrukarrangu palinyju, jana wupirniyalu jinangu palinyja. ²⁷ “Wayirti, ngalya waninyurru? Japartu nyurramili, wankanyungarra waninyi? Ngalya waninyi?” ²⁸ “Yuu, wankanyungarra waninyi.” Palajalu warinymil wupirniyalu. ²⁹ Parrjana yirrirni palinymil marrka, Benjamin, pipimarniny partanyjirrimili walja. “Nyungungarra nyirtingunya, wurrarriinyurru?” “Yuu.” Wurrarnala Benjamin-ja, “Ngarrka paju karruliny nyuntuku.”

³⁰ Palaja Joseph yana nyampa jurntikarti palinymilikarti, manyjarrajalu nyirtingunyaku ngangkurl jirnikinyalu. ³¹ Ngumpa janpa jinanyarninyi, kulpanyajanaku. Wurrarnajanaku warrkamukataku palinymilaku, “Mayi kawayi nganarnaku!”

³²⁻³³ Purlpilu Joseph-milalu warrkamu pulukurrangulu kajana jirnijaninyi mamajirragu Joseph-milirragu, murrkangunya wirrirniyi walangkarrkarti, nyirtingunya warinykartingi, wiyirr partijirringi wirrirnayijaninyi. Kajana jirnijaninyi, murrkangunya walangkarr, malyartarrangu, nyirtingunya nyirrirrikarti, Palajungarra. Pirirrimarta parrjarnikinyarninyi. “Yukuyilpirla ngayarta jarrinyinyi!” Yija yiji ngawu karrinyikinyi. Palanga warajanga ngananyikinyi, Joseph-pa mamajirragu palinymilipa Egypt-jarrangupa. Joseph kajarna warajanga table-ja. Palinymil mamajirragupa nyirtingunyapa warinyja table-ja kajarnikinyi. Warinyarrangu kajarnikinyi warinyja table-ja, kajamarta kajarnikinyi. Egypt-arrangulu munukata kajanakata warajanga Hebrew marrngunga. ³⁴ Joseph-ju ngakarnajanaka jinta mayi palinymilija table-ja. Ngakarnalu wirtu yiji palinymilaku marrkaku, Benjaminku. Palanga nganayipa minpinayipa Joseph-ja, pikaly jarrinyi wiyirr.

44

MINPINAPINTI KANYAI MAMAJIRRANGULU MUNAMPALU (44:1-17)

¹ Yartingi Joseph-ju wurrarjala nyampalingi warrkamukatanga, “Winya jirnijaninyi kurtan mayijartinyju janamili. Warnkurrangu janamili wirrilijanaka kankakarti mayirrangunga. ² Kurtanja nyirtingunyamilinga wirrili nyungu ngajumili ngalypakata yiji minpinapinti. Wirrili pala minpinapintipa warnkupa palinymilinga kurtanja.” Palajun wurranala. Palinyju yijalu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

³ Pirrpa-pirrpanga mamajirragupa nyirtingunya yananyayi tangkijartiny janamilikarti ngurra waljakarti. ⁴ Jampa yanayi wangkangarra. Joseph-ju wurrarjala warrkamukatanga, “Yarajanaku! Purra pilijaninyi. Wurralajanaku, ‘Ngajumili nyampali ngalypalu kalkurnakinyinyurrinyi. Puntajulu kurlu jirninyurrulu! Nganiwanti minyi marnanyurralu ngalypakata yiji minpinapinti palinymili?’ ⁵ Palamangarra minpinapinti palinymil minpirni karrpurragu karrpurragu. Palamajartinyju minpinapintilu maparn jirnijaninyi pukurl. Nyurralu minyi marnanyurralu. Kurlu yiji jirninyurralu!” Wurralajanaku palajun muwarr.”

6 Palinyamilalu warrkamukatalu yajarnajaninyi. Yirrinajalu wurrar-najanaku Joseph-milaja muwarrja. 7 Puntajulu, “Nyampali yija, munu palajun muwarr pinaku! Munu palajun jinamayirni. Nganarna munu minyi manakatarrangu. 8 Pala warnku yirrirniyirni purlpilu kurtanja nganarnamilinga walarni jirniyirnyu nyuntunga Canaan-ja. Nganiku palajun muwarr pinanpa, wurrarnannganinya minyi Manasseh nyuntu-milimili nyampalimili minpinapinti palinyamilija mayaja? 9 Kanyjilimanpa palaku minpinapintiku nganarnamilinga kurtanja. Yijapa yirrilaman nganurtumilingi kurtanja, pala marrngu wirlalaman marlkarri. Wiyirr nganarna wantulupiyirni nyungunga, warnku mananyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku.” 10 Puntajulu, “Yuu, yijapa yirrilamarna min-pinapinti palamilinga kurtanja, pala waraja marrngu kalkulumarna. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pirnijanaku Joseph-milaku mamajirranguku.

11 Yinyi pirniyi nyampalu kurtanarrangu tangkija, jungkanga wirrirniyi, jawa pirlu jirniyijaninyi. 12 Joseph-milalu warrkamukatalu kanyjirnikinyalu pala minpinapintiku warinypa warinypa kurtanarrangunga. Walangkarranga kanyjirnalu murrkamilinga, palaja malyurtarrangumilingi, nyirrirnikarti kanyjirnalu nyirtingunyamilingi. Pala minpinapinti waninykinyi nyirtingunyamilingi, Benjamin-milinga. 13 Wirriyi karrinyiyi, wurrurrangu kawuja ngartarn-ngartarniyi pajulu yiji-yijalu.

14 Judah-pa jintapa walarni jarrinyiyi mayakarti Joseph-milikarti. Palan-gangarra waninyikinyi. Wupirnyyalu jungkakarti yiji. 15 Paliny muwarr pirnijanaku, “Nganiwanti kurlujartiny jinajinyurru? Ngaju miranu nyur-raku. Ngaju miranurla maparn jinaku. Nyurra miranurla ngajuku wanimanyurru.”

16 Judah-lu, “Munu nganarna jurtu muwarrmajirri. Ngarrka miranu nganarnalu kurlu jirniyirni! Warnku maninyamajirri warrkamu jar-rulupiyirni nyuntuku, warinyju nyarra kulkurnikinyi minpinapintipa nganarna jinta.” Palajunju muwarr pinalu Judah-lu. 17 Joseph-ju karra marnajanaku, “Munu palajun jilamarna. Pala waraja marrngu minpinapintijartiny kalkulumarna nyungu. Nyungu waraja warrkamu jarrulupija. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti japartukarti.”

JUDAH-LU NGARLU JAPIRR MARNA JOSEPH BENJAMIN-KU (44:18-34)

18 Wangka jarrinyalu Judah, karra marnalu, “Nyampali, wirtu nyuntu, nyuntu kingikapali. Munu wirriyi jarrulupijin, puru muwarr pila-marrangu. 19 Purlpilu japirr marnannganinyi, ‘Yija japartu nyurramili wankanyu ngarrany, wayirti kalkurnanyurru warinypa marrkamarniny?’ 20 Wurrarnayirngangu purlpilu, “Yuu, nganarnamili japartu wankanyu ngarrany, waraja marrka nganarnamili ngayarta jarrinyi paliny nganarnamilinga japartunga mirtanga yija. Nyirtingunyamili walja yija mamaji marlkarri. Nyungujakun wankanyu palaja pipija, nganarnamilalu japartulu ngarluja yiji palinyumili pala.

21 Nyuntulu wurrarnan nganarnaku, ‘Ngajulu yirrilimarna nyurramili nyirtingunya marrkamarniny. Kawayi ngajukarti.’ 22 Palinyju munu yakalkulinypa nganarnamili japartu. Marlkarri jarriyili nganarnamili japartu. 23 ‘Wurraliyili nyurramilinga marrkanga nyungukarti milpuliny ngajuku yirrinaku. Munujalu milpanyajalu ngajulu ngampa pilamarnanyurrinyi nyungukarti milpanyaja ngarrakuny.’ Palajun wurrarnan nganarnaka.

²⁴ Palaja kulpanyajalu wurrarniyirnili japartungu nyuntuja muwarr.
²⁵ Yarti nganarnalu japartulu wurrarna nganarnaku, 'Kurlpayi yarrana Egypt-karti, mayi marrayi yarrana!' ²⁶ 'Ngaranu munu palakarti yaninyaku. Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yananyaku palakarti kangkulupiyirni nganarnamili marrka nyirtingunya. Munu kanganyajalu nyirtingunya palalu pirirrilu munu muwarr pilkuliny nganarnaku. Nyuntulu ngakalaman nyirtingunya pukun, palaja yankulupiyirni.'
²⁷ 'Ngajumili mirtawa Rayijil kujarra murtunyajirriyakun kanyapulinyi. Nyurra miranu palaku. ²⁸ Waraja partany yana ngarrakuny, ngaju ngawu kanyijil-kanyijil. Yijapa marlkarri, kulikatalu kuwiyilu nganayi ngurnipali.
²⁹ Kuwarri karrinyinyurru kanganyaku nyirtingunya. Palinyapa marlkarri jarriyili. Palaja ngajupa wurjularnala paju karrinyija.' Palajunju wurrarna nganarnalu japartulu.
³⁰⁻³¹ Munu kulpanyaku nganarnamilikarti japartukarti nyirtingunyama-jirri. Palajun jilipiyirni, nganarnamili japartu marlkarri jarriyili paju karrinyajalu. ³² Marntikartilu nyungukartiku wurrarnarnala japartungu, 'Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, walarni jilamarna nyentukarti. Munujalu ngaju nyanyi jilamanyan ngarrakuny.'
³³⁻³⁴ Pinakarraji, nyampali. Ngaju munu karrinyirna ngajumulaku japartuku marlkarri jarriyilipa. Ngaju munu karrinyirna walarni jarriyaku nyirtingunyama-jirri. Ngaju wantulumarnanga, warrkamu jilamarnanga kakuputulu. Yijapa ngakalaman nyirtingunya nganarnamilikarti japartukarti." Palajun muwarr pinalu Joseph-ku.

45

JOSEPH MAMAJIRRANGU WURRARNAJANAKU YINI WALJA PALINYMILI (45:1-20) [reveals ??]

¹ Joseph-ju pinakarrinyikinyalu palinymilaku mamajiku. Palaja partarl jama karrinyikinyi. "Jinta nyurra warrkamukatarrangu yarrayi jurntija." Palarrangujakun yiji waninyiyi kaninykurti jurntinga mamajirrangupa nyirtingunya. Warrkamukatarranu Egypt-jirrirrangu yanayi.
² Joseph ngangkurl jirnikinyi marrja. Marrngulu pinakarrinyiyi kajangulu, warinyju wurrarnajanaku marrngurrangunga kingimilinga mayanga, "Joseph ngangkurlu jirnikinyi marrja." ³ Joseph-ju wurrarnajanaku mamajirrangunga, "Ngajungarra Joseph. Yija yiji japartu nganyjurramili wankanyu waninyi?" Pala muwarr pinakarrinyiyi yija yiji wirnti karrinyiyi. Munu puntaju muwarr pinamayalu. Jama waninyiyi.

⁴ "Kurtaliyi wangka ngajukarti!" Milpanyiyi palinykarti. "Ngajungarra nyurramili marrka, Joseph. Nyurralu yinalpirninyurru jananga ngajirrangunga warrkuku. Janalu kanyanyiyi nyungukarti. ⁵ Munu wirriyili jarriyaku nyurra, munu kulilu yirrilkulinyurrarninyi. Ngar-
 rkalungarra nyungukarti ngakarnanyi, kalkunaku nyurraku wankanyu. ⁶ Punja waninyiyirni ngapa munu pungkama kujarra partunujirringi. ⁵ partunurrangu turlpulupiyinganyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku, mayirrangu munu jarriyiny nganyjurraku. ⁷ Palajalu Ngarrkalu ngakarninyi walangkarrangu nyurranga. Ngakarninyi nyungukarti nyurraku kalkunaku wankanyuku, partanykarranguku nyurramilaku pukun. ⁸ Munu nyurralu ngakarnamanyinyurru nyungukarti, Ngarrkalu ngakarninyi. Ngaju wirrinyi nyampali wiyirru warrkamukatarranguku kingimilinga mayanga, wirrinyi nyampali wiyirru marrngurranguku nyungungu warrarnja, Egypt-ja.

⁹ Yarrayi japartukarti janyin, wurraliyili nyungu muwarr. ‘Yija ngaju, nyuntumili partany, Joseph, wankanyungarra waninyirni. Ngarrkalu ngaju wirrinninyi nyampali wiyirru marrngku warrarnja Egypt-ja. Kurtaliji nyungukarti warrarnkarti. ¹⁰ Nyuntu wantuluman ngajungu wangka nyungunga, Gothen-ja, nyuntupa partanykarrangu nyuntumilipa karluji jamuji, kaparliji kami. Kawayijaninyi kukurnjayipa nanikutupa purlimanarrangupa wurrukarra pukun. ¹¹ Ngajulu tuku jilamarnanta. 5 partunurrangu turpulpupiyanganyurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku. Nyungunga Gothen-ja tuku jilamarnanyurrinyi wiyirr, mayijartiny wirtujartiny wantulinyurru.’ Pala muwarr wurralala.

¹² Nyurralu wiyirru yirriliyiyi, ngaju yiji nyungu, Joseph muwarr pirnirninnyurraku. ¹³ Wurraliyili japartunga ngaju nyampali yiji Egypt-ja. Wurraliyili yirrinninyurru wiyirr nyungunga. Palaja nyungukarti kawayi janyin!” Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

¹⁴ Ngamparna marrka, ngangkurlu jirnipularninyi. ¹⁵ Ngamparnajaninyi mamajirrangungu, ngangkurlu jirniyi warajanga, palaja kurrngarniyi warajanga.

¹⁶ Kingilu pinakarrinyi, “Joseph-mili mamajirrangungu kajarniyi.” Kingipa palinyimili warrkamu pulukurrungu pikaly jarrinyiyi. ¹⁷ Kingilu wurrarnala Joseph-ku, “Wurralajanaku nyuntumilirrangungu mamajirrangungu kurtanjarrangu mayijartiny wirrilipiyi janamilingi tangkingi, kulpulupiyi janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ¹⁸ Mankulupiyi janamili japartupa palinyimilirrangupa, nyarnikurnu turpulkulinyurru ngajukarti. Warrarn ngajulu yingkulumarnajanaku, warrarn ngalypakata. Marlu mayi ngalypakata ngalkulupiyi. ¹⁹ Wurrala jinaku mamajirrangungu kangkulupiyi wagon-arrangu maninyaku pipirrangupa partanykarrangupa japartumurniny nyuntumilipa. Milpulupiyi nyarnikurnu wiyirr. ²⁰ Wurralajanaku janamilirrangungu wurrukarra, yakalapiyijaninyi palarrangu wururrungu janamilinga warrarnja. Ngajulu yingkulumurnujanaku nyungungu palarrangu wurrukarra, yija yiji ngalypakatarrangu.” Palajun wurrarnala Joseph.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (45:21-28)

²¹ Palajalu Joseph-ju yinyajaninyi wagon-arrangu kingija muwarrja. Palajalu yinyajaninyi mayi ngananyaku marntiku. ²² Parrpakarrarrangu wurrukarra yinyajanaku, ngalypakatarrangu. Marrkamarninyku yinyalu wurrukarra parrpakarrarrangu marlu, warnku wirtu pukul. ²³ Japartumurninyku yinyajanaku 10 tangki wurrukatajakunarrangu kanganyaku, 10 tangki kanganyaku mayirrangujakun, japartumurninyju ngalkuliny marntiku. ²⁴ “Jipi yarrayi! Munu kurlipatilkuliny nyurru marntijalu.”

²⁵ Kulpanyiyi Egypt-ja janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶ Palaja kajarniyi wurrarniyili janamilingi japartungu, “Joseph wankanyu ngarrany waninyi! Nyampali janaku wiyirru Egypt-ja!” Jacob panypinyi-jananga, ngakumpa karrinyi. ²⁷ Wurrarniyili muwarrarrangu Joseph-ja. Jurti jirniyili wagon-arrangu Joseph-ja ngakanaja. Palaja Jacob pikaly jarrinyi. ²⁸ Wurrarnajanaku, “Yijalmarta jirnirni nyurranga yija. Ngajumili partany Joseph wankanyu ngarrany. Yankulumarnalu yirrinaku ngajumulaku partanyku Joseph-ku wankanyulu ngarrany!”

46

JACOB-PA PALINYMILIRRANGU WIYIRR EGYPT-KARTI YANAYI (46:1-27)

¹ Palaja Jacob-ju warajanga jirnijaninyi palinymilirrangu kuwiyirrangu, yana kurilakurti ngapikarti, Beersheba-karti. Palanga kuwiyi wirilarna, Ngarrkaku muwarr pinalu, wangkalu yiji muwarr pinangulu “Ngarlu ngalya jirninyi!” Isaac-ju palinymilalu japartulu muwarr pirnikinyalu palajunngarra Ngarrkaku purlpilu. ² Ngarrkalu kamarnalu kapukarri Manassehku, “Jacob! Jacob!” “Yu! Ngani?” ³⁻⁴ “Nyungu ngaju, Ngarrka, muwarr pirnirangu. Nyuntumilalu japartulu yijalmarta jirnikinyiji, ngajulu tuku jirnikinyirni. Ngaju pukurl yankulumarna Egypt-karti, tuku jilamarnanta nyuntupa. Munu wirnti karrinyaku palakarti yananyaku. Marlu karlujirrangupa jamujirrangu yingkulumarnanta palanga. Nyuntungu marlkarri jarrinyajalu Joseph palanga wantuliny nyuntumartaji. Yarti punjajalu yiji nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyuntumilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

⁵ Palaja Jacob-ju yakarna Beersheba yananyaku Egypt-karti. Palinymilarrangulu partanykarrangulu wagon-ja wirrinyijaninyi janamili japartumarninyapa mirtawanyjarripa partanykarrangupa. Kanyayijaninyi wagon-ja, nyarrarrangu wagon-arrangu kingilu ngakarnajanaku. ⁶⁻⁷ Janalu kanyayijaninyi kukurnjayipa purlimanpa wiyirr warinyarrangu kuwiyirrangu, palaja warrarnja Canaan-ja wurrukarra kanyayijaninyi, wiyirr yanayi Egypt-karti. ⁸ Jacob Egypt-karti yananyaja palinymilirrangu wiyirr palinya yanayi. Murrkangunya Rueben-ja ⁹ palinymili pirirri partanykarrangu: Hanoch, Pallu, Hezron, Carmi. ¹⁰ Simeon-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar Shaul (partany Canaanite-ja mirtawaja). ¹¹ Levi-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Gershon, Kohath, Merari. ¹² Judah-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Shelah, Perez, Zerah. (Warinyjirri Judah-mili pirirri partanyjirri, Er-ja Onan, marlkarri jarrinyipulu Canaan-ja.) Perez-mili pirirri partanyjirri: Hezron-ja Hamul. ¹³ Issachar-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Tola, Puah, Jashub, Shimron. ¹⁴ Zebulun-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Sered, Elon, Jahleel. ¹⁵ Nyungurrangu pirirri partanykarrangu ngayarta jirnijaninyi Leah-lu, Mesopotamia-nga, palinymili kurntal Dinah pukun. Jacob 33 nyirrirnikartijarrangujartiny Leah-ja. ¹⁶ Gad-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Zephon, Hagi, Shuni, Eri, Arod, Arel. ¹⁷ Asher-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, janamili mirtawa partany pukun, Serah. ¹⁸ Jacob nyungurrangu 16 nyirrirnikartijarrangujartiny Zilpah-ja. Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Zilpah, warrkamukata jarrinyaku paliny Leah-ku. ¹⁹ Jacob-milalu mirtawalu Rachel-ju ngayarta jirnipulinyi kujarra pirirri partanyjirri, Joseph-ja Benjamin. ²⁰ Egypt-ja waninyaja Joseph pirirri partanyjartinyjirri, Manasseh-ja Ephraim, Asenath ngayarta jirnipulinyi. (Paliny kurntal Potiphera-mili, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja, ngapi-nga, Heliopolis-ja.) ²¹ Benjaminpa palinymili pirirri partanykarrangu: Belar, Becher, Ashbel, Gerah, Naaman, Ehi, Rosh, Mupim, Huppim, Ard. ²² Jacob nyungurrangu 14 nyirrirnikartijarrangujartiny Rachel-ja. ²³ Dan-ja palinymili pirirri partany, Hushim. ²⁴ Naphtali-ja palinymili pirirri partanykarrangu: Jahzeel, Guni, Jezer, Shillem. ²⁵ Jacob nyungurrangu

7 nyirrirnikartijarrangujartiny Bilhah-ja. (Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Bilhah, warrkamukata jarrinyaku paliny Rachel-ku.) ²⁶ Wiyirr Jacob-milirrangungu yanayi Egypt-karti, 66 marrngurrungu, Jacob-mili pirirri partanykarrangumili nyuparrangungu. ²⁷ Kujarra pirirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja, Joseph-ku. Wiyirr Jacob-milirrangungu Egypt-ja waninyiyi 70 marrngurrungu.

NGURRA JIRNIYI GOSHEN-JA (46:28-34)

²⁸ Jacob-ju ngakarna walangkarrungu Judah, wurrnaku Joseph-ja jampa turlpuliny Gothen-ja, milyangkurl. Jacob-pa jintarrungu nyirrirni yananyikinyiyi. ²⁹ Jacob kajanajalu Gothen-ja Joseph miranu, yawartajirri manapuliny, chariot-ja wirrirnipulinyi, yana palinyamilaku japartuku yirrinaku punjaja. Yirrinajalu japartuku ngamparnapularninyi, ngangkurlu jirnipulupa. ³⁰ Jacob-ju wurrarnala, "Yartikarra! Nyuntungarra yirrinajalu, wankanyu ngarrany, marlkarri jarrulamarna pikaly!"

³¹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku palinyamilaku mamajirrangukupa wiyirrku palinyamilaku japartumilaku marrngurrangungu. "Ngaju yankulumarnalu kingiku yirrinaku, wurralamarnala, 'Ngajumili mamajirrangupa japartumilirrangungu wiyirr kajarniyi Canaan-ja. ³² Nyungurrungu marrngurrungu japarta jinakatarrungu. Kukurnjayipa purlimanpa nanikutupa wiyirr kanyayijaninyi wurrukarrapa.' Pala muwarrarrangungu wurralamarnala kingingi. ³³ Palaja muwarr ngakalkulunyurruka, 'Ngajukarti turlpulunyurru yirrinaku.' Palinyu japirr malkulunyurri, 'Ngani jirninnyurru warrkamuku?' ³⁴ Nyurralu wurralkulinyurru, 'Nganarna partanykarranguja ngarrany japarta jirnikata. Karlujilu nganarnamilalu japartamu jirnikinyijaninyi kuwiyirrangungu, japartu nganarnamilalu palajunngarra jirnikinyijaninyi, kuwarrilu nganarnalu palangarra jirniyirni.' Palangarra wurralkulinyurralu. Palinyu wurralkulinyurruku nyungu warrarnja wantiyi, Gothen-ja, kajakulu wantulunyurru Egypt-arrangungumarra. Palarrangulu Egypt-arrangulu wirriyiyi karrinyiyi-janaku japarta jirnikataku." Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

47

JACOB YIRRIRNI EGYPT-MILI KINGI (47:1-12)

¹ Palaja Joseph yanalu kingiku. "Ngajumili japartupa mamajirrangupa marrka pirirrija kajarniyi Canaan-ja. Kanyayi nanikutupa purlimanpa kukurnjayipa wurrukarra wiyirr. Gothen-ja waninyayi kuwarri."

² Mamajirrangungu 5 kanyajaninyi kingikarti, milyangkurl jirnijaninyi.

³ Japirr marnajaninyi kingilu, "Nganikapali warrkamuku jirninnyurru?" "Japarta jirnikatarrungu nganarna. Karlujilupa japartulu nganarnamilalu kuwiyirrangungu japarta jirnikinyipulu, nganarnalu palajunngarra jirniyirni.

⁴ Warrarn Canaan-ja punarra yiji, mayimajirri yiji nganarnamilaku kuwiyiku. Turlpanyiyirni nyungukarti wankanyuku waninyaku. Yi-japa wantulupiyirni Gothen-ja? Wurralaman nganarnaku waninyaku palanga?" Palajunju wurrarnayili kingingi.

⁵ Kingilu wurrarnalu Joseph-ja, "Nyuntumili japartupa mamajirrangungu turlpanyiyi nyuntuku yirrinaku. ⁶ Wantulupiyi Egypt-ja. Jurti jilijanaku warrarn ngalypakata yiji. Jana wantulupiyi Gothen-ja. Yijapa jinta ngalypakata japarta manakata nyampali jilijaninyi ngajumilaku kuwiyirrangungu." Palajunju wurrarnalu kingilu.

⁷ Joseph-ju kanyalu japartu palinyumili kingiku. Jacob-ju ngalya muwarr pinalu kingiku. ⁸ "Wayirti, partunurrungu kurrngal yirrirnan?"

9 “Yananya-yananyakanu yirrarnarnajaninyi puru partunurrangu, munu kurrngal, 130-jakun. Ngurnjularrangu palarrangu. Ngajumili karlujilupa japartulupa marlu yiji partunurrangu yirrarnapulujaninyi. Ngaju munu palajirrikapali.” 10 Palaja Jacob-ju japirr marna Ngarrka, “Tuku jilaman yijalu yiji nyungu kingi.”

11 Palaja Joseph-ju jurti jirnijaninyi japartupa mamajirrangupa ngalya yiji warrarn kingijalu muwarrjalu. Palanga jarnti jirnijaninyi mayarrangu tawunmartaji, ngapimartaji, Rameses-martaji. 12 Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi japartupa mamajirrangupa janamilirrangupa wiyirr. Palinyju yinganyikinyijaninyi mayi.

NGAPAMAJIRRIPA MAYIMAJIRRI (47:13-26)

13 Punja yiji waninyi ngapa munu pungkama Egypt-japa Canaan-ja. Mayi wiyirri jarrinyijanaka wiyirruku Egypt-jaku Canaan-jaku. Mayimajirrilu manyurla-manyurla jarrinyiya. 14 Punja yiji mayi manikinyiyi warnkujartinyju. Joseph-ju warnku kanya kingi yinyala. Palaja marnguru warnkumajirri wananyikinyiyi. 15 Palaja Egypt-arrangu milpanyiyalu Joseph-ku, wurrarniyili, “Nganarnalu yinyayirninti nganarnamili warnku wiyirr. Nganarna warnkumajirri kuwarri. Nyuntulu yingkulumunnganinyi mayi, wankanyuku waninyaku. Mayimajirringa marlkarri jarriyirnili.” 16 “Kawayijaninyili ngajukarti kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa jinta kuwiyi nyurramili, puntajulu yingkulumunnyurrinyi mayi.” 17 Kanginyikinyijaninyi Joseph-karti janamili yawartapa kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa tangki. Puntajulu mayi yinganyikinyijaninyi. Palajun jirnikinyiyi partunungu warajanga.

18 Yarranamal turlpanyiyalu Egypt-arrangu Joseph-ku. “Nyampali, yija wurrarnyirranguru, yinyayirninta purlpilu warnku wiyirr nganarnamili, yinyayirninta kuwiyirranguru wiyirr nganarnamili mayiku maninyaku. Munu yijirra mayimajirri nganarna. Wunyurrulurti mayi mankulupiyirni warnkumajirrilu? Kalkurnayirni nganarnamili kawupa warrarnjakun. 19 Nganiku, karrinyanpa marlkarri jarrinyaku nganarna, warrarn nganarnamili kurluny-kurluny jarruliny nganarnamajirri. Yiwanganinya mayi. Puntajulu yingkulupiyirni warrarn nganarnamili kingi, nganarna wiyirr palinyimili warrkamukata jarrulupiyirni, nganarna tuku jilapiyirni warrarn palinyku. Yiwanganinya wilyki jungkanga wirrinaku mayi jinaku, palajun jilapiyirni jungkaku ngalya jinaku, wantulupiyirni wankanyu, munu marlkarri jarrinyaku.” Palajun wurrarnayili Joseph-ja.

20 Palajalu Joseph-ju kanyajanaka warrarn kingimila jinaku, puntajulu yinyajaninyi mayi. Palajunjalu warrarnarrangu wiyirr kingimili jarrinyi. 21 Joseph-ju wiyirr marrngurrangu wirrarnijaninyi Egypt-ja warrkamukata kingiku. Janalu tuku jirnikinyiyalu warrarn palinyku. 22 Joseph-ju munu kanyama janaka warrarn yatilparrangukurrangu. Kingilu tuku jirnikinyijaninyi yatilparrangu, palinyju yinyajaninya mayi.

23 Joseph-ju muwarr pirnijanaku Egypt-arrangungu, “Ngajulu nyurramili warrarn yinyala kinginga, wirrarnirninnyurrinyi palinyimili warrkamukata. Puntajulu nyurrulu tuku jilkulinyurrulu warrarn palinyku. Nyungurrangu wilyki, wirriliyi jungkanga mayi jinaku. 24 Palaja mayijalu murla jarrinyijalu wirrkalkulinyurru. Jinta yingkulinyurrulu kinginga. Kurtan 5-ja 1 yingkulinyurrulu kinginga, 4 kurtan kalkulkulinyurru. Pala nyurramili. Nyurra wiyirr partanykarrangupa mayi kalkululunyurru nganinyaku, jinta kalkulkulunyurru wilykirranguru jungkanga wirrinaku yarti.” Palajun wurrarnajanaku. 25 “Yuu, Nyampali. Yarranija! Wankanyu jirninnganinyi nyuntulu! Warrkamu jilkulupiyirnalulu kingiku.”

²⁶ Palajunju Joseph-ju nyungu manguny wirrirnijanaku Egypt-arranguku: mayijalu murla jarrinyajalu kurtanja wilykijartinya 5-ja 1 yinganyaku kingiku. Yatilparrangulujakun kalkurnukinyiyarningu warrarn janamili. Munu kangama warrarn janamili kingilu. Munu janamilija wilykija yingamayalu kingiku.

JACOB JAPIRR MARNA JUNGKARANGA WIRRILAPIYI CANAAN-JA (47:27-31)

²⁷ Palarrangu Israel-mili marrngurrangu, Jacob-pa palinymili jamuji karlujirrangupa nyirrnikartijarrangu, jana waninyikinyi palanga. Gothen-ja, Egypt-ja. Palanga partanykarrangu marlu jirniyaninyi. Kurrngal jarrinyi yiji. Janalu kuru-kuru marnayijaninyi wurrukarra marlu.

²⁸ Jacob ranyji jarrinyi. Egypt-ja waninyi 17 partunurrangu. Jampa marlkarri jarruliny, partunurrangu 147-jartiny.

²⁹⁻³¹ Muwarr ngakarnalu palinymilaku pujamuku, Joseph-ku, "Milpulan." "Jampa marlkarri jarrulumarna. Muwarr yija yiwaji nyunguku: Marlkarri jarrinyajalu ngaju, munu nyungunga yamalaminyin Egypt-ja, kangkuluminyin kawu ngaju japartumilipa karlujimilikarti warrarnkarti. Palanga yamalaminyin wangka ngajumilinga japartupa karlujinga. Palajun jiliminyin yija? Parirr wirrilamanyin ngajunga kalpartinga partijirri, muwarr nyuntumili yiji yiwaji." "Yuu, palajun jilamarna." Palaja Jacob wupirnalu Ngarrkangapa nyurra marna.

48

JACOB MUWARR PIRNIPULAKU EPHRAIM-PA MANASSEH (48:1-22)

¹ Yarti jintalu wurrarniyili Joseph-ja, "Nyuntumili japartu wurruku." Palinyju kanyapulinyi palinymilijirri pujamu, Manasseh-pa Ephraim, yanayalu yirrinaku Jacob. ² Jacob-ja wurrarniyili, "Nyuntumili pujamu kajarna nyuntuku yirrinaku." Palajunjal paliny parnturkkarra jarrinyi, kajarna. ³ Palinyju wurrarnala Joseph-ja, "Ngarrka Parnturkkarra Jarrinyi Yiji ngayarta jarrinyiji ngapinga, Luz-ja, warranja Canaan-ja, wurrarnaji Ngajulu tuku jilamarnanta. ⁴ Ngajulu yingkulumarnanta marlu partanykarrangu, nyuntumilirrangungu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi, warinypa wariny marrngurrangu. Ngajulu yingkulumarnajaninya nyuntumilirrangungu nyungu warrarn janaku yiji ngarramarntiku kalkunaku." ⁵ Palaja Jacob muwarr pinalu Joseph-ku, "Joseph-kayi, nyuntumilijirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja. Ngajulu kanganyarnapulinyi ngajumilakapalijirri, Rueben-pa Simeon-pa ngajumilimurninykapalijirri. ⁶ Yarti yijapa mankuluman partanykarrangu palarrangu nyuntumilirrangungu, munu ngajumilirrangungu. Warinyjirrija Ephraim-paja Manasseh-ja warrarn mankulinyipulu." ⁷ Nyungu jirnirnarnalu pipiku nyuntumilaku, Rayijilku. Walarni jarrinyajalu Mesopotamia-ja paliny marlkarri jarrinyi Canaan-ja, wangka ngapingi, Ephrath-ja. Paju karrinyangulu yiji." (Kuwarrija pala Ephrath yini Bethlehem.) ⁸ Jacob-ju yirrinapulinyi partanyjirri Joseph-mili, "Nganurtu nyungu partanyjirri?" ⁹ Joseph-ju puntajulu, "Nyungu partanyjirri ngajumili. Ngarrkalu yinyanyipulu Egypt-ja." "Kawapulinyi ngajukarti. Ngarrkalu tuku jilkulinyapulinyi ngajuja muwarrja." ¹⁰ Jayikapu ranyji jarrinyaja pani kurlu jarrinyikinyi, partarl yirrnikinyi. Joseph-ju kanyapulinyalu partanyjirri, palanga ngampalaja jirnipulinyipa munyarnapulinyi. ¹¹ Wurrarnala Joseph-ja, "Purli wurrarnarna, Munu yarrana yirrinaku nyuntuku ngajulu, kuwarri Ngarrkalu jinajalu yirrinaku nyuntuku, nyuntumilakupa partanykupa."

¹² Manapulinyi Joseph-ju kartingija partanyjirri Jacob-ja, wupirnalulu milya kaniny jarrinyalu jungkakarti. ¹³ Joseph-ju wirrirni Ephraim Jacob-ja jampukarti, Manasseh marrjanyukarti. ¹⁴ Jacob-ju parirrijirri warinykurnu jinarninyi. Palinyju marrjanyukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Ephraim, palinyngarra nyirtingunyamarniny, palinyju jampukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Manasseh, murrkangunyamarninyja. ¹⁵ Palaja muwarr pinalu Ngarrkalu ngalypa jilkulinyपालु Joseph-ku, tuku jilkulinyपालु partanyjirri Joseph-milijirri: “Ngajumulalujirri karlujilupa japartulu Ngarrkajalu wurranjalu jirnikinypulu. Ngajulu karrinyarna Ngarrkakungarra ngalypa jilkulinyपालु nyungukujirri partanykujirri. Ngarrkalu kanyanyi ngarrakuny nyungukartijakun. Ngajulu karrinyarna palinyjungarra ngalypa jilkulinyपालु nyungujirriku. ¹⁶ Ngarrkamilalu angel-ju kartuwarra marninyi kurlujartinyamarranga. Ngajulu karrinyarna palinykungarra ngalypa jilkulinyपालु nyungujirriku. Ngajulu karrinyarnapulaku kurrngalku partanykarranguku jinaku, jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. Palajunjalu marrngurrangulu kurlkarri malapiyi ngajumili yinipa yini ngajumili karlujimili Abraham-milipa yini ngajumili japartumili Isaac-milipa!”

¹⁷ Joseph-ju wirrirni Jacob-ju wirrirni parirr marrjanyukarti Ephraim-unga jurnturtunga. Ngarlu kurlu-kurlu jarrinyi. ¹⁸ “Munu palajun, japartu! Nyungu murrkangunyamarniny, parirr marrjanyukarti wirrilarninyili jurnturtunga palinyngarra!” ¹⁹ Palinymilalu japartulu panju karrinyili, wurrarnili, “Miranu palaku ngaju, ngajumili partany, miranu palaku! Manasseh-milirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji. Marrkamarninymili marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji, palinyimili nyirrirnikartijarrangu jintarrangu marrngurrangu jarrulupiyi, warinyapa wariny, kurrngal.” ²⁰ Jipi palajun muwarr pirnipulaku. Wurrarnapulaku, “Nyurrajalu japirr malapiyi Ngarrkalu ngalypa jinaku jintaku, janalu muwarr pilipiyi, ‘Ngarrkalu ngalypa yiji jirnikinypulaku Ephraim-kupa Manasseh-ku. Yijapa palajun jilkuliny nyurraku pukun’.” Palajunjalu Jacob-ju wirrirni walangkarrangu Ephraim, Manasseh wirrirni nyirrirnikarti.

²¹ Palaja Jacob-ju wurrarnala Joseph-ngu, “Jampa marlkarri jarrulumarna. Ngarrkalu kalkulkulunyurrinyi, yarti kulpa malkulinyurrinyi wurrarnkartu ngajumilikarti karlujimilikartipa japartumilikarti, Canaan-karti. ²² Nyuntu wirrirnarnanta murrkangunyapakali mamajirranguku. Palanga Canaan-ja purlopija mawurla wirtu jantulu wurra marnarnajanaku Hamor-milirranguja. Kuwarri pala wurrarn nyuntu yinganyarnanta.”

49

(49:1-28)

¹ [49:1-28 has been omitted at this stage, as being an unknown genre. The contents may be taken literally and thus be very confusing to the Nyangumarta people. For readers struggling with Nyangumarta the details would probably confuse them and discourage from reading further. It can be retained in the English diglot, for those who can read English and wish to know what is in it.]

JACOB MARLKARRI JARRINYI, JUNGKARANGA CANAAN-JA WIRRIR-NAYI (49:29—50:14)

²⁹⁻³⁰ Palaja Jacob-ju wurrarnajanaku partanykarrangungu palinymilinga 12-ja. “Jampa marlkarri jarrulumarna. Wirrilkulunyurru kawu ngajumili japartungapa karlujinga. Canaan-ja wurrarnja wirrilamanyinyurru

palanga jurntinga Machpelah-nga, Mamre-ja kakarrakurti, warrarnja Ephron-milinga, Hittite-milinga. Karlujilu Abraham-ulu warnkujartinyju mana pala warrarn, jurnti pukun, warajaja Hittite-ja, yini paliny Ephron. Mana malkarrinyjarriku wirrinaku. ³¹⁻³² Palanga jurntingi wirrinnyipulinyi Abraham-pa mirtawa palinymili Sarah, palangangarra wirrinnyipulinyi Isaac-pa mirtawa palinymili Rebecca. Palaja wirrinarna ngajumili mirtawa pukun, Leah. Palangangarra warajanga jurntinga ngaju wirrilamanyinyurru pukun." Palajun wurrarnajanaku Jacob-ju.

³³ Nyungu jipi muwarr pinajalu partanyarranguku palinymilaku, karta karrinyi, wurrjurna.

50

¹ Palanga Joseph-ju ngampa pirni palinymili japartu, paliny ngangkurlu jirnikinyalu. ² Wurrarnajanaku maparnkarrangukurrangu "Tuku jiliyi marlkarri jarrinyaja kawu japartu ngajumili kalkunaku yartiku." Janalu wirrinikinyiyi karamarta nganin-nganin palakapali kawunga puka jarrinyamanyala. ³ Karrpurrangu 40 tuku jirnikinyiyi palinymili kawu. Egypt-arrangu ngangkurlu jirnikinyiyalu palinyku. Ngangkurlu jirnikinyiyalu punja, 70 karrpurrangu.

⁴⁻⁵ Joseph-ju muwarr pinajanaku wirturranguku nyampaliku, kingimilaku warrkamukatarranguku. "Ngajumilalu japartulu wurrarnaji, Marlkarri jarrulumarna kuwarrimarta. Marlkarri jarrinyajalu ngajunga kangkulumanyin ngajumilikarti warrarnkartti waljakarti, Canaan-karti. Wirrilamanyin jurntinga tuku jinijalu ngajujalu." Palajunjalu yiji winyjinajalu, palajun jirnirni. Muwarr pilijiyalu kingiku ngajuku. Wurralfiyili ngaju karrinyirni yaninyaku Canaan-karti ngajumilaku japartuku wirrinaku jurntinga, marlkarri. Palaja kulpulumarna nyungukarti."

⁶ Kingilu muwarr ngakarnalu, "Yuu, yarra Canaan-karti, nyuntumilaku japartuku marlkarriku jurntinga wirrinaku. Kalkulu muwarr nyuntumilaku japartuku."

⁷ Joseph yana Egypt-ja Canaan-karti palinymilaku japartuku jurntinga wirrinaku. Marlu marrngurrangu yanayi palinyja, warrkamukatarrangu kingimilipa nyampalirrangungu kingimilija mayajapa warinyarrangu nyampalipa, yanayi Joseph-ja. ⁸ Joseph-milirrangupa palinymili mamajirrangungumilipa yanayi wiyirr, murrurukurrangujakan yakarnayijaninyi yintanga Gothen-ja. Kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa pukun yakarnayi.

⁹ Kurrngal wirtu yiji yanayi Joseph-ja. Jinta chariot-ja yanayi, jinta yawartanga jali pirniyi. ¹⁰ Turlpnyiyi wangka Atad-mili yapanapinti ngurra, kakarra Pijunga Jordan-ja. Palanga waninyiyi 7 karrpurrangu, ngangkurlu jirnikinyiyi Joseph-milaku japartuku. ¹¹ Ngurrararrangulu pinakarrinyijjaninyi. Wurrarnayarnangu, "Marrngu Egypt-ja yija yiji ngangkurlu jinayi." Janalu wariny yinyaya yini pala, Abel-Mizraim. Palalu yinilu wurrarna, "Egypt-jaku Ngangkurlu Jinapinti." Wangka Pijunga Jordan-ja pala.

¹²⁻¹³ Palajun jirniya Jacob-mili partanykarrangulu wirrinayi janamili japartu palanga jurntinga Machpela-nga, kakarrakurti Mamre-janga, Canaan-ja. Purpilu Jacob-milalu karlujilu mana warnkujartinyju pala warrarn jurntijartiny warajaja marrnguja Hittite-milirranguja jurntinga jinaku marlkarrinyjarrikyu. Janalu yijalmarta jirniyalu muwarrku janamilaku japartuku, palanga wirrinayi paliny pukun marlkarri jarrinyaja. ¹⁴ Palaja Joseph-pa mamajirrangupa jinta wiyirrupa Egypt-karti kulpanyiyi.

JOSEPH NGALYPALU MUWARR PIRNIJANAKU MAMAJIRRANGU (50:15-21)

¹⁵ Palaja palinymili mamajirrangu muwarr pirnikinyarningu, “Joseph-ju ngurnipali panyju nganyjurraku. Purlpilu nganyjurrulu kurlu jirninyalu. Puntajulu yijapa palinyju kurlu jilkulinynganyjurraka.” Jana wirnti karrinyikinyiyili. ¹⁶⁻¹⁷ Muwarr ngakarnayalu, “Ngaranamilalu japartulu wurrarna nganarnaku palajun muwarr pilipiyirnangu, ‘Nyuntumilalu mamajirrangulu janalu kurlu jirniyanga. Munu wirriyi karruluman-janaku. Pikalyju yirrilijanaku.’ Palangarra muwarr nganyjurrumilija japartuja nyuntuku. Munu wantuluman wirriyijartiny nganarnaku, ngarlu ngalya wantuluman nganarnaka.” Pinakarrinyaja pala muwarr paliny ngangkurlu jirni.

¹⁸ Palaja mamajirrangu turlpanyiyalu, wupirniyalu milya kaniny, jana muwarr pirniyalu, “Nyuntu nganarnaku nyampali, nyuntuja muwarrja jilipiyirni.” ¹⁹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku, “Munu wirnti jarrinyaku, puntaju munu kurlu jilamanyinyurruka. Ngaju munu Ngarrka, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi. ²⁰ Nyurralu kurlu jinaku karrinyinyurru, nyurralu yinyanyinyurru jananga ngajarringa warnkuku. Ngarrkalu ngalya jirninganyjurraka wiyirrku. Palinyju kanyanyi nyungukarti kalkunaku marrngurranguku wankanyuku. Yuu, marlu wurrijnamayi janparra, kuwarri wankanyu waninyyi. ²¹ Munu ngajunga wirnti karrinyurru. Ngajulu tuku jilamanyinyurrinyi nyurramilipa partanykar-rangu.” Palajun ngalya muwarr pirnijanaku mamajirranguku.

JOSEPH MARLKARRI JARRINYI (50:22-26)

²² Joseph-pa palinymili japartumilirrangu waninyyi Egypt-ja ngarrany. Joseph yija yiji ranyji jarrinyi, 110 partunurrangu. ²³ Joseph-mili partany Ephraim, nyirti Joseph-mili, palamili partanykarrangumili partanykar-rangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Manasseh, Joseph-mili murrkangunya, partanyjartiny, yini Machir. Palamili pukun partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Yirrirnijaninyi partanyjirrimilija karlujirrangu palinyju.

²⁴ Palaja Joseph-ju muwarr pirnijanaku mamajirranguku, “Jampamarta wurjulumarna. Ngarrkalu tuku jilkulinyurrinyi, yarti kangkulinyurrinyi nganyjurrumilikarti warrarnkarti. Winyjirni yinganyaku pala warrarn Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Yuu, yarti pala warrarn yingkulunyurrinyi nyurra. ²⁵ Yuu, kangkulunyurrinyi palakarti warrarnkarti. Nyurralu kangkulunyurru winya ngajuja yananyajalu. Wurraliyi yiji pala jilkulun-yurru.” Wurrarnayalu, “Yija pala jilipiyirni nyuntujalu muwarrjalu.”

²⁶ Palaja Joseph wurjurnu. Paliny 110 partunurrangujartiny. Kar-marta wirrirniyi kawunga puka jarrinyamayala. Palaja kawu wirrirniyi coffin-ja, kalkurnayi palanga, Egypt-ja.

Exodus

Drafted but not consultant checked.

(1:1-7)

¹ Purlpi nyungu waraja mirtanya pirirri yana palinymilija warrarnja ngapikarti, pala yini Egypt. Palinymili yini Jacob. Wariny yini paliny Israel. Jacob-mili pujamurninyarrangu pukun yanayili palinya, janamilirrangu pukun marrngurrangu. Nyungurrangu yinirrangu Israel-mili partanykarrangu yanayilipa palinya Egypt-karti: ²⁻⁴ Rueben, Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun, Benjamin, Dan, Naphtali, Gad, Asher.

⁵ Jampa yananyikinyiyi Egypt-karti Jacob-pa palinymili partanykarrangupa Jacob-mili karluji jamujirrangu jana kurrngal yiji, 70 marrngu jana wiyirr. Jacob-mili partany wariny Joseph waninyikinyi palangangarra kaninyipirti Egypt-ja. ⁶ Punja waninyiyi palanga, Egypt-ja. Palaja Joseph marlkarri jarrinyi, palaja palinymilirrangu mamajirrangupa janamili partanykarrangu jana pukun wiyirr Jacob-milirrangu marrngurrangu marlkarri jarrinyiyi. ⁷ Janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji jarrinyiyi, partanykarrangu kurrngal kanganyikinyiyijaninyi kakuputulu, munu jipi jarrimajanaku janamilaku partanykarranguku, kurrngal yiji jana waninyikinyiyi ngurrarrangujartiny ngurnarrikurnujirri palanga warrarnja.

(1:8-22)

⁸ Yarti punjamarta palaja wariny pirirri wirtu nyampali jarrinyi palaku warrarnku Yijipikupa nyampali palarranguku marrngurranguku palanga warrarnja. Nyungu marrngu yija panypanyakata Juwujapukupa wariny jirnikinyi. Palinyju munu kurlkarri marnama wunyjurru purlpi Joseph-ju ngalypalu tukulu kalkurnikinyijaninyi marrngurrangu Egypt-ja. Nyungu wariny nyampali wirtu, palinyju malyparr karrinyikinyijanaku marrngurranguku Israel-jaku. ⁹ Palalu marrngulu karra marnajanaku Egypt-jaku marrngurranguku, "Pinakarrayi! Palamarrangu marrngurrangu Israel-ja kurrngal yiji jarrinyayi jana.

¹⁰ Nganyjurrulu jipi jilaminijianaku janalu partanyku kanganyaku. Jampa jinta ngajarrirrangu milpulupiyanganyjurruku kuliku, ngurnipali palamarrangulu marrngurrangulu Israel-jalu kululapiyijaninyi palarrangu ngajarrirrangu kulipatinaku nganyjurrungu. Ngurnipali wirralapiyanganyjurrinyi ngarrakunyu. Palaja munu warrkamu jilipiyanganyjurruku, mirti yakalapiyanganyjurruku ngarramarntilu. Ngurnipali janangarra nyampali jarulupiyanganyjurruku. Kuwarringulu kurnta jilaminijianinyi palarrangu ngarramarntija partanyja kanganyaja. Kurluny-kurlunya yijanga kalkuluminyijananyi." ¹¹ Janamilija nyampalija muwarrja jirniyi, nyampalirrangu wirrirniyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. Palarrangulu nyampalirrangulu jakulirniyijaninyi palarrangu marrngu Israel-ja marrjalu warrkamuku, mayarranguku yarni manaku jirniyijaninyi. Kujarra tawunjirri Israel-jalu marrngurrangulu yarni marnayipulinyi, ngapijirri yinijirri, Pijumalu Ramiji. Palangajirri wirtujirri mayajirri yarni marnayipulinyi mayipinti Yijipijaku marrngurranguku.

¹² Yijipijalu yijanga kurluny-kurlunya kalkurniyijaninyi, yirru Israel-jalu marrngurrangulu partany kanganyikinyiyijaninyi kurrngal. Jana

kurrngal yiji jarrinyiyi, jirra jarrinyiyi, waninyikinyiyi ngurnarrikurnu-jirri. Yijipija marrngurrangu wirnti yiji jarrinyiyijanaku palarranguku. Malyparr karrinyiyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. ¹³ Palaja pajumajirralu yijalu warrkamuku jirniyijaninyi marrjalu palarrangu Israel-jalu marrngurrangu.

¹⁴ Janalu marrjalu yiji warrkamuku jirniyijaninyi Israel-jalu marrngurrangu, janalu jakulirniyijaninyi yarni manaku mayarranguku ... janalu jakulirniyijaninyi janukuku karlinyaku ngapaku pukun kanganyaku. Yijalu jakulirniyijaninyi warrkamu jinaku marrjalu yiji kakuputulu.

¹⁵ Kujarra mirtawajirri waninyikinyipulu ngayinykarraku kalkunaku palarranguku Israel mirtawanyjarriku. Waraja yini Zipporah, wariny-murniny yini Puah. Janamilalu Egypt nyampalilu wurrarnapulaku palajirringi mirtawajirringi, ¹⁶ “Ngurnipali Israel-jalu mirtawalu partany wupartu pirirri kanguliny, marlkarri wirlalkulunyumpulu pala partany. Mirtawanyjarri partanykarrangu jakun kalkulkulunyumpulujaninyi wankanyu. Wiyirr piririmartarrangu partanykarrangu marlkarri wirlalkulunyumpulujaninyi jampa miral jarrinyajangarra.”

¹⁷ Palalujirri mirtawalujirri ngarrakunyju kurlkarri marnikinyipulu Ngarrkangarra. Palajunjalulu panypanyapululu palanga nyampalingi. Palanyju munu marlkarri wirlanamapulujaninyi piririmarta partanykarrangu ¹⁸ Palajunjalulu palalu nyampalilu Egypt-jalu wariny ngakarnapulaku mananya kulpanyaku. Nyampalilu karra marnapulaku, “Nyumpalulu wankanyu yakarnanyumpulujaninyi piririmarta partanykarrangu, munu marlkarri wirlanamanyumpulujaninyi. Nganijalu panypanyijinyumpulu?”

¹⁹ Puntaju karra marnapululu, “Munu marlkarri wirlarnakalayijaninyi piririmarta partanykarrangu. Israel-jalu mirtawanyjarri munu Egypt-jalu mirtawanyjarrikapali. Israel-jalu mirtawanyjarri marrjapanu yiji, janalu partany janamili kanganyayijaninyi nyampalu. Jampa yananyalayijanaku palarrangukarti. Jampa kajanalayijanaku, janalu puripi partany kanganyayiyarninga.” Pulanyju mitu marnapululu pala Nyampali.

²⁰⁻²¹ Palajunjalulu palalujirri mirtawalujirri Ngarrkanga yijalmarta jirnipululu, kalkurnupulujaninyi pirirri partanykarrangu wankanyu. Ngarrka pikaly yiji jarrinyipulaku palakujirri, yinyapulinya walja pukun partanyjirri pulanymili. Israel-jalu marrngurrangu kurrngal yiji jarrinyi kawarniyi. ²² Palaja nyampalilu karra marnajanaku Yijipijaku marrngurranguku, “Parnpiliyijaninyi wiyirr Israel-jaja partanykarrangu piririmarta pijungu, ngapalu kurnulinyjaninyi. Yakaliyijaninyi mirtawarrangu partanykarrangu wankanyu.”

2

(2:1-10)

¹ Palanga waninyikinyi nyungu waraja Israel-ja (-jaja ?) pirirri. Paliny waraja Levi-milirranguja. Paliny mili nyupajimurniny Levi-milirranguja pukun. ² Palalu mirtawalu partany kanya pirirri. Palinyju parrjarna pala partany ngalya purrpurnkata. Palinyju kuku jirni pala partany kujarrapa warajanga wirrarranga wirntijartinyju nyampalingimarra. ³ Yartikarra palinyju munu kuku jinaka pala partany. Palajalu manajaninyi jurlunkurrangu, yarni marna pitikapali, yamarna miljirrkapali. Palajalu wirrini pala partany palanga pitikapalingi, wirrini pala pitikapali kankarni ngapanga jurlunkurrangu rirri-rirringi ngapanga. Palajun jirni kuku

jinaku palaku partanyku. ⁴ Palamilalu partanymililalu kangkujilu parr-jarnikinyi wararrju kajangulumarta.

⁵ Palajalu Pharaoh-mili kurntalmurniny yana pijukarti mirtawarrangu palinymili warrkamukatarrangujartiny. Yana janpakarti janpanyaku. Palarrangu warrkamukatarrangu yananyikinyiyi irri-rirringi pijungu. Palalu yirrirni pala pitikapali jurlunkurrangungu, ngakarna waraja mirtawa mananya kulpanyaku palinykartiku. ⁶ Palinyju yatirni pala pitikapali, yirrirni partany, ngangkurl jirnikinyi. Palinyju paju karinyalu palaku, karra marna, "Nyungu waraja Israel-milijarrangu partany." ⁷ Kangkujimurninyju palamilalu partanymilalu karra marnalu nyampalimilaku kurntalku, "Wunyjurru? Yankulumarnajanaku Israel-jaku mirtawanyjarriku mananya kulpanyaku, tuku jilapiyinga nyungu partany nyuntuku." ⁸ "Yu!" Karra marna palalu. Palalu partanymilalu kangkujimurninyju yananyakanu mana palamili partanymili waljangarra pipimurniny.

⁹ Nyampalimilalu kurntalju karra marnalu palaku partanymilaku pipiku, "Kawa nyungu partany, tuku jila, wirtu jilapijinpa. Ngajulu warnku yungkulumarnanta." Palalu pipimurninyju kanya pala partany palinymilikarti waljakarti ngurrakarti, palinyju tuku jinikinyi. ¹⁰ Pala partany wirtu jarrinyi. Palajalu palinymilalu waljalu pipimurninyju kanyali Pharaoh-milikarti kurntalmurninykarti. Pala partany palamili pujamu jarrinyalu. Palinyju karra marna, "Ngajulungarra manarna nyungu partany ngapaja, palajunjalu yini malamarna Moses."

(2:11-22)

¹¹ Moses-ju wirtu jarrinyi, pirirri yija yiji jarrinyi. Warajanga karrpungu yanajanaku yirrinaku palinymilirranguku marrngurranguku, palarrangu Israel-ja. Palinyju yirrirnijaninyi yijanga kurlunykurlunyu waninyikinyiyi, Egypt-jalu nyampalirrangulu yijalu warrkamuku jakurlinikinyiyijaninyi marrjalu. Palaja yirrirni warajalu Egypt-jalu wirlarnikinyi waraja Israel-ja marrngu, palinymilingarra warrarn walja marrngu. ¹² Moses-ju parrjan-parrjana, palanga jintaku munu parrjarnajanaku. Palaja wirlarna pala Egypt marrngu marlkarri, palinyju kawu palinymili kuku jini kaninykurti jungkanga, yamarna. ¹³ Karrpu warinyja paliny puru yana-yananyikinyi, yirrirnipulinyi kujarra Israeli-ja marrngujirri kulipatirnikinyipulu. Karra marnalu warajaku, "Nganijalu wirlarnan nyungu pirirri, nyuntumili marrngu walja?" ¹⁴ Purntaju karra marnalu, "Ngalayaku nganurtulu nyuntu nyampali wirrirnanta? Nganijalu wurrarnan ngajulu kurlujartiny jinarni, palinyju nyungulu ngalyppa jini? Nyuntulu marlkarri wirlarnan nyarra Egyptian. Ngajuku pukun karrinyajin marlkarri wirlalaminyin palajun?" Palaja Moses-ju kurlkarri marna, [-rninyi? ?] "Miranu jana nyungu ngajulu marlkarri wirlarnarna nyarra pirirri." Paliny wirnti karrinyi. ¹⁵ Jampa Pharaoh-lu pinakar-rinyi Moses-ju marlkarri wirlarna nyarra Egyptian, paliny kuli yiji jarinyalu. Kurlkarri marna, "Ngajulu marlkarri yija wirlalamarna Moses." Puripi nyungu Moses mirt jirni pala Pharaoh-ngimarra wirtjartiny. Paliny yana kakarra warrarn warinykarti, pala warrarn yini Midian. Palamanga wani-waninyikinyi. Warajanga karrpungu milpanyajanaku pala janukungu. ¹⁶ Paliny palamanga kajarnikinyi, ⁷ mirtawarrangu kurrinyjarri turlpanyiyi pala janukukarti. Jana kurntalmurniyarrangu priest-ku yini Jethro. (What did we use in Mark's Gospel for 'priest?') Kurntalmurninyarrangulu tuku jinikinyiyijaninyi kukurnjari janamilaku japartuku. Janalu ngapa nyirirnirnikinyiyijanaku janukuja kukurnjariku.

¹⁷ Palamangangarra jinta pukun pirirrimarta milpanyiyi kukurnjariku tuku jinakata. [Shepherd??] Janalu munu-munu jiniyijaninyi pala mirtawanyjarri ngapaja nyirninaja, purrja piniyijaninyi janukuja. Moses-ju purntu karrinyijanaku, palinyju karnti-karntinyijanaku palarrangungu pirirrimartanga, palaja ngapa nyirnrnijanaku pala mirtawanyjarrimilaku kukurnjariku. ¹⁸ Palarrangu mirtawanyjarri kulpanyiyi janamilikarti japartumili ngurrakarti, Jethro-karti. Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra kuwarri nyampa kulpanyanyurru. Wunyjurruja?” ¹⁹ Janalu puntaju karra marnayalu, “Egypt-ja pirirrilu purntu karrinyinganaku, kartuwarra marnanganinyi jinta kukurnjariku tuku jinakatarrangungamarra. [Have we a descriptive word for a 'shepherd'? japartamu jinakata was phonemicised from the English.] Yijalu palinyju ngapa nyirnrnijanaku kukurnjariku pukun.” ²⁰ Palinyju puntaju karra marnajanaku palinymili kurntalmurninyarranguku, “Wanyjarringi pala pirirri? Nganijalu palamanga yakarnanyurru? Kulpanya marrayi nyungukarti milpulinyi, mayipa nyungungu ngalkulinynganyjurruku.” ²¹ Moses waninyi pala Jethro-mili ngurranga punja. Palaja Jethro-lu yinya palinymili kurntal Zipporah nyupajimurniny jarrinyalu. ²² Palaja partany kanya pirirri. Palaja Moses-ju karra marna, “Ngaju ngajarri waninyja warrarnja. Palajunjalu yini marna palinymili pujamu “Gershom”. [How should we handle these puns in names? They were very common in Hebrew culture. Should we Ignore them? Or put them in footnotes?] ²³ Moses waninyi Midian-ja punja yiji. Yarti partunurrangu kurrngal-martaja pala Nyampali Egypt-ja marlkarri jarrinyi. Wariny pirirri nyampali jarrinyi Egypt-ja. Jalypalu ngarrany Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkunikinyiyijaninyi Israel-ja marrngurrangu, marrjalu yiji warrkamuku jakurlirnikinyiyijaninyi yija [———?], janalu Ngarrkangarra kurlkarri marnikinyiyipa japirr marnikinyiyi kartuwarra manaku. ²⁴⁻²⁵ Palinyju pinakarrinyijaninyi, kurlkarri marnajaninyi muwarr nyarra wurrarnajanaku purlpilu mirtanya-mirtanyanga Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Purlpilu muwarr nyarra wurrarnajanaku, “Yijalu ngajulu tuku jilamarnanyurrinyi. Ngajulu yungkulumarnajaninyi nyurramili nyirrirnikartija warrarn Canaan. Pala warrarn wantulinyjanaku janamili.” Palajun karra muwarr pinijanaku Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Munu pala muwarr kakurnama palinymili, tukulungarra parrjarnikinyijaninyi Israeli-ja marrngurrangu, kurlkangarra waninyikinyijanaku, paju karrinyikinyijanaku.

3

(3:1-22)

¹ Moses-ju tuku jirnikinyijaninyi kukurnjaripa nanikuturrangu palinymili kakajimurninymili, nyarra pirirri, Jethro, [priest? What did we use in Mark's Gospel?] waninyikinyi palanga warrarnja Midian-ja. Warajanga karrpungu Moses-ju palarranguku kuwiyiku ngurra marnikinyijanaku warrarnja puru karranga, milpanya wangka marna nyarra warnku wirtu, Warnku Sinai, pala warnku nyarra Ngarrkamili. ² Palamanga Ngarrkalu jurti jinarningu wikakapalilu Moses-ja. Moses-ju parrjarna mungka kampanyikinyi, palinyju miranu jarrinyakanu yirrirni, kurlkapirli jarrinyi, “Pala yija wika kampanyi, munurti palama mungka kampanyaka jurnpakartijakun. ³ Wunyjurruja! Nganija pala mungka yirru waninyi? Kula, wangkangulumartalu parrjalama.” ⁴ Jampa yirrirni Moses wangka jarrinyaja Ngarrkalu kamarnalu pala partijirri kaninyjalu mungkangulu, “Moses! Moses!”

Puntaju karra marnalu, "Yu? Ngajungarra nyungu." ⁵ Ngarrkalu karra marna, "Munu wangka jarruluman. Nyuntu wararr karrinyan (Holy ground? Hmmm!) jungkanga. Yinji pilarningu jujika nyuntumili. Nyungu jungka ngajumili. Munu wangka milpuluman. ⁶ Ngaju Ngarrkangarra, ngajulu nyarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumili mirtanya-mirtanya walangkarrangu, Abraham-pa Isaac-pa Jacob." Moses wirnti karrinyalu parrjanaku Ngarrka. Palinyju ngumpa yamarnarninyi. ⁷ Palaja Ngarrkalu karra marnalu, "Ngaju miranungarra janaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja. Palarrangulu maja-majalu kurluny-kurlunyja kalkurnayijaninyi. Janalu kamarnayi yiji ngajuku, janalu karrinyayi kartuwarra manaku nganurtulupa. Ngaju miranu janaku, jana kurluny-kurlunyja waninyayi. ⁸ Ngaju milpanyarnajanaku kartuwarra manaku Egyptians-jaja. Ngajulu kangkulumarnajaninyi palamaja warrarnja, warrarn warinykarti, ngalypakarti, walpurrakarti, ngalypakarti yija. Jinta warinyarrangu waninyayi palamanga warrarnja. Marrngurrangu Canaanite-japa Hittite-japa Amorite-japa marrngurrangu, Perizzite-ja pukun, jinta Hivite-japa Jebusite-ja kuwarri waninyayi palamanga. Palamakarti warrarnkarti kangkulumarnajaninyi Israelite-ja marrngurrangu. ⁹ Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkurnayijaninyi ngajumili marrngurrangu, ngaju miranungarra palaku. Israeli-jalu kamarnikinyiji ngajuku, ngajulu pinakarrinyikinyirnijaninyi. ¹⁰ Palajunjalu ngajulu ngakalamarnanta Pharaoh-karti Egypt-karti mananya kanganyaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja ("out of": something other than just -ja)." ¹¹ Puntaju karra marnalu Moses-ju Ngarrkaku, "Ngaju kalarti munu nganurtumarta, kurlujartiny yija. Munu yananyakarnalu nyampalikarti Egypt-ja, mananya kulpanyakupa marrngurranguku Israeli-rranguku palamaja." ¹² Ngarrkalu wurrarnalu, "Yija ngaju yankulumarnangu nyuntungu, jampa kangkulumarnajaninyi marrngu Egypt-ja, milpulunyurru yakujani, nyurra malaminyinyurru nyungungu warnkungu. Palanga miranu jarruluman ngajulungarra ngakanarnanta" ['praise me'? 'worship me'? Add to list of "Key Terms"]. ¹³ Palaja Moses-ju karra marnalu, "Jampa yananyakanu wurralamarnajanaku nyuntulu ngakarnanyin, japirr malaminyiyi, 'Nganurtu palinymili yini?' Ngani wurralamarnajanaku?" ¹⁴⁻¹⁵ Ngarrkalu wurrarnalala Moses-ja, "Ngaju wankanyu ngarramarnti, wurralajanaku nyungu muwarr: 'Wankanyupa Waninyi, palala ngakarninyi nyungu nyurrakarti. Yawayilungarra tuku jinikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa Jacob pukun. Palinyju nyungu ngakarninyi nyurrakarti.'" Palajun karralu wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu. Ngajumili yini Yawayi. Yawayingarra yini yini malaminyinyurru, nyurralupa nyurramilalu partanykarrangulupa janamilalu partanykarrangulupa jintalu pukun nyirirnikartijalu. ¹⁶ Jampa yananyakanu milpuluman Egypt-ja, kurrngalamanjanaku mirtanya-mirtanyanga Israeli-ja, wurralamanjanaku, 'Ngarrkalu tuku jirnikinyijaninyi nganyjurrumili marrngurrangu walangkarrangu. Palinyju tuku jirnikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa, Jacob pukun. Palinymili yini Yawayi, wankanyupa waninyi. Paliny miral jarrinyiji, muwarr nyungu yinyaji, muwarr nyungu nyurraaku: 'Ngurinj [??] karrinyangulu parrjarnikinyirnyurrinyi. Palarrangulu Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkurnikinyiyinyurrinyi, pajumajirralu. Ngaju miranu wiyirru. ¹⁷ Kuwarri muwarr wirrinarninyurraku, ngajulu kartuwarra malamarnanyurrinyi palarrangu Egypt-arrangungamarra. Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi warrarn warinykarti, pala nyarrapa waninyayi marrngurrangu Canaanite-

pa Hiittite-pa Amorite marrngurrangu, Perizzite pukun, Hivite-pa Jebusite marrngurrangu. Palarrangu marrngurrangu waninyayipa kuwarri. Pala ngalypakata yiji warrarn, kangkulumarnanyurrinyi palamakartingarra. Wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangungu nyungu ngajumili muwarr.'¹⁸ Janalu pinakarrulupiyi muwarr nyuntumili. Palaja nyuntupa jinta wiyirr mirtanya-mirtanya Israeli-ja yankulunyurralu Egyptian-ja nyampalikarti, karra malkulunyurralu, 'Yawayi-lu, nyarralupa tuku jrinanganinyi, paliny miral jarrinyinganaku. Palajunjalu nganarnalu pirrakartiku yaninyaku karrinyayirni, kujarrapa waraja ngurrarrangu ngurnipali yankulupiyirni, kuwiyiku wirlalapiyirnalulu Yawayiku.'¹⁹ Ngaju miranu palaku nyampaliku, munungarra ngakanawayilu yirruku jarrulinyi nyurraku.²⁰ Ngaju marrjapanu yija. Ngajulu wirtu yiji jilamarna, ngajulu wirntuji pilamarnajaninyi palamarrangu Egyptians-ja, palarrangulu ngurnjulupiya yiji nganikupa jinaku. Yarti palaja nyampalilu ngakalkulinyurrinyi Egyptian-ja.²¹⁻²² Nyurra wurrukarrartiny yankulunyurru. Wiyirr mirtawanyjarri yankulupiyijanaku Egyptian-jaku mirtawanyjarriku, nyarrapa jinta pukun waninyayijanaku Israeli-mili ngurrangapa, jinta pukun wangkakulupa [neighbours??] waninyayi nyarra Egyptian-ja mirtawanyjarri. Japirr malapiyijaninyi silver-kupa gold-ku pukun, parirrpintipa, kurikapinti. Wurrukarraku pukun japirr malapiyijaninyi. Ngajulu ngalypaku jilamarnajaninyi Egyptian-ja marrngurrangu ngayiny ngalpa yiji wantulupiyinyurruku. Palarrangu wurrukarra yungkulupiyijanaku Israelite-ja mirtawanyjarringi. Pala wurrukarra wirrikulunyurrujanaku nyurumilingi partanykarrangungu. Jampa Egypt yakalkulunyurru, wurrukarra janamilingarra kangkulunyurraninga nyurraku."

4

(4:1-17)

¹ Moses-ju puntaju karra marnalu, "Ngurnipali jintalu munu pinakar-rulupijiyi ngajuku. Ngurnipali karra malayili, "Yawayi munungarra miral jarrinyamangu nyuntuku."² Ngarrkalu karra marnalu, "Ngani palama warlina kalkurnan nyuntumili parirra?" Palinyju puntaju karra marnalu, "Mungka."³ Palinyju karra marnalu, "Jungkanga parnpila!" Moses-ju jungkanga parnpirni, pala jurru jarrinyi. Paliny wirntijartiny mirti jini jur-rungumarra.⁴ Ngarrkalu wurrarnala palinyja, "Warntingulu warlinakanu marra." Palinyju palajunggarra jirni, palinyju warlirni, kulpanyakanu mungka jarrinyi.⁵ Ngarrkalu karra marnalu, "Palajun jilaman. Palaja Israeli-jalu pinakarrulupiyingu nyuntuku. Janalu yijalmarta jilapijii muwarr ngajumili. [??] Ngaju, Yawayi, miral jarrinyarnangu nyun-tungu. Ngajulungarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumilirrangu marrn-gurrangu mirtanya-mirtanya, nyarra tuku jinikinyirnijaninyi, Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Palajun miranu jarrulupiyi."⁶ Parirr wirrilarningu kaninykurti nyuntumili wurrungu." Moses-ju wirrinarningu kaninykurti Ngarrkamilingi muwarra palaja kulpanya purrinajalu yirrinarningu palinymili parirr yija mirta-mirta pitarr-pitarr wurrukujartiny.⁷ Palaja Ngarrkalu wurrarnala palinyja, "Yarrana parirr ngalpa jilarningu nyun-tumili wurrungu." [??] Palinyju yarrana ngalpa jinarningu parirr palinymili wurrungu jampa kulpanya purrini, yirirni ngalpa yajarri palinymili warinymurnnykapali parirrkapali, wurrukumajirri.⁸ Ngarrkalu wurrarnala, "Nyuntulu jurti jilamanjanaku nyarra marntipinti warnu,

parrjalapiyi jurru jarruliny, yirrinajalu ngurnipali munu yijalmarta jilapiyingulu nyuntumilingi muwarrja. Palajunjalu nyuntulu jurti jilaman-janaku nyuntu parirr, mirta-mirta jarruliny, wurrkujapa palajalu yarrana ngalypa jarruliny. Yarti ngurnipali yijalmarta jilipiye Ngajulungarra ngakanarnanta. ⁹ Yirrkulu ngarrany yijalmarta jinaku nyuntungu pany-panyalu, ngapa mankuluman pijuja, Nile pijuja. Nyuntulu jurtilaman purnarranga jungkanga, pala ngapa pijirri jarruliny.

¹⁰ Moses-ju puntaju karra marnalu, "Ngaju munu yananyakarni janaku, ngaju ngunjul-ngunjulkata muwarr pinaku. Muwarr taju-tajukata ngaju jinu muwarr pinarni." ¹¹ Ngarrakalu karra marnalu, "Nganurtulu marrngu jawa yinyajaninya? Ngajulungarra. Nganurtulu marrngu jinta muwarrmajirriku jinajaninyi? Nganurtulu jinta kurlka ngawu jinajaninyi? Ngajulungarra. Nganurtulu jinta parrjanaku jinajaninyi? Nganurtulu jinta pampuru jinajaninyi? Ngajulungarra, Yawayi.[?]" ¹² Nyuntu yankuluman Egypt-karti. Ngajulu wurralamanangu wunyjurrukara muwarr pilaman-janaku, ngajulungarra muwarr pilamarnangu nyuntungu. [?]" ¹³ Moses-ju puntaju karra marna, "Ngajuwayi, marrngu warinyamarta ngakalaman."

¹⁴ Palajun karraja Ngarrka kulimarta jarrinyalu palinyku. Wurrarnala Moses-ja, "Nyuntumili mamaji Aaron, kurlkarri marnanngarra paliny? Ngaju miranu palinyku, paliny muwarrku ngunjunawayikata palar-ringarra mira karralu jampamartangarra kuwarri turpulinyyi. Nyuntu parrjanakanu pikaly yiji jarruliny. ¹⁵ Ngajulu wurralamarna nyumpuluku wunyjurru karraku muwarr pinaku, nyuntulukurra wurralamanpili palinyja, palaja ngajulu muwarr pilamarna nyumpuluku nyumpalanga kanka. [?]" ¹⁶ Nyuntuku, palinyju muwarr pilkuliny janaku marrngur-rangungu. Nyuntulu wurralamanpili ngajumili nyarra muwarr, palinyju nyuntujaja muwarr wurralkuliny janaku jananga. ¹⁷ Kangkuluman warnu nyarra, palamajartinyjungarra jurti jilaman janaku. [?]"

¹⁸ Palaja Moses kulppanyalu palinyumili kakajimurninykarti, Jethro-karti. Wurrarnala palinyja, "Puru kurra nyungu kulpanya ngakalaminyin janaku, kulpanya yirrinaku ngajumilirranguku Egypt-ja ngurnipali ngalypa waninyayi." "Yuu, ngalypa-ngalypa yarrajanaku."

¹⁹ Nyungu Moses-janga Midian-jalu ngarrany, Ngarrkalu karra marnalu, "Nyarrarrangu marlkarri wirlanakupa karrinyikinyiyangu, palarrangu marlkarriyakun wiyirr, ngalypanga yankuluman Egypt-karti." ²⁰ Palajun karraja Moses-ju mirtawapa palinyumilijirri pujamumurninyjirri pukun, karnti jirnijaninyi donkey-nga. Jampa yananya kawanajalu ngarrany Egypt-karti, nyarra warnu kanganyikinyi pala Ngarrkalupa wurrarnala kanganyaku. [?]" ²¹ Yarranakanu Ngarrkalu wurrarnala, "Kuwarri nyungu kulpanyan Egypt-karti. Ngajulu nyarra jurti jirnanangu (wonderful things) nyuntulu jilaman (must do). [?]" Yijalu jilaman wiyirr palaku king-ju yirrilkuliny. Paliny jalypakata jilamarna, palinyju yirrkulu warlilkulinyjaninyi nyuntumili marrngurrangu. [?]" ²² Palajalu wurralamanpili king-ja nyungu muwarr Ngajumili: 'Ngaju Yawayi. Israeli-mili nyirrirnikartija jana walja ngajumilirrangu partanykarrangu (first born). [?]" ²³ Ngakalamanjaninyi ngajumili marrngurrangu, janalu muwarr pilapijiyipa ngaju yungkuluminyi (gifts). Pinakarraji ngajungu. Munujalu ngajulu marlkarri wirlalamarnanga nyuntumili murrkangunyamurniny pujamu.' Palajunkarra muwarr pilamanpalu king-ja."

Job

Unknown if consultant checked.

42

⁵⁻⁶ Jintalu wurrarnajiyi nyuntu purlpilu. Ngaju miranukapali waninyikinyirnangu nyuntuku. Kuwarringulu wariny, ngajulu yirrirnirni-
inti waljalu jirtamarralu. Palajunjalu ngaju kurtany yiji ngajumilaku
muwarrku, munu yarrana muwarr pilamarna palajun.

Psalms

Unknown if consultant checked.

1

Psalm 1

¹ Pikaly yiji nyarrarrangu marrngurrangu yakal manakata kurlujartiny jinakatarrangumilaku muwarrku, munu manal-manal jarrinyayijanaku kurlujartinyarrangumilingi jinangapa munu kulurnayijaninyi palarrangu nyurni manakata Ngarrkaku.

² Pikaly yiji waninyayi kurkarri manajalu Ngarrkamilaku muwarrku, pinakarrinyayalu ngarrakunyju.

³ Miranu nyurra nyarra mungka yintamartaji waninyi, ngalya kakuputu, mayi karrinyili ngalypakatapa parrka munu tikirl jarrinyakayi. Ngalypakata marrngurrangu palajunngarra mungkakapali. Jurtulu jinayi nganiwarralpiri, ngalya jarrulinyjanaku.

⁴ Munu yiji yakujun kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu; jana nyarra ngapikapali, yapinajakapali mayikurnukapali, wangalju kanganyi.

⁵ Ngarrkalu marrjalu wirlalkulinyjaninyi. Palinyju jinta pilkulinyjaninyi, jana munu wantulupiyijanaku palinymilirrangu.

⁶ Ngarrkalu tukulu kalkunajaninyi palinymilirrangu jurtungu ruwurtungu. Wariny yiji kurlujartiny jinakatarranguku, jana yananyayi yijakarti yiji kurluny-kurlunykarti.

9

¹⁷ Kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu wiyirr marlkarri jarlulupiyi, jana wiyirr yakal manakata Ngarrkaku.

23

¹ Ngarrkalungarra tuku jinanyi; ngajulu kalkunarni nganiwarralpiri wankanyu waninyaku.

32

Psalm 32

¹ Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntany jarrinyarnangu". Puru yakarnajaninyi. Palaja pikaly waninyayi ngarramarnti.

² Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntanyja jarrinyayirni."

Munu mitu marnamayi,
 munu warnta marnamajaninyi.
 Kuwarri pikaly waninyiyi kakuputu.

³ Purlpi kurlu jinirni,
 munu wurrarnamarnalu Ngarrkanga.
 Palajalu ngangkurl jinikinyirni kara wurrrpu.
 Ngangkurlaja manyurla jarrinyirni.

⁴ Karrpurrangu karrpungu, warrukartirranggu warrukarti,
 nyuntulu kararr jinijin, nyampali!
 Manyurla yija-yiji jarrinyirni.
 Yurranga karrpulu yarntakuliny janpa, punarra jilkuliny.
 Palakapali warnta marninyin, Nyampali,
 palangulu tirtirti pinirni, murrjin jarrinyirni,
 marlkarri jarrimarna.

⁵ Palangulu wurrarnarnangu yija,
 palakapali jinirni, kurlu jinirni.
 Munu kuku jarrimarnangu nyuntunga,
 kurlka jarrinyirni wurralamarnangu kurlurrangu jinirni. Wurrarnar-
 nangu,
 “Milya kaniny jarrinyarnangu kurntanyjartiny.”
 Palajalu puru ngakarninyin ngalypalu kakuputu.

⁶ Palajalu nyuntumili marrngurrangu,
 palarrangu marrngu miranu nyuntuku,
 wurranaku nyuntungu nganijartiny muwarrjartiny.
 Janalu japirr manaku nyuntu,
 “Ngarrka, ngani jilamarnajanaku nyungurrangu?”

Palaja jilipiyi, ngalypa yankulupiyi.
 Nganipa kurlu milpulinyjanaku,
 ngapikapali mangkurtu mirti jarrulkuliny marrja pijunga,
 nyuntulu kalkulumanjaninyi tukulu.
 Pala mangkurtu munu kanka jarrulinyjanaku,
 munu kangkulinyjaninyi warnan-warnan.

⁷ Tuku waninyarni nyuntunga.
 Nganingamarrapa tuku kalkuluminyin.
 Purntu marnanyin.
 Palajalu kurntarnarni marrjalu,
 “Ngarrkalu tukulu kalkurninyi!”

⁸⁻⁹ Nyampalilu wurrarnaji, “Pinakarraji ngajuku!
 Munu ngakumpa jarrinyaku yawartakapalipa tangkikapali.
 Wirriliman purayitul yiranga.
 Munujalu yankulupiyi warinykurnu.
 Munu ngakumpa jarruluman janakapali.
 Wirrilimarnanga purayitul nyuntunga? Munu yiji!
 Ngajumili muwarrjartinyju miranu jilamarnanta,
 ngani jilaman.
 Nyuntulu yirrkulu pinakarrlupijin ngajuku.

10 Kurlujartinyju marrngulu yirrkulu kurlu jinayarninyi.
Ngarrka yirrkulu karrinyijanaku yajarnayipa punjalu,
palinyju tukulu kalkulinyjaninyi.

11 Nyurra marrngu ngalya jininyurru,
parrjalayi Ngarrka ngani jini!
Pikaly jarrayi, raka jarrayi!
Nyurra marrngurrangu, nyurralu yajarnakinyinyurra Ngarrka,
kamalayi pikalyjartinyju.

Proverbs

Unknown if consultant checked.

4

¹⁸ Marrngu jampa kakarra kurnpungu yananya kawanajalu, tili pirrpa-pirrpa jarrinya kawaninyalu. Palajunkapalingarra nyarra yirnkulu jina-katarrangu jiti miranu jarrinya kawanayalu Ngarrkaku.

12

¹⁰ Ngalypakatarrangu marrngurrangulu tukulu kalkunayijaninyi janamilirrangulu jarnturrangu. Kurlujartiny marrngurrangulu kurlujartinyju kalkunayijaninyi janamili.

²¹ ...nyarra kurlujartinyngarra ngarrakuny jarrinyalu kurlujartinyku marrnguku.

14

¹² Jintalu marrngurrangulu kurlkarri marnayi janalu jinayi jurtulu. Kurlu pinayi yijalu yiji, marlkarri jilkulinyjaninyi.

20

¹ Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngawu jarrinyan. Ngakumpa yiji yawurr jarrinyaku.

22

⁶ Miranu jilaman partany wunyjurruku waninyaku, palinyju kurlkarri malkuliny kakuputulu.

23

¹⁹⁻²¹ Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrkalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunur-rangu jinayarninyi.

²⁹⁻³⁵ Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurru jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurru jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?"

Ecclesiastes

Unknown if consultant checked.

12

¹ Partanyjungarra kurlkarri malaman Ngarrka, palinyjungarra jirnanta nyuntu.

Isaiah

Unknown if consultant checked.

5

11-12 Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurkarki mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, "Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku."

38

17 Puru yakarnanyin kurlujartinyja ngajumilingi.

53

5-6 Nganyjurrumulakungarra kurlujartinyku paliny Ngarrkalu wirlarna. Ngarrkalu wilypirni palinyngarra, palajun jinajalu nganyjurru wanka jirninganyjurrinyi. Nganyjurrulu wiyirrju ngampanjartinyju nganiwarralparti jinikinyinyi. Munu wirlarnamanganyjurrinyi, palinyngarra wirlarnanganyjurruku nganyjurrumulaku kurlujartinyku.

Jeremiah

Unknown if consultant checked.

17

⁹ Nyarra nganyjurrumili ngampankata pirlurr yija yiji mitukata. Ngunjul yiji ngalya jinaku.

Matthew

Unknown if this section is consultant checked.

PARTANY MIYIRINGI NGAYINYJA WIRRIRNI NGARRKALU (Matthew 1:18-25)

¹⁸ Nyungu wurralamarna muwarr, Jiyijaji Kurayiji marrngu jarrinyi. Pipi palinymili Miyiri yinyayili pilyurr Juwujapungu. Juwujapu mimarnikinyalu kanganyaku palinymilikarti ngurrakarti. Palajanga ngayinykarra jarrinyi. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany wirrirnili ngayinyja. Palaja muwarr wurrarniyili Juwujapungu, “Miyiri ngayinykarra wupartujartiny.”

¹⁹ Juwujapulu kurlkarri marna, “Miyiri karta karrinyikinyi pirirri-jartiny. Mirtawaku kangkulumarna munu.” Juwujapu ngalypakata, munu kurntany jinaku karrimalu Miyiriku miranga marrngurrangungu. Kurlkarri marnarningu, “Ngakalamarna warntamajirrilu.”

²⁰ Palinyju kurlkarri marnikinyi ngarrany. Palajanga kapukarri marna. Kapukarrilu yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarnalu. Wurrarnala yayinyjilju, “Juwujapukayi! Tayipitimi nyuntu. Pinakarra! Munu ngarlu kurlu jarrulumanpalu Miyiriku mirtawaku. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany yinyali. Palajalu paliny kalkuluman mirtawa nyuntuku.

²¹ Partany pirirri kangkuliny. Yini malaman Jiyijaji. Marrngurrangu panypanyakatarrangu Ngarrkanga. Palajunjalu Ngarrkalu ngakalajaninyili ngarramarnti. Jiyijajilu kartuwarra malkulinyjaninyi.” Palajun yayinyjilju muwarr pinalu Juwujapuku.

²²⁻²³ Purlpilu muwarr Ngarrkaja muwarr pini pirirrilu: “Kumpara, munu ngarrany karta karrima pirirringi, ngayinykarra jarruliny. Partany pirirri kangkuliny. Yini malapiyi Yimanyuwil.” Juwumilingi muwarrja pala yini Ngarrka Nganyjurrungu Waninyi.

Palaja Jiyijaji ngayarta jarrinyaja, palaku muwarrku jana miranu, Jiyijajingarra.

²⁴ Juwujapu kartaja turlpanya, yayinyjilmilija muwarrja jini. Miriyi kanya palinymilikarti ngurrakarti. Warajanga jiniyipulinyi pirirripa mirtawa. ²⁵ Palajanga munu warajanga karta karrimapulu. Mimarnikinyipulalu partanyku ngayarta jarrinyaku. Juwujapulu yini marna partany pala Jiyijaji.

2

PIRRIRIMARTA MIRANUKATA KAKARRAJA KANYJIRNIYALU JIYIJAJIKU (Matthew 2:1-12)

¹ Palajanga Kingi Yarata nyampali waninyikinyi marrngurranguku palanga warrarnja, Jutiyanga. Palarrangulu marrngulu yini marnikinyi-yarninyi Juwurrangu. Palanga Miyirilu partany kanya Jiyijaji tawunja Pijiliyamungu.

Jiyijaji ngayarta jarrinyaja jinta pirirrimarta ngajarri warinyja warrarnja kakarraja turlpanyiyi kanyjinaku palinyku. Nyungurrangu pirirrimarta miranukata jana panikatarranguku. Yijalu yirrirniyi panikata kuwarrija parparra. Palalungarra kurlkapirli jinijaninyi, nyampali wirtu ngayarta jarrinyi Juwurranguku. Warrarn janamili yakarnayi palaku partanyku yirrinaku.

Jirujalamungu kajarniyi. Japirr marnikinyiyijaninyi, ² “Wanyjarningi partany pirirri, nyarra nyampali, kingi jarrulunyurraku Juwurranguku? Nganarnalu yirrinnyirni panikata paliny mili kakarnilu. Yirrinaja miranu jarrinyiyirni wirtuku nyampaliku ngayarta jarrinyajaku, partany wupartu ngarrany jarrinyi paliny. Nganarna turlpanyiyirni yirrinaku, paliny yinganyapinti yinganyaku.”

³ Jampa Kingi Yaratalu pinakarrinyijanaku muwarr, yija ngarlu kurlu jarrinyi. Marrngu wiyirr Jirujalamungu pukun ngayiny kurlu jarrinyiyi.

⁴ Kuru marnajaninyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangu Juwumili Yaratalu. “Pala marrngu wirtu, ngakalkuliny Ngarrkalu, wanyjarningi ngayarta jarruliny?”

⁵ Puntaju wurrarniyili, “Nyungungu ngayarta jarruliny, warrarnja Jutyanga, tawunja Pijiliyamungu. Purlpi warinyju Ngarrkamilalu muwarr pinakatalu yarntarna muwarr mirli-mirlingi, ⁶ ‘Marrngurrangu Pijiliyamungu, nyurramili ngurra wupartu yiji. Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu yiji nyampali, paliny ngayarta jarruliny nyurramilingi ngurranga. Paliny nyampali jarruliny Ngarrkamilaku marrngurranguku. Palaja wiyirr nyurramilaku ngurraku miranu wantulupiyi.’ Palajunngarra muwarr yarntarna Ngarrkaja.”

⁷ Yarata miranu jarrinyaku karrinyikinyi, nyanga ngayarta jarrinyi Jiyijaji. Palaja muwarr ngakarnajanaku kukujarrilu ngajarrirranguku kakarrajaaku milpanyaku. Japirr marnajaninyi mitulu pukun, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” ⁸ Palaja Pijiliyamukarti ngakarnajaninyi. “Yarrayi Pijiliyamukarti, kanyjilyalu tukulu palaku partanyku. Palaja nyungunkarti kulpayi, wurraljijiyi wanyjarningi paliny. Palaja yankulumarna palakarti, yirrilamarnalu ngajulu yiji, yinganyapinti yungkulumarna pukun.” Yijalu yiji mitu marnajaninyi, partanyku Jiyijajiku marlkarri jinaku karrinyikinyi.

⁹ Palaja yananya kawarniyi Pijiliyamukarti. Pala warajangarra nyarra panikata yirrinnyiyi, yananyikinyijanaku walangkarr. Palanga kankarni yiji wararr karrinyi mayanga partanyjartinya. ¹⁰ Panikata yirrinajalu pikaly jarrinyiyi yiji.

¹¹ Mayanga ngalpanyiyi kaninykurti. Palaja yirrinnyiyi partany, pipilu paliny milalu Miyirilulu kalkurnikinyi. Murtungi jurlpi-jurlpi jarrinyiyalu partanyku. Janalu yinyayili miji-mijipa mintajirri pukurl, ngalya partinyikinyipulu.

¹² Palaja Ngarrka muwarr pinijanaku kapukarringi. Wurrarnajanaku munu kulpanyaku Yaratakarti. Palaja kulpanyiyi janamilikarti waljakarti warrarnkarti warinykurnu.

PARTARL YAKURR MARNA JIYIJAJIKU MARLKARRI WIRLANAKU YARATALU (Matt. 2:13-23)

¹³ Warrukartingi Juwujapulu kapukarri marna. Yayinyjil Ngarrkaja turlpanyalu. Wurrarnala, “Yaratalu kanyjilkuliny palu partanyku marlkarri wirlanaku. Kuwarringarra turlpa. Kawapulinyi partany pa pipimurniny, mujarri warinykarti warrarnkarti, Yijipikarti. Wantulunyurru palanga. Yarti ngajulu wurralamarnanyurraku kulpanyaku nyungukarti.” Palajun yayinyjil muwarr pinalu.

¹⁴ Juwujapu kartaja turlpanya. Kanyapulinyi pala partany pa pipimurniny, yanayi warrukartingi. Yanayi Yijipikartijakun. ¹⁵⁻²¹ Palanga warrarnja waninyikinyiyi Yaratajanga wankanyungu ngarrany.

Yaratalu partarl mimarnikinyijanaku marrnguku kakarrajaku. Munu kulpamiyalu, munu wurrarnamiyili pala Pijiliyamungu ngurra Jiyija-jipa waninyikinyi. Palaja paliny yija-yiji kuli jarrinyi. Purlpi japirr marnajaninyi kakarraja ngajarrirrangungu, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” Kuwarri kurlkarri marnarningu, “Nyarra panikata ngayarta jarrinyi warajanga ngurnipali partunungu. Partany pirirri wiyirr Pijiliyamungu wirlalamarnajaninyi kujarramajirri partunumajirri, kujarrartiny partunujartinyarrangungu pukun, yijalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.”

Palajalu kamarnajanaku palinymili jurljarrangungu. “Pinakarrayi! Pijiliyamukarti yarrayi. Palanga wirlaliyijaninyi wiyirr partany pirirrirrangungu kujarramajirri partunumajirrirrangungu, kujarrartiny partunujartinyarrangungu pukun wirlaliyijaninyi. Munu waraja yakalkulunyurru wankanyu.” Palarrangulu jurljalu palajun jiniyi, Yaratamilija muwarrja.

Palaja marrngurrangungu Pijiliyamungu ngangkurl jinikinyiyi yiji partanykarrangungu janamilaku. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata, ngapi, Jirimaya, muwarr pini,

“Palanga warrarnja, ngapingi, Ramanga,
palanga ngangkurl pinakarrinyiyi.

Wariny marrja ngangkurl jininyi.

Pala purlpija mirtawa, Rayijil,
ngangkurl jininyi paliny,

partanykarrangungu palinymilaku ngangkurl jininyi yiji.

Jintalu kanyayijaninyi.

Ngangkurl jinijanaku ngarramarnti.”

Palarrangungu muwarrarrangungu Rayijil mirli-mirlingi yarntarna nyarralu Jirimayalu. Kuwarri palakapali yiji palarrangungu marrngungu Pijiliyamungu janamilaku partanykarrangungu ngangkurl jinikinyijanaku marrja, palajumarta.

Palaja Yarata marlkarri jarrinyi. Yijipingi Juwujapulu kapukarringi yirrirni yayinyijil, Ngarrkalu ngakarna. Wurrarnili, “Pirirri nyarra karrinyikinyalu Jiyijajiku marlkarriku wirlanaku, palinyngarra marlkarri jarrinyi.

Turlpa. Kawapulinyi partany murninypa pipimurniny, kulpayi nyurramilikarti warrarn waljakarti, Yijirayilkarti.”

Turlpanya Juwujapu kartaja, kanyapulinyi warrarnkarti waljakarti, Yijirayilkarti. Purlpi yiji wariny Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pini, “Ngarrkalu kanya palinymili partany pirirri Yijipija.” Yarti Jiyijaji Yijipija warrarnkarti waljakarti kulpanyaja, miranu jarrinyiyi marrngurrangungu nyarraku purlpijaku muwarrku, pala muwarr wurarna Jiyijajingarra.

²² Turlpanyaja Yijirayilja Juwujapulu pinakarrinyi muwarr, partany Yaratamili, ngapi, Yaakala, nyampali jarrinyijanaku marrngurrangungu palanga, warrarnja Jutyanga. Palaja muwarrja wirnti karrinyikinyi palanga warrarnja waninyaku Juwujapu. Kapukarringi Ngarrka muwarr pinalu, palaja muwarrja pipurru yana yalinyjikurnu, warrarnkarti Kaliliyikarti. ²³ Ngurrara jarrinyi tawunja Najarijingi. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pinikinyiyi Jiyijaji, “Wurralapiya paliny, Najarijipirrayi ngurrara”.

7

¹³⁻¹⁴ Nyarra kiyirti Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukata yiji. Ngalpanyaku palangangarra. Wariny nyarra kiyirti walpurra, pala nyarra wikakarti wirtukarti, ruwurtu palakarti ngunjulmajirri. Kurrngal marrngurrangungu yananyayi palanga ruwurtungu. Kiyirti nyarra Ngarrkamilikarti

warrarnkarti wujukatapa ruwurtu palakarti ngunjul-ngunjulmarta. Kujarrapa warajalu marrngurrangulu yirnkulu yirrinyayi pala ruwurtu.

10

Matthew 10:26-31 (extracts)

²⁶⁻³¹ Marrngulu marlkarri wirlalayintili kawu nyuntu.

Wirntiwayi janangamarra.

Munu yiji pirlurr nyuntumili marlkarri wirlarnakayinga.

Ngarrkakujakun wirnti wanta. Palinyju kampalantili pirlurrrpa kawu,

Wikanga Wirtungu jurnpakartijakun.

Marrngulu munu palajun jinaka.

Palajunjalulu wirntimajirri wantajanaku.

Nyuntumili Japartu Kankajirringi miranu ngani wurralpirtiku.

Nyinyirikupa jungkanga pungkanyajakun paliny miranu.

Yija paliny miranu nyuntuku pukun.

Kurllkuraku jurnturtungu nyuntumilaku paliny miranu,

warajapa warajaku, wiyirruku.

Palajunjalulu wirntiwayi wanta.

Nyinyiri puru kurllkarri marninyi Ngarrkalu,

nyuntu yijalu yiji kakuputulu kurllkarri marnanti.

11

²⁸⁻³⁰ “Ngunjulkata marrngukayi milpaji ngajukarti, ngunjul wupartumarta jilamarnanga. Kululanyi ngaju, ngalilu ngalya jilapali...Miranu jarra ngajuja, ngaju tukukatapa rakawayikata...”

19

¹⁴ Jiyijajilu karra marnajanaku, “Ngajulu karrinyarnijanaku partanykar-ranguku milpanyaku ngajukartiku, munu kurnta jilkulunyurrujaninyi. Ngarlungu jananga yija yiji Ngarrka, janalu pinakarrinyayalu yijalu yiji palinyku. Ngarrkamilirrangulu marrngurrangulu yakujunngarra yija yiji jilkulupiyi.”

MARK-JU yarntarna mirli-mirlingi nyungu ngalypakata muwarr Ngarrkaja

This gospel has been consultant checked.

¹ Ngalypakata muwarr nyungu, miranu jinarninyurrinyi Jesus-ku. Walja partany Ngarrkamili paliny.

JOHN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JESUS (1:2-8)

²⁻³ Purlpimalu Ngarrka muwarr pirnalu pirirriku, yini paliny Isaiiah. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu, "Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny palaji walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Paliny muwarr pilkulinyjanaku, 'Nganyjurrumili nyampali milpuliny. Yarni malayalu jurtu ruwurtu.'" Palajun Ngarrka muwarr pirnalu Isaiiah-ku. Palalu Isaiiah-lu yarntarna-janaku pala muwarr mirli-mirlingi.

⁴⁻⁶ Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny John. Wurrupirrayi kamalja kurlkura palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnikinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku John-ku. Warrarnja Judea-japa milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jerusalem-ja.

Wurrarnikinyijanaku, "Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi! Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilku-lunyurrinyi, ngarlu ngalypa jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

John-mili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga, "Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanya waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu." Palajunmarta wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga. Palaja John-ju ngapanga jirnijaninyi pijungu, ngapingi, Jordan-ja.

⁷ John-ju wurrarnikinyijanaku, "Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtu. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. ⁸ Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

JOHN-JU NGAPANGA JIRNI JESUS (1:9-11)

⁹ Palaja Jesus milpanyili John-karti tawunja Nazareth-ja, warrarnja Galilee-ja. Palanga John-ju ngapanga jirni Jesus palanga pijungu Jordan-ja.

¹⁰ Jesus ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Yirrinajanga parlparr laarr pirni Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jesus-karti kurlukukukapali, palinyja kajarnala. ¹¹ Kankajirrija Ngarrkalu

muwarr pirnalu Jesus-ku, “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JESUS PANYPANYAKU NGARRKANGA (1:12-13)

¹² Palaja Ngarrkamilalu Pirlurrju ngakarna Jesus pirrakarti, warrarn marrngumajirrikarti yiji. ¹³ Palanga waninyikinyi karpurrangungupa warrukartirrangungu 40-ngi. Palanga waninyajanga yija mirurrulu wirtulu partarl jakurlirnikinya panypanyaku Ngarrkamilaku muwarrku. Munu. Jesus kurlumajirri waninyi ngarramarnti. Kuwiyirrangu kulijarturrangupa pajinakata palanga waninyikinyiyi. Ngarrkalu ngakarnaninyi angel-arrangungu kankajirrija palinyu tuku kalkunaku.

JOHN JINMURNTU JIRNIYI (1:14)

^{14a} Nyampali wirtu Jew-arranguku, King Herod, kuli jarrinyalu John-ku. Wurrarnajanaku soldier-nga, “John warlinakanu jurntingi wirriliyi.”

JESUS-JU MIRANU JIRNIKINYIJANINYI NGARRKAKU (1:14-15)

^{14b} Palaja Jesus-ju yakarna pala warrarn, Judea, yalinyjikurnu yana warrarnkart, Galilee-karti. Palanga kurrngalja wurrarnikinyijanaku Ngarrkamili muwarr. ¹⁵ Karra marnikinyijanaku, “Pinakar-rayi! Muwarr ngalyapakata Ngarrkaja wurrarnarnanyurrku. Nyurralu panypanyikinyiyurrulu Ngarrkanga, munu pinakarrimanyurrulu. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yijalmarta jilyalu muwarrja palinymilingi ngalyapakatanga. Puntaju pikaly jarrulunyurrku. Palinymilirrangungu jilkulunyurrinyi. Nyungukungarra muwarrku purlpija yiji punja mimarnikinyiyi nganyjurrumilalu purlpijalu marlkarrinyjarrilupa kurlumapul. Nyungukungarra nyurralu pukurl mimarnikinyinyurru.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku Jesus-ju.

JESUS-JU KAYI MARNANININYI JANPAMALUKU MANANYAKATA PALINY YAJANAKU (1:16-20)

¹⁶ Ngarti-ngartingi janpanga yananyikinyi Yintanga Galilee-ngi. Janpa wirtujina pala. Janpamaluku mananyakatajirri yirrirnipulinyi, Simon-pa marrka palinymili Andrew. Parru-parrulu janpamalu mananyikinyipulu. ¹⁷ Wurrarnapulaku Jesus-ju, “Yajalaminyinyumpulu. Ngajulu miranu jilamarnanyumpulinyi Ngarrkaku. Palaja jintanga wurralkulunyumpulujanaku. Yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga muwarrja nyumpalamilija, Ngarrkamilirrangungu jarrulupiyi. Puripi parru-parrulu kanganyikinyinyumpulujaninyi janpamalu jungkakarti. Kuwarringulu muwarrju kangkulunyumpulujaninyi marrngu Ngarrkakarti.” ¹⁸ Palangangarra parru-parru yakarnapulu palinymilija muwarrja, yajarnapulu.

¹⁹ Palaja jampangarra wangka yana Jesus, warinyirri yirrirnipulinyi, James-pa marrka palinymili John. Pulanymili japartumurninyi yini Zebedee. Tingkingi pulany kajarnikinyiyi japartumurninyi palinymili warrkamukatarrangungu. Parru-parru laarr kanganyaja yarni marnikinyiya. ²⁰ Palangangarra James-pa John kayi marnapulinyi Jesus-ju. Palinymilija muwarrja palangangarra tingkingi japartumurninyi yakarnapulu, warrkamukatarrangungu yakarnapulujaninyi, yajarnapulu Jesus pulanyju.

JESUS-JU JURTU NGAKARNA MIRURRU (1:21-28)

²¹ Palaja Jesus-ja yanayi palarrangungu palakarti tawunkarti, ngapikarti, Capernaum-karti. Palanga milpanyiyi.

Sabbath jarrinyi. Sabbath-ja munu warrkamungu jarrimiyi marrngurrangungu Jew-arrangulu. Pala mangungu janamili. Sabbath waninyikinyijanaku Ngarrkamilaku muwarrku kurlkarri manaku. Town-arrangungu kunmu

jarrinyikinyiyi muwarrpintingi mayanga pinakarrinyaku muwarrku Ngar-kamilakupa muwarr pinaku Ngarrkaku. Palanga Capernaum-ja Sabbath jarrinyijanaku, Jesus janamili muwarrpintingi mayanga kaninykarti ngal-panya. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku. Marrngurrangulu pinakar-rinyikinyiyalu. ²² Ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyili palinymilija muwarrja. “Yijarla wariny. Nyungu pirirri muwarr jurtukata yiji. Munu nganyjur-rumili miranu jinakatarrangukapali. Jana puru muwarr pinakata warin-yarrangumilaku muwarrku. Nyungulu Jesus-ju miranu jinanganyjurrinyi jurtulu muwarrju. Yijalu wurrarnili palajun muwarr pinaku Ngarrkaku.”

²³ Palangangarra ngalpanya muwarrpintingi mayanga pirirri. Mirur-rulu ngawu jirnikinyi paliny. ²⁴ Wirntijartiny paliny, kamarnalu marr-jalu, “Jesus Nazareth-ja! Nganiku karrinyannganaku mirurrurranguku? Milpanya wirlalamannaninyi marlkarri jinaku nganarnaku? Miranu ngaju nyuntuku. Ngakarnanta Ngarrkaku. Nyuntu kurlumajirrikata yija Ngarrkamili.”

²⁵ Jesus-ju warnta marna pala mirurru, “Jama jarra! Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” ²⁶ Mirurrulu jinarn-jinarn pinakata jirni yija pirirri, palaja kamarna marrja, yakarnalu, yana ngarramarnti. ²⁷ Jesus-ku ngurn-jul jarrinyiyalu marrngurrangu wiyirr. Wurrarnayarngingu, “Nganirti nyungu? Warinymarta muwarr. Muwarr jurtukata paliny. Muwarr wurralili palinyju, nganipa muwarrja palinymilija jirniyili mirurrur-rangulu pukun.” ²⁸ Palanga Jesus-mili muwarr yitinykarra wurrarna kawarnikinyiyarngingu ngunarrikurnujirri warrarnja Galilee-ngi.

JESUS-JU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI WURRKUJARTINYARRANGU (1:29-34)

²⁹ Yakanakanu pala muwarrpinti maya Jesus yana ngurrakarti pu-lanymilikarti, Simon-milipa Andrew-milikarti. Yanapulu pulany pukurl, palajirri warinyirri, James-pa John. ³⁰ Simon-mili marrukumurniny wurru waninyikinyi. Mayanga karta karrinyikinyi, parrpakarrajartiny wurrukujartiny. Jampa milpanya Jesus, wurrarniyili pala. ³¹ Yanalu, parirr warlirni Jesus-ju, mirtawa wararr karrinyi. Palangangarra wurrkulu yakarna, ngalya marntiku jarrinyi, mayi kanyajanaku.

³² Jampa karrpu kaniny ngalpanyaja, warrurl-warrurl jarrinyaja, Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi kurrngal, jinta wurrukujartiny, jinta ngawur-rangu mirurruja. ³³ Marrngurrangu palanga kunmu jarrinyiyi, mayanga jawapirtingi wiyirr milpanyiyili. ³⁴ Jesus-ju kurrngal warinypa wariny-jartiny wurrukujartiny ngalya jirnijaninyi, kurrngaljapa jurtu ngakar-najaninyi mirurrurrangu. Miranu waninyiyalu palinyku. Palajalu mirurrurrangu muwarrku kunta jirnijaninyi Jesus-ju.

JESUS GALILEE-NGI YANANYIKINYI, WURRARNIKINYIJANAKU NGAR-RKA (1:35-39)

³⁵ Marntungu, karpumajirri, Jesus kartaja turlpanya, maya yakarna. Palaja tawun yakarna. Jalakarti tawunja, pirrakarti yana, kujurl. Palanga muwarr pinalu Ngarrkaku. ³⁶ Kanyjirnikinyiyalu Jesus-ku Simon-jupa warinyarrangulu. ³⁷ Yirrinajalu wurrarniyili, “Wiyirruju kanyjirnikinyiyangu.” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Munu kuwarri Capernaum-karti kulpuluminyi. Town-arrangukarti warinyarrangukarti yankulu-minyi, wurralamarnajanaku Ngarrka. Palajunku jinaku ngakarnanyi Ngarrkaku.” ³⁹ Galilee-ngi yana-yananyikinyijanaku, muwarrpintingi mayarrangungu kurrngal miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkakupa jurtu ngakarnikinyijaninyi mirurrurrangu.

JESUS-JU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JIRNI (1:40-45)

⁴⁰ Warajanga karpungu pirirri milpanyili Jesus-karti. Wurrkujartiny, kurlu yiji karnu paliny. Mangunya Jew-arrangumilija wiyirr palajartiny wurrkujartiny jalanga kaja waninyaku, kujurl yija, munu ngurranga ngalpanyaku. Pala marrngu milpanyakanu murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna Jesus, “Wanka jiliminyinkurra, karnu ngaju ngalypa jiliminyin. Wunyjuru nyuntulu karrinyanpa?” ⁴¹ Jesus paju karrinyili. Parirr jirranakanu wurrkujartiny warlirni. “Yuu, karrinyarnangu ngalypa jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.” ⁴² Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu.

⁴³ Minyirruju wurrarnala Jesus-ju, “Pinakarra! ⁴⁴ Munu wurralamanjanaku ngalypa jirnirinti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamanta yitinykarra kawu nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku mangunyu nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Moses-ju mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirilkarti, jurnpakartijakun. Palajalu jintalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyangu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri. Palaja yarranakanu ngurranga ngalpuluman.” Palajun wurrarnili Jesus-ju. Palaja ngakarna yatilkarti.

⁴⁵ Pala pirirri munu jama wanima. Panypanyili Jesus-ja. Marntilu yirrkulu wurrarnikinyijanaku nyarrakurnujirri, “Jesus-ju ngalypa jirniyi karnu ngaju.” Palaja muwarrja Jesus munu tawunarrangkarti yanama, munu ngalpama, kurrngaljamarra marrngungamarra. Wararnja waninyikinyi jalanga. Yirru milpanyikinyiyalu marrngurrangu ngunarrikurnujirrija.

2*WURRKUJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (2:1-12)*

¹ Palaja tawunkarti kulpanya Jesus, Capernaum-karti. Palanga wurrarnikinyiarnangu, “Jesus kulpanya!” ² Kurrngal palinymilikarti mayakarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Miranu jirnikinyijaninyi palinyju Ngarrkaku. Marrngurrangu kaninykurti palanga mayanga kurrngal yija, junta kurrngal jalakartingi palakurtirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

³ Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jesus-karti ngalypa jinaku. ⁴ Partarl ngalpanyiyi mayanga, palanga kurrngal waninyikinyiyi. Wararr karrinyikinyiyi kurrngal yija Jesus-martaji. Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jirniyi Jesus-martaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jirniyi ngurrinyja, Jesus-ja walangkarr.

⁵ Karra marnarnangu Jesus-ju, “Yijalmarta jirniyi nyungu wurrkujartiny ngalypa jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, “Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, munu kulilu yirrilamarnanta, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.”

⁶ Mayanga palanga kajarnikinyiyi Jew-arrangumili miranu jinakatar-rangu kujarrapa waraja. Ngarlu kurlu jarrinyiyi Jesus-ku muwarrku. Kurlikarri marnikinyiarninyi, ⁷ “Munu palajun muwarr pinaku! Karra marnalu, ‘Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.’

Palajunngarra karra marna. Kurlu yiji muwarr pirni paliny. Ngar-
rkajakurl palajun muwarr pinaku. Marrngurrangulu munu jinakayi
palajunju. Palalungarra Jesus-ju Ngarrkakapali jinarninyi!”

⁸⁻⁹ Janaku miranu Jesus, palajun kurlkarri marnikinyiya janalu, palajun-
marta paliny yimpirninyiyi. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu
yimpirninyiyurru ngaju palajunju? Wurrarnarnala nyungungu pirir-
ringi, ‘Nyuntulu puripi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu
wirlalamarnanta ngajulu, ngalya wantulumarnangu’. Nyurralu wurrar-
nanyurru palajun munu wurranaku ngajulu. Wunyurru muwarr pila-
marnalu wurrkujartinyku nyunguku? Yijapa wurralamarnalu, ‘Wararr
karruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman’. Wayirti?
Palinyja palajun wurranaku ngajulu? Muwarrja ngajumilija ngalya
jarrulinyja? Wurrkamajirri jarruliny? ¹⁰ Yuu! Kuwarringarra ngalya jil-
amarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu,
ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra paliny ngalya jinaku. Wan-
tulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra
marrnguku kurlujartinyjaku puru yakanaku, janaku ngalya waninyaku.”

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jesus-ju, ¹¹ “Wararr karruluman,
ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.”
¹² Palangangarra wararr karrinyi pala pirirri, ngurriny mana,
jalakarti yana pipurru. Yananya kawanaja wiyirru parrjarnikinyiyi.
Wurrarnikinyiya, “Ngalya jirni Jesus-ju! Kuwarrijakun! Munu nyungu
yirrirniminyi!” Nyurra marnikinyiya Ngarrka, muwarr pirnikinyiyalu,
“Yarranjayi! Yija-yiji nyuntu ngalya!”

JESUS-JU WURRARNALA LEVI-NGI, “YAJALAMINYIN NGAJU.” (2:13-17)

¹³ Yarranakanu Jesus wirtu ngapamartaji ngarti-ngartingi yananyikinyi,
Yintanga Galilee-ngi. Marrngu kurrngal kunmu jarrinyiyili palinyja.
Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

¹⁴⁻¹⁵ Kurrngalju Jew-arrangumili mangunja panypanyakatarrangulu
yajarnikinyiyi Jesus. Jananga jinta warnkuku miranakatarrangu. War-
rkamu jirnikinyiyi Roman Government-ku palarrangulu, warnkuku mi-
rarnikinyiyijaninyi marrngu Government-milija muwarrja. Ngulyu man-
anyakata jana. Warnkuku wirtumartaku mirarnikinyiyijaninyi, jinta
yinganyikinyiyalu nyampali, jinta kalkurnikinyiyarningu.

Karrpurrangu karrpungu Jesus yajarnikinyiyi palarrangukapalilu kur-
ngalju Jew-arrangumili mangunja panypanyakatarrangulu pukun.

Warajanga karrpungu Yintanga Galilee-ngi Jesus yananyikinyi. Marrngu
yirrirni, warnkuku miranakata, paliny yini Levi. Nyungu Levi mayanga
warrkamupintingi paliny milingi kajarnikinyi. Yirrinajalu Jesus-ju wurrar-
nala, “Yajalaminyin ngaju.” Palangangarra warrkamu yakarna palinyju,
Jesus yajana kawarna.

Palaja Levi-milikarti mayakarti yana Jesus mayiku ngananyaku. Jinta
warnkuku miranakatarrangu pukurl milpanyiyi, warinyarrangupa Jew-
arrangumili mangunja panypanyakatarrangu, mayiku ngananyaku
palanga.

¹⁶ Warinyarrangu Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu wangka
wararr karrinyiyi. Yini marnikinyiyarninyi Pharisee-rrangu. Parrjarniyi
Jesus-ju ngananyijanaku palarrangungu Jew-arrangumili mangunja pa-
nypanyakatarrangungu. Wurrarniyijanaku Jesus-milingi marrngurran-
gungu, “Jesus-ju munu mayi ngananyaku warnkuku miranakatarran-
gupa mangunja panypanyakatarrangungu. Kurlu jirnininyi.” Palajun
muwarr pirnikinyiyi Pharisee-rrangu.

¹⁷ Pinakarrinyijaninyi Jesus-ju. Puntaju karra marnajanaku, “Maparnkarra munu milpuliny wanka jinaku purrpurnkatarranguku, milpuliny wurrukataarrangukujakun. Palakapali jinarni ngajulu. Munu milpamarna ngalypakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti. Milpanyarna ngaju Ngarrkanga panyanyakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti, muwarrja paliny milija. Palajalu ngananyarnijanaku palarrangu.”

3

PARIRR TIKIRLJARTINY NGALYPA JIRNI JESUS-JU SABBATH-JA. NGUKARRIRNAYI JINTALU (3:1-6)

¹ Palaja yarrana muwarrpintingi mayanga ngalpanya Jesus. Sabbath pala karrpu. Palanga mayanga pirirri parirr kurluny-kurluny, tikirrkata, munu rurrinyaka parirr. ² Palanga kajarnayi Pharisee-rrangu pukurl, kujarrapa waraja. Jesus-ku malyparr waninyikinyiyalu. Parrjarn-parrjarnikinyiya. Wurrarnikinyiyarningu, “Kuwarri Sabbath. Yijapa ngalya jilkuliny wurrukujartiny. Nganyjurrumilija mangunyja pala kurlu. Munu wurrukujartiny ngalya jinaku Sabbath-ja. Palajun jinaja ngukarril-iminyi yija.” Palajunmarta wurrarnikinyiyarningu palarrangulu Pharisee-rrangu.

³ Pala pirirringi wurrarnala Jesus-ju, parirr kurluny-kurlunyjartinyja, “Yakujani, nyungukarti milpuluman.” ⁴⁻⁵ Palaja Pharisee-rrangu wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Miranu nyurra Sabbath-ku, karrpu nganyjurrumili warrkamumajirriku. Ngarrkamilija muwarrja pala. Yuu, mangunyja nganyjurrumilija, wunyjurru jiliminyijanaku marrnguku Sabbath-ja? Ngalya jiliminyijanaku? Kurlu jiliminyijanaku? Wanka jiliminyijaninyi? Wirlalaminyijaninyi? Wunyjurru? Wurraliyi.”

Munu puntaju muwarr pirnamiyalu. Jama waninyikinyiyalu. Pa-juwayikatarrangupa jalypakatarrangu jana.

Palajalu Jesus-ju kulilu yirriarnijaninyi. Paliny paju karrinyijanaku pukun.

Palaja pirirringi parirr kurluny-kurlunyja wurrarnala, “Parirr jirrala.” Parirr jirrana, ngalya jarrinyi.

⁶ Palaja palarrangu Pharisee-rrangu yunturi jarrinyiyalu Jesus-ku. Yananya kawarnayi kurrnganaku jintanga, ngapingi, Herod-milingirrangu marrngurrangu. Kunmu jarrinyiyi, kurrngarnayarningu, “Wunyjur-rulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?”

KURRNGALJU PINAKARRINYIKINYIYALU JESUS-KU JANPAMARTAJI (3:7-12)

⁷⁻⁸ Palaja Jesus-pa paliny mili marrngurrangu janpakarti wirtukarti yanayi, Yintakarti Galilee-karti. Kurrngalju paliny yajarniyi. Milpanyikinyiyi pala wirtuja tawunja, ngapija, Jerusalem-ja, warrarnjirrija Judea-japa Idumea-japa ngunarrija Jordan-ja pijuja, palajirrija tawun-jajirrija milpanyikinyiyi, Tyre-japa Jayitunja. Pinakarrinyiyi, “Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrukujartinyarrangu.” Palaja milpanyikinyiya kurrngal.

⁹⁻¹⁰ Ngalya jirnijaninyi wurrukujartiny kurrngal. Wangka yija milpanyikinyiyi palinyku nyinga manaku. Palaja marrngurrangu paliny milingi wurrarnajanaku Jesus-ju, “Ngurru malanyiyili. Tingki marrajiya. Kajalamarna palanga ngurru manangamarra.”

¹¹⁻¹² Jintalu Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi junta marrngurrangu, ngawurrangu jana. Mirurrurrangulu kanganyikinyiyijaninyi. Jesus

jampa yirrinakanu, mirurrurrangulu marrngu parnpirnikinyiyijaninyi jungkanga Jesus-ja walangkarr, wirntilu kamarnikinyiyi, "Jesus! Ngar-rkamili partany nyuntu!" Wurrarnikinyijanaku minyirru mirurrurrangungu, "Jama jarra!" Kurnta jirnikinyijaninyi yini manaku "Ngarrkamili Partany" paliny.

4

JESUS-MILIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA (4:35-41)

³⁵ Jarurrukartingi Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, "Yankuluminyi kakarrakurnu ngapanga ngunarrikarti." ³⁶ Palajalu yakarniyijaninyi marrngu jinta jungkanga, Jesus ngapanga kanyayi tingkingi. Warinyarrangulu pukurl tingkingirrangungu yajarniyijaninyi. ³⁷⁻³⁸ Yananyajanga Jesus karta karrinyi nyirrirni, ngurrinyja, pilawunga, karta karrinyi yija.

Palaja partijirri wangel wirtu yija jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyikinyi tingkingi, winya jarrinyikinyijanaku ngapa. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangungu Jesus-mili. Mintu jirniya. Wurrarniyili, "Miranu jinakatakayi! Yija kunulinyanganyurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarrri jarruluminyi. Wanka jilanganinyi! Nganijalu kakurnannganinyi?"

³⁹ Jesus kupalyaja wararr turpanya, wurrarnapulaku, "Wangalkayi, jupa! Janpakayi, kaniny jarra!" Palinymilija muwarrja wangel jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun, wuta jarrinyi.

⁴⁰ Jesus-ju japiir marnajaninyi marrngurrangungu palinymili, "Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jirnimijinyurru?"

⁴¹ Ngurnjurnikinyiyalu yija. Wurrarnayarngungu, "Pinakarrinyipulalu wangeljupa ngapalu! Palinymilija muwarrja jupanya kawarna wangelpa kaniny jarrinyi yija ngapa. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jesus? Nganurtu paliny?" Ngurnjurnikinyiya palajun. Palaja wirnti jarrinyiyalu.

5

NGAWUKATAJA MIRURRURRANGU KURRNGAL JURTU NGAKARNA-JANINYI JESUS-JU (5:1-20)

¹⁻² Yananya kawarnikinyiyi tingkingi, ngunarrikarti ngapanga jarrinyiyi. Warrarn pala yini Geraza. Warnkumarramarra pala, jurntijartinyi kurrngalartinyi. Geraza-jalu ngurraralu wirrirnikinyiyijaninyi marlkarrirrangungu kaninykurti jurntingirrangungu.

Milpanyakanu tingkija katukarna Jesus. Palinykarti milpanyili pirirri, ngawukata, mirurrulu kanganyikinyi paliny. ³⁻⁴ Kurta yananyikinyi, ngurra marnikinyi kaninykurti jurntingirrangungu, marlkarrirrangumartaji. Kulikata yiji jirnikinyi mirurrulu. Purlpi jayinju parirrrpa jina partarl kunymarnikinyiya marrngurrangungu. Marrjapanu nganimarta jirnikinyi mirurrulu, jayin ngartarnikinyi palalu pirirrilu. ⁵ Yana-yananyikinyi jurntingipa warnkurrangungu karrpungupa warrukartingi. Ngawujartinyju kamarn-kamarnikinyipa warnkulu wirrkarnikinyarninyi.

⁶ Nyarralu pirirripirrayilu jampa yirrirni Jesus kajamartaja, mirti jarrinyalu purrpi, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr. ⁷⁻⁸ Jesus-ju wurrarnili mirurrungu, "Pirirri yakala! Jalakarti yarra!" Pirirrilu marrjalu kamarnalu, "Yakalanyi, Jesus! Ngaju nyuntuku miranu. Nyuntumili japartu kankajirri waninyi, yija nyampali paliny kankakupa ngunnarrikurnujirriku. Nyuntu palinymili partany walja! Nganiku karrinyan, wirlalkuluminyin? Ngarlu japiir marnarninti, munu ngakalaminyin

wikakarti wirtukarti kampanyaku!" Palajun muwarr pirnili mirurrulu Jesus-ku.

⁹ Jesus-ju japirr marna pirirri, "Nganurto yini nyuntumili?" Wurrarnili, "Yini ngaju 'Marlu'. Mirurrurrangu kurrngal nganarna." ¹⁰ Ngarlu japirr marnikiniya, "Munu ngakalamanganinyi nyunguja warrarnja." ¹¹ Palanga mawurlungu ngurr-ngurrarrangu waninyikiniyi, kurrngal, 2,000, warruly ngananyikiniyi. ¹² Jesus ngarlu japirr marnikiniyi mirurrurrangulu, "Ngurr-ngurrkartirrangulu ngakalamanganinyi. Wunyjurru? Ngapulupiyirnijanaku?" ¹³ Karra marnajanaku, "Yuu, yankulunyurru ngurr-ngurrkarti." Palangangarra pirirri pala yakarnayi, ngurr-ngurrkarti wiyirr yanayi, ngalpanyijjanaku mirurrurrangu. Palajangarra warnkuja kaninykurnu mirti jarriniyi ngurr-ngurr wiyirr, janpanga ngalpanyi pipurru, marlkarri jarriniyi ngapanga.

¹⁴ Marrngurrangu ngurr-ngurrku kalkunakatarrangu jinta pirnaryarninyi, wirnti mirti jarriniyi. Kurrngalja wurrarnijjanaku tawunjapa warrarnja. Palaja kurrngal yirrinaku milpanyi. ¹⁵ Jesus-karti milpanyajalu yirrirniyi nyarra pirirri ngawukatapa palanga waninyikiniyi, Jesus-martaji kajarnikiniyi, wurrujartiny, mirurrurrangumajirri, ngawumajirri, ngalya waninyikiniyi. Yirrinakanu wirnti jarriniyi.

¹⁶ Jinta palamanga wararr karrinyikiniyipa. Purlpi yirrirnayijaninyi ngurr-ngurr ngapanga ngalpanyaja. Wurrarnijjanaku jampa milpanyajanga, "Nyungulu Jesus-ju mirurrurrangu ngakarnajaninyi pirirrija ngurr-ngurrkartirrangulu. Palaja mirti jarriniyi warnkuja kaninykurnu, yintanga ngalpanyi, ngurr-ngurr wiyirr ngapalu kunanyajaninyi, marlkarri ngaramarnti."

¹⁷ Palaja ngurrarrangulu wurrarniyili Jesus-ja, "Yankuluman. Nganarnamili warrarn yakalamanganaka."

¹⁸ Palaja tingkingi karntinyi Jesus. Pirirrilu wanka jarrinyajalu Jesus japirr marna, "Milpurnu nyuntungu?" ¹⁹ Puntaju karra marnalu, "Munu. Nyuntumilirrangukarti kulpulumanjanaku. Wurralamanjanaku Ngarrka paju karrinyingulu, ngalya jinangu yija." ²⁰ Palaja Jesus karakurnu kulpanya ngunarrrikarti yintanga.

Palinymilija muwarrja pala pirirri kulpanyakanu yana-yananyikiniyi palanga warrarnja, kakarra, ngapingi, 10 Town-arrangungu. Wiyirrija yana palarrangungu. Wurrarnikiniyijanaku, "Ngarrkalu ngalya yiji jirnija. Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyi mirurru ngajuja. Wanka jirninii." Wiyirr palanga wurlka jarriniyi, ngurnjurnikiniyialu Jesus-ku.

PUNJAJA WURRUKJARTINYA MIRTAWA NGALYPA JIRNI JESUS-JU, PALAJA PARTANY MIRTAWA MARLKARRIJA WANKA JIRNI (5:21-43)

²¹ Ngarti-ngartingi yintanga Jesus-ja kunmu jarriniya kurrngal. ²² Milpanya pirirri, yini Jairus. Palinymilingi tawunja muwarrpintiku mayaku nyampali paliny. Jampa yirrirni Jesus murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr. ²³ Ngarlu japirr marna, "Partany mirtawa ngajumili wurruku yija, marlkarri jarrali. Milpuluman ngurrkarti ngajumilikarti, warlilaman parirru. Palaja munu marlkarri jarruliny, wanka wantuliny yija."

²⁴ Jesus palinya yana, kurrngalju yajarnikiniyipulinyi. Ngurrku-ngurrku marnikiniyarninyi marrngurrangulu. ²⁵ Nyungulu mirtawalu pukurl yajarna. Wurrku kalkurnikinyi palalu mirtawalu punja, 12 partunurrangu. Pijirri yirru warrkirnikiniyili yija, parra-parra wirtu. ²⁶ Warinyapa warinykarti maparnkarrarrangukarti yananyikiniyi. Munu

wanka jirnimiyi. Wurrku wirtu jarrinyikinyili. Palaja warnkumajirri yija, yirru wurrku waninyikinyi.

²⁷⁻²⁸ Palinyju pinakarrinyi, "Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny." Pinakarrinyakanu wurrarnarningu, "Nyinga malamarna wurrujakun palinymili. Nyinga manakanu ngalya jarrulumarna yija, wurrkumajirri wantulumarna."

Palajun jirni. Partijirri kaniny wangka milpanyili, nyirrinilu warlirnalu wurru. ²⁹ Palangangarra pijirri paliny warrkinaja jupanya, miranu ngalya jarrinyi pala mirtawa, pikaly jarrinyi.

³⁰ Palangangarra palaku miranu jarrinyi Jesus. Karra marnarningu, "Warajalu nyinga marnanyi, pala purrpurn jarrinyi." Wararr karrinyi, warinykurnu jarrinyi. Japirr marnajaninyi, "Nganurtulu wurru ngajumili nyinga marnaja?"

³¹ Karra marnayalu palinymilirrangulu, "Nganijalu palajun muwarr pirnin? Kurrngalju ngurru marnikinyiyinti. Wunyurruti japirr marnan, 'Nganurtulu nyinga marnanyi.'?"

³² Panypa-panypanyikinyijanaku, yirrkulu parjarnikinyi. ³³ Pala mirtawa miranu waninyarningu, purrpurn yija, wurrkumajirri. Jannganka pirnikinyi karrartajartiny, milpanya Jesuskarti. Murtingi jurlpipirri jarrinyi walangkarr palinyja jinanga, wurrarnili yija muwarr jurru. ³⁴ Ngalyalpa wurrarnala Jesus-ju, "Yijalmarta jirnijin ngalypaku. Palajunjalu kuwarri ngalya waninyan. Yankuluman wirntimajirri, ngalya wantuluman. Nyungujajakun. Munu yarranakanu pala wurrku mankuluman."

³⁵ Mirtawanga muwarr pinajanga, jinta milpanyiyi nyarraja Jairus-milija mayaja. Jairus-ja wurrarniyili, "Partany mirtawa nyuntumili marlkarri. Pala miranu jinakata yakala. Munu yirnginaku." ³⁶ Jesus-ju pinakarrinyijaninyi muwarrja. Jairus-ja wurrarnili, "Wirntiwayi, munu ngarlu kurlu jarruluman. Yirrkulu yijalmarta jilipijin." ³⁷ Kurrngalju yajarnikinyipulinyi Jairus-pa Jesus. Wurrarnajanaku Jesus-ju, "Wantayi." Palaja Jesus-ju manajaninyi palinymilija kujarrapa warajajakun, Peter-pa James-pa marrka James-mili, John. Jana yanayi Jesus-pa Jairus pukun ngurrakarti Jairus-milikarti.

³⁸ Yanayi mayanga milyanga, wararr karrinyiyi. Palanga mayanga yirrinriyaninyi kurrngal. Ngangkurlji pirnikinyiyarninyi partanyku mirtawaku. ³⁹ Ngalpanyakanu Jesus-ju wurrarnajanaku, "Munu ngangkurl jilkulunyurru. Pala partany mirtawa kupalya jarrinyijakun. Munu marlkarri paliny." ⁴⁰ Nyurni marnayi. Munu yijalmarta jirnimiyili muwarrja palinymilingi. Palaja palinyju wurrarnajanaku, "Jalakarti yarayi."

Palaja palarrangujakun wurrarnajanaku, pipi japartungu partanyilingipa Peter-ngapa James-ngapa John-ja, "Yankuluminyalu partanykarti." Palakarti kutukarti partanykarti yanayalu. ⁴¹ Parirr warlirni Jesus-ju, wurrarnili, "Partanykayi, wararr karra!" ⁴² Palangangarra Jesus-milija muwarrja pirlurr palinymili kulpanyalu. Partany wararr karrinyi, marnti yana jinalu, jurrkarna kujarrapa warajamarta. (Kurrimarta paliny, partunurrangu 12-jartiny.) Yirrinajalu wurlka jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, "Yuu, purlpilu nyungukapali munu yirriniminyi. Marlkarrija wanka jirni." ⁴³ Minyirrju wurrarnapulaku, pipi japartungu pala partanyilingi, "Munu wurralkulunyupulujanaku wankanyu jirni nyungu partany ngajulu." Palaja wurrarnapulaku, "Partany mayi yungkulunyupulu."

6

PALINYMILIRRANGU 12 NGAKARNAJANINYI JESUS-JU WARIN-YARRANGUKARTI TAWUNARRANGUKARTI (6:6b-13)

¹ Palaja Jesus yana warrarnkarti palinymilikarti, palinymilirrangu lu marrngurrangu lu yajarniyi.

⁶⁻¹¹ Jesus yananyikinyi tawunarrangu karti, miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkamilaku muwarrku. Palaja palinymilirrangu kayi marnajaninyi, wurrarnajanaku, "Marrngurrangu karti Ngakalamarnanyurrinyi, Ngarrka wurralkulunyurrujanaku. Nyungu muwarr wurrarnarninyurruku ngajulu. Kuwarrija jurtu ngakaliyijaninyi mirurrurrangu marrngurranguja, nyuralu. Yankulunyurru, munu warnkupa mayi kangkulunyurru. Wirrilkulunyurrarningu jujika, warajajakun wurru kangkulunyurru, jinta wurrukarra yakalkulunyurru. Yijapa warinyjarrangu tawunja marrngulu wurralkulunyurruku, 'Kurtaliyi, jampa nganarnanga wantulunyurru.' Palinymilingi ngurranga palangarra wantulunyurru palanga tawunja. Yijapa warinyjarrangu tawunja milpulunyurru, panypalapiyinyurraku, munu janalu japirr malapiyinyurrinyi janamilingi tawunja waninyaku, munu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Palajunja, munu wantulunyurru palanga tawunja. Kurlurlu jujikaja purany pillkulunyurru. Palajun jinajalu jurti jilkulunyurrujaninyi Ngarrka kuli jarrulinyjanaku, panypanyaja palinymilingi muwarrja. Palaja yakalkulunyurru pala tawun. ¹² Yuu, jipi. Kujarrapa kujarra, palajun yankulunyurru."

Palaja yanayi. Yananyikinyiyi wurrarnikinyiyijanaku marrngurrangu, "Panypanyikinyinyurru lu Ngarrkanga. Yakalaya kurlujartiny jirnikinyinyurru, Ngarrkanga yijalmarta jiliyili!" ¹³ Kurrngal mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, kurrngalja wurrkujartinyja wirrirniyijanaku mirrijin, japirr marnikinyiyi Ngarrka, "Ngalya jilaman nyungu marrngu." Palaja wurrkujartiny ngalya jarrinyi. Ngalya jirnijaninyi Ngarrkalu.

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 5,000-KU (6:30-44)

³⁰ Yarti Jesus-milirrangu ngakanajarrangu kulpanyiyi palinykarti. Wurrarniyili marrngu ngalya jirnikinyiyijaninyi, mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, marrngu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku, palajun, Jesus-milija muwarrja. ³¹ Palanga Jesus-karti milpanyikinyiyi marrngurrangu kurrngal yiji. Ngurrku marnikinyiyi ngunarrijirilu, munu-munu jirnikinyiyijaninyi ngananyaku Jesus-jupa palinymilirrangu lu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, "Yankuluminyi nganyjurrujukun marrngumajirrikarti warrarnkarti. Jampalu mimalaminyarnngu." ³² Tingkingi karntinyiyi, marrngumajirrikarti yanayi. ³³ Kurrngalju parrjarnikinyiyijaninyi, janaku miranu, miranupa wanyjarnikartiku yananyi Jesus. Mirti wirliki jarrinyiyi milyanga yintanga ngunarrikarti jinangu, kaninyipirti mimarnikinyiyalu.

³⁴ Jesus-ju katukanajalu yirrirnijaninyi kurrngal mimarnikinyiyalu kaninyipirti. Parrjanakanu ngarlu kurlu jarrinyajanaku. Wurrarnarningu palinyju, "Marrngu nyungurrangu kurluny-kurlunja waninyayi yija, nyampalimajirri. Jana paparlja waninyayi, ngapikapali, kukurnjarirrangulu tuku jinakatamajirri." Punjalu miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

³⁵ Ruka-ruka jarrinyi. Yirrkulu pinakarrinyikinyiyalu muwarrjaku. Palinymilirrangu lu wurrarniyili, "Ruka-ruka jarrinyi. Town-arrangu kaja.

³⁶ Marrngurrangu nyungurrangu ngakalamanjaninyi tawunarrangu karti, mayi mankulupiyarninga." ³⁷ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku,

“Yuwayijaninyi mayi nyurralu.” PalinyMilirrangulu karra marnayalu, “Mayi munu yinganyakayirnijaninyi nganarnalu! Kurrngalku palamarngangu martumpirri mananyaku warnkulu wirtulujakun. Puru warnku wupartujartinyjakun nganyjuru.” ³⁸ Puntaju muwarr pirnijanaku, “Wunjurrumal martumpirri kalkurnanyurru? Parrjaliyi.” Yirrinakanu wurarniyili, “Parirr warajakarti martumpirri wupartujirri janpamalujirri.”

³⁹ Wurrarnajanaku, “Marrngurrangungu wurrallyijanaku kajanaku.” Wurrarniyijanaku warrulymarramarranga kajanaku kunmurrangupa kunmurrangu. ⁴⁰ Kajarniyi palinyMilija muwarrja, nyungungu 50-rrangu kunmu waninyikinyiyi, palanga 100-arrangu kunmu waninyikinyiyi. Jinta wiyirr waninyikinyiyi palajun, kunmurrangungu ngunarrijirri waninyikinyiyi.

⁴¹ Jesus-ju manajanaku martumpirri, kankakurnu parrjarna, Ngarangka wurrarnili, “Nyuntulungarra mayi nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!”

Palajun wurranakanu, martumpirrirrangungu ngartarna kutapa kuta, yinyajaninyi palinyMilirrangungu, wurrarnajanaku, “Nyungurrangungu yungkulunyurrujaninyi.” Palajunmarta jirni janpamalujirri pukurl. ⁴²⁻⁴⁴ Nganayi kurrngalju. Piririmartalu 5,000-ju nganayi pala mayi. Wiyirru marlkaku nganayi. Palaja palinyMilirrangungu mujurrangungu manayijaninyi, pitirrangungu wirriniyi, winya jirniyijaninyi 12 pitirrangungu wirturrangungu.

JESUS NGAPANGA KANKARNI JINANGU MARNTI YANA (6:45-52)

⁴⁵ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinyMilirrangungu, “Tingkingi karntulunyurru, yankulunyurru ngunarrikarti, ngapikarti, Bethsaidakarti. Yarti milpulumarnanyurruku.” Tingkingi yanayi walangkarr. Palaja Jesus-ju jinta wiyirr ngakarnajaninyi ngurrakarti janamilikarti.

⁴⁶ Palaja Jesus karntinyi warnkungu kanka, Ngarrkaku muwarr pinaku.

⁴⁷ Warrukarti jarrinyi. Kujurl waninyikinyi palanga. PalinyMilirrangungu tingkingi partijirri kaniny ngapanga, kurlungu waninyikinyiyi. Wangal wirtu purpanyikinyijanaku. ⁴⁸ Yirrkulu tingki yananyaku partarl jirnikinyiyi, partarl mungkajartinyju marntiku jirnikinyiyi wangaljamarra wirtungumarra.

Jesus-ju kajarantangungu yirrirnijaninyi. Karrpumajirringi milpanyajanaku. Jinangu kankarni ngapanga yananyikinyi. Wangka jarrinya kawarnikinyijanaku. ⁴⁹ PalinyMilirrangungu yirrirniyi paliny, ngapanga kankarni nyirrirnilu yajarnikinyijaninyi. Kakurnikinyiyi, wurrarnikinyiyi mirrurkapali milpanyikinyi. Wirnti karrinyikinyiyalu, kamarnayi yija karrartajartiny.

⁵⁰ Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi. Ngajurla milpanyarni. Kinti jarrayi, ngalyapa wantayi.” ⁵¹ Jananga tingkingi karntinyijanaku. Palajangarra wangal jupanya. PalinyMilirrangungu ngurnjul jarrinyiyalu. Wurrarnikinyiyarngungu, “Yuu, parrjaliyi! Ngapanga kankarni yananyikinyi jinangu. Jampa milpanya paliny, palangangarra wangal jupanya.” ⁵² Munu kurlkapirli jarrimiyi. Puripi yirrirniyi Jesus-ju mayi yinyajaninyi 5,000 piririmartanga, wupartu janpamalupa martumpirri. Munu mirlkanga kalkurnumiyi. Yirru wurrarnikinyiyarngungu, “Pururla pala marrngungu nganyjurrakapali.”

WURRKUJARTINYARRANGU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI JESUS-JU GENEZARETH-JA (6:53-56)

⁵³ Palaja milpanyiyi palanga warrarnja, Genezareth-ja. Ngarti-ngartingiyintang tingki kunymarnayi mirrilyilu. ⁵⁴ Jesus katukarna tingkija,

palarrangulu ngurrararangulu yirrirniyi, palangangarra palinyku miranu jarrinyyalu. ⁵⁵ Mirti jarrinyyi ngunarrijirringi palanga warrarnja, wurrarnikinyiyijanaku, "Jesus milpanya!" Palaja palinykarti wurrkujartiny kanganyikinyiyijaniny ngurrinyja. ⁵⁶ Palajunngarra jirnikinyiyi tawunjarangu tawunjarangu ngurrarangu ngurranga. Wurrkujartiny kanganyikinyiyijaniny palinykarti.

Town-jarrangu partijirri kaniny parlkarranga jintalu mayipa nganinnganin warnkuku yinganyikinyiyi. Palanga parlkarranga wurrkujartiny wirrarnikinyiyijaniny ngurrinyja jungkanga, Jesus-ja wurrarnikinyiyili, "Wurrkujartinyarrangu nyungurrangu karryayaya wurruku nyinga manaku nyuntumilaku. Wurrupa warlilipiyangu, ngalya jarrulupiyi." Yija warlinajarrangu ngalya jarrinyyi wiyirr.

7

MIRTAWAKU WARINYJAKU WARRARNJAKU NGALYPA JINALU JESUS-JU (7:24-30)

²⁴ Palaja Jesus-ju yakarna palinymili warrarn. Yalinyjikurnu yana, warinykarti ngajarrimilikarti warrarnkarti, yinikarti Syro-Phoenicia-karti yana. Wangka waninyikinyi tawunmartaji, yini pala Tyre. Mayanga kaninykarti ngalpanya kujurlmarta waninyaku. Karra marnarningu, "Munumpa ngajuku ngurrararangulu. Kakuluminyi." Munu. Partarl karrkarnajanaku.

²⁵⁻²⁶ Jampa pinakarrinyi Jesus mirtawalu ngurraralu. Wariny paliny mirtawa, munu Jew, Syro-Phoenicia-ja warrarnja. Partany mirtawajartiny pala mirtawa. Mirurrulu jakurlirnikinya palinymili partany. Pala mirtawalu ngurranga palinymilingi partany yakarna, milpanya Jesus-karti, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, ngarlu japirr marnikinya, "Wupartuja partanyja ngajumilija mirurru jurtu ngakalamapili."

²⁷ Jesus-ju puntaju ngalypalu karra marnalu, "Partanykarrangulukurra mayi ngalkulupiyi marlkaku, palaja mayi yungkulunyurrujaniny wupartupani yukurru. Munu miranaku mayi partanykarranguja yinganya parnipaku wupartupani yukurrangukarti." Palalu muwarrju wurrarnili Jesus-ju, "Marrngurrangu Jew-arrangukurra ngalya jilamarnajaniny ngajulu, munu kuwarri ngalya jilamarnajaniny marrngurrangu warinyarranguja warrarnarranguja. Yartiku." ²⁸ Mirtawalu puntaju karra marnalu, "Yuu, nyampalikayi! Yijarla pala muwarr. Partanykarrangulu mayi ngalkulupiyi, palaja wupartupanilu yukurrulu ngalkulupiyi. Yija partanykarrangulu ngananyayi mayi, wupartupanilu yukurrulu pungkanyaja partanykarranguja parirrja muju-muju ngananyayi."

²⁹ Jesus-ju karra marnalu, "Ngalya muwarr pirnin! Palaku muwarrku partany nyuntumili ngalya jilamarna. Yankuluman. Purlpi mirurrulu yakarnanga partany." ³⁰ Palinyja muwarrja yana pala mirtawa, ngurarakarti yana, partany yirrirni. Ngurrinyja kupalya jarrinyi ngalya. Mirurru purlpi yanalu palinyja.

PIRIRRI KURLKA TARLKARRA MANA, JESUS-JU JIRNI (7:31-37)

³¹ Palaja Jesus yarranakanu yalinyjikurnu yana, ngapikarti, Jayitun-karti. Kakarrakurnu, kurilakurnu, warrarnkarti 10 Town-arrangukarti yana, palaja kulpanya Yintakarti Galilee-karti.

³² Pirirri kurlika ngawu kanayyili, jalin manyurla paliny, partarl-partarl muwarr pirnikinyi. Jesus-ja wurrarniyili, "Parirrju warlilaman palama pirirri, ngalya jinaku."

³³ Jesus-ju jalakarti kanya yirringamarra. Parirriji wurrinili pirirringi kurlkangajirri. Palaja janga pirnarningu parirrija, pirirringi jalinja wurrirni. ³⁴ Palaja kanka parrjarna Jesus-ju, nganyjurnu wirtu yija. Palaja pirirringi wurrarnili, "Kurlkajirri tarlkarra malapulu." ³⁵ Palinyimilija muwarra palangangarra kurlkajirri pirirri tarlkarra marnapulu, jalin pukurl ngalya jarrinyi. Palaja muwarr pirni ngalya pala pirirri.

³⁶ Jesus-ju ngurraranga wurrarnajanaku, "Munu warinyjarrangu wuralkulunyurrujanaku ngajulu ngalya jirnirni kurlkapa jalin pala pirirri." Jesus-milingi muwarra panypanyiyili. Yirrkulu wurrarnikinyijanaku wiyirrija marrngurrangu, Jesus-ju palajun jirni palaku pirirriku.

³⁷ Wiyirrija pinakarrinyiyi, yija wurlka jarrinyikinyiyalu, ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyalu. Muwarr pirnikinyiyijanaku marrngurranguku, "Yijalu yinku jirnikinyi Jesus-ju. Jinta muwarrmajirrija muwarrkata jarrinyiyi, jinta kurlka ngawuja pinakarrinyakata jarrinyiyi. Palarrangu pukun ngalya jirnikinyijaninyi. Munu ngurnjul palinyku."

8

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 4,000-KU (8:1-10)

¹ Warajanga karrpungu yarrana kunmu jarrinyiyi kurrngal pirranga. Pinakarrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palaja mayi munu jarrinyijanaku. Jesus-ju kayi marnajaninyi palinymilirrangu, wurrarnajanaku, ² "Marrngurrangu nyungurrangu punja wananyikinyiyi ngajungu, karrpurranguku kujarrapa warajanga. Kuwarri mayi munu jarrinyijanaku. Ngarlu paju karrinyarnijanaku. ³ Munu janparr ngakalamarnajaninyi ngajulu warrarnkartirrangungu janamilikarti. Yananyakanu janparrjartinyi pungkulupiyi. Kajamartaja milpanyiyi jana." ⁴ Palinymilirrangu karra marnayalu, "Nyungu marrngumajirri warrarn. Nganurtulu nyungungu kanyjinakanu mayi mankulinyjanaku palarranguku wiyirriku? Kurrngal yija-yiji jana."

⁵ Jesus-ju japirr marnajaninyi, "Wunyjurrumal martumpirri kalkurnanyurru?" Puntaju karra marnayalu, ⁷ "wuparturrangu martumpirri."

⁶⁻⁷ Kujarrapa warajamarta wupartupani janpamalu pukun kalkurnayi. Jesus-ju wurrarnajanaku, "Wurraliyijanaku jungkanga kajalapiyi." Palaja martumpirrirrangungu mana, janpamalupirrayi pukun, Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulungarra nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalyapakata!" Palaja ngartarna martumpirrirrangungu kutapa kuta, yinyajanaku palinymilirranguku, janpamalu pukun yinyajanaku, wurrarnajanaku, "Nyungurrangu mayipa kuwiyi yungkulunyurrujaninyi." Palajun jirniyi. ⁸⁻⁹ Palanga kurrngalju yija nganayi, 4,000-ju marlkaku nganayi pirirrimartalu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, "Yuu, jipi yankulunyurru nyurramili warrarnkartirrangungu." Palaja Jesus-milirrangu muju manayi, ⁷ wirtu pitirrangungu mujurrangu winya jirniyijaninyi. ¹⁰ Palaja Jesus tingkingi karntinyi, palinymilirrangu pukun, yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Talamanajakarti.

PIRIRRI PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (8:22-26)

²² Jesus palakarti tawunkarti yana, ngapikarti, Bethsaida-karti. Pirirri wirningi kanyayili jintalu, pampuru yiji paliny, munu yirrinaka. Ngarlu japirr marnayi Jesus, "Nyinga malaman paliny, ngalya jinaku." ²³ Jesus-ju parirrija kanya pampuru jalakarti tawunja. Janga pirnarningu parirrija, warlirni janga, pirirringi paningi wurrirni, japirr marna, "Yirrinan?"

²⁴ Pirirrilu parrjarn-parrjarna, wurrarnili, "Marrngurrangu rangkarr yirrinarnijaninyi. Mungkarrangukapali jana wurrarnarnajaninyi. Panilu

mitu marnanyi. Munu mungkarrangu waninyakayi. Marnti yananyanyikinyiyi.” ²⁵ Yarrana Jesus-ju parirrijirri wirrirnipulinyi pirirringi paningi. Pirirrilu tukulu parrjarnikinyi, ngalypalu yirirni. ²⁶ Jesus-ju ngakarna ngurrakarti palinymilikarti. Wurrarnili, “Munu palakarti tawunkarti yankuluman, munu wurralamanjanaku palajun jirnirningu.”

9

KUJARRAPA WARAJALU YIRRIRNIYI JESUS PIRRPANA YIJA. MUJUNGUGULU MUWARR PIRNIJANAKU NGARRKALU (9:2-10)

² Kujarrapa waraja karrpurranguja Jesus-ju manajaninyi Peter-pa James-pa John, kanyajaninyi warnkukarti wirtukarti. Karntinyiyi pala warnkungu kankajirri. Janajakun yanayi, palarrangu. Palanga janalu kujarrapa warajalu yirrninikinyiyi Jesus pirrparnikinyi. ³ Wuru palinymili mirta-mirta jarrinyi, pirrpa jarrinyalu. Yijalu marrngulu munu mirta-mirta yiji jinaka palakapali. ⁴ Palaja palarrangulu kujarrapa warajalu pirirrilu yirrninipulinyi yatiljirri, Ngarrkamili muwarr pinakatajirri purlpijajirri pulany, yini wariny Yilayija, wariny Moses. Palajirripa Jesus kurrngarnikinyiyi.

⁵ Peter-lu purrpilu muwarr pinalu Jesus-ku, “Miranu jinakatakayi, nganarna nyungungungarra waninyayirni. Pala ngalya. Pamarr yarni malapiyirnyurraku, wariny nyuntuku, wariny Moses-ku, wariny Yilayijaku.” ⁶ Palinyapa James-pa John wirnti waninyikinyiyi, munumpa waninyikinyiyi yinkuku muwarrku. ⁷ Palanga mujungu milpanya yamarnajaninyi. Ngarrkalu mujungungulu wurrarnajanaku, “Nyungu Jesus ngajumili partany walja, ngarlungu ngajungu paliny. Pinakarrayalu palinyku.” ⁸ Janyinju parrjarn-parrjarniyi, munu yirrnimiyipulinyi yatiljirri purlpijajirri. Jesus-jakun yirrninyi.

⁹ Katukana kawarnikinyiyi, Jesus-ju minyirruju wurrarnajanaku, “Jipi yirrninyinurru, ngaju pirrpanga waninyikinyirni, yirrninyurru pulinyi Moses-pa Elijah, wurrarnanyurruku Ngarrkalu mujungungulu. Munu wurralkulunyurrujanaku jintanga. Yarti, marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna. Palaja wurralkulunyurrujanaku.” ¹⁰ Palinyja muwarrja munu muwarr pirnimiyijanaku jintaku. Palarrangulujakun kukujarrilu kurrngarnikinyiyarningu. “Nganijalu wurrarnanganyurruku pala muwarr, Marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna?” Ngunjurnikinyiya.

PARTANY MIRURRULU KANGANYAJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (9:14-29)

¹⁴ Kulpanyakanu milpanyiyijanaku jintakarti Jesus-milirrangukarti. Yirrninyijaninyi kurrngalja partijirri kaniny. Palanga Jew-arrangumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pirnikinyiyijaninyi Jesus-milirrangu.

¹⁵ Kurrngalju yirrinakanu wangka yirrninyi Jesus, wurlka jarrinyiyi, palinykarti purrpi mirti jarrinyiyalu. “Yarranjay! Milpanyan!” ¹⁶ Jesus-ju japirr marnajaninyi palinymilirrangu, “Nganijalu jalypa pirninyurrujaninyi?” ¹⁷ Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pirnaka. ¹⁸ Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurlpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yija jarrinyi. Palajalu kanyarnangu

nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangulu japirr marnar-najaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarniyi.”

¹⁹ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangulu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jirnimanyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurruti? Yirruku mitu yakanakatarangulu nyurra! Wunyjurrumul wantulumarnanyurraku? Punjalu miranu jilkulumarnanyurrinyi? Palaja yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga? Ngajakarti partany kangkulupijinyurru.”

²⁰ Kanyayili. Jampa Jesus yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jirni. Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warlirnikinyili. ²¹ Jesus-ju japirr marna japartumurniny partany mili, “Nyanga palajun jarrinyi? Karra marnalu, “Partanyja. ²² Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumanganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

²³ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Yuu, palinyku ngalypa jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, Yijapa ngalypa jilaman? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku. Munu ngurnjul Ngarrkaku.”

²⁴ Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jirirnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku!”

²⁵ Jesus-ju yirrinjaninyi kurrngal kunmu jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnili minyirru mirurrungulu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jirnin, muwarrku jama jirnin. Yakala. Jalakarti yarra. Munu yarrana paliny kangkuluman.”

²⁶ Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jirnikinyi, kurlu yiji. Palaja yakarna, yana ngarramarnti. Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyi, “Marlkarri yija paliny.” ²⁷ Parirra Jesus-ju kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalypa paliny.

²⁸ Jesus mayanga ngalpanyaja palinymilirrangulu japirr marnayi, “Nganijalu pala mirurru munu jurtu ngakarnamiyirni nganarnalu? Partarl ngakarniyirni.” ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngarrkaku muwarr pinajalujukun jurtu ngakalkulunyurru mirurru palakapalingarra.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIIPIYI (9:30-32)

³⁰⁻³¹ Jesus-jupa palinymilirrangulu yakarniyi pala, warrarnja Galileengi yananyikinyi. Paliny karrinyijanaku ngurrararrangulu kakunaku palinyku. Palinyju palinymilirrangulu miranu jinaku karrinyikinyi palinyku, jintalu marlkarri wirlalapiyi. Muwarr pirnikinyijanaku, “Ngajuku miranu nyurra, marrngurrangukarti ngakarninyijanaku Ngarrkalu. Jintalu wurrarnikinyi ngaju munu ngakarnamiyirni Ngarrkalu. Marlkarri wirlanaku karrinyi. Yijalu warliliminyi, warinyarrangukarti marrngurrangukarti kangkuluminyi. Palarrangulu warinyarrangulu marlkarri yiji wirlalaminyi. Palaja, warrukartija kujarraja, yija yarranakanu wanka jarrulumarna.” Palajun palinymilirrangulu wurrarnajanaku Jesus-ju.

³² Palakupa muwarrku munumpa yija waninyikinyiyalu palinymilirrangulu. Malyparr japirr manaku karrinyikinyiyalu puntajuku, kurntany jarrinyikinyi.

WUNYJURRU WIRTUKU JARRINYAKU (9:33-37)

³³ Yanayi pala tawunkarti, Capernaum-karti. Mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnajaninyi Jesus-ju, "Milpanya kawarnikinyinyi nganjalu jalypa pirnikinyinyurrarninyi?" ³⁴ Jama waninyikinyiyalu. Munu puntaju muwarr pirnimiyalu. Yananyakinyiyi jalypa pirnikinyiyarninyi, palajunju wurrarnayarningu, "Nganurtu nganyjurrungu nyampali wantulinynganyjurruku?"

³⁵ Kajanakanu Jesus, palinykarti kayi marnajaninyi. Wurrarnajanaku, "Yijapa nyampaliku karrinyanpa, wupartu jilamanparninyi nyuntulu, nyirrirni jilamanparninyi, ngalya jilkulumanjanaku wiyirruku." ³⁶ Palaja partany kayi marna, wirni manakanu walangkarr jananga wararr jirni. Yampu manakanu wurrarnajanaku, ³⁷ "Yijapa ngalya jilamanpalu nyungukapaliku partanyku, ngajuku pikaly jinaku. Palangarra ngalya jirninpalu partanyku, ngajuku pukun palangarra nyarra ngalya jirninjin. Ngarrkalu ngakarnanyi ngaju. Palajalu ngalya jilipijinpa ngajuku, pikaly jiliminyin, pikaly jilaman Ngarrka pukun."

MARRNGURRANGUJA JURTU NGAKARNIKINYIJANINYI MIRURRU WARINYJU (9:38-41)

³⁸ John-ju wurrarnili Jesus-ja, "Miranu jinakatakayi, pirirri yirrirniyirni, nyuntungu yiningi mirurru jurtu ngakarnikinyijaninyi marrngurranguja. Marrngu pala munu nganyjurrampilwayi. Palaja wurrarniyirni munu palajun jinaku." ³⁹ Jesus-ju puntaju karra marnalu, "Munu kunta jilinyurrulu. Yija palarrangulu ngalya wirtu jinajalu yinilu ngajumilalu, marntungu warinya munu kurlu jintanga wurralkulupiyijanaku ngaju. ⁴⁰ Munu yukuny pinakatarrangu nganyjurruku, purntu manakatarrangu jana. ⁴¹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, warinyarrangulu nyurraku miranu jarrinyajalu, ngajumili nyurra, palajalupa wupartu ngalya jilkulupiyinyurruku, yijalu puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu."

10

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIJANINYI JESUSKARTI (10:13-16)

¹³ Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilir-rangu partanykarrangu Jesus-karti, japirr marnikinyiyi, "Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku." Jesus-milalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. ¹⁴ Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jesus, wurrarnajanaku, "Karrinyarni partanykarranguku ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu. Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jirniyalu, pinakarrinyiyalu muwarrja palinymilingi janalu. ¹⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurralu wiyirru jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyurru." ¹⁶ Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jirni, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parir wirrirni, japirr marna Ngarrka, "Partanyku nyunguku ngalya jilamanpalu." Palajunju Ngarrka japirr marnikinyijanaku.

PIRIRRI WURRUKARRAJARTINY WIRTUJARTINY YIJA (10:17-31)

¹⁷ Palaja jampa yananyikinyi Jesus, palinykarti mirti jarrinyi pirirri, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr, wurrarnala, "Miranu jinakatakayi, ngalypakata nyuntu. Marllkarri jarrinyaja, karrinyarni

Ngarrkanga wankanyu waninyaku ngarramarnti. Wunyjurru jilamarna ngajulu?”

¹⁸ Jesus-ju puntaju japirr marna, “Nganijalu palajun muwarrju wurrarnanyin, ‘Ngalypakata?’ Warajajakun ngalypa, Ngarrkangarra. ¹⁹ Palinyamilaku muwarrku miranu nyuntu. Wurrarnanganyjurruku, ‘Munu marrngu marlkarri wirnanaku. Mirtawa nyuntumilijakun kalkuluman, munu warinymili mirtawa kanganyaku. Munu warinymili wurrukarra mananyaku. Munu mitulu wariny marrngu ngukarrinaku. Munu wariny marrngu murra yinganyaku. Nyuntumili pipipa japartuku pinakarrulumanpulaku.”

²⁰ Puntaju karra marnalu, “Miranu jinakata, muwarrja Ngarrkamilingi pinakarrinyikinyirnili partanyjalu ngajulu.”

²¹ Jesus-ju parrjanakanu, ngarlungu palinyja kaniny yija-yiji nyungu pirirri. Wurrarnala, “Nyungu wariny pukun jilaman nyuntulu. Jalamu jilaman nyuntumili wurrukarrarrangu wiyirr. Palaja wiyirr warnku yungkulumanjaninyi pujunungupa janparrkatarrangungu. Palaja yajalaminyin ngajungu. Nyuntulu palajun jinaja, Ngarrkanga yija ngalypanga wantulumanpili ngarramarnti kankajirri.”

²² Pala pirirri wurrukarrajartinya warnkujartiny, palarrangujartiny yija wirtujartiny paliny. Palarranguku munu yakanaku karrima. Palajalu Jesus-milaku muwarrku malyparr karrinya. Paju karrinyarningu, milya kaniny jarrinyi pala pirirri, puru yana.

²³ Jesus-ju palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, pinakarraya muwarrku. Wurrukarra wirturrangujartiny partarl-partarl Ngarrkamilaku jarrinyaku. Ngurnipali kujarrapa warajajakun palinymili jarrulupiyi.” ²⁴ Palinyja muwarrja palinymilirrangungu parr-parr kurtarniyi. Yarrana Jesus-ju wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, partarl-partarl yija Ngarrkamili jarrinyaku. ²⁵ Miranu nyurra pirilku ngapingi, needleja milyanga. Wupartu pala. Wunyjurru? Pala pirlingi ngalpuliny kaniny kamal? Munu yiji. Munu yakurr-yakurr malkulinypa. Ngurnjul yija. Palajunmarta wurrukarrajartiny wirtu kurrngaljartiny partarl-partarl yakurr malkulupiyi Ngarrkamili jarrinyaku. Janakungarra ngurnjul yija-yiji. Yijapa kujarrapa warajajakun wurrukarrajartiny wirtujartiny Ngarrkamili jarrulupiyi.”

²⁶ Palaja muwarrja palinymilirrangungu ngurnjurnikinyiya ngarramarnti. Wurrarnikinyiyarninyi, “Palajalu nganurturti yija Ngarrkanga wankanyu wantuliny ngarramarnti?”

²⁷ Jesus-ju minyirruju karra marnajanaku puntaju, “Yijalu marrngulu Ngarrkamilirrangungu munu wirrirkarnyingu. Ngarrkalujakun wirrilkuliny marrngu palinyja kankajirri wankanyu ngarramarnti. Yuu. Nganirti yija jinaku karrinyi Ngarrka, palajun jilkuliny palinyju. Munu ngurnjulwayi Ngarrkaku.”

²⁸ Palanga Peter-lu wurrarnili, “Pinakarrakurra, ngurrangarrangupa wurrukarra wiyirr yakarnayirnijaninyi nyuntuku yajanaku nganarnalu.”

²⁹ Jesus-ju puntaju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nganutulupa ngajuku yajanaku karrinyajalu Ngarrkamilaku muwarrku yimpinaku, yijapa maya yakalapiyijaninyi, mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa japartupa partanykarrangupa warrarn mayijartiny yakalapiyi. Yijapa palajun jilipiyi ngajuku pikaly jinaku. ³⁰ Wiyirrju palajun jinaja Ngarrkalu kuwarri yungkulinyjaninyi kurrngal mayarrangupa mama-jipa kangkujipa marrkapa pipipa partanykarrangupa warrarnarrangu. Nyungu pukun wurrarnarninyurruku. Jintalu yirrkulu wirlalapiyijaninyi, nyurni malapiyijaninyi, jurntingi wirrilipiyijaninyi. Palajun jilipiyijaninyi.

Yuu. Marlkarri jarrinyaja jana, yijalu Ngarrkalu wankanyu jilkuliny-janinyi, Ngarrkanga wantulupiyi ngarrakuny. ³¹ Yija jinta wirtukapali waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wupartu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu. Jinta wupartu waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wirtu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu.”

YARRANA JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILUPIYI (10:32-34)

³² Jerusalem-karti yananyikinyi. Jesus walangkarr yananyikinyi. Paliny milirranggu ngurnjurnikinyiyapa ngarlu kurlu jarrinyi. Kurrngalju pukun nyirrirnilu yajarnikinyi, wirnti karrinyikinyi. Yarranakanu Jesus-ju kujurl kanyajaninyi jalakarti paliny milirranggu, muwarr pirni-janaku wunyjurru paliny jilkulupiyi jintalu Jerusalem-ja. ³³ “Pinakarrayi. Jerusalem-karti yananyani. Miranu nyurra, Jew-arrangumilalu mangunyatarrangulu wirlanaku karrinyayi ngajuku. Palanga warinyju yungkuluminyjanaku ngaju palarrangungu. Kunmu jarrulupiyi yimpinaku ngajuku. Muwarr jilipijiyi. Palaja karra malapijiyi, ‘Marlkarri jinaku.’ Palaja ngaju yungkuluminyiyanaku nyampalirrangungu ngajarriku, Roman Government-ja. ³⁴ Palarrangulu ngajarri-rangulu yija nyurni malaminyi ngaju, ngajungu janga pilipijiyi, wirlalaminyi wily pinapintilu, palaja marlkarri wirlalaminyi. Palaja, ngurraja kujarraja, wankanyu turplumarna.”

JAMES-PA JOHN NYAMPALI JARRINYAKU KARRINYIPULU (10:35-45)

³⁵ James-pa John, Zebedee-milijirri partanyirri, milpanyapulu, Jesus-ja wurrarnapululu, “Miranu jinakatakayi, jilangalayiku waraja?” ³⁶ “Ngani jilamarnanyumpuluku?” ³⁷ “Karrpungu warinya Ngarrkalu wirrilamanta nyampali wirtu yija nyuntu. Nyuntujaku wirtu nyampali wantulumanjanaku wiyirru ngunarrijirriku marrnguku. Palajun jarrinyaja nyampalijirri jilamarnagalayinyi? Ngalaya nyuntungu wangka kajanaku karrinyalayingu, marrjanyukartingipa jampukartingip.”

³⁸ Puntaju marnapululu, “Palaku japirr manajaku munu kurlkapirli jarrinyakanyumpulu. Marrjalu yija ngaju wirlalaminyi. Wunyjurru ngajukapali jarrinyaku karrinyanyumpulu? Nyumpala pukun marrjalu wirlaliyinyumpulinyi. Ngani wirntimajirri nyumpala palangamarra? ³⁹ Puntaju marnapululu, “Wirntimajirri waninyalayi.” Jesus-ju wurrarnapululu, “Yuu, marrjalu yija wirlalapiyinyumpulinyi. Kurlungu yija wirrilapiyinyumpulinyi. ⁴⁰ Munu nyampalijirri jilamarnanyumpulinyi ngajulu. Munu mankulumarnapulinyi nyampali jarrinyaku, wangka ngajumartaji kajalkuliny pulu. Ngarrkalujaku pulany mankuliny pulu, palinyju.”

⁴¹ Jintalu paliny milirrangulu pinakarrinyajalu kuli jarrinyiyipuluku James-kupa John-ku. ⁴² Kayi marnajaninyi Jesus-ju, wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Ngajarri-ranguku jintangaku warrarnjarranguku miranu nyurra. Janamilalu nyampalirrangulu kurlungu kalkurnayijaninyi, maaja-ja jarrinyayijanaku marrngurranguku janamilaku. ⁴³ Nyurralu yija munu palajunmarta jinakanyurru. Nyurranga yijapa waraja nyampali jarrinyaku karruliny, palinyju warrkamu jilkulinyjanaku marrngurranguku jintaku. ⁴⁴ Nyurranga yijapa wariny wirtu waninyaku karruliny, palinyju wupartu mujakapali jilkuliny parninyi. ⁴⁵ Palajun waninyarni ngaju. Ngarrkalu marrngurrangukarti ngakarninyi ngaju. Munu wirtu nyampali jarrinyaku ngaju milpanyarna. Munu palajun jilamarna ngajulu. Ngaju milpanyarna marrngurrangukarti ngalyapa jinaku janaku. Marlkarri

jarrulumarnajanaku wankanyu jinaku janaku. Ngajulu marlkarri jar-rinyajalu wankanyu jilamarnajaninyi kurrngal marrngurrangu ngunar-rijirri. Palajalu kurrngal Ngarrkanga kajalapiyi, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti."

PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (10:46-52)

⁴⁶ Jesus-pa palinymilirrangupa jinta kurrngal palanga tawunja mil-panyi, ngapingi, Jericho-nga. Palanga wapirripirri yanayi. Palanga ngunarrikarti wangka yanayili pirirringi, yini paliny Bartimaeus, partany paliny Timaeus-mili. Pampururu paliny, munu yirrirnaka. Ruwurtumartaji kajarnikinyi, warnkukupa mayiku japirr marnikinyijaninyi marrngur-rangu milyanga kanka jukurti pirnikinyiyi pipurru palinyja.

⁴⁷ Palanga marrngurrangulu wurrarnayarngu, "Palama pirirri yananyi pipurru Jesus, Nazareth-ja." Pampurulu pinakarrinyajalu kamarnikinyi, "Jesus-kayi, King David-mili pujamukayi, paju karrulupi-jinkurra." ⁴⁸ Jintalu warnta marnikinyiyi, wurrarnikinyiyalu, "Jama jarra!" Munu. Marrja kamarnikinyi yija, "Jesus-kayi. Paju karrulupi-jinkurra."

⁴⁹ Jesus wararr karrinyi, karra marna, "Paliny kayi malayi." Palinyja muwarra pala pampururu kayi marnayi. "Ngarlu ngalya jarra. Kayi marnanta." ⁵⁰ Palangangarra ngurriny ngurntingi kalkunaja parnpina wirrini, janyin wararr karrinyi, Jesus-karti milpanyili.

⁵¹ Jesus-ju japirr marna, "Ngani jilamarnanga nyuntuku?" "Miranu jinakata, ngaju panijirri ngalya jiliminyin." ⁵² "Yuu, jipi yankuluman. Yijalmarta jirnijin nyuntulu. Palajalu ngalya jinarnanta." Palangangarra panijirri ngalya jarrinyipulu. Palajangarra yajarnikinyi Jesus palalu pirirrilu ruwurtungu.

11

TANGKI JARLI PIRNI JESUS-JU JERUSALEM-KARTI (11:1-11)

¹ Jerusalem-karti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Mount of Olives. Warnkungu nyarranga kujarra tawunjirri, yini wariny Bethphage, wariny yini Bethany. Palanga Jesus-ju kujarra ngakar-napulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. ² Karra marnapula, "Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa mil-panyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, yangupala, kunymanaja palanga. Munu jarntu jirnimiyi pala. Ruwupu yinji pilipulu mungkaja, tangki yaku-jani kangkulunyumpulu. ³ Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jirninnyumpulu?', karra malkulunyumpululu, 'Nyampalin-garra nyunguku karrinyi. Palaja ngakalkuliny tangki nyungukarti.'" Palajun wurrarnapulaku Jesus-ju.

⁴ Palaja yanapulu, tawunja yangupala tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinji pirnipulu. ⁵ Jintalu wararr karrinyajalu japirr marnayipulinyi, "Nganijalu pala ruwupu yinji jirninnyumpulu?" ⁶ Puntaju karra marnapulu muwarrajalu Jesus-milijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

⁷ Jesus-karti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili tangkingi wirriniyi. Karntinyili Jesus. ⁸ Kurrngalju janamili ngur-rinyarrangu wirriniyi walpurrakata ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirriniyijaninyi parrka pukurl ruwurtungu. Karrinyayi janalu wirtu nyampali jinaku Jesus-ku, pala nyampali yini marnayi King. Palajalu palajun jirniyalu.

9-10 Jesus-ju jarlingi pirnikinyi tangki, jinta jinangu yananyikinyiyi nyirriirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnikinyiyi, “Ngarrka ngalyapa yiji! Palinya purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, king jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinyanganyjurruku king ngalypakata, palakapali purlpija nyampalikapali, King David-kapali. Kalkukulinyanganyjurrinyi ngalyapa ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija!” Palajunmarta wurrarnikinyiyi marrjalu.

11 Jerusalem-ja kaninykarti ngalpanya Jesus. Palanga punja waninyikinyi maya wirtujina yija, purlpija yarti marnayi, muwarr pinaku Ngarrkaku palanga. Pala maya yini marnikinyiyi Temple. Palakarti Temple-karti Ngarrkamilikarti yana Jesus. Ngalypanyakanu, tukulu parrjarn-parrjarnikinyi. Purlpi kara ngalpanya karrpu. Palaja Jerusalem-ja jalakarti yanayi Jesus-pa palinymilirrangu pirirrimarta, kulpanyiyi tawunkarti wupartukarti, Bethany-karti.

MUNGKAKU MAYIMAJIRRIKU JESUS-JU MUWARR PINALU MINYIRRJU (11:12-14)

12 Marntungu Bethany-ja Jesus Jerusalem-karti yananyikinyi, janparr karrinyi. 13 Kaja yirriirni mungka, ngapi, olive mungka, mayikata pala. Parrka marlukata. Jesus palakarti yana, mayiku kanyjin-kanyjinaku. Jampa wangka milpanya, munu, mayimajirri, parrkajakun. 14 Muwarr pinalu palaku mungkaku, “Kuwarengulu mayimajirri wantuluman ngarramarnti. Nyuntuja munu yarrana ngalkulupiyi.” Palajun wurrana, pinakarrinyiyi palinymilirrangulu marrngurrangulu.

MARRNGURRANGUPA KUWIYIRRANGU NGARRKAMILIJA TEMPLE-JA KANINYKARTIJA YIRTI MARNAJANINYI JESUS-JU JALAKARTI (11:15-19)

15 Jerusalem-ja milpanyiyi, Ngarrkamili Temple-karti yanayi. Temple-ja kaninykartingi wananyikinyiyi kurrngal. Palanga jinta kukurnjarijartinyi, jinta kurlukukujartinyi. Jintalu warnkujartinyi mananyikinyiyijanyinyi palarrangu kuwiyi, marlkarri jinakupa yinganyaku Ngarrkaku. Janamili warnku munu yinganyakayi palarranguku kukurnjarikupa kurlukukuku. Warinyjakun warnkujakun, Temple-mili warnkujakun, palajakun yinganyaku. Jintalu kanganyikinyiyijanaku warnku janamili, puntaju yinganyikinyiyijanaku Temple warnku. Mitulu wirtu warnku kanganyikinyiyijanaku, yinganyikinyiyijanaku wupartumarta Temple warnku.

Ngalpanyajalu Jesus-ju parnpirni tayipularrangu janamili ngarlu kanka, kurlukukukarramili kajanapintirrangu pukun parnpirni. Jalakarti yirtil marnajaninyi warnkuku yinganyakatarrangupa warnkuku mananyakatarrangu. 16 Jinta Temple-ja yananyikinyiyi wapirripirri, wurrukara kanganyikinyiyi. Jesus-ju kunta jirnijaninyi. 17 Wiyirra wurranajanaku, “Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpija warinyju yartarna nyungu muwarr: ‘Ngarrkamili Maya wiyirru ngunarrijirriku marrnguku. Nyungungu Ngarrkaku muwarr pilipiyalu.’ Munu yiji! Kunta jirninyinyurrujaninyi yija. Nyurralangarra Ngarrkamili Maya ngulukatamilirrangu jirninnyurru.”

18 Palarrangulu Jew-arrangumilalu mangnykatarrangulu pinakarrinyikinyiyalu palinymilaku muwarrku. Wirnti waninyikinyiyalu palinyjamarra. Kukujarrilu wurrarnikinyiyarninyi, “Wunyurrulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?” Jinta wiyir marrngurrangu karrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palinyjalu miranu jinajalu pikaly jirninyijaninyi yija.

19 Jarurrukarti jarrinyaja Jesus-jupa palinymilirrangulu Jerusalem yakarnayi.

NYARRA MUNGKA MAYIMAJIRRI TIKIRL JARRINYI (11:20-25)

²⁰ Marntungu yarlipala yananyikinyiyi ruwurtungu Jerusalem-karti, nyarra mitukata mungka yirrirniyi, tikirl. Marlkarri ngarramarnti pala. ²¹ Peter-lu kurlkarri marna pala muwarr Jesus-mili. Wurrarnili, "Miranu jinakatakayi, parrjala! Pala mungka mayimajirri, warinymaljanga muwarr pirninpalu minyirrju, kuwarri marlkarri yija."

²² Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, "Yijalmarta jilkulunyurrulu Ngar-rkanga. ²³ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, yijapa nyuntulu wurralamanpili palanga warnkungu wirtungu rurrinyaku, 'Parnpilarninyi kujungurrungu!' Nyuntumilija muwarrja yijalmarta jinaja, munu mitu yakanaja, palajunngarra jarrulumangu. ²⁴ Nyungu muwarr pirnarninyur-raku, jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, nganikupa japirr malaman, palaku Ngarrkanga yijalmarta jilalu. Palaja palangarra jil-amanga. ²⁵ Jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, kurlka jarruluman, 'Nganurtulu kurlu jirnija ngajuku?' Palaja nyuntulu kurlkarri manajalu munu kulilu yirrilamanpalu, puru yakalaman paliny. Puntaju nyuntumilalu Japartulu Kankajirringulu munu kulilu yirrilamanta, puru yakalamanta nyuntu kurlu jinaja."

MANGUNYKATARRANGULU JAPIRR MARNAYI JESUS, "NGANURTULU NYAMPALI JIRNINTI?" (11:27-33)

²⁷ Yarranakanu Jerusalem-ja milpanyiyi. Jesus ngalpanya kaninykurti Ngarrkamilingi Temple-ja. Milpanyiyalu palarrangu Jew-arrangumilaku mangunykatarangu wiyirr. ²⁸ Minyirrju japirr marnayi, "Palarrangu marrngurrangu warinymaljanga Temple-ja yirtil marnanjaninyi jalakarti, nganurtulu wurrarnangu palajun jinaku? Nganurtulu nyampali jirninti nyuntu?" ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, "Ngajulukurra japirr malamarnanyurrinyi muwarr. Yinku muwarr yungkuluminyinyurru. Palaja wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji palajun jinaku. ³⁰ Wurralapijinyurru, pala pirirri, John, wurrarnikinyijanaku kurlu yakalapiyi, ngapangapa jirnikinyijaninyi. Nganurtulu palajun jinaku wurrarnili John-ja? Wurrarnili Ngarrkalu? Wurrarnili warinyju marrngulu? Nyurralu wurralapijinyurru muwarr."

³¹ Kujukarrilu wurrarnikinyiyarningu. "Wunyjurru muwarr pilaminyi? Yijapa muwarr pilinyili yakujun, 'Wurrarnili Ngarrkalu'. Puntaju palinyju karra malkulinyanganyurruku, 'Palajalu nganjalu palinyja munu yijal-marta jinamanyurrulu?' ³² Muwarr wariny wurralanyili. Muwarr pilinyili, 'Wurrarnili puru marrngulu'. Munu! Munurla palajun muwarr pirnakanyi!" Palajun kujukarrilu wurrarnikinyiyarningu. Jana wananyikinyiyi wirnti yiji marrngurrangumarra. Marrngurrangulu wiyirrju kurlkarri marnikinyiyi yija-yiji John ngakarnajanaku Ngarrkalu, miranu jinaku Ngarrkamilaku muwarrku. ³³ Palajalu mangunykatarangu wirntilu karra marnayalu, "Munumpa nganarna palaku."

Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, "Munu yinku muwarr yingami-jinyurru. Puntaju munu wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji jalakarti ngakanaku palarrangu marrngurrangu."

12***PUJUNULU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGAR-RAKAKU (12:41-44)***

⁴¹ Warajanga karrpungu Jesus palanga mayanga wirtungu kajarnikinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Temple-ja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga wananyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyalu warnku Ngarrkaku,

wirrirnikinyiyi palanga pakujingi. Jesus wangka palanga warnkupinti pakujimartaji kajarnikinyi. Warnku wirrirnikinyiyi, palinyju parr-jarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirniyi.

⁴² Palaja mirtawa kampurta pujunu milpanya. Palinymili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrirnalul Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

⁴³⁻⁴⁴ Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Yirrirninyurru pala pujunu mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrirnalul Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny. Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirniyili Ngarrkaku. Palalu pujunulu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrirnalul. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

14

MANGUNYKATARRANGU KARRINYIKINYITYYALU MARLKARRI JINAKU JESUS-KU (14:1-2)

¹ Palanga warrarnja turlparramarta jarrinyajanga Jew-arrangu ngunarrrikurnujirrija kunmu jarrinyikinyiyi Jerusalem-ja. Palanga wupartu kukurnjari wirlarnikinyiyijaninyi, waraja maya warinyku, waraja maya warinyku, palajun. Martumpirri lalya kamparnakinyiyi raparrku jinapintimajirri. Warrukartingi warajanga, wirlarra wirtu jarrinyaja, pala kuwiyipa martumpirri lalya ngananyikinyiyi. Palajun jirnikinyiyi Ngarrkamilija muwarraja, kurlkarri marnikinyiyi puripi warrarnja Egypt-ja waninyikinyiyi, kurluny-kurlunyja waninyikinyiyi. Palaja Ngarrkalu wanka jirnijaninyi, kanyajaninyi warrarnja Egypt-ja.

Turlparra jarrinyijanaku. Kuwarrimarta Jerusalem-ja jana kunmu jarrinyikinyiyi palaku purlipijaku kurlkarri manaku. Karrpuja kujarraja nyarrarrangu wuparturrangu kukurnjarirrangul wirlalapiyi.

Palarrangulu Jew-arrangumili mangunyatarrangulu Jesusku kukujarrilul warlinaku karrinyiya, marlkarriku wirlanaku. ² Wurrarnikinyiyarningu, “Wunyjurru jiliminyi? Munu warlilkunyi kurlkarri manapintingi partijirringi. Kurrngalju wurrarnayi Ngarrkalu ngakarna Jesus nganyjurruku king jarrinyaku, nganyjurumili nyampali waninyaku ngarramarnti. Yakujun wurrarnikinyiyi marrngurrangulu. Tuku jilkunyaninyi janangamarra, kukujarrilul jiliminyi yirrinangamarra. Kurlu jiliynganyjurralu janalu.” Palajun muwarr pirnikinyiyarningu palarrangulu mangunyatarrangulu.

MIRTAWALU JURNTURTUNGU JESUS-JA JURTIRNILI PARNTI JURIKATA (14:3-9)

³ Palanga tawunja Bethany-ngi Jesus milpanya, mayanga kaninykarti ngalpanya ngapimilingi, Simon Leper-milingi. Ngananyikinyiyi, milpanyajanaku mirtawa wupartujartiny parturlijartiny. Winya pala, parnti jurikata, ngalypakata yija, warnkulu wirtulu yija mana pala. Mirtawalu milya kankarni ngartarnili warraja parturlja, parnti jurikata ngalypakata jurnturtungu Jesus-ja jurtirnili.

⁴ Jinta palanga kuli jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Nganijalu palajun jirni? Kurlu jirni yija. ⁵ Yingama warnkuku wirtuku pala parnti jurikata. Wirtu warnku manama. Palaja pala warnku yija yingamajaninyi

pujunurranguku.” Palajun muwarr pirnikinyiyi. Mirtawa nyarra yijalu warnta marnayi.

⁶ Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yakaliya paliny. Nganijalu warnta marnanyurru? Yija ngalypakata jirnija. ⁷ Nyurranga pujunurrangu wantulupiyi ngarramarnti nyungungu. Karrpurrangu karrpungu jana warnku yungkulunyurrujaninyipa. Munu nyurranga ngaju punja wantulumarnanyurruku. Jampa wantulumarna, palaja marlkarri jarrulumarna. ⁸ Yijalu ngalya jirnija palinyju. Nyungu parnti jurikata ngalypakata kawungu ngajungu jurtirniji kuwarrilu palinyju ngalya jinaku jungkaraku yartiku. ⁹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, ngunarriijringi ngaju wurralapiyijanaku marrngurrangungu wiyirra, wurralapiyijanaku pukurl nyungulu mirtawalu palajun jirnija. Kurllkarri malapiyi nyungu mirtawa.”

KUKUJARRI YANA JUTAJA YATILARRANGUKARTI (14:10-11)

¹⁰ Palaja waraja pirirri yana nyarrarrangukarti Jew-arrangumili yatilarrangukarti. Paliny yini Judas Iscariot, Jesus-milirrangungu waraja paliny. Wurrarnajanaku yatilarrangungu, “Ngajulu kangkulumarnanyurinyi Jesus-karti. Jurti jinaja, warllikulunyurru.” ¹¹ Palinyмили muwarr pinakarrinyaja pikaly jarrinyiyi, wurrarniyili, “Yijapa palajun jilaman, warnku yija yungkulupiyirnti.” Palaja Jutaja mimarnikinya, kurllkarri marnikinyi palinyju, “Nyanga kangkulumarnajaninyi Jesus-ku warllinaku?”

JESUS-JUPA PALINYMILIRRANGULU NGANAYI KUKURNJARIPA MARTUMPIRRI LALYPA (14:12-21)

¹² Nyarra karrpu jarrinyijanaku wupartu kukurnjari wirnanaku Jew-arrangulu. Palanga karrpungu palinymilirrangulu japirr marnayi Jesus, “Wanyjarnikarti yankulupiyirni jilkulupiyirni kaninyipirtilu nganyjurrulu palaku kukurnjarikupa lalypaku martumpirriku ngananyaku?”

¹³ Palinymilirranguja kujarra manapulinyi, wurrarnapulaku, “Yankulunyumpulu, Jerusalem-ja ngalpulunyumpulu. Pirirrilu ngapapintijartinyju purrpija kululkulunyumpulinyi. Paliny yajalkulunyumpulu. ¹⁴ Wirtungu mayanga ngalpuliny. Ngalpulunyumpulu pukun. Kaninykarti yirrilkulunyumpulu pala ngurrara. Muwarr pilkulunyumpulalu, ‘Nganarnamilalu miranu jinakatalu wurrarnangu, “Wanyjarningi ruwumu yarta jilaman, palangangarra mayi ngalkulupiyirni, pala kukurnjaripa lalypa martumpirri, ngajulupa ngajumilirrangu marrngurrangulu?”’ ¹⁵ Palinyju jurti jilkulunyumpulinyi wirtukata ruwumu. Palanga jilkulunyumpulu kaninyipirtilu nganyjurruku.”

¹⁶ Yanapulu. Jerusalem-ja ngalpanyapulu, palajun jarrinyipulaku Jesus-milija muwarrja yija. Palanga yarta jirnipulu kaninyipirtilu.

¹⁷ Jarurrukartingi milpanyiyi Jesus-pa jinta palinymilirrangu. ¹⁸ Mayi ngananyikinyiyi, wurrarnajanaku Jesus-ju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurraja warajalu kurntanymajirrilu muwarr kangkulunyajanaku yatilarrangukarti, warlliminyiyi. Palinyjungarra kuwarri ngananya nganyjurrungu nyungungu.” ¹⁹ Paju karrinyiyi, ngarlu kurll jarrinyiyi palinymilirrangu. Japirr marnikinyiya warajapa warajalu, “Wunyurru? Ngajulu?” ²⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Nyurrajangarra warajalu palajun jilkuliny, martumpirri malya jilkulupalayi palinyju, nganyjurrungu nyungungu pala. ²¹ Marlkarri jarrinyaku ngaju muwarrja Ngarrkamilija, ngajuku mirli-mirlingi Ngarrkamilingi yarntarniyi palajun purllpi. Palaku pirirriku palajun

jinajaku kuwarrijaja palinykungarra kurluny-kurluny jarruliny yiji ngarramarnti.

JESUS-JU PALINYKU KAWUKUPA PIJIRRIKU MIRANU JIRNIJANINYI (14:22-25)

²² Mayi ngananyikinyiyi Jesus-ju mana martumpirri, Ngarrkanga wur-rarnala, "Nyuntulungarra martumpirri nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!" Palaja ngartanakanu yinyajaninyi kutarrangu, wurrarnajanaku, "Marrayi, mayi nyungu ngalayi. Nyungulu martumpirrilu kurlkapirli jilkulunyurrinyi kawuku ngajumilaku. Jampa jintalu kawu ngaju yija wirlalamininyi. Kuwarringulu martumpirri ngananyangkulunyurru, kurlkarri malaminyinyurru ngaju kawu, janalu wirlarninyiyi marlkarri."

²³ Palaja minpinapintingi wayin mana, Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulungarra wayin nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!" Yinyajaninyi, warajapa warajalu minpirniyi. ²⁴ Wurrarnajanaku, "Nyungulu wayinju kurlkapirli jilkulunyurrinyi pijirriku ngajumilaku. Ngajumili pijirri warrkilkuliny ngajungu marlkarringi marrngurranguku kurrngalku. Yijalu Ngarrkalu ngakarnanyi marrngurrangu jurtuku muwarrku yinganyaku. Ngajulu marlkarri jarrinjajalu nyarra jurtu muwarr Ngarrkaja yija yakalamarnajanaku. Nyurralu wayin minpinangkulunyurru, kurlkarri malkulunyurru pijirri ngajumili, marlkarri jarrinyarna ngaju marrnguku kurrngalku.

²⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyungungu warrarnja munu yarranakanu wayin minpilimarna ngajulu. Yarti Ngarrkalu, ngajumilalu japartulu, ngaju wirriliminyi nyampali wiyirru. Palaja yarrana minpilamarna ngajumilirrangungu."

JESUS-JU WURRARNAJANAKU, "NYURRALU MIRTILU YAKALAMINYINYURRU" (14:26-31)

²⁶ Palaja yinma Ngarrkaku kurntarniyi, palakarti Mount of Olives-karti yanayi. ²⁷ Yananya kawarnikinyiyi Jesus-ju wurrarnajanaku, "Yija-yiji ngaju yakalaminyinyurru nyurralu. Mirti-mirti jarrulunyurru jirra." Jesus miranu nyunguku Ngarrkamiliya Muwarrja. Palajun purlpilu yarrarna warinyju mirli-mirlingi Ngarrkamilingi, "Ngarrkalu wirlalkuliny marlkarri kukurnjarirrangumili nyampali, kukurnjarirrangungu wiyir mirti jarrulupiyi jirra." Miranu Jesus, pala muwarr palinyngarra. Ngarrkalu yini marnikinyi Jesus kukurnjariku nyampali, yini marnikinyijaninyi palinymilirrangungu warrkamumu pulukurrangu kukurnjarirrangukapali. Ngarrkalu palajun muwarr pirni, palinyju marlkarri wirlalkuliny Jesus, wiyir mirti jarrulupiyi palinymilirrangungu marrngurrangu. ²⁸ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, "Marlkarri jarrinyakanu ngaju, yarrana wanka jarrulumar-nanyurruku."

²⁹ Peter-lu karra marnalu, "Jintalu yakalayintili, munu yakalamarnanta ngajulu." ³⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnalu, "Yija nyungu muwarr wurrarnarngungu, warrukartingi nyungungungarra kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju.' Palajun muwarr pilamanjanaku. Palaja rooster-lu kamalkuliny kujarramal." ³¹ Puntaju Peter-lu karra marnalu, "Palangarra yija munu wurralamarnajanaku. Wirlalinyiyili, marlkarringi munu yiji yijalu palajun wurralamarnajanaku." Jintalu wiyirru Jesusmilirrangulu palajun pukun muwarr Jesus-ja wurrarniyili.

JESUS-JU MUWARR PIRNIKINYALU NGARRKAKU (14:32-42)

³² Milpanyiyi palakarti, ngapikarti, Gethsememane-karti. Palinyimilir-rangungu wurrarnajanaku, “Kajalkulunyurru nyungungu. Ngarrkaku muwarr pilamarnalu.” ³³ Palinyju kanyajaninyi Peter-pa James-pa John, yanayi walangkarr wangkangarra. Jesus ngarlu kurluny-kurluny yija jarrinyi. ³⁴ Palaja wurrarnajanaku, “Ngarlu wurmanyarni ngarramarnti ngaju. Paju karrinyaja yijapa marlkarri jarrulumarna. Nyungungu wantulunyurru, mintu wantulunyurru, jarrurlju kalkuluminyinyurru.”

³⁵⁻³⁶ Palaja Jesus wangka yanajanaku, pajulu warnti pirnarninyi jungkanga, palaja marrja yija muwarr pirnikinyili Ngarrkaku. Wurrarnala, “Japartukayi, ngajumili japartu walja, nganikupa karrinyanpa, pala jilaman. Yija marlkarri jinaku karrinyajiyi marrngulu jintalu. Munu marlkarriku karrinyakarna. Nyuntulu kunta jilamanjaninyi. Palaku karrinyarna ngajulu. Puru yakalamarna. Nyuntu karrinyanpa jintalu wirlalaminyiyi marlkarri, puru marlkarri wirlalaminyiyi. Munu kunta jilamarnajaninyi.”

³⁷ Jesus-ju kulpanyakanu yirrirnijaninyi, kupalya jarrinyiyi palar-rangu kujarrapa waraja. Peter-nga wurrarnala, “Nganija Simon Peter-kayi, nyuntu kupalya jarrinyan? Jampapa parrily waniman?” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Parrily wantulunyurru, Ngarrkaku muwarr pilku-lunyurrulu. Mirurrulu kawanyurrinyili, kurlu jilinyurrulu. Nyur-ralu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jinaku karrinyinyurru, yija nyurra manyurra jarrinyanyurru. Palajalu japirr malkulunyurru Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi.”

³⁹ Palaja yarranakanu Jesus yana, yarrana Ngarrkaku muwarr pirnikiny-ili, nyarralungarra muwarrju. ⁴⁰ Yarranakanu palarrangukarti kujarrapa warajakarti kulpanyajanaku. Yarrana kupalya jarrinyiyi. Kupalyakarra karrinyikinyiyi. Kurntanya waninyikinyiyarningu. ⁴¹⁻⁴² Yarranakanu Jesus yana, muwarr pirnili Ngarrkaku, yarranakanu kulpanya wurrarnajanaku, “Yirru kupalya jarrinyinyurru? Jipi! Parrily jarrayi! Palamalun-garra marrngulu ngaju yajarnikinyinyipa warrukartingi kuwarringi ngaju jurti jirninyijanaku kurlujartinya marrngurrangungu. Warliliminyiyi. Parrjalayi! Kuwarringarra milpayinyi. Wararr karrayi! Purppi malaminy-ijaninyi.”

JINMURNTU JIRNIYI JESUS (14:43-52)

⁴³ Jampa Jesus-ju muwarr pirnikinyijanaku, wangkapalaji milpanya Jutaja. Jesus-milirrangungungarra paliny. Palinyja milpanyiyi kurrngal, jantujartinyi, wirrkanapintipa yurluku. Jew-arrangumilalu mangungukatarangulu ngakarniyijaninyi. ⁴⁴ Jutajalu purlpi wurrarnajanaku jinmurntu jinakatarrangungu nyungu muwarr: “Yampu malamarna waraja. Palinyngarra warlilkulunyurru, tukulu kangkulunyurru!”

⁴⁵ Jampa Jutaja milpanyakanu, Jesus-karti yana, kayi marna “Miranu jinakata”, yampu marna. ⁴⁶ Palanga Jesus marrjalu warlirniyi. ⁴⁷ Warajalu Jesus-milirrangungulu palanga wararr karrinyaja-ju wirrkanapintijartinyju walyi malyarnili marrnguku. Kurlkajakun wirrkarna. Nyarra marrngu warrkamukata Wirtu Yatilmili. ⁴⁸ Palaja Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu yurlukujartinyja wirrkanapintijartiny milpanyanyurru ngajuku warlinaku, jinmurntu jinaku? Ngaju kulikatawayi, ngulyukatawayi. ⁴⁹ Karrpurangu karrpungu Ngarrkamilingi Temple-ja miranu jirnikinyirnijaninyi. Nyurra palangan-garra waninyikinyinyurru. Nganijalu munu jinmurntu jirniminyinyurru

palanga? Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpi yija yarntarna ngajuku, palajun jiliminyinnyurru. Palajun jiliyi. Munu kunta jilamarnanyurrinyi.”

⁵⁰ Palaja palinymilirrangu Jesus yakarnayi ngarramarnti, mirti jarrinyi yija jana wiyirr. ⁵¹ Warinyju, yangupalalu pirirrilu, Jesus yajarnikinyi. Palinyju kawu yamarnarninyi waralu warajalujakun. Jintalu jinmurntu jinaku partarl warlirniyi. ⁵² Palinymili wara yakarna, mirti jarrinyi kurta.

JESUS KANYAYI WIRTUKARTI KIMITIKARTI (14:53-65)

⁵³ Yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangu mayanga wirtujinanga kunmu jarrinyikinyi. Pala maya Wirtu Yatilmili. Jinmurntu jinakatarrangu palakarti mayakarti kanyayi Jesus. ⁵⁴ Peter-lu yajarnikinyijaninyi, kajamartalu, Wirtu Yatilmilingi mayanga kiyirtingi ngalpanya paliny pukun.

Pala maya wirtujina yiji, ruwumurrangu nyarrakurnujirri, courtyard-jartiny partijirri kaniny. Peter palangangarra courtyard-ja ngalpanya. Palanga partijirringi warrkamukatarrangu kajarnikinyi, Wirtu Yatilmilirrangu marrngurrangu jana. Parrpa jirnikinyiyarninyi wikanga. Peter kajarnajanaku, parrpa jarrinyaku.

⁵⁵ Mayanga palarrangu yatilarrangulupa nyampalirrangu, wiyirrju Wirtulu Kimitilu, malyparr karrinyiyalu Jesus-ku. Palinyku marlkarri jinaku karrinyiyalu. Kanyjirnikinyiyjanaku marrngurrangu muwarr pinaku, mitu manaku, “Ngajulu yirrirnirni Jesus-ju panypanyala Ngarrkamilingi mangunya.” ⁵⁶ Kurngalju mitulu muwarr kanganyikinyi Jesus. Warinya wariny muwarr janamili, janamilirrangu muwarr rurru pirnayarninyi. ⁵⁷ Jinta wararr karrinyi, nyungu mitulu muwarr kanyayi Jesus, ⁵⁸ “Paliny muwarr pirni, pinakarrinyiirni nganarnalu, Ngarrkamili Temple, yarni marnayi marrngulu, yija ngartalamarna ngajulu, karpurrangungu kujarrapa warajanga wariny Temple yarni malamarna ngajulu, munu marrngulu palajun yarni marnakayi.” Palajunju mitu marnikinyi. ⁵⁹ Janalu pukun muwarrarrangu warinykurnu jirnikinyi.

⁶⁰ Palaja wararr karrinyi Wirtu Yatil, walangkarr wararr karrinyjanaku. Wurrarnili Jesus-ja, “Ngukarri marnikinyiyinti. Nyuntulu puntaju karra marnamanjanaku. Ngani muwarr pilamanjanaku?” ⁶¹ Jesus jama waninyi, munu muwarr pirnama. Yarrana Wirtulu Yatilju wurrarnili, “Ngarrkalu ngakalkulinynganyjurruku partany walja, nyampali wirtu waninyaku nganyjurruku. Wunyjurru? Ngani wurrarnanparningu? Nyuntungarra nyarra Ngarrkamili?” ⁶² Puntaju Jesus-ju, “Yuu, palangarra ngaju. Yirriliminyinnyurru ngaju, kajalamarna Ngarrkamartaji, marrjanyukartingi palinya. Palaja yirriliminyinnyurru kankajirrija mujungu kulpulumarna.”

⁶³⁻⁶⁴ Palaja muwarrja Wirtulu Yatilju wurru palinymili ngartarnarningu. (Jew-arrangu kuli jarrinyajalu palajun jirnikinyi purlpilu.) Karra marnajanaku, “Nyurralu pinakarrinyinnyurru palinymili kurlu muwarr. Muwarrja palinymilija yijalu jakurl kanganyamajirri miranurla nyurra. Wunyjurru wurralkulnyurrulu?” Puntaju kulpanya wurrarniyili wiyirrju, “Yija marlkarriku wirlanaku.”

⁶⁵ Jintalu janga pirnikinyiyili Jesus-ja. Palanga ngumpa paliny kunymarniyi waralu, parirru wirlarnikinyi. Nyurni marnikinyi, “Nganurtulu wirlarnanta?” Palanga marrngurrangu Wirtulu Yatilmili kanyayi, parirru parlu wirlarnikinyi.

PETER-LU WURRARNAJANAKU MUNUMPA PALINY JESUS-KU (14:66-72)

⁶⁶ Palajun jarrinyikinyi Jesus-ku, Peter yirru kaniny waninyikinyi, courtyard-ja. Warrkamukata mirtawa milpanyili, Wirtumili Yatilmili paliny. ⁶⁷ Peter yirri rni wikanga wangka, parrpa jarrinyikinyi. Jurtu yirrinajalu wurrarnili, "Pala Jesus, Nazareth-ja, yija paliny milirran-guja nyuntu." ⁶⁸ Peter-lu mitu marna, "Palinyku munumparla ngaju. Kakurnananta muwarr nyuntumili!" Palanga jampa yananyikinyi Peter jawapirtikarti, kiyirtikarti, rooster-lu kamarna palanga.

⁶⁹ Mirtawalu jawapirtimartajingi yirri rni, wararr karrinyajarran-gungu wurrarnajanaku marrngungu, "Nyungu pirirri waraja Jesus-milirran-guja." ⁷⁰ Yarrana Peter-lu kunta jirni, "Munu!"

Yarti palarrangulu wararr karrinyajalu wurrarniyili, "Yijarla Jesus-mili nyuntu. Galilee-ja nyuntu." ⁷¹ Palaja Peter-lu wurrarnajanaku, "Yija muwarr pirirri. Ngajuku miranu Ngarrka. Mitu muwarrja ngaju wirlalinyili Ngarrkalu. Nyarra pirirri wurrarnijinyurru, yija palaku ngaju munumpa!" ⁷² Palaja kamarna rooster-lu. Peter-lu pinakarrinyakanu, kurlka jarrinyi yija muwarr Jesus-mili, "Kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju'. Palajangarra rooster-lu kamalkuliny kujarramal." Palajun purlpi Jesus-ju wurrarnala Peter-nga. Peter tarlkarra manakanu kurlkapirli jar-rinyi, palajunngarra palinyju jirni. Ngarlu wurmnya kurntanyjartiny, ngangkurl jirnikinyi.

15

JESUS KANYAYI NYAMPALIKARTI, YINI PALINY PILATE (15:1-5)

¹ Pirrpa-pirrpa jarrinyaja kunmu jarrinyiyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangupa jinta wiyir nyampalirrangu, Wirtungu Kimitingi. Muwarr yimpirniyarngu. "Kangkuluminyi Jesus Roman-karti." Palaja Jesus kunymarniyi, kanyayi Roman-karti wirtukarti nyampalikarti, yini paliny Pilate. Paliny Roman-milija warrarnja, Roman-milala King-ju wirri rni Pilate nyampali Jew-arranguku. ² Pilate-ju japir marnikinyi Jesus, "Wunyurru? Jew-arrangumili King nyuntu?" Jesus-ju puntaju marna, "Nyuntu palajun muwarr pirnan." ³ Yatilarrangulu mitulu ngukarrirnikinyiyi Jesus, "Nganarnamilingi mangunyja panypanyikinyili palinyju." ⁴ Palaja yarranakanu Pilate-ju wurrarnili, "Pinakarrajaninyi, palarrangulu ngukarrirnikinyiyinti. Puntaju karra malaman?" ⁵ Jama wananyikinyi Jesus, munu puntaju marnamalu. Pilate-ju ngurnjul jarrinyikinyalu.

WURRARNIKINYIYILI PILATE-JA JESUS MARLKARRI JINAKU (15:6-15)

⁶ Purlpi turlparrarrangu turlparranga, Jew-arrangulu kukurnjaripa lalya martumpirri ngananyikinyiyi, Pilate-ju yinyji pirnikinyijanaku marrngu jinmurntuja, waraja ngakarnikinyijanaku. Nganurtuku kar-rinyikinyiya Jew-arrangu, palaku japir marnikinyiyalu, palangarra Pilate-ju ngakarnikinyijanaku. ⁷⁻¹¹ Palaja kuwarri kurrngal kunmu jarrinyiyi Jew-arrangu, Pilate-ku japir manaku, "Jinmurntuja yinyji pilamannganaku waraja." Pilate miranu jarrinyijanaku, yatilarrangulu mikulu yirri rni yili Jesus-ja, palajalu kanyayili. Palaja japir marnajaninyi Pilate-ju, "Ngakalamarnanyurruku Jesus, Jew-arrangumili King?" Yatilarran-gulu purlpilu wurrarnikinyiyijanaku Jew-arranguku marrngurranguku, jakurlirniyaninyi japir manaku Pilate-ku, "Yinyji pilamannganaku pala wariny pirirri, yini Barabbas." Pala Barabbas jinmurntungu wananyikinyi, jinta pukurl palinykapali. Purlpi kuli partirniyanaku Roman soldier-rangungu, Roman-arrangu kujarrapa waraja marlkarri wirlarniyijaninyi.

¹² Nyarraku Barabbas-ku japirr marnikinyiyi, puntaju Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Pala Barabbas yinyji pilirnil, palaja wunyjurru jilirnil ngajulu nyungu wariny, pirirri yini marnanyurru ‘Jew-arrangumili King?’” ¹³ Puntaju kamalu karra marnikinyiyili, “Paliny nayilamu jilaman mungkanga. Palajun jinajalu marlkarri wirlala.” ¹⁴ Yarranakanu Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu? Ngani kurlu jirni palinyju?” Kamarnikinyiyi yija marrjalu, “Paliny nayilamu jili mungkanga.”

¹⁵ Jew-arranguku pikaly jinaku karrinyi Pilate. Palaja Barabbas yinyji pirnijanaku, Jesus yinyajanaku soldier-nga, wurrarnajanaku wilypurnjartinyju wirlanakupa mungkanga nayilamu jinaku.

SOLDIER-RRANGULU NYURNI MARNIKINYIYI JESUS (15:16-20)

¹⁶ Soldier-rrangulu kanyayi Jesus ngurrakarti janamilikarti, mayanga wirtujinanga ngalpanyiyi, courtyard-ja kaniny partijirringi kanyayi. Jinta soldier-rrangu kayi marnayijaninyi, “Kurtaliyi nyungukarti.” Palaja wurruku palinymilaku mirarniyi, Pilate-ja muwarra Jesus wilypurnjartinyju wily pirniyi. Palaja nyurni marnikinyiyi yija. ¹⁷ Manayi ngurriny pilyarri, ngalypakata yija, wirrirniyili. Mungkaja yirijartinyarrangu manayi, yarni marnayi ngapi, mangkakapali, wirrirniyili jurnturtungu Jesus-ja. ¹⁸ Palaja nyurni marnikinyiyi, wurrarnikinyiyili, “King Jew-arranguku yija nyuntu.” ¹⁹ Mungkalu jurnturtu wirlarnikinyiyi, palinyja janga pirnikinyiyili, murtingi juripi-juripi jarrinyaja jinanga palinyja milya kaniny jungkanga jarrinyikinyiyili. Palajunmarta jirnikinyiyi palinyku nyurni manaku, wirtukapali paliny janaku.

²⁰ Jipi nyurni manakanu, paliny ngurrinyku ngalypakataku mirarniyi, wurru palinymilingarra wirrirniyili. Palaja mungka wirtu palinyja ngurntingi wirrirniyi, palinyju kanganyaku, jinangu marntiku jirniyi jalakarti, ngapikarti, Golgotha-karti, mungkanga nayilamu jinaku, palanga marlkarri jinaku.

JESUS KANYAYI, MUNGKANGA NAYILAMU JIRNIYI (15:21-27)

²¹ Partijirri jarrinyaja soldier-rrangulu pirirri warlirniyi, ngajarri. War-ranja Cyrene-ja paliny, yini Simon. Japartu Alexander-milipa Rufus-jumili. Jerusalem-karti milpanyikinyi. Roman soldier-rrangulu warlirniyi, jakurlirniyi kuliny-kulinyju paliny palaku wirtuku mungkaku kanganyaku, pala mungka Jesus-ku. ²² Golgotha-nga milpanyiyi. (Pala yini Galgotha Jew-arrangumilingi muwarra Pinka-Pinka wurrarnayi.)

²³ Palanga Jesus partarl yinyayi wayin mirriijnartiny minpinaku. Parraparrangamarra pala mirrijin. Jesus-ju munu minpirnama. ²⁴⁻²⁶ Soldier-rrangulu mungkanga nayilamu jirniyi, parirjirri nayilamu jirniyi, jinajirri pukun. Mirli-mirlingi yarntarnayi nyungu muwar, “Nyungu Jew-arrangumili King”, wirrirniyi pala kankarni mungkanga palinymartaji. Marntungu karrpu kanka jarrinyi, yarlipala, nayilamu jirniyi mungkanga Jesus. Palaja wurruku palinymilaku witi karrinyiyi, nganurtulu kangkulinyapa pala. ²⁷ Ngulyukatajirri nayilamu jirniyipulinyi wariny-jajirri mungkangajirri palinymartaji, marrjanyukartipa jampukarti.

JINTALU PUKUN NYURNI MARNIKINYIYI (15:29-32)

²⁹ Marrngurrangulu jukurti-jukurtulu parrjarnikinyiyi wangkalu nyurni marnikinyiyi paliny. Karra marnikinyiyalu, “Wurrarnan ngartalaman Ngarrkamili Temple, nyuntulu, karpurrangungu kujarrapa warajanga yarni malaman. ³⁰ Katukala mungkaja, yinyji pinakanu wanka jilarninyi nyuntulu!”

³¹ Palajunju wurrarnikinyiyi palarrangulu mangunykatarangulu pukun, nyurni marnikinyiyi Jesus. Wurrarnayarningu, "Jinta wanka jirnikinyijaninyi. Munu palinyju wanka jinakarninyi. ³² Purlpi wurrarnikinyi palinyju, 'Ngaju ngakarnanyi Ngarrkalu. Jew-arrangumili King ngaju.' Jampa katukalkuliny mungkaja paliny. Palajangarra nganyjurrulu yijalmarta jiliminyalu palinyja."

Mungkangapa ngulyukatalujirri pulanyju pukun nyurni marnikinyipulu Jesus.

JESUS MARLKARRI JARRINYI (15:33-41)

³³⁻³⁴ Karrpu partijirringi parlparr warrukurla jarrinyi. Warrukurla palajunngarra waninyikinyi ruka-rukakartijakurl. Palaja Jesus marrja muwarr pirni, purlpimalulu muwarrju japirr marna Ngarrka, "Yiluyi, Yiluyi, lama japakajani?!" Pala muwarrju wurranninyi, "Ngarrkakayi! Ngarrkakayi! Nganijalu parnpina wirrirnanyin nyuntulu?" ³⁵ Jintalu palangapa wararr karrinyajalu pala muwarr pinakarrinyajalu wurrarniyi, "Pinakarrayi! Kayi maninyi palinyju pala purlpija pirirri, Ngarrkamili Muwarr Pinakata, Yilayija." ³⁶ Waraja mirti milpanya, wara malya jirni wayinja, milyanga mungkanga wirrirni, kanka jirni Jesus-ja jawanga, janga jirni ngumanaku Jesus-ju. Wurrarnajanaku, "Kula! Parrjalkunya! Yijapa milpuliny Elijah palinyku mungkaja kaniny jinaku." ³⁷ Palaja Jesus-ju kamarna yija, warajamal nganyjurnu, wurrjirni.

³⁸ Jerusalem-ja Ngarrkamilingi Temple-ja kaninykarti milyanga Ngarrkamiljakun pala. Wirtu Yatiljakun ngalpanyangkuliny palanga, munu jinta marrngurrangu. Walangkarr pala Ngarrkamilingi wilitiny jarinyikinyi wirtu ngurriny. Ngampa pirnikinyi pala, ngalpanyangamarra marrngurrangungumarra. Jampa Jesus marlkarrri jarrinyi pipurrungarra ngurriny pala laarr kanya yija, kankajirrija kaninykurnu jungkakarti-jakurl.

³⁹ Ngapingi, Golgotha-nga, pala Roman soldier nyampali Jesus-martajingi wararr karrinyikinyi walangkarr parrjarnikinyi. Palaja yirrirnajalu palajun marlkarrri jarrinyi Jesus, wurrarna, "Yijangarra nyungu piriri Kankajirrikarringumili Partany."

⁴⁰⁻⁴¹ Palanga kurrngal mirtawarrangu wararr karrinyikinyiyi, kamartangulu parrjarnikinyiyi. Purlpi, Jesus yananyikinyi Galileengi, palarrangulu mirtawarrangulu yajarnikinyiya, palinyku mayi kamarnikinyiyalupa nganin-nganin. Galilee-ja yajarniya paliny Jerusalem-karti. Kuwarri parrjarnikinyiyi kajamartangulu. Jananga Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. (Pala wariny Mary pipi palinyngarra pulanyku, James Wupartukupa Joses-ku).

WIRRIRNIYI JESUS KAWU MARLKARRI JURTINGI (15:42-47)

⁴²⁻⁴³ Palakurtirra pirirri, yini Joseph. Paliny ngapija, tawunja Aramathea-ja. Nyampali paliny, mirtanya, Wirtu Kimiti marrngu paliny. Palinyku ngalya wurrarnikinyiyalu wiyirru. Punja mimarnikinyi, wurrarnikinyi, "Jampa Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu, palinyjungarra milpanyajalu ngalyalu kalkulkulinynganyjurrinyi ngarramarnti." Palangarra Joseph marrpalya yanalu nyampalikarti, Pilate-karti, japirr marna, "Kawu kangkulumarna Jesus, jungkaranga wirrilamarna?"

Purlpi ruka-ruka. Jampa karrpu kara ngalpuliny. Palaja Sabbath jarulinyjanaku, Jew-arrangumili karrpu Ngarrkaku. Janamilija mangunya munu warrkamu jarrinyaku jana. Palangamarra Jesus kawu marlkarrri jungkaranga wirrinaku karrinyikinyalu Joseph-ju palanga ruka-ruka.

⁴⁴ Ngurnjulju japirr marna Pilate-ju, “Purlpi marlkarri jarrinyi paliny?” Soldier nyampali kayi marna, japirr marna, “Punja marlkarri waninyi Jesus?” ⁴⁵ Palalu soldier-lu nyampalilu wurrarnala, “Yuu, purlpi marlkarri paliny.” Palaja Pilate-ju wurrarnili Joseph-ja, “Yuu, kawu paliny marlkarri kangkuluman.”

⁴⁶ Joseph store-karti yana, mana warnkulu wara makanu mirta-mirta, ngalypakata yija. Mungkaja Jesus kawu marlkarri kaniny jirni, waralu kunymarna, wakany kawu yamarna. Palaja jurntikarti kanya. Pala jurnti kapulyakata warnkungu purlpija wirrkarniyi jungkaraku. Palanga kaninykarti wirrini Jesus kawu marlkarri. Palaja warnku wirtujina jujirni jurntikarti, jawapirti yamarna yijalu ngarramarnti.

⁴⁷ Mirtawajirrilu parrjarnikinyipulu, nyarralujirri, Mary Magdalene-lupa wariny Mary-lu. Parrjarnikinyipulu Jesus kanya wirrini Joseph-ju jurntingi, palanga yirrinipulu.

16

JESUS WANKANYU JARRINYAKANU TURLPANYA (16:1-8)

¹ Sabbath-ja, kara ngalpanyajalu, yarranakanu warrkamu jilipiwi Jew-arrangulu. Palangarra kara ngalpanyajanga, yanayi store-karti Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. Manayi warnkulu ngalypakatar-rangu yangkanapintirangu, parnti jurikata yija, kawungu yangkanaku Jesus-ja. ² Wiyikingi yanayi pirrpangarra palakarti jurntikarti. Jampa karrpu milyapal jarrinyajanga jurntingi milpanyiyi palanga. ³⁻⁴ Yananya kawarnikinyiyi muwarr pirnikinyiarngungu, “Pala yamanapinti warnku, jurntingi jawapirtingi, nganyjurrulu munu rurriji pirnakanyi, warnku wirtujina yija. Nganurturrangulu rurriji pilipiyinganjurruku pala warnku?” Jampa milpanyajalu yirrinnyiyi, parrjarniyi nyarra warnku purlpi rurriji pirni warinyju.

⁵ Palaja jurntingi ngalpanyiyi, yirrinnyiyi yangupala pirirri, wurrujartiny mirta-mirtajartiny, marrjanyukarti kajarnikinyi. Wirnti karrinyikinyiya mirtawanyjarri. ⁶ Palinyju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi! Yija kanyjir-nanyurralu kawuku Jesus-ku Nazareth-jaku, nyarra purlpi mungkanga nayilamu jirniyi. Marlkarri jarrinyaja yija wanka jirni Ngarrkalu. Munu nyungungu kuwarri. Parrjaliyi! Nyungungungarra wirrinnyiyi. Nyung-guja yana. ⁷ Yankulunyurru, nyungu muwarr wurralkulunyurrujanaku Peter-ngapa jintanga Jesus-milirrangungu, ‘Paliny Galilee-karti walangkarr yankulunyurruku. Palangangarra yirrikulunyurru, palinyja muwarrja yija.’”

⁸ Jalakarti yanayi palarrangu mirtawanyjarri, jurntija mirti jarrinyiyi. Wirnti yija, jannganka pirnikinyiyipa ngurnjurnikinyiya yija. Wirntilu jintanga munu muwarr pirnimiyijanaku warinyarranguku.

(Warinyju nyungu muwarr yarntarna, Jesus marlkarri jarrinyaja wankanyu waninyi, miral jarrinyijanaku palinymilirrangungu.)

JESUS MIRAL JARRINYIJANAKU PALINYMILIRRANGUNGU (16:9-18)

⁹ Wiyikingi marntungu, pirrpa-pirrpamajirringi, Jesus yarrana wanka jarrinyi, turlpanya. Miral jarrinyili Mary Magdalene-nga. Purlpi palinyjangarra Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyili 7 mirurru. ¹⁰⁻¹¹ Kuwarri yirrinakanu Jesus Mary yana palinymilirrangukarti. Kulurnikinyiarnguni janalu. Wurrarnajanaku, “Nyampali nganyjurrumili, Jesus, munu marlkarri wanima. Marlkarri jarrinyaja wanka jarrinyi, yirrinarna ngajulu.” Mary-nga munu yijalmarta jirnimiyili. Panypanyiyili muwarrja.

¹² Ruka warinyjirri Jerusalem-ja jalakarti yanapulu. Puripi Jesus-ja yijalmarta jirnikinyipululu. Kuwarri Jesus miral jarrinyapulaku. Pulanyju warinykapali wurrarnapulu, palinyngarra kakurnapulu. ¹³ Palaja, miranu jarrinyaja, kulpanyapulu Jerusalem-karti, jintanga palinymilirrangungu wurrarnapulujanaku, “Jesus wanka yija. Yirrirnalayi ngalayalu.” Puru pinakarrimiyipulinyi, munu yijalmarta jirnimiyipulaku.

¹⁴ Palaja, ngananyikinyiyi, miral jarrinyijanaku Jesus palinymilingi 11 marrngurrangungu. Yijalu warnta marnajaninyi. Warinyarrangulu Jesus wanka yirrinajalu puripi wurrarniyijanaku, yirrkulu jalypalu jirnikinyiyi, palarrangulu 11 marrngurrangulu munu yijalmarta jirnimiyijanaku. Palajalu Jesus-ju warnta marnajaninyi.

¹⁵ Palaja wurrarnajanaku, “Warrarnjirringi wiyirrja yananyakanu, wurralayijanaku marrngungu wiyirrja Ngarrkamili ngalypakata muwarr.

¹⁶ Kurrngalju yijalmarta jilipijiya ngajungu. Warinyju ngapanga jinaku janaku. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu wankanyu kalkulkulinyjaninyi ngarramarnti. Jintalu munu yijalmarta jilipijiya ngajungu. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti.

¹⁷ Ngajungu yijalmarta jinakatarrangulu ngajungu yiningi mirurru jurtu ngakalapiyijaninyi marrngurranguja. Muwarr warinyarrangu muwarr pilipiyi. ¹⁸ Jurru watarrkulu marrayili, yijalu munu marlkarri jilkulinyjaninyi palalu jurrulu. Marlkarri jinapinti watarrkulu minpiliyili, yijalu munu kurlu jilkulinyjaninyi palalu kurlujartinyju. Janalu wirrilipiyijanaku parirru wurrkujartinyjarrangu, Ngarrka japirr malapiyi ngalypa jinaku, yijalu Ngarrkalu ngalypa jilkulinyjaninyi wurrkujartiny. Yijalmarta jinakatarrangulu palajun jilipiyi. Palaja marrngurrangu miranu jarrulupiyijanaku warrkamu jirnirni ngarramarnti ngajulu yijalmarta jinakatarrangungu.” Palajun Nyampali Jesus muwarr pirnajanaku.

JESUS KANYA KANKA NGARRKALU, NYAMPALI WIYIRRKU WIRRIRNI (16:19-20)

¹⁹ Palaja Ngarrkalu kanya kanka, wirrirni marrjanyukartingi wangka yija palinyja. Palanga wirrirni Jesus wirtu yija nyampali wiyirrkun gunarrikurnujirriku.

²⁰ Jesus-milirrangulu yananyakanu wurrarnikinyiyijanaku ngunarrikurnujirringi marrngurrangungu Ngarrkamili muwarr ngalypakata. Yirrkulu Nyampalilu Jesus-ju warrkamu jirnikinyi palinymilirrangungu, marrngurranguku jurti jinaku janamili muwarr yija jurtu. JIPI.

Luke

Unknown if consultant checked.

15

¹ Jiyijajilu wurrarnikinyijanaku marrnguku Ngarrka. Kurrngalju palanga pinakarrinyikinyiyalu. Kurlujartiny marrngurrangupa pukun milpanyikinyiyalu palinykarti pinakarrinyaku.

² Palanga kurrngalja kujarrapa waraja miranu jinakatarrangu janamilaku Juwumilaku mangunyku. Jinta pukun palanga, yini marnikinyiyarninyi Pariji. Palarrangulu Parijilupa miranu jinakatarrangulu parjarnikinyiyi Jiyijaji. Wurrarnikinyiyarningu, "Nyungu Jiyijaji kurrngarnajanaku kurlujartinyku marrnguku, mayipa nganinyi janamilingi ngurranga palinyju. Palajun kurlujartiny."

³ Jiyijaji miranu janaku wunyjurru wurrarnikinyiyarningu. Palajalu yimpirnajanaku palinyju nyungu muwarr miranu jinaku janaku.

⁴ "Nyungu pinakarrayi! Ngurnipali warajalu nyurraja kalkulajaninyili 100 kukurnjari ngunarringi pirranga. Palaja ngurnipali waraja kukurnjari ngawu kanyjil-kanyjil yarrala. Ngani jilaman nyuntulu? Yakalamanjaninyi jinta 99 kukurnjari pirranga. Palaja tukulu kanyjilamanpalu warajaku kukurnjariku ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyajaku. ⁵ Maninyajalu nyuntu ngarlu yija pikaly jarruluman. Nyuntulu mankuluman pala kukurnjari waraja ngawu kanyjil-kanyjil. Palaja kangkuluman nyuntungu warntaranga, walarni jilaman ngurrakarti. ⁶ Palaja nyuntulu kamalamanjanaku nyuntumilaku marrngurranguku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Nyungu kukurnjari ngajumili ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyi pirrangapa. Yijalu manarna. Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

⁷ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Nyuntu yija pikaly jarrinyin nyuntumilija kukurnjari maninyajalu. Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinyimili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kurlujartiny jinaja kulpanya Ngarrkakarti. Pikaly waninyayi 99 marrnguku ngalypakataku, Ngarrka yajarniyipa. Yijangarra pikaly yiji jarrulupiyalu warajakujakun marrnguku kurlujartinyja jinajapa wirliki jarrinya jina warajanga, kulpanya yajanaku Ngarrkaku.

⁸ Palaja yimpirnajanaku nyungu wariny muwarr Jiyijajilu. "Ngurnipali 10 waruku turru-turru kalkulali mirtawalu. Palaja ngurnipali kurlu jilkuliny waraja. Ngani jilkuliny palinyju? Tili jilkuliny tilipinti, maya purumu jilkuliny, tukulu kanyjilkuliny nypa nyarrakurnujirri. ⁹ Maninyajalu kamalkulinyjanaku marrnguku jintaku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Warnku nyarra kurlu jinirni, yijalu manarna! Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

¹⁰ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinyimili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kulpajanya kurlujartiny jinaja.

¹¹ Palaja wurrarnajanaku nyungu wariny muwarr, "Purlpi waninyikinyi pirirri kujarrajartiny pirirrijartinyjirri. ¹² Warajanga karrpungu nyirtin-gunyamurninyju wurrarnala japartumurniny pulanymili, 'Japartukayi, marlkarri jarrinyajalu nyuntu ngalayalu mankulupalayi warrarn nyuntumili. Jinta pili ngalayaka warrarn kuwarri, ngajumili yungkulupijin kuwarri."

Palaja yijalu jinta pinipuluka pala japartumurninyju. ¹³ Palaja nyirtin-gunyamurninyju palinyimili warrarn jinta yinyajaninyi warnkuku,

yakarna ngurra, kaja yana warrarn warinykarti. Palanga warrarnja palarrangujartiny warnkujartinyju kurlu pinikinyijaninyi. Karipa min-pirnikinyi, witi karrinyikinyipa, yijalu kurlu pinarninga wiyirru palinymilalu warnkulu. ¹⁴ Palaja paliny ngurnjurnikinyi, warnkumajirri.

Palaja palanga warrarnja ngapamajirri jarrinyi, mungka warruly tikirl jarrinyikinyi. Mayimajirri marrngurrangu palanga warrarnja waninyikinyi. Nyirtingunya pala pirirri janparr karrinyikinyi.

¹⁵ Palaja palinyju kurlkarri marnikinyi, 'Wunyjurru mayi mankulumarna nganinyaku? Warrkamuku japirr malamarnaninya. Palaja yijamarta yungkuluminyi mayi warrkamuja.'

Warrkamu jinikinyalu ngurraku. Palalu ngurraralu wurrarnala, 'Nyungu ngajumili ngurr-ngurr kalkulumanjaninyi, mayipa yungkulumanjaninyi.'

¹⁶ Palaja ngurr-ngurru kalkurnikinyijaninyi. Nyampalilu munu yingama mayi paliny nganinyaku. Paliny yija janparr karrinyikinyi mayipirrayiku ngurr-ngurmilaku.

¹⁷ Yartikarra yija paliny kurlkapirli jarrinyi. 'Ngajumili japartumili warrkamu puluka mayi nganinyai ngalypakata marlkaku yiji. Ngaju nyungungu janparr karrinyarni, janparra marlkarrri jarrarnili. ¹⁸ Ngaju yankulumarna, kulpulumarnalu ngajumili japartukarti, wurralamarnala palinyja, "Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa panypanyarnanga nyuntungu. ¹⁹ Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany, puru wantulumarnanga ngaju nyuntumili warrkamukata, warrkamu jilamarnanga nyuntuku."#'

²⁰ Jampangarra paliny yana, kulpanya paliny mili japartumilikarti. Kaja ngarrany yirri paliny milalu japartulu. Japartumurniny paju karinyalu, mirti jinalu paliny milaku partanyku. Ngampal jini, ngangkurlu jinikinyipularninyi.

²¹ Partanyurninyju wurrarnala, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa nyuntungu. Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany.'

²² Munu puntaju japartumurninyju pinakarrimalu paliny milaku partanyurninyku. Wurrarnanaku paliny milaku warrkamu pulukurrangu, 'Nyampalu marrayalu wurrakarra ngalypakata palinyku, wirrilyi, jujika wirrilyi jinanga, palaja parirra palinyja wirrilyi ringi! ²³ Palaja marrayi purlika, jinjimama, wirlaliyi, wirlanajalu kampalkuluyurru. Palaja ngalkuluminyalu nganyurrulu ngajumilaku partanyku. Ngalya wantuluminyi pikaly yija! ²⁴ Ngajulu wurrarnarna nyungu ngajumili partany yijakapali marlkarrri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyu. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany!'

Palamaja pikalyju kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi.

²⁵ Murrkangunyamurninyju warrkamu jinikinyi ngunarri. Palaja warrkamuja kulpanya ngurrakarti. Wangka jarrinyikinyi, pinakarrinyijaninyi kurntanaja ngurrangalu yaku jarrinyikinyiyipa. ²⁶ Palaja palinyju kamarnalu marrnguku warajaku paliny milaku japartumilaku warrkamu jinakataku. 'Nganija palanga pikalyju kurntarn-kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi?'

²⁷ Puntaju pala marrngulu wurrarnala, 'Nyuntumili marrka kulpanya kuwarri. Nyuntumilalu japartulu wurrarnanganaku, "Nyungu ngajumili partany kulpanyaji ngajukarti. Wirlaliyi nyarra purlika, jinjimama."#'

²⁸ Murrkangunyamurniny yurnturi jarrinyi, munu yanama mayakarti, jalakarti waninyi, kajamarta.

Palaja paliny mili japartu yanalu paliny karti, ngarlu japirr marna, 'Kurtali mayakarti kaniny kurti.'

²⁹ Murrkangunyamurninyju yurnturijartinyju puntaju wurrarnala japartumurninyja, 'Ngaju yija nyuntuku waninyikinyirnangu, warrkamu jinikinyirnangupa nyuntuku partunupa yurranga. Ngajulu yirrkulu nyuntuku pinakarrinyikinyirnangu nyuntuku muwarrjaku. Puntaju munu yingaminyin ngaju wupartupa nanikutu. Ngajumulirrangulu jarnturrangulu yijapa nganamiyirni kuwiyi pikalyju. Munurla! Kumarri marnanyin wirlanaku kuwiyiku nganinyakupa. ³⁰ Ngaju munu nyungukapali nyuntumilikapali nyirtingunyakapali, nyuntulu nyuntumili warrarn yinyanpa. Palinyju warrarnku warnku mana, wiyirr warnku kurlu jini mirtawanga. Kuwarri paliny kulpanyajalu nyuntulu wirlananpalu palinyku kuwiyi jinjimama.'

³¹ Japartumurninyju wurrarnala, 'Partany, nyuntu waninyijin ngajungu, ngajulu kalkurnarnanta japartulu. Nyungu waninyiyinga nyuntumili nganin-nganin. Ngajulu wiyirr kalkurnarnanga nyuntuku. Marlkarri jarrulumarnapa yija nyungu wantulupiyinga nyuntuku. ³² Ngajulu wurrarnarna nyungu nyuntumili marrka yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyuju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany! Palajunjalu jurtungu pikaly yiji jarruluminyi.'#"

16

¹⁶ [Yayipirayamulu karra marnalu]...nyarra waninyi wirtu yiji wuju partijirri kaniny nganarnangapa nyurranga. Palarranguku nganarnanga ngarnurtupa karrinyi yananyaku nyurrakartiku munu yiji, ngunjul yija palaku. Palarranguku pukun nyurranga ngarnurtupa karrinyi milpanyaku nganarnakarti munu yiji, ngunjul yija palaku.

22

³¹⁻³² "Jayiman, Jayimankayi, Jayitanju Ngarrka japirr marna nyurraku, marrjalu yakurr manaku nyurraku. Ngajulu ngarlu japirr marnarnangu Ngarrka nyuntuku, Jayimankayi, nyuntuku yijalmarta jinaku Ngarrkanga ngarrakunyuju. Nyuntulu warinykurnu jarrinyaja kulpanyaku ngajukarti ngajuku yajanaku, palarrangu jinta pukun ngajuku miranu jilamanjaninyi, janalu ngajuku yirnkulumarta yajanaku."

John

SECOND TENTATIVE DRAFT of JOHN 3:16-21 (not final).

3

⁶ Marrngumili kawu nyarra paliny palinymilijangarra pipi japartuja. Palinymili pirlurr nyarra Ngarrkamilija Pirlurrja.

¹⁶ Marrngurrangu ngarlungu yija Ngarrkanga / God-ja. Palajunjala yinyanganyjurrinyi pujamu walja palinymilingarra, palinya yijalmarta jinakatarangu munu pujunuku jarrinyaku, ngarramarnti wankanyuku waninyaku palinymilingi ngurranga. ¹⁷ Munu ngakarnama palinymili pu-jamu nyungukarti ngapiku, jurtu ngakanaku wiyirruku. Palinyju ngakarna nganyjurruku kartuwarra manaku wiyirruku! ¹⁸ Nganurtulupa yijal-marta jilkulinyipili God-mili pujamungu, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi. Wiyirr yijalmarta jinakatawayi palajunmarta kurluny-kurlunjangarra waninyayi kakuputu, God-mili pujamu waljanga yakal manakata.

¹⁹ Yakujungarra: Tili God-milingarra milpanyanganyjurraku, mar-rgulu warrukurlaku karrynyaya, kurlujartinykungarra karrynyaya. ²⁰ Malyparr karrynyaya Tili God-milakungarra kurlujartiny jinakata, munu milpanyakayi Tili God-milikarti, kurntanyja jinangamarra. ²¹ Wiyirr ngalypaku jinakata Tili God-milikarti milpulupiyi, jintalu yirrilapiyi wun-yyjurrupali warrkamu jarrinyajanaku jananga.

14

¹ Jiyijajilu wurrarnajanaku piririmartanga palinymilirrangungu, "Munu wantayi ngarlu kurluny-kurluny. Yijalmarta jiliyili Ngarrkanga, ngajumilingi kankajirringi Japartungu. Yijalmarta jiliyiji ngajungu pukun. ² Ngajumili Japartu ngurrarrangu kurrngaljartiny palinymilingi warrarnja. Yija wurrarnarninyurraku. ³ Walangkarr yankulumarna Japartumilikarti. Palanga ngurra parljulumarnanyurraku. Palaja kulpulumarna, kangkulumarnanyurrinyi palakarti, ngajumilikarti Japartumilikarti ngurrakarti, nyurraku waninyaku ngajungu ngarramarnti. Kunmu jarruluminyi ngajumilingi Japartumilingi ngurranga. ⁴ Palakarti yankulumarna. Palaku ruwurtuku palakartiku miranu nyurra." Palajun Jiyijajilu wurrarnajanaku.

⁵ Warajalu, ngapilu, Tamajilu, ngurnjurnikinyi palaku muwarrku, karra marnalu Jiyijajiku, "Nyampali! Wanyjarni yananyan? Munumpa ngarna palaku. Munumpa nganarna ruwurtuku palakartiku. Wunyjurru yajalapiyirninti palakarti?"

⁶ Wurrarnajanaku Jiyijajilu, "Japartukarti kangkulumarnajaninyi wara-japa waraja marngu parirra ngajulungarra. Yijaku muwarrku mi-ranu jilamarnajaninyi Japartuku ngajulungarra. Wankanyu ngarrany jilamarnajaninyi ngarrakuny ngajulungarra. Yija ngajumili muwarr: marngu munu yiji yankuliny ngajumajirri Japartukarti. Yankulupalayi Japartukarti ngalayangarra."

15

⁵⁻⁸ ...[Jiyijajilu karra marnajanaku palinymilirranguku piririmartaku], munu yiji nganipa jilkulunyurru ngajumajirralu. Yijapa warinyju

warinykurnulu yakalanyili ngaju, paliny wurrulykapali tikirlkapali jar-ruliny. Wurruly nyarra palajunmarta marrngurrangulu kuru marnay-ijaninyi minyjinaku. Ngajungungarra kuluna wantulunyurru tuku jilkulunyurru ngajumilija muwarrja, palajunjalulu nganikupa Ngarrkan-garra japirr malkulunyurru, nganipa pala palangarra jilkuliny. Ngaju-milirrangu marrngurrangu ngalypakata jinakatarrangu, kakuputulu ngalypa yiji jinayi. Marrngurrangulu yirrinajalu yijalu yiji nyurra malapiyi Japartu ngajumili.

Acts

Unknown if consultant checked.

2

⁸ ...Nganyjurrulu wiyirrju pinakarrinyanyijaninyi, jana muwarr pinayi nganyjurrumilingi waljarrangungu muwarrjarrangu.

3

¹⁹ Kuwarringulungarra yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru pa jilkulunyurru ngarlulu warinyju, Ngarrkakartingarra jarrayalu; palajunjalungarra kurlujartinyja kurlparr pilkulinyurraku.

17

³⁰ Purlpija Ngarrka miranu waninyijanaku marrngurranguku, yirrkulu kurlu jinikinyayi munupalu janamilalu. Puntaju munu kurlu jinama-janaku, yakarnajaninyi. Kuwarri yartikarra ngawu kanyjil-kanyjiljaja wurrarnajanaku wiyirruku ngunarrijirriku, "Pinakarrayi! Munu kurlujartiny jinaku. Yakaliya! Kulpanya walarni jarrayi yakujani! Kuwarrija jilkulunyurru ngajumilija muwarrja."

Romans

Unknown if consultant checked.

6

⁴ Jiyijaji Kurayiji nyarra marlkarri jarrinyajanga, nganyjurru pukun marlkarri jarrinyinyikapali; paliny jungkaranga wirrinajanga, nganyjurru pukun jungkarangakapali jarrinyinyi. Wankanyu jinajanga Japartulu, nganyjurru pukun wankanyu jirninganyjurrinyi Kurayijingi kuluna. (Yijalu yiji yarni-yarnilu Japartulu nganin-nganinkupa jinakata, munu ngarnurtulupa kurnta jinakayi.) Palajunngarra jarrinyanganyjurruku nyarra jampa warinyju ngapanga jirninganyjurrinyi. Palajunngarra Ngarrkalu jirni, nganyjurruku wariny jarrinyakupa ngalyppanga yiji waninyaku.

²³ Marrngurrangulu kurluny-kurluny jinayi ngarrakunyju, puntaju marlkarri jarrulupiyi. Marrngurrangu nyarra Jiyijajingi Kurayijingi nganyjurrumilingi Nyampalingi kulunaja puntaju ngalyppanga wantulupiyi. Ngarrkalu wankanyu ngarramarnti kalkulkulinyjaninyi.

8

⁷⁻⁸ Jampa marrngulu pinakarrinyalu palinymilaku waljaku ngampankatakulu pirlurrku, paliny yukunykata jarrinyalu Ngarrkaku. Munu pinakarrinyakalu Ngarrkamilaku muwarrku, munu yiji ngunjul palinyku! Palarrangu pinakarrinyakata waljaku ngampankatakulu pirlurrku, ngunjul yiji janalu munu pikaly jinakayi Ngarrka.

13

¹³ Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalyppa wiyirrju yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurra jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

14

²¹ Nyarra jintalu kuwiyi mirurruku yinganyikinyijjanaku, palajunju wurranyikinyijjaninyi mirurrurangu nyampali janaku. Nyuntulu pala kuwiyi ngalkuluman, nyuntu miranu ngalyppangarra palajun jinaku. Nyuntu miranu munu kurluny-kurluny palajun jinaku nyuntulu. Ngurnipali nyuntulu wayin minpilamanpa kuwiyi ngalkuluman. Warinyju marrngulu ngurnipali yirrilantili palajun jinaja, palinyju kurlkarri malali kurluny-kurluny yiji palajun jinaku, palinyju pukunngarra palajun jinaku ngurnipali karrulinyapa, palinyju palajunku jinaku karruliny jampa nyuntulukurra yirrininti jinaja. Palinyju kurlkarri malkuliny nyarra kurluny-kurlunngarra yiji palajun jinaku. Palajunjalulu kurluny-kurlunngarra yiji palinyku. Ngarrkalu wirlalkuliny paliny palajun jinaja.

1 Corinthians

Draft.

5

¹¹ ...Jintalu marrngurrangulu wurranyarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkana-jarrangu mangunypalirrangulu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

6

⁹⁻¹¹ Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunypalirrangulu, jinta karta karrynyayijanaku warinyimilingi nyupajingi, jintalu pirirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kuray-ijilupa Pirlurruju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngalyanga Ngarrkanga.

10

¹²⁻¹³ Ngurnipali nyuntulu kurlkarri malkulamanparningu nyuntulu jin jurulu. Mintu wantuluman puru kurlujartiny jinangamarra. Nyarralu Wirtulu Mirurrulu yirrkulu yakurr malamanta warinyapa warinyku kurlujartinyku jinaku. Wiyirr pukun jinta yakurr marnajaninyi marrngurrangu palajunmartalu. Kakuputulu yijalmarta jilali Ngarrkanga, palinyju pirlurr nyuntumili tarn-tarn yiji jilamangalu yakurr manangamarra. Palajun yakurr manajalu, jurtungu nyuntu kurlujartinymajirri.

14

²⁶ Kunmungu jarrinyaja muwarr pinaku Ngarrkanga, wariny Christianmili yinmajartiny, wariny miranu jilkulinyurrinyi Bible-ja, wariny pinakarrinyaja Ngarrkaja, wariny muwarr pinaku karrinyi muwarrju kajamartajalu warrarnjalu ngajarrijalu, wariny pala warinymili muwarr explain jinaku karrinyi. Wiyirr jilkulinyurru ngalyapa jinaku nyurramili church. ²⁷ Yijapa wariny muwarr pinaku karrinyi muwarr warinyjalu muwarralu, yijapa kujarra muwarr pilkinypulu, yijapa kujarrapa warajakartijakun, warajangapa warajanga. Palaja wariny muwarr explain jinaku. ²⁸ Yijapa wariny explain-a-kata-majirri, palarrangu muwarrku pinaku muwarrju kajamartajalu muwarr pinaku, muwarr pinaku Ngarrkangajakun. ²⁹ Yijapa Ngarrkalu muwarr yinyajaninyi, jinta muwarr pinaku, kujarrapa warajalu, jinta (the rest) janamili muwarrku kurlkapirli jarrinyaku, pala ngalyapa, pala kurlu? ³⁰ Yijapa warajalu muwarr pinikinyi, palaja Ngarrkalu muwarr yinganyalu muwarr winyja wariny marrngu,

pala walangkarr marrngu muwarr pinakarrinyaja kajanaku, jama jar-rinyaku. ³¹ Nyurra wiyirr muwarr Ngarrkaja muwarr pilkununyurru, warjanga warajanga. Palajunjalu wiyirr miranu jarrulinyurru. Ngarrka muwarr yinganyaja, muwarr pinakata jiparnarnparninyi jalpu. Ngarrka munu karrinyama dis-order, paliny karrinyikinyinganinyi yijalu jinaku wiyirr.

15

THE RESURRECTION

¹ Yuu, Christian marrkarrangupa [Christian brothers, friends, brothers and sisters ??] nyurraku kurlkapirli jinaku karrinyarna pala muwarr ngalypakata. Nyarra “muwarr pinirninnyurraku” [wurrarnarnanyur-raku ??] Pikalyjartinyju pinakarrinyinyurralu pala muwarr, yijalmarta jirninyurralu, kuwarri yirrkulu tarlka kalkurnanyurru. ² Yirrkulu yijal-marta jinakanu, nyungulu muwarrju ngalypakatalu Nyampali Jesus Christ kartuwarra marnanyurrinyi. [Actually it is the Lord Jesus Christ who saves you, when you believe the message.] Palajun yijalu yijalmarta jinajalu, munu partarl yijalmarta jirnanyurra. ³ Warinyarrangulu pur-lpi yinku muwarr jakurl kanyajiya. Palaja pala muwarr jakurl kangañ-yarnanyurraku ngajulu. Pinakarrayi! Nganyjuru wiyirr Ngarrkanga pa-nypanyiyirni. Palajalu Ngarrkalu nganyjuru wirlanaku. Christ marlkarri jarrinyinganyjurraku kartuwarra manaku, Ngarrkamilijangarra muwarr-jangarra. Palajun. ⁴ Jungkaranga wirrirnaya, kujarrapa warajangangarra tur-lpa jini marlkarrija Ngarrkalu, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra. ⁵ Yirrirni Peter-lu, palaja yirrirnaya Twelve-jungarra [??]. ⁶ Palaja kurrn-galju yija yirrirnaya, yajanakatarrangulu 500-ju warajangangarra. Jinta [??] pur-lpi marlkarri jarrinyiyi. Kurrngal [??] wanka jarrinyiyi kuwarri. ⁷ Palaja James-ju yirrirni, yarti wiyirrju Apostles-ju [??] yirrirnaya. ⁸ Yartikala yirrirnirni ngajulu pukun nyirrirnikartilu. ⁹ Jintanga Apostles-ja [??] ngaju puru, wupartukapali yija. [I am not even worthy to be called an Apostle - key term: Apostle ?] Pur-lpi wirlnakinyirnijaninyi Christian-arrangu Ngarrkamilirrangulu ngajulungarra [key term: 'ekklasia' / 'congregation' / 'ones called together for a meeting']. ¹⁰ BUT, Ngarrka ngalypa yija ngajuku [key term: gracious, showing favour to people who don't deserve it ??]. Palinyjungarra ngaju jirninyi nyungukapali kuwarri. Yuu, munu partarl ngajunga ngalypa jirniji. Munurtti! Ngajulu wirtu yija warrkamun jirnini, ngajunga palarrangulu jintalu Apostles-ju wupartujakun warrkamun jirniyi. Munurtti ngajulu, Ngarrkalungarra jirnikinyiyi ngajunga. ¹¹ Yijapa ngajulu muwarr pirni, yijapa palarrangu muwarr pirniyi, puru wanta, nganarnalu wiyirrju muwarr pirniyiirni pala warajajakun muwarr, nyarra muwarr ngalypakata yijalmarta jirnikinyiya nyurralu wiyirrju.

NGARRKAMILI MARRNGURRANGU MARLKARRI JARRINYAJA WANKANYU KIN JILKULINYANINYI

¹² Nganarnalu miranu jinakinyiyirni Christ marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu mana kanya kanka. Jintalu nyurranga wurrarnaya marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, munu wankanyu jarrulupiyi. ¹³ Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, Christ-ngarra pukun marlkarri wantuluny. ¹⁴ Yijapa Christ munu wankanyu jarrima, nganarnalu wurrnakinyiyirni mitu wakany, nyurralu puru yijalmarta jarrinyinyurru mitungu. ¹⁵ Yijapa marlkarrinyjarri munu wankanyu jilkulinyaninyi Ngarrkalu, nganarnalu

mitu marnayirni Ngarrka. Wurrarnayirni Ngarrkalu kanka mana Christ. Janamilija muwarrja, nganarnamili muwarr munu yija muwarr. ¹⁶ Yijapa marlkarrinyjarri munu kanka manamajaninyi Ngarrkalu, Christ munu kanka manama Ngarrkalu. ¹⁷ Yijapa Christ munu kanka manama Ngarrkalu, puru yijalmarta jirnanyurru, yirrkulu panypanyakatarrangu nyurra. ?? ¹⁸ Palarrangu yijalmarta jarrinyiyi Christ-japa yarti marlkarri jarrinyiyi Wikakarti Wirtukarti yanayi, munu kulpulupiyi! ¹⁹ Yijapa nyungungujukun warrarnajakunngarra wankanyu waninyanga, pikaly waninyanyi Christ-ja, wurrarniyarninyi wankanyu jilinganinyi Ngarrkalu, jinta paju yija jarrulupiyinganaku! [more sorry for us than for anyone else] ??

²⁰ Pala mitu. Nyungu yija-yiji muwarr: Ngarrkalu marlkarriny jarrinyaja kankangarra mana Christ! Paliny walangkarr yana, palinyja yarti kanka malkulinyjaninyi kurrngal yiji Ngarrkalu! ²¹ Warajalu marrngulu jinajalu wiyirr marlkarri jarrayinyi. Palakapalingarra warinyju marrngulu jinajalu wiyirr wankanyu jarrayinyi. ²² Nganyurru marrngurrangu wiyirr Adam-milirrangu nyirrirnikartijarrangu. Palaja marrngurrangu wiyirr marlkarri jarruliny nganyjurra. Yakujun nganyjurra wiyirr Christ-milirrangu wankanyu jilkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu. [Note the forward reference, followed by return to present time:] ²³ Jurtungu yajalkulupiyarninyi. Christ walangkarr, palaja, kulpanyaja Heaven-ja paliny, palinyja yijalmarta jinakatarrangu wiyirr. ²⁴ Palaja Christ-ju jipi jilkulinyjaninyi [all rulers and powers and forces — shall we specify Satan and the mirurrurrangu ?] Yartikarra Christ Nyampali Wirtu jarruliny. Palaja wiyirr yungkuliny Ngarrka. Palaja Ngarrkalu wurralkuliny, “Jipi!” ²⁵ Pala yartiku. Kuwarriku Christ nyampali jarrinyakupa wirlalkulinyjaninyi wiyirr yukuny pinakatarrangu palinyku. ²⁶ Yukuny pinakata nyirrirringarra Death. ²⁷ Ngarrkamili muwarr wurrarninyi, “Ngarrkalu wirriri wiyirr kaninykurtingi Christ-mili jina.” (Ngarrkalu munu wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Christ-mili jina. Ngarrkalu jinta wiyirr wirriri kaninykurtingi Christ-mili jina.) ²⁸ Palaja, Christ wiyirruku Nyampali jarrinyaja, wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Ngarrkamili jina. Palajunju Ngarrka Nyampali Wirtu jarruliny wiyirruku, nyarrakurnujirri.

JINTALU JANPA JINIJANINYI WARINYARRANGU MARLKARRINYJAR-RIKU

²⁹ Warinyarrangu marlkarri jarrinyiyi janpa jinamajirri. Jintalu wariny marrngu janpa jinijaninya, wurrarnayi, “Palajunju jinajalu ngalya jilkulinyjanaku marlkarrinyjarriku.” Nyarra warinyarrangulu wur-rarnayi, “Marlkarri jarrinyaja, marlkarri wantuluman ngarramarnti.” Janamilirrangu muwarr ruru pirnayarninyi. Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, janpa jinaku marrngu wariny munu ngalya jilkuliny, munu wankanyu malkuliny! ³⁰ Kurikapirli jarrulinyurru nganarnapa. Jinta wirla-wirlalkulinynganinyi karrpurangu karrpu. ³¹ Karrpurangu warinypa wariny marlkarri wirlalajiyili! Yijarla pala muwarr! Kamparta ngaju Christ-ju jinajalu nyurranga. Yijarla pala muwarr pukun! ³²⁻³³ Palarrangulu marrngurrangulu Ephesus-ja kulipartir-najiya. Jana lion-arrangukapalipa tiger-arrangukapali! Yijapa marlka-r-rinyjarri marlkarri wantulupiyi, kulipartinajalu munurti yija jirnirni! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, “Ngalkunyi, minpilkunyi, marntungu marlkarri jarruluminyi!” Jintalu wurrarnayi muwarrarrangu palakapali. Mitu muwarr janamili. Munu pinakarrayijanaku! [“Bad

company corrupts good character.”³⁴ Jurtulu yija kurlkapirli jarrayi, munu kurlujartiny jilkulinyurra [stop sinning!] Jinta nyurranga munumpa waninyayi Ngarrka. Kurntany wantayi palaku.

KAWURRANGU NGANYJURRUMILI WARINY JARRULUPIYI

³⁵ Jintalu japirr marnayi, “Wunyurru Ngarrkalu kanka malkuliny-janinyi marlkarrinyjarri? Nganikapali kawu janamili?”³⁶ Munu ngawu wantulinyurru. Jijirr jungkanga wirrinaja, marlkarri jarrayyaku. Palajangarrajakun turlpalkuliny, wirtu jarruliny, warruly jarruliny.³⁷ Pala warruly turlpanyaja wariny yija, munu jijirrkapali.³⁸ Ngarrka miranu palaku jijirruku, yinganya kuwarrija kawu, karrinya palangarra.³⁹ Marrngurrangu, kuwiyirrangu, wirrujartinyarrangu, janpamalurrangu majangujartiny, warinypa wariny.⁴⁰ Wiyirr parlparrrja waninyayi kawujartiny. Wiyirr jungkanga waninyayi kawujartiny. Warajapa waraja, wariny yija jintanga wiyirra.⁴¹ Karrpu munu wirlarrakapali. Wirlarra munu panikatarrangukapali. Waraja panikata munu warinykapali panikatakapali.

⁴² Palakapali jarruliny kawuku nganyjurrumilirranguku. Nyungurrangu kawu marlkarri jarrulupiyi, wirrilapiyijaninyi jungkanga, jijirrkapali. Kanka manaja, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.⁴³ Nyungurrangu kawu manyurla, munu ngalya yirrinaku. Kanka manaja ngalya yiji wantulupiyi, marrjapanu.⁴⁴ Nyungunga warrarnja waninyaja, marrngulu warlininyi nyungu kawu. Partarl warlilkuliny wariny kawu, kanka manaja kawu, parlparrrja kawu.

⁴⁵ Ngarrkamilalu muwarrju wurraniyi, “Nyarra walangkarr pirirri, yini Adam, marrngu wankanyu jarrayi. Nyirrirnikata pirirri, Christ, pirlurr wankanyu jinakata jarrayi.⁴⁶ Pala kawu warlinapinti walangkarr jarrayinyi, yarti pala parlparrrja kawu jarrayinyi, warlinawayi kawu.⁴⁷ Ngarrkalu yarni mana pala walangkarr pirirri, Adam, kurlurluja. Pala nyirrirnikata pirirri, Christ, parlparrrja milpanya.⁴⁸ Marrngurrangu nyungunga warrarnja kawujartiny Adam-kapali. Marrngurrangu parlparrrja kawujartiny Christ-kapali.⁴⁹ Kuwarri nyungunga warrarnja nganyjurru kawu Adam-kapali. Yarti parlparrrja kawu nganyjurrumili Christ-kapali jarrulupiyi.

⁵⁰ Marrkarrangu ngajumili [??], Ngarrkamili ngurra parlparrrja waninyi ngarramarntiku. Nyungurrangu kawu nganyjurrumili, majangujartinyapa pijirrijartiny, nyilykirr jarrulupiyi. Munu waninyakayi ngarramarnti. Partarl wantulupiyi Ngarrkamilinga warrarnja parlparrrja.

⁵¹ Yuu, ngurnjul ngalypakata yija wurralamarnanyurraku: Nganyjurranga jinta munu marlkarri jarrulupiyi. Nganyjurma wiyirr warinykapali jarrulumininyi.⁵² Jampangangarra jarruliny, wirlujartukapali. Angel-ju trumpetjartinyju wirtu ngurntirri jilkuliny. Ngarrkalu wiyirr marlkarrinyjarri kanka malkulinyjaninyi, ngarramarntiku munu nyilykirr jarrulupiyi. Palanga wankanyurrangu nyungunga warrarnja wariny jilkulinyjaninyi, nganyjuru munu marlkarri jarrulumininyi, wankanyu wantulumininyi ngarramarntiku.⁵³ Nyungurrangu kawu nyilykirrpinti Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, marlkarriwayipa nyilykirrwayi.⁵⁴ Nyungurrangu kawu nganyjurrumili manyurla, marlkarri jarrulupiyi. Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, munu yiji marlkarri jarrulupiyi. Palaja marrngu wiyirr miranu jarrulupiyi, Ngarrkamili purlpija muwarr yija:⁵⁵ “Marlkarri jinakatakayi, Christ-ju marlkarringarra wirlarnanta! Marlkarri jinakatakayi, partarl kampalkulinynganyjurrinyi!”⁵⁶ Marrngurrangu

munu pinakarrinyayi Ngarrkanga. Palaja Ngarrkamili Manguny marlkarri wirnanaku. Parra-parra wirtu yija jilkulinyjanaku. ⁵⁷ Ngarrkalu ngakar-nanganyjurraku Christ, kartuwarra manakata jarrinyaku nganyjurraku. Christ-ju marlkarri jirni pala marlkarri jinakata. Palajalu nganyjurrulu wurralaminyi Ngarrka, "Yarranija!" ⁵⁸ Palajalu, marrkarrangu, tarlka wantulinyurru, janngankawayi. Yirkulu pikalyju warrkamu jilkulinyur-ralu Nyampali Jesus-ku. Wiyirru jinajarrangulu palinyku Ngarrka pilaly jilkuliny. [??]

Galatians

Unknown if consultant checked.

5

¹³ Jipi, muwarr pilamarnanyurraku, Kurijinarrangu. Jintalu wurralapiyinyurruku, "Yijalu pinakarrulunyurru Mujujumili muwarrarrangu, puripi wirrirnijanaku Juwurranguku marrnguku. Palinyja muwarrja jilkulunyurru. Munujalu nyurra munu Jiyijaji Kurayijimili." Palajun wurralapiyinyurruku. Mitu yiji janamili muwarr. Jiyijaji milpanya Ngarrkaja kartuwarra manaku nganyjurraku. Yijalmarta jininyurru palinyja. Palajalungarra nyurra palinymilirrangu jarrinyinyurru. Munu Jiyijajimili jarrimanyurru pinakarrinyajalu Mujujumilaku muwarrku.

Tuku jarrulunyurru mitungumarra! Munu wurralanyurrarningu, "Jiyijaji Kurayijimili nganyjurraku, puru ngakarnanganyjurrinyi. Munu pinakarruluminyalu Muwujumilaku muwarrku. Kuwarri nganyjurrulu turralu jinanyi nganiwarralpirrtiku karrinyanyi jinaku!" Munu palajun muwarr pilkulunyurru! Palajunja muwarrja lirrjal wirtu jarranyurru mayiku, kariku, mirtawaku, pirirriku, nganin-nganinkurrangu, puntaju wirlalanyurrarninyili, ngulyu marranyurru, warinyirrangupa kurlujartiny jilinyurru. Munu kurlujartinyja yungkulunyurrarninyili. Munu yiji palajun jilkulunyurru! Nyurra Kurayijimilirrangu. Palajalu kuwarringulu yija yiji munu kurlujartiny jilkulunyurru, Kurayijimilija muwarrja jilkulunyurru ngarramarntilu, nyurranga ngarlungu jilkulunyurrarningu, palajunjal yija-yiji tuku jilkulunyurrarninyi. ¹⁴ Ngarrkalu wirrirninganyjurraku warinyja wariny muwarrarrangu. Yinyanganyjurrinyi palarrangu muwarr ngalya wantuluminyi ngungku wiyirr, ngalya kalkuluminyijaninyi jinta, munu kurlu jilkuluminyijanaku. Waraja wirtu yiji muwarr wirrirninganyjurraku: Nyungulu warajalu muwarrju warlirnanjaninyi jinta wiyirr muwarrarrangu Ngarrkaja: "Nyuntulu yijalu yiji tuku jinanparningu. Palajunju wiyirr jinta pukun marrngurrangu tuku jilamanjaninyi nyuntulukapali tuku jinanparningu." ¹⁵ Kurlkarri marnarnanyurrinyi yarranyurru warinykurnu. Wunyurru? Muwarrja kilulu yirrirninyurrarningu? Nyurni marnanyurrarningu? Tuku jilkulunyurrarningu! Palajunjal kurlujartinyja yiji jilkulunyurrarningu mujujakartijakun.

¹⁶ Nyungu muwarr wirtu wurrrarnarnanyurraku: Ngarrkamilaku Pirlurrku yiji pinakarrinyaku. Yirrkulu pinakarrayalu palinyku, palinyja muwarrja yirrkulu jilkulunyurru. Palajun jinajalu munu kurlujartiny jilkulunyurru. Yirrkulu wurralakulunyurrarningu, "Yijalu munu pikaly jilkulumarnarningu ngajulujakun, ngajulu pikaly jilkulumarna Ngarrkan-garra."

¹⁷ Miranu nyurra marrngurranguku, nganyjurr wiyirr pirlurr ngarlu ngampankata, yirrkulu pikaly jinaku karrinyinyurrarningu nganyjurrulu. Nganyjurr karrinyanyi warinyku, kurluku, Ngarrka Pirlurr karrinyi warinyku, ngalypaku. Paliny karrinyi ngalypakataku, ngunguku. Wiyirr pinakarrinyakatarrangu Ngarrkamili Pirlurrku jurtungu jilkulinyjaninyi ngunguku, ngarlu nyinga malkulinyjaninyi kurlujartiny jinajamarra.

¹⁸ Ngarrkaku Pirlurrku yiji pinakarrulunyurru. Palajunjal munu kurlkarri manaku muwarr nyarra Muwujuja.

¹⁹ Kurrngalju marrngurrangu munu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palarrangu jankanyakatarrangu yiji. Nyurra miranu

wunyjurrukata marrngurrangu, jampa ngayarta jarrinyanyi nganyjurrumili wiyirrmmili pirlurr ngampankata ngarrakuny, kurlujartinyarranguku jinaku karrinyanyi ngarramarnti, kurlujartiny jinanyi ngarramarntilu. Palajunjalu jinta kurla-kurlakataarrangu jarrinyayijanaku jintaku, jintalu piririmarta yikarnayarninyi, jintalu mirtawanyjarri yikarnayarninyi, jintalu munu jurtungu warlirnakayarningu; ²⁰ jintalu marni pinayi miyu mangunyarrangukapali, ngarlujaja nyurra marnayijaninyi, kurlujartinyarrangu maparnjukapali yumuny jinayijanaku jintanga, yukuny pinayarningu, warnta marnayarninyi, miku jarrinyayarningu, wirriyaji jarrinyayi, raka-raka jarrinyayi, jinta pinayarninyi, yirru waninyayi waljangajakun, ²¹ jintamilaku wurrukarraku karrinyayijanaku, yawurr jarrinyayi, yawurrja warajanga ngawu jarrinyayi, kurlujartinyarrangu jinayi, nganin-nganinarrangupa jinayi palajunmarta. Palajunmarta yirrkulu jinayi pirlurrjalu ngampankatajalu. Palajunmarta jinakatarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga palinymilingi warrarnja. Yija pala muwarr. Purlpi wurrnarnanyurraku minyirru, kuwarri yarrana kurlkapirli jinirnyurrinyi: Palajunmarta jinajarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga.

²² Jintalu marrngurrangulu yirrkulu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palinyju kurlkapirli jinajaninyi marrngurrangu warinykurnu, ngalypakurnu. Ngarlu nyinga manajaninyi marrngurrangulu ngarlungu wirrilapiyarningu, ngarlu pikaly jinajaninyi, ngarlu wuta jinajaninyi, palinyju nyampa-nyampa jinakatawayi jinajaninyi, ngalypakatarrangu jinajaninyi, yirnikatarrangu jinajaninyi, ²³ jakartakata jinajaninyi marrngurranguku, warlilapiyarningu janamili walja ngampankata pirlurr. Wayirti? Nganurtu marrngulu karra malkuliny, "Palajunmarta jinaku kurlu. Munu palajun jilaman!" Munu yiji marrngulu palalu muwarr pilkuliny palajunmarta! ²⁴ Palarrangulu Kurayiji Jiyajajimilirrangulu yirrkulu wurralkulupiyarningu, "Ngaju ngampankata pirlurr kurlujartinyku karrinyarni. Munu yiji! Ngajulu yakalamarna kurlujartiny. Munu ngampankata jarulumarna. Ngajulu pinakarrulumarnalu Ngarrkamilakujakun Pirlurrku!"

²⁵ Yu! Kurlumajirrilu Pirlurrju wankanyu jininganyjurrinyi. Palajalu nganyjurrulu palinyku yijalu wurralaminanyi nyampali jarulinynganyjurruku. ²⁶ Yija munu raka jaruluminyi, yijalu munu yirringilaminanyarninyi, yija munu miku jaruluminyarningu.

6

¹ Kurijinarrangukayi, miranu nyurra nganiku Ngarrka karrinyi. Yijapa warinyju Kurijinju kurlujartiny jilkuliny. Kurlumajirriku Pirlurrku pinakarrulunyurrulu, palaja ngalypaku jurti jilkulunyurrulu pala Kurijin, jakartalu. Kurlkapirli jilkulunyurru — munu nyurrulu jilkulunyurru nyarralukapali. ² Paju karrulunyurrujanaku ngurnjurljartinyarranguku. Yakujun jinajalu jilkulunyurru Kurayijimilija muwarrja. ³ Munu nyurra-nyurra wantulunyurru. Yijapa nganurturrangulupa wuparturrangulu wurralipiyarningu, "Ngaju wirtu". Palajunmarta wurranajalu mitu marnarninyi. Yijarla wuparturrangujakun jana. ⁴ Nyuntulu yirrkulu japiir malamanparningu, "Wunyurru? Pala jinirni Ngarrkaja muwarrja?" Yijapa ngalypa. Palaja ngarlu ngalypa jaruluman. Munu wurralamanparningu, "Palarrangulu jintalu kurlu jinikinyi, ngajulu ngalypamarta jinikinyirni." ⁵ Nyuntumilingarra jurtu jilkuluman nyuntulu. Palajunku karrinyi Ngarrkalu. Munu parrjalamanjaninyi jinta yimpinaku.

⁶ Yijapa marrngulu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkamilaku muwarrku. Puntaju nyurralu yungkulunyurrulu mayipa warnkupa wurrupe nganinnganin nyurramilaku pirnti pinakataku.

⁷ Pinakarrayi! Marrngulu mitu yakalali Ngarrkanga. Yijapa kurlkarri maninyi, "Ngarrka munumpa ngajuku." Palinyju puru mitu marnarninyi! Kurlu pini yiji! Ngarrkalu yirrkulu parrjarna, tarn-tarn jilkulinypalu panypanyajaku. ⁸ Yijapa marrngulu kurlu jilkuliny. Puntaju kurlu jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu ngalya jilkuliny. Puntaju ngalya jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu yirrkulu jilkuliny ngampan-ngampankatalu pirlurrju. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu jurtu ngakalkuliny ngarramarnti. Yijapa marrngulu yirrkulu pinakarrulinypalu Pirlurrku Kurlumajirriku. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu wangkamarta wirrilkuliny, palanga wantuliny Ngarrkanga ngarramarnti. ⁹ Palajalu purnku-purnkuwayilu nganyjurrulu yirrkulu ngalyparrangu jilkuluminyi. Palajun jinaja yartikarra puntaju Ngarrkalu ngalya yiji jilkulinynganyjurruku.

¹⁰ Palajalu yirrkulu ngalya jiliminyijanaku marrnguku wiyirrkulu, yijayiji ngalya jiliminyijanaku yijalmarta jinakatarranguku.

Ephesians

Unknown if consultant checked.

5

¹⁸ Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

²⁸ Piririmartalu nyarra yijalu yiji tuku jinayarningu jana kawu. Palajunju pukunngarra yijalu tuku jilapiyarninga janamili mirtawanyjar-ri. Ngarnurtulupa tuku jinarninga mirtawa palinymili tuku jinarninyi palinyju pukunngarra.

PAUL'S FIRST LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA

Unknown if consultant checked.

English names and loan words are now spelled as in English, with a hyphen before any Nyangumarta suffixes. All jini and pini have now been standardised as jirni and pirni. Should we change 'ngayiny' back to 'ngarlu'? Should we change 'yijalmarta jinakata' to 'Christian'? Now that the Translation Team have revised parts of it, we will need to update the English back translation to match it.

(1:1)

^{1a} Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Nganarnalu mirli-mirlingi yarntarniyirni nyurraku yijalmarta jinakatar-ranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. Nyungu muwarr nyurraku wiyirruku.

^{1b} Nganarnalu japirr marnayirni nyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, pulanyju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny wutaku jilkulunyapulunyurrinyi.

(1:2-10)

²⁻³ Yirrkulu japirr marnayirni Ngarrka ngalypa jilkulunyurraku wiyirruku. Kurlikarri marnayirninuyurrinyi, yijalmarta jirninuyurrulu Nyampali Jesus Christ-ja, palajunjalulu yirnkulu jirnanyurru ngarrakuny. Ngayinyja nyurranga Ngarrka, palajunjalulu nyurraku yirrkulu nganiwarralpiriti jirnanyurru yirnkulu jirnanyurru Ngarrkaku. Nyurraku yijalmarta jirnanyurru Nyampali Jesus kulpuliny kankajirrija, palaja kangkulunyurrinyi Ngarrkamilikarti warrarnkarti. Palajunjalulu yirrkulu paliny jajarnanyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, munu purlu jarrimanyurralu. Nganarnalu kurlikarri marnayirninuyurrinyi nganikapali nyurra. Palajalu yirrkulu karra marnayirnalulu Japartu Kankajirriku, "Yarrarnija!"

⁴ Yu, nganarna miranu nyurraku, Ngarrkanga ngayinyja nyurra, ngurru marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku. ⁵ Nganarna milpanyirni nyurraku, wurrarniyirni nyurraku, "Ngarrkalu ngakarna Jesus nyurraku kartuwarra manaku." Munu nganarnamili muwarrjalujakun yijalmarta jirninuyurrulu. Munu! Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpnya nyurraku, palinyjungarra wurrarnanyurraku, "Yija pala muwarr!" Nyurraku yijalmarta jirninuyurrulu palanga muwarrja. Palajunjalulu nganarna miranu nyurraku Ngarrkalu ngurru marnanyurrinyi palinymilirrangu jarrinyaku.

Nyarra waninyikinyirninuyurraku, miranu nyurra nganarnaku, nganiwarralpiriti jirniyirni, nyurraku palajunngarra jilkulunyurrulu nganarnalukapali. ⁶ Jampa pinakarrinyinyurrunganinyi, nyurraku pukun jirninuyurrulu nganarnalukapalipa nganyjurrumilalu Nyampalilu Jesus-jukapali, yirnkulu nganiwarralpiriti jirninuyurru. Jintalu kurlujartiny jirnanyurraku, partial ngampa-ngampa pinayinyurrinyi yijalmarta jinakata palinyja. Nyurraku yirrkulu pikalyju yijalmarta jirninuyurrulu. Ngalypakatalu Pirlurrju pikaly kalkurnanyurrinyi. ⁷ Palajalu jinta yijalmarta jinakatarrangu palangajirri warrarnajirri, Macedonia-ngapa Achaia-nga, kurlikapirli jarrinyi jana nyurrakapaliku jarrinyaku. ⁸ Nyarra muwarr

Nyampali Jesus wirtu jarrinyikinyi nyurraja ngunarrijirri wiyirrkarti marrngurrangukarti Macedonia-ngapa Achaia-nga, palangajirri. Munu palarrangulujakunwayi pinakarrinyiyi pala muwarr, jintalu pukun ngunnarrijirri warrarnajirri pinakarrinyiyi pala muwarr, palarrangu wiyirr miranu nyurra yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Nganarnalu munu wurrarnamiyirnijanaku nyurra, puripi ngarrany kaninyipirti miranu waninyikinyiyi nyurra. ⁹ Marrngu ngunarrijirri warrarnjarrangu wurarnayinyurrinyi. Jana miranungarra nyurra, pinakarrinyinyurru nganarnamili muwarr, palajunjalu wirrini yakarnanyurrujaninyi mitu mangunykapalirrangungu, Ngarrkamilirrangungu jarrinyaku karrinyinyurru yija-yiji. Ngarrkangarra yija wankanyu waninyi ngarrakuny. ¹⁰ Yu, nyurralu yijalmarta jirninyurrulu nyarranga wankanyu waninyipa ngarrakuny, mimarnanyurralu palinymilaku Pujamuku Jesus-ku. Palinyu wankanyu jirni Jesus marlkarrija. Kuwarri mimarnanyurralu Jesus-ku kulpanyajaku parlparrjaja. Palinyjungarra kartuwarra marnanganyurrinyi yijalmarta jinakatarrangu. Palajunjalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulinynganyurrinyi.

2

(2:1 - 16)

¹⁻² Yu, nyurra miranu milpanyiyirninnyurra, munu puru wurrarnayirninnyurra Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Yijalu yijalmarta jirninyurralu. Puripi Philippi-nga jintalu marrngurrangulu kulilu yirrinnyinganinyi, wirarnyinganinyi, kurlujartinya kalkurnikinyiyinganinyi. Miranu nyurra palaku. Palaja yakarniyirni Philippi, milpanyiyirninnyurra Thessalonica-karti. Palanga wurrarniyirninnyurra Ngarrkamili muwarr. Jintalu marrngurrangulu munu pinakarrimiyinganaku. Partal ngampa-ngampa pirninganinyi muwarr pinaku. Nganarna munu wirnti karrimiyirnijanaku, Ngarrkalu muwarr pinaku tarn-tarn jirninganinyi. ³ Wurrarnikinyiyirninnyurra nyarra yija muwarr, munu purulu mitu manamiyirninnyurrinyi ngapiku warnkukupa yingamanyurrunganinyi. Munu. Yirrkulu yirnkulu jirnikinyiyirni nganarnalu. ⁴ Ngarrkalu ngarrakunyu parrjarnanganyurrinyi, paliny miranungarra nganikupa nganyurrulu kurlkarri marnanyi. Palinyjungarra ngurrju marnanganinyi nganarna jakul kanganyaku nyungu palinymili yija muwarr nyurra. Palajalu nganarnalu karrinyiyirnalu Ngarrkakungarra pikaly jinaku, munu marrngurranguku pikaly jinaku. ⁵ Munu nyurra marnamiyirninnyurrinyi, ngapi nyarra nyurralu puntajulu wurrarnamanyurrunganinyi yija ngalypakata. Munu lirjalkatarrangu jarrimiyirni warnkukupa nganiwarralpirtiku. ⁶⁻⁷ Munu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu nyurra manaku nganarnakupa jintalu pukun. Ngarrka miranu ngajuku, ngajulu yijalu wurrarnarni.

Nganarnalungarra wurrarniyirninnyurra muwarr nyarra Jesus Christ. Palinyjungarra nyungu ngakarnanganinyi nyurrakarti. Palajunjalu nganarnalu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu ngalypanga kalkurnamanyurrunganinyi warnku yingamanyurrunganinyi. Munu! Nganarna panyju karrinyiyirni palajun jinaku. Nganarnalungarra kalkurniyirninnyurrinyi ngalypalu. Nyurra miranu nyarra pipilu tukulu kalkurnikinyi partany wupartu palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirninnyurra. ⁸ Nganarnanga ngayinya yiji nyurra, kurlkarri marnayirninnyurrinyi ngarrakuny [ngarrakunyu ??]. Palajalu munu muwarrjakun yinyayirninnyurrinyi ngalypakata Ngarrkaja. Waljakapali jirniyirninnyurrinyi nganarnamilikapali

pukun. ⁹ Yu, wurrarniyirninyurrakupa muwarr Ngarrkaja, warrkamu jarrinyikinyiyirna mayipinti warnkuku. Munu japirr manamiyirninyurrinyi mayiku. Munu nganamayirni mayi nyurramili. Nganarna marrja warrkamu jarrikinyiyirna karrpungupa warrukatingi pukun warnkuku maninyaku nganarnamilaku. Nyurra miranu palajunngarra [palajunngarra ??] jirnikinyiyirni. ¹⁰ Nyarra wanikinyiyirninyurraku, ngarrakunyju yirnkulupa kurlumajirralu jirnikinyiyirni Ngarrka pikaly jinaku. Nyurra miranu palaku, Ngarrka pukunngarra, yija-yiji pala muwarr. ¹¹⁻¹² Nyurra miranu nyarra japartulu miranu jininyi yirnkulu jinaku partany palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirni nyurraku. Nganarnalu ngarrakunyju wurrarniyirni nyurraku yirnkulu jilkulunyurru pikaly jinaku Ngarrkaku. Palinyjungarra ngurru marnanyurrinyi. Yarti palinyju kangkulinyurrinyi palinyamilikarti ngalypakatakarti warrarnkarti. Palajunjalulu nyurraku yirnkulu nganiwarralparti jilkulunyurraku palinykungarra pikaly jinaku. ¹³ Jampa wurrarniyirninyurraku pala ngalypakata muwarr nyurraku pikalyju pinakarrinyiyurru. Kurlkarri marnanyurru, "Nyungu Ngarrkamilingarra muwarr, munu Paulmilijakun." Pala yijangarra Ngarrkamili muwarr. Nyurraku yijalmarta jirninnyurrulu palanga muwarrja, kurlujartiny jinajalu warinykurnu jarrinyiyurru, kuwarri yirnkungu jarrinyiyurru. Palajunjalulu nganarnalu yirrkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" ¹⁴ Jampa yijalmarta jirninnyurrulu Ngarrkamilingi muwarrja nyurramili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurraku. Nyurra jintakapali jarrinyiyurru, palarrangu yijalmarta jinakatarrangukapali ngapinga, Judea-nga. Janamili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyijanaku, partal ngampa pirnikinyiyijaninyi Jesus Christ yajanaku. Palajunmartakapali nyurramilalu warrarnja waljarrangulu partal ngampa pirnikinyiyinyurrinyi yajanaku palinyku. ¹⁵⁻¹⁶ Kurrngalju Jew-arrangulu marrngurrangulu panyju karrinyiyili Ngarrkamilaku muwarrku. Purlpilu jintalu marlkarri wirlarnikinyiyijaninyi Ngarrkamili muwarr jakul kanganyakatarrangu. Nyarra purlpi wirlarniyi jintalu nganyjurrumili Nyampali Jesus. Kuwarrimartanga jintalu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Janalu ngarrakunyju partal ngampa pirniyinganinyi kanganyaku yija muwarr Nyampali Jesus-mili nyurrakupa warinyarranguku.

Yini marnayarninyi "Jew-arrangu", wiyirr jinta ngunarrijirri ngapi yini marniyijaninyi, "Gentile-arrangu". Nganarna karrinyiyirnijnanaku wiyirrkulu ngapi Gentile-arranguku miranu jarrinyaku Nyampali Jesus-ku, yijalmarta jinaku palinyja. Wiyirr palajun jinajarrangu Ngarrkalu kartuwarra malkulinyjaninyi. Nyarrarrangu Jew-arrangu ngampa-ngampa pinakatarrangu wiyirrkulu jintaku. Jana panyju karrinyikinyiyijanaku jintaku Jew-arrangukupa Gentile-arranguku pinakarrinyaku muwarrku Nyampali Jesus-mili. Jana kurlujartinykatarrangu. Palajalu Ngarrka kuli jarrinyijanaku. Yartikala wirlalkulinyjaninyi marrjalu yiji.

(2:17 - 3:13)

¹⁷⁻¹⁸ Yu, nyarrarrangu Jew-arrangulu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Palajalu yirrkulu kurlkarri marnayirninyurrinyi, ngayinyja nganarnanga yiji nyurra. Kulpanyaku karrinyikinyiyirninyurraku nyurrakartiku, marrapa karrinyikinyiyirninyurraku. Ngajulu Paulju marlumal yakurr marnarna kulpanyaku nyurrakartiku, Jayitanju ngampa-ngampa pirnikinyinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yu, yija yiji nyurraku kulpanya yirrinaku

karrikinyirna. Purlpikurra Nyampali Jesus wurrarniyirninyurraku, yijalmarta jirninyurrulu, kurlujartiny yakarnanyurru, ngalypakatarangu [ngalyapa jinakatarangu ??] jarrinyinyurru. Palajunjaluyurrulu pikaly jirninyurrunganinyi yija. Yarti Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny parlparrjaja. Palanga nganarnapa nyurra pukun kunmu wararr karrulumininy wangka yiji, palinyju warajanga yirrilkulinynganyjurrinyi. Miranujarrulupiyirni nyurraku, munu puru wurrarnikinyiyirninyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Palajunjaluyurrulu pikaly yija yiji jarrulupiyirni.

3

¹⁻² Ngajulu munu kakurnamarnanyurrinyi, ngayiny kurluny-kurluny jarrinyikinyirni nyurraku. Karrinyikinyirni nyurraku yaninya yirrinaku. Yartikarra ngakarnarna nyurraku Timothy. Timothy waraja, nganarnamilingarra paliny Ngarrkamili jakul kanganyakata, marrnguranguku jakul kanganyajanaku muwarr Jesus Christ-mili. Wurrarnarnala, "Ngaju wantulumarna nyungungu Athens-ja. Nyuntu kulpulumanjanaku Christian-arranguku ngapinga Thessalonica-nga." Paliny ngakarnarnayurraku jakurlinaku marrjaluyurrulu, [??] Nyampali Jiyijajinga yijalmarta jilkulinyurrulu ngayiny tarn-tarnjupa wirntimajirraluyurrulu ngarakuny. ³⁻⁴ Jintaluyurrulu kurluny-kurlunyja wirrilapiyirninyurrinyi wirntijipilayinyurrinyi, warinykurnu jiliyinyurrinyi yajana Nyampalija Jesus-ja. Nyarra waninyiyirninyurrakupa wurrarniyirninyurraku palajunmarta jilkulupiyirninyurrinyi. Kuwarri nyurra miranu wurrarniyirninyurraku yija muwarr. ⁵ Yu, ngajulu ngayiny kurluny-kurlunyju kurlkarri marnikinyirninyurrinyi. Kurlkarri marnikinyirni, "Ngurnipali Jayitanju yakurr marnajaninyi, palajalu ngurnipali kuta yakarnaya yajanaku Nyampali Jesus. Yijapa Ngarrkamili muwarr puruku wurrarniyirninyurraku." Palajunngarra kurlkarri marnikinyirni. Ngaju kurlkapirli jarrinyaku karrinyikinyirninyurraku. Palakungarra Timothy ngakarnarnanyurraku parrjana yirrinaku. ⁶ Timothy kuwarrimartangarra kulpanya. Palinyju wurrarnaji nyurrulu yirrkulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkangapa tuku jirnanyurrarninyi ngalypalu. Ngayiny ngalypalu kurlkarri marnanyurrunganinyi, nyurrulu karrinyinyurrunganaku [karrinyanyurrunganaku ??] yirrinaku nganarnaku. Palajunju pukun nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrinaku nyurraku. ⁷⁻⁸ Yu, Timothy-luyurrulu jakul kanyaji, pikaly yiji jirninyi palinyju. Nyungungu jintaluyurrulu kurluny-kurlunyja wirrinikinyinyi. Ngayiny kurluyurrulu jirninyi. Kuwarri ngaju miranu nyurraku, yirrkulu yajarnanyurru Nyampali Jesus. Palajunja ngaju pikaly jarrinyarninyurraku. ⁹ Muwarr pinaja Ngarrkaku, kurlkarri marnayirninyurrinyi, pikaly yiji nganarna. "Yarrarnija!" karra marnayirnaluyurrulu Ngarrkaku. ¹⁰ Yirrkulu [?? night and day] muwarr pirniyirnaluyurrulu Ngarrkaku nyurraku, wurrarniyirnili karrinyiyirninyurraku yarrana yirrinaku, nyurra miranu jilapiyirninyurrinyi Ngarrkaku. Palajunjaluyurrulu nyurra miranu yiji jarrulunyurrulu palinyku. ¹¹ Palakungarra japirr marnayirnipulinyi Ngarrka nganyjurrumili Japartupa Jesus nganyjurrumili Nyampali, "Yijapa tuku kulpanyakanu kawapulunganinyi palamakarti marrngurrangukarti Thessalonica-nga." ¹² Japirr marnayirninyurraku Nyampali Jesus, yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi. Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, palajunmartaluyurrulu yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi jintaku marrnguranguku pukun. ¹³ Karrinyiyirninyurraku tarlka waninyaku pirlurrja nyurramilingi, kurlumajirri yiji waninyaku [?? May he make your hearts strong, blameless and holy]. Palajunmartaluyurrulu japirr marnayirni Nyampali Jesus

tarn-tarn jinaku nyurraku. Paliny kulpanyaja parlparrjaja palinymili angel-arrangujartiny [?? “with all his holy people” — does this include Christians/ saints?] nyurra kurlumajirri wararr karrulunyurru Ngar-kanga nganyjurrumilinga Japartunga.

4

(4:1 - 12)

¹⁻² Yu, nyurra miranu muwarrarranguku nyarra wurrarniyirninyur-rakupa. Pala muwarrarrangu nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Nganarnalu miranu jirninyirninyurrinyi wunyjurrukapaliku waninyaku pikaly jinaku Ngarrkaku. Nyurralu pinakarrinyinyurrunganaku. Kuwarri nyungu wurrarniyirninyurruku Nyampalija Jesus-ja: Yirrkulu jirnarrayi yirnkulu yiji nganarnamilija muwarrja. ³ Ngarrkalu karrinyinyur-raku yakujun waninyaku. Palinykapali jarrulunyurru, kurlumajirri. Nyurra wiyirr wantulunyurrarningu waljangajakun nyupajingi, munu marru manaku warinymili nyupaji. Munu yiji! [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakapalirrangungu ⁴⁻⁵ Jinta marrngur-rangu munumpa yiji Ngarrkaku, janalu yirrkulu marru marniyijaninyi mirtawanyjarri warinymili [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakapalirrangungu.

Munu janakapali jarrinyaku [??] yijalmarta jinakatawayirrangukapali. Munu! Nyurramilinga wantulunyurrujanaku waljangajakun nyupajinga. Panyjarmajirrilu kalkulumanpa ngalypalu jilamanpalu. ⁶ Yijapa nyur-ranga warinyju ngulyulu kawali warinymili mirtawa. Ngarrkalu kuli jarrulinypalu palaku ngulyukataku. Ngarrkalungarra wirlalkulinyjaninyi palajunmartarrangu. Purlpi nganarnalu minyirru wurrarniyirninyur-raku pala muwarr. ⁷ Ngarrkalu wurrarnanganyjurruku Christian-arranguku palinykapaliku waninyaku, kurlumajirri, munu jintakapali kurla-kurlakatakapalirrangungu [?? - sexual sins - sensitive subject]. ⁸ Jintalu panypanyayili nyungungu muwarrja. Palarrangulu panypanyakatarran-gulu panypanyayinganakupa, panypanyayili Ngarrkangangarra. Ngar-rrkalungarra yinyanyurrinyi palinymili Ngalyapakata Pirlurr, munu pany-panyaku palinyja. ⁹ Yu, Ngarrkalu purlpi wurrarnanyurruku ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyi. Munu palaku nyungungu mirli-mirlinga yarr-talapinyinyurruku, nyurra purlpi miranungarra palaku. ¹⁰ Yu, nyur-ralu ngalypalu tuku jirninyurrujaninyi Christian-arrangu nyurramilinga warrarnja, Macedonia-nga. Kuwarri wurrarniyirninyurruku, yirrkulu palajun jiliyi. ¹¹ Munu yananyaku jintamilikarti ngurrakarti yimpinaku, jinta marrngurrangu kurrpanakata. Palajunmartaja ngayiny kurlujartiny kuli jarrayili. Yirrkulu marrjalu warrkamu jiliyi. Palangarra nyarra wurrarniyirninyurrukupa purlpilu. ¹² Warrkamu jarrayi mananyaku warnkuku mayipinti. Palajunjalulu nyurra munu kulyi yankulunyurru-kanaku jintaku. Marrngurrangulu jinta wurralapinyinyurrinyi ngalypanga yirnkungu waninyanyurru.

(4:13 - 5:11)

¹³ Yuu, pinakarrayi nyungu muwarr yijalmarta jinakataarrangu purlpi marlkarri jarrinyiyipa. Karrinyiyirninyurruku miranu jarrinyaku palar-ranguku. Palajalu munu yirrkulu paju karrulunyurrujanaku. Jinta munumpa waninyayalu Ngarrkaku, palajalu paju karrinyayi janaku ngarrakuny. Munu paju karrulunyurru janaku nyarrarrangukapali. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatawayirrangungu Nyampalingi Jiyijajingi, jana paju yiji marlkarri jarrinyajarranguku. ¹⁴ Jesus marlkarri jarrinyi.

Palaja Ngarrkalu yarrana wankanyu jirni. Yijalmarta jirninyili palanga muwarraja. Palajunjalu yijalmarta jirninyili nyungungu warinya muwarraja pukun: Yarti Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus parlparrjaja mananyaku yijalmarta jinakatarranguku marlkarrinyjarriku. Palarrangu Nyampalilu Jesus-ju kangkulinyjaninyi Japartukarti, yijalmarta jinakatarrangu. ¹⁵⁻¹⁶ Nganarnalu wurrarniyirninyurraku nyungu muwarr nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Paliny kulpuliny parlparrjaja mananyaku wiyirru yijalmarta jinakatarranguku, palinyju kangkulinynganyjurrinyi Japartumilikarti warrarnkarti. Palinyju kangkulinyjaninyi kuwarri wankanyupa waninyayi, marlkarri jarrinyaja pukun. Nyarra wankanyu waninyayipa munu jana palaji walangkarra yankulupiyi kanka parlparrkarti. Munu! Pala yakujun jarruliny: Nganyjurrumili Nyampalingarra milpuliny parlparrjaja kamalkulinyjanaku marrjalu marlkarrinyjarriku yijalmarta jinakatarranguku. Wirtulu angel-ju puyu pilkulinyipili wirtungu trumpet-ja. Nyarrarrangulu marlkarrinyjarriku pinakarrulupiyi pala trumpet, Nyampali Jesus pukun kamanaja. Palajunja palarrangu marlkarrinyjarri wanka jarrulupiyi. ¹⁷ Palaja nyarra wankanyupa waninyayi yijalmarta jinakatarrangu kanka jilkulinyjaninyi. Nganyjuru wiyirru kuru malkulinynganyjurrinyi kanka mujungungu, nyarra marlkarri jarrinyajapa jinta pukun. Palajunngarra nganyjuru wiyirru wantuluminyili nganyjurrumilinga Nyampalinga Jiyijajinga ngarrakuny. ¹⁸ Palajunjalu nyurralu yirrkulu ngayiny tarlka jiliyarninyipa pikaly jiliyarninyi muwarrajartinyju nyungujartinyju.[??]

5

(5:1 - 22)

¹ Ngurnipali jintalu kurlkarri marnayi, “Nyanga Nyampali Jesus kulpulinynganyjurruku mananyaku? Nyanga wirlalkulinyjaninyi nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu?” Nyampa palaji milpuliny Nyampali nganyjurrumili. Purlpi miranungarra nyurra palaku muwarra. Munu nyungu mirli-mirlilu miranu jilamarnayurrinyi palaku. Nyanga milpuliny? Palaku wiyirru munumpa nganyjuru. ² Nganarnalu nyarra wurrarniyirninyurraku paliny, nyampangarra turlpuliny. Kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. Yuu. Ngurnipali ngulyukata yarrali warinymilikarti ngurrakarti warrukartingi. Palarrangu jinta munumpa palaku nyanga milpulinyjanaku janamilinga ngurranga. Janalu munu mintulu mimalapiyalu palaku ngulyukataku. Palajun Nyampali Jesus wangka palaji turlpulinynganyjurruku, kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. ³ Palanga janalu wurralapiyi, “Nganiwarralpiri ngalya. Jintalu munu kulilu wirlalapiyinganinyi.” Nyarrarli palajunmarta muwarr pinalupiyipa, palangangarra Nyampali Jesus ngayarta jarruliny. Palinyju wirlalkulinyjaninyi nyampalu palaji, marrjalu yiji wirlalkulinyjaninyi, partal kuku jarrulupiyalu. Nyurra miranu nyarra mirtawanyjarriku ngayinykarralu partany kanganyijianinyi, parra-parra wirtu, munu partal ngampa pilkulupiyianinyi partany ngayarta jarrinyaku. Palajunkapalingarra jarrulinyjanaku marrngurranguku, nyarrarrangu palal waninyiyipa, kulpanyajaku munu mira karrulupiyalu Nyampaliku Jesus-ku. Jana partal kuku jarrulupiyalu palinyjamarra. [??] ⁴⁻⁵ Yuu, nyurra munu jintakapali, Ngarrkamiliwayi. Jana waninyayi warrukurlangakapali, Satanmilinga warrukurlanga. Jana munu mira karrinyakayalu Nyampaliku Jesus-ku kulpanyaja. Palinyja kulpanyajanga jana marrpalapiyi. Nyurra munu janakapaliwayi. Nyurra Ngarrkamili, waninyinyurru

palinyaminga tilinga. Mimarnanyurralu Jesus-ku. Palinyja kulpanyajalu nyurra munu marrpalkulunyurru, pikaly jarrulunyurru. ⁶ Nganyjurru munu warrukurlangawayi waninyayinyi. Munu karta karruluminyi ngarrakuny jintakapali. Parrilyju mimalaminyalu miramira Nyampaliku Jesus-ku kulpuliny. Nganyjurru munu wantuluminyi karikatarrangukapali, nyarrapa minpirnayi yirrkulu. ⁷ Marrngurrangu karta karrinyayi warrukartingangarra, karikatarrangulu minpirniyi war-rukartinga pukungarra. ⁸ Nganyjurru munu wantuluminyi palarrangukapali, jana warrukurlanga waninyayi. Nganyjurru Ngarrkamili, nganyjurru waninyayinyi palinyaminga tilinga. Palajunjalu nganyjurru yirnkungu wantuluminyalu, munu karikatarrangukapali. Nganyjurru yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jiliminyilipa ngalypalu tuku jiliminyarninyi. Kurllkarri malaminyi, Nyampali Jesus-jungarra kangkulinynganyjurrinyi palinyмили japartumilikarti warrarnkarti. Palajunjaja Ngarrkalu tuku jilkulinynganyjurrinyi Satanjamarra. ⁹⁻¹⁰ Ngarrkalu mananganyjurrinyi, palinyмили waljarrangu jirninganyjurrinyi. Pala jirni munu kulilu yirrinakupa wirnanaku nganyjurruku. Mananganyjurrinyi tuku jinaku, kangkulinynganyjurrinyi palinyмили karti waljakarti war-rarnkarti. Palajungarra ngakarnanganyjurruku Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyngarra kartuwarra manaku marllkarri jarrinynganyjurruku. Yarti wiyirrkulu kulpulinynganyjurruku mananyaku, wankanyurrangupa marlkarrinyjari. Palinyju kangkulinynganyjurrinyi wiyirr palinyja waninyaku ngarramarnti. ¹¹ Palajunjalu kurllkarri jilkulunyurrarninyi nyungulu muwarrju, palaja munu ngayiny kurluny-kurluny jarrulunyurru. Nyurralu purllpilu pala muwarr wurrrarnikinyurrarningu. Palajun yirrkulu jilkulunyurru tarn-tarnju yijalmarta jinaku. ¹² Yu, japirr marnayirnyurrinyi ngalypalu kurllkarri malkulunyurrujaninyi nyurramili nyampalirrangulu. Ngarrkalungarra ngurrju marnajaninyi palarrangu nyampalirrangulu nyurraku. Janalu yijalu yiji tuku jirnyayurrinyipa miranu jirnyayurrinyi nyurra yijalmarta jinakatarrangu yirnkungu yananyaku. ¹³ Palajunmarta warrkamu jirnyayurraku. Palajunjalu yijalu yiji ngalypalu kurllkarri malayijaninyipa ngayinyja nyurramilinga jiliyijaninyi.

Munu warnta-warnta malkulunyurrarninyi. ¹⁴ Yakujun jinaku kar-rinyiyirnyurraku: Jinta nyurranga warrkamu jinakatawayi, wurralay-ijanaku warrkamu jinaku. Jinta nyurranga wirntikata, wurralulunyur-rujanaku, "Yijalmarta jilayili Ngarrkanga! Tuku kalkulkulunyurrinyi palinyjungarra. Wirntiwayi!" Jinta nyurranga nyangalykata, wurralayijanaku, "Yijalu yajalayi Nyampali Jesus!" Kintilu jilkulunyurru-janaku wiyirrkulu. ¹⁵ Jintalu kurlujartiny jiliyinyurrakulu, munu nyurralu kurlujartiny jilkulunyurrujanaku puntajulu. Tuku jilkulunyurrarninyi ngalypalu yiji, jinta pukun tuku jilkulunyurrujaninyi, munumparrangu Nyampaliku Jesus-ku. ¹⁶ Yirrkulu yiji pikaly wantulunyurru. ¹⁷ Yirrkulu muwarr pilkulunyurralu Ngarrkaku. ¹⁸ Karra malkulunyurralu yirrkulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" Palajun karra malkulunyurralu ngalyppangapa kurlungu pukun. Christian-arrangulu palajunju jinaku. Palajunmartakun-garra Ngarrka karrinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yijapa Ngalypakata Pirlurr muwarr pilku-lunyurru, munu palal yakalkulunyurru. Yijapa warinyju marrngulu wurralulunyurru palinyju muwarr pirninyi muwarr Ngarrkaja. Munu panypanyaku palanga muwarrja. ²¹⁻²² Kintilu yiji pinakarrulunyurru pala muwarr. Japirr malkulunyurrarningu, "Yija pala muwarr? Ngarrkaja pala?" Yijapa yija-yiji, palajungarra muwarrja jilkulunyurru. Yijapa mitu yiji, munu Ngarrkaja, kurlu pala. Munu kurluja muwarrja jilkulunyurru.

(5:23 - 28)

²³ Ngarrka waninyinyurraku nyurranga, palinyjungarra ngalypanga kalkurnanyurrinyi. Palajunja ngayiny wuta waninyinyurru. Japirr marnarnanyurraku Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi, kurlumajirri. Japirr marnarnanyurraku ngalypalu kalkunaku nyurramili pirlurra kurlkapa kawu pukun. Kurlumajirri yakujunngarra wantulunyurru ngarrakuny. Warajanga karpunga Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili kulpuliny parlparrjaja, palinyju wurralkuliny, ngalya yiji nyurra, kurlumajirri.

²⁴ Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili waljarrangu jar-rinyaku. Paliny yirnikata, ngalya yiji jilkulunyurrinyipa tukulu kalku-lunyurrinyi palinyju. ²⁵ Yuu, japirr malkulunyurrunganaku Ngarrka, tukulu kalkulkulinynganinyi nganarna pukun. ²⁶ Nyurra wiyirr Nyampali Jesus-mili. Wiyirr nyurra warajanga jarrinyajanga pikalyju yampu malayarninyi. ²⁷ Ngajulu Paul-ju wurrarnarnanyurraku, Ngarrkalu kar-rinyinyurraku pinakarrinyaku nyunguku muwarrku. Read-amu jilku-lunyurru nyungu mirli-mirli wiyirrju pinakarrinyaku. ²⁸ Japirr marnar-nanyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali yirrkulu ngalypalu tukulu kalkulkulunyurrinyi. Jipi.

KURIJINARRANGUKU NGAPINGA, THESSALONICA-NGA (PAUL'S SECOND LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA)

¹ Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Mirli-mirlinga yarntarniyirninnyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. ² Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny ngalypa jilkulinyapulunyurrinyi.

Pikaly yiji jirninnyurranganinyi.

³ Yuu, kurlkanga jirninnyurru yiji. Nyurralu yijalu yijalmarta jirninnyurruulu Ngarrkangapa ngalypalu tuku jirninnyurrarninyi. Yirnku palajungarra jirninnyurru. Palajunjalu pikaly yiji jirninnyurranganinyi. Palakungarra yirrkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" ⁴ Nganarnalu nyurra marniyirninnyurrinyi jintanga Kurijinarrangungu ngurnarrjirri tawunjangaru. Wurrarnayirnijanaku nyurralu Thessalonica-nga yijalmarta jirninnyurruulu Ngarrkanga, kurlkanga jirninnyurru yija. Jinta marrngurrangu kuli jarrinyiyinnyurrakupa kurlujartiny jirninnyurraku, Nyampali Jesus yajanaja partal ngampa-ngampa pirnikinyiyinnyurrinyipa. Yirrkulu ngarrany yajarnanyurru paliny.

Ngarrkalu wurralkulinynganyjurruku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!" [??]

⁵⁻⁷ Palajunjalulu Ngarrkalu yarti wurralkulinyurraku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!" Palanga paliny Nyampali wantuliny ngarramarnti. Ngarrka ngalypa yiji, yirnkulu jininyi ngarrakuny. Puntaju nyarrarrangu kulikatarangu wirlalkulinyjaninyi. Palanga nyurraku ngalypa jilkulinyurraku, nganarnaku pukun. Ngarrkalu palajun jilkulinynganyjurruku parlparrja kulpanyaja Nyampali Jesus. [??]

Yuu! Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus nganyjurrumili Nyampali parlparrjaja wikanga lalyurr-lalyurrkarranga kaninykurnu, palinymilirrangu marrjapanu angel-jartiny pukun.[??] ⁸ Palangangarra Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi nyarra palinyku munumparrangu. Panypanyikinyiyili ngalypanga muwarrja Nyampalimili Jesus-mili, panyju karrikinyiyalu. Palajunjalulu wirlalkulinyjaninyi wiyirr.[??] ⁹⁻¹⁰ Jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarrakuny. Nyarrarrangu marrngurrangu munu wangka palanga wirtunga pirrpanga Jesus-milinga waninyakayi. Munu yiji! Nyampalinga Jesus-ja kaja yija yiji wantulupiyi ngarramarnti.[??]

Wariny jarrulinynganyjurruku, palinymilirrangu nganyjurruru. Nyampalinga Jesus-ja wangka yiji wantuluminyi. Wiyirrju yijalmarta jinakatarrangulu paliny nyurra malaminyi. Yuu, yijalmarta jirninnyurruulu nganarnamili muwarrja Nyampaliku Jesus-ku. Palajunja nyurra palanga wantulunyurru palinyja. Warajanga wiyirrju nyurra malaminyi Nyampali Jesus, nyurralupa nganarnalupa jintalu yijalmarta jinakatarrangulu pukun.

Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi.

¹¹ Palajunjalu yirrkulu japirr marnayirninnyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi palinyju. Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinyмили jarrinyakupa palinykapali jarrinyaku, kurlumajirri. Nyurralu yijalmarta jirninnyurrulu palinyja. Palajunjalu yijalu yiji warrkamu jirninnyurrulupa yirnkulu jirninnyurru palinykungarra pikaly jinaku. Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka nyurramilaku pirlurrku tarlka jinaku, yijamarta jilkulunyurru yirnkungu ngarramarnti.

¹² Yirnkulu jilkulunyurru, palajunjalu jintalu nyurra malapiyi Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyju nyurra pukun nyurra malkulunyurrinyi ngalya jinaja. Ngarrkalupa Nyampalilu Jesus-ju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyi.

2

Nyampali Jesus munu purłpi kulpanyama.

¹⁻² Yuu, ngurnipali warinyju wurralalu nyurraku muwarr palajun: "Nyampali Jesus Christ purłpi kulpanya, kanyajaninyi marrngurrangu palinymilirranggu Ngarrkamilikarti warrarnkartii." Mitu pala muwarr. Ngurnipali warinyju wurralalu muwarr yakujun: "Ngarrkamilalu Pirlurruju wurrarnaji nyarra muwarr." Ngurnipali jintalu wurraliyili nganarnalu yarntarniyirni mirli-mirlinga, "Nyampali Jesus purłpi kulpanya." Pinakarrinyajalu muwarr palajunmartaja, munu ngayiny kurlu jarrulunyurru, munu wirnti karrulunyurru. ^{3a} Munu yijalmarta jinaku palajunja muwarja. Puru yiji mitu marnayinyurrinyi.

Kurlujartinykata Marrngu turłpuliny.

^{3b} Walangkarra palaji wariny marrngu turłpuliny, paliny Satan-mili, paliny yini Kurlujartiny Marrngu. Kurrngalju yiji marrngurrangulu pinakarrulupiyalu palaku Marrnguku, warinykurnu jilkulinyjaninyi Ngarrkangamarra. ⁴ Nyarralu marrngulu wurralkulinypparninyi wirtu yiji paliny. Jakurliikulinyjaninyi marrngurrangu pinakarrinyaku palinyku. Kajalkuliny Ngarrkamilinga Temple-japa karra malkulinyjanaku wiyirrkku, "Ngajungarra nyarra wirtu yiji kankajirrija. Yijalu yiji jilkulunyurru ngajumilija muwarra. Munu yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga. Munu pinakarrulunyurrujanaku jintaku mangunyarranguku. Yijalu ngajuku pinakarrulupijinyurru!" Yuu, palajun jilkuliny painyju.

⁵ Nyarra wanikinyinyi palanga wurrarnikinyiyirninnyurraku nyungu kurlujartinykata marrngu. Kurlkarri malkulunyurru nyungu muwarr.

⁶ Nyarra munu ngayarta jarrima, warinyju ngampa pininyi ngarrany. Nyurra miranu palaku ngampa pinakataku. Yarti pala kurlujartinykata marrngu ngayarta jarruliny Ngarrkamili muwarra. ⁷ Kuwarri kurrngalju marrngurrangulu yirrkulu panypanyayili Ngarrkanga. Satan-ju kujukajirilu kanganyajaninyi warinykurnu, kurlujartinykurnu. Yartikala Ngarrkalu purlu jilkulinypalu nyarra ngampa pinakata.

⁸⁻¹⁰ Palajungarra pala nyarra Kurlujartinykata Marrngu ngayarta jaruliny. Yuu, Satan-ju ngakalkuliny paliny, mitu marnarrulinyjaninyi maparnjartinyju wirtujartinyjupa. Jilkuliny warinyja wariny kurlujartiny, mitulu palinymilalu ngurra malkulinyjaninyi jinta warinykurnu, kurlungu. Kurlkarri malapiyi paliny wirtu yiji, Ngarrkakapali, pinakarrulupiyalu palinyku.

Palaja Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny pirrpanga wirtungu yiji parlparrraja. Wurralkulinyipili Kurlujartinykatanga Marrngunga, "Marlkarri wirlalamarnanta kuwarri." Yija, palalu muwarrju wirlalkuliny.

Nyarrapa pinakarrinyiyili palanga Kurlujartinykatanga wirlalkuliny-janinyi wiyirr Ngarrkalu. Pinakarrimayi muwarr yija yiji Ngarrkamili, yijalmarta jirnmayili palinyja, kartuwarra marnamajaninyi. Yakal marnayi muwarr Ngarrkaja. Palajunjalulu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹¹ Pala yija! Jana panyju karrinyiyi pinakarrinyaku Ngarrkamilaku yijaku muwarrku. Palajunjalungarra Ngarrkalu ngakumpa jilkulinyjaninyi wiyirr kurlkapirlija. Janalu kurlkarri malapiyi warinykurnu, pinakar-rulupiyalu palaku kurlujartinykatakaku mitukatakaku marrnguku. ¹² Pikalyju kurlujartiny yajarnayi. Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi palarrangu yakal-yakal manakata palinymilaku yijaku muwarrku.

Nyampalilu Jesus-ju ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku.

¹³ Yuu, Nyampalinga Jesus-ja ngayinyja waninyinyurru. Purlpi walangkarrangungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku. Ngakarnanyurraku palinymili Ngalyapakata Pirlurr kar-tuwarra manaku nyurraku, ngalyapakatarrangu jinaku nyurraku pukun. Pinakarrinyinyurru Ngarrkamili yija muwarrpa yijalmarta jirninyur-rulu. Palajunjangarra Ngarrkamilirrangungu jarrinyinyurru. Palajun-jalu nyurraku yirrkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnijayi!"

¹⁴ Ngarrka karrinyanyurraku Nyampalikapali Jesus Christ-kapali jar-rinyakupa waninyaku palinyja ngarramarnti. [??] Palajunjalungarra ngakarnanganinyi nyurrakarti jakul kanganyaku palinymili ngalyapakata muwarr.

¹⁵ Yuu, tarlka wantayi! Ngarrakunyju yijalmarta jiliyili nyarra muwarr wurrarniyirninnyurraku palanga, mirli-mirlinga muwarr yarr-narriyirninnyurraku.

¹⁶⁻¹⁷ Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga ngayinyja yiji nganyjuru wiyirr, palinyju ngalypalu kalkurnanganyjurrinyi. Palajunjalulu miranu jarrinyinyi nganyjuru marlkarri jarrinyaja yarrana wankanyu jilkulinynganyjurrinyi, palinyja waninyaku ngarramarnti. Nganarnalu japirr marnayirnipulinyi Jesus Christ nganyjurrumili Nyampalipa Ngarrka Japartu nganyjurrumili, pulanyju ngayiny tarlka wirntimajirri kalkulkulinyapulunyurrinyi, yirrkulu nyurrulu yirnkulu jirnarrayipa yirnkulu muwarr pirnarrayi.

3

Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku.

¹ Yuu, japirr marnayirninnyurrinyi, nyurrulu Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku puntaju. Japirr malkulunyurrunganaku ngayiny tarlka jilkulinynganinyi nyampalu jakul kangkulupiyirnijanaku muwarr Nyampali Jesus jintanga marrngurrangungu ngurnarrijirri. Karrinyayirni-janaku pinakarrinyaku pala muwarr, janalu pukun yijalmarta jilapiyili, wunyurrulu kapali Jakul kanganyikinyiyirninnyurraku muwarr Nyampali Jesus-mili. Pinakarrinyaja, pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Palajunju pukun nganarnalu karrinyayirnijanaku jintaku pikalyju yijalmarta jilapiy-ili. ² Jinta marrngurrangu ngayiny jalypakata, janalu munu yijalmarta

jinakayili muwarrja Nyampalinga Jesus-ja. Kuliny-kuliny jarrinyiyi nganarnakupa wirlaliyanganinyili. Japirr malkulunyurru Ngarrka nganarnaku paliny mingka wantuliny nganarnaku palarrangungamarra kurlunykurluny marrngurrangamarra. ³ Jesus nganyjurrumili Nyampali waninyi nganyjurrunga ngarramarnti, munu wirrina parnpilkulinynganyjurrinyi. Yija yirnkukata paliny. Nyurra yirnkukata jilkulunyurrinyi palinyjupa tuku jilkulunyurrinyi Satan-jamarra.

Yirngu jinarrayi Ngarrkamiliya muwarrja.

⁴ Nyampalilu Jesus-ju ngayiny ngalya jirninganinyi, nyurralu kuwarri yirngu jirninyurru. Yijalu yirngu jirnarrayi nganarnamilija muwarrja. ⁵ Japirr marnayirninnyurraku Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu miranu jilkulunyurrinyi Ngarrkaku, nyurralu yijalu ngayinya jilkulunyurrarningu Ngarrka. Japirr marnayirni Nyampali Jesus, nyurralu ngayinyju tarlkalu jilkulunyurrulu muwarrja Ngarrkamiliya. Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngarrakunyju jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Jintalu kurlu jirnikinyiyalu palinyku, nganin-nganin kurlujartinyu wurrarnikinyayili, palinyju yirrkulu ngarrany jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Nganarnalu karrinyiyirninnyurraku yirrkulu palajunu jirnarrayi Ngarrkamiliya muwarrja.

Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.

⁶ Yuu, purlpilu wurrarniyirninnyurraku, yija yiji warrkamu jarrulunyurru waljaku warnkuku mayipintiku mananyaku. Jintalu nyuranga panypanyayili nganarnamilia muwarrja, puru kajan-kajarnayi, warrkamumajirri. Pinakarrayi! Wurralapiyirninnyurraku muwarr Jesus Christ-ja nganyjurrumilija Nyampalija. Kajamarta wantulunyurru janangamarra palajunkatarrangungamarra, munu kululkulunyurrujaninyi. [??] ⁷ Nyurra kurlkapirli, nyurralu jilkulunyurru nganarnalukapali. Nyarra wanikinyinyi palanga, warrkamu jarrikinyiyirni, munu puru kajan-kajarnamiyirni. ⁸ Munu japirr marnamiyirninnyurrinyi mayiku. Mayiku warnku yinyayirninnyurrinyi. Warrkamu jarrinyiyirni. Nganarnalu yija warrkamu jarrikinyiyirna karrpungapa warrukartinga warnkuku waljaku mananyaku nganarnamilaku. Munu mayi ngulyulu nganamiyirninnyurruka nyurramili. ⁹ Nyampalilu Jesus-ju ngakarnanganinyi wurranaku muwarrku palinymilaku nyuranga. Palajunjalu japirr marnamiyirninnyurrinyingarra mayiku. Puru yakarniyirni. Nganarnalu miranu jinaku karrikinyiyirninnyurraku wunyjurruku jilkulunyurru. Palajunjalu marrja yiji warrkamu jarrikinyiyirna. Yakujun pukun ngarra jilkulunyurru nyurralu, warrkamu jarrulunyurru waljaku mayipintiku warnkuku nganarnalukapali. ¹⁰ Nyarra wanikinyinyi palanga minyirruju wurrarniyirninnyurraku, "Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi." ¹¹ Wurrarniyinganaku jintalu, nyuranga jinta munu warrkamu jarrinyakayi. Yani-yaninyayijanaku jintamilikarti ngurrakarti, muwarr yimpin-yimpinakata. ¹² Nyungu muwarr Nyampalija Jesus Christ-ja wurrarnayirnijanaku palarrangungu marrngurrangungu minyirruju: "Minyirr jarrayi! Warrkamu jarrayi yija mayipinti warnku waljaku!"

¹³ Yuu, wiyirra nyuranga wurrarnayirninnyurraku nyungu: Purnkupurnku karrinyawayi, yirnkulu jinarrayi.

¹⁴ Ngurnipali jintalu nyurralu, nyungungu mirli-mirlingi yakal malkulunyurrujaninyi. Yini malayijaninyi palarrangu marrngurrangu. Munu kululkulunyurrujaninyi palajun jinakatarrangu. Palajunjalu jana yija kurntanyja wantulupiyarningu. ¹⁵ Munu yukuny pilkulunyurrujaninyi.

Jana Nyampali Jesus-milirrangu pukun nganyjurrupalingarra. Palajun-jalu jinulu wurralkulunyurrujanaku kurlujartiny jirniyi, jurti jilkulunyurrujanaku yirnkuku jinaku.

Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalypa jirninganyjurrinyi.

¹⁶ Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalypa jirninganyjurrinyi. Japirr marnayirninyurraku, palinyju ngayiny ngalypa jilkulunyurrinyi ngarramarnti. Japirr marnayirninyurraku, nyurranga paliny wantulunyurraku ngarramarnti. ¹⁷ Nyungungarra milyanga ngajulu Paul-ju yartarnarnanyurraku parirruju ngajumulalu.

Yakujunngarra yartarnarna milyanga mirli-mirlingarrangu ngajumilirrangu wiyirruja. ¹⁸ Japirr marnayirninyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali, ngalypalu tukulu kalkulkulinyurrinyi palinyju. Jipi.

1 Timothy

Unknown if consultant checked.

3

²⁻³ Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

2 Timothy

Unknown if consultant checked.

⁷ Ngarrkanga yirnkulu yijalmarta jininyalu nganyjurrulu. Palajalu Ngarrkalu Ngalypakata yinyanganyjurrinyi palinymili Pirlurr, yija yiji kurlumajirri paliny. Nyarra Pirlurr Ngarrkaja nganyjurrungu kawungu wantuliny ngarramarnti. Munu wirntikata jinanganyjurrinyi. Munu kurntanykata jinanganyjurrinyi. Yirnkuku ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi Ngarrkamilija muwarraja jinaku. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngarlungu jinaku Ngarrkapa marrngurrangu pukun wiyirr. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngalya jinakupa kurluku yakanaku pukun.

3

⁴ Kurlkarri mala nyarra wurrarnarnangu, marrngurrangu kurluny-kurluny yija yiji jarrulupiyi. Marrngurrangu wantulupiyi ngampankata, lirrajalkata warnkuku, nyurra-nyurakata, rakakata, nyurni manakata, panypanyakata pipi japartuku, munu puntaju yinganyakata, wirntimajirri Ngarrkaku; pajuwayikata, yukuny pinakata, jintaku mitu yimpinakata, rirra kararrkata, kulikata, malyparrkata ngalypaku, mitulu kuku jar-rilu jinayi marrnguku kurlu pinaku, turrralu kurlujartinyju jinakata, munu kurlkarri malkulupiyi nganipa jarruliny puntaju, wirtu-wirtu jarrinyakata; pikaly jinayarninyi janalujakun, munu Ngarrka ngarlungu jinakayiyarningu; Kurijinkapalirrangu mitukata wantulupiyi, munumpa wantulupiyi Ngalypakataku Pirlurrku, palinyju Kurijinarrangu ngarlu yirnkukata jinajaninyipa kurlujartinyku karrkanaku jinajaninyi. Munu yiji kulunaku marrngurrangu nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu.

Titus

Unknown if consultant checked.

⁷ ...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

3

¹⁴ Christian-arrangulu miranu jarrinyaku yirnkumilaku muwarrkupa ngalypalu warrkamu jilkulupiyi ngarramarntilu. Munu puru kajan-kajanaku watapirti.

Hebrews

Unknown if consultant checked.

12

1-2 Kurrngalju purlpijalu marrngurrangulu parrjarnayinganyjurrinyi. Palajunjalu parnpina wirrilkunyijaninyi nganin-nganin nyarra jinu jinanganyjurrinyipa jurtuku jinaku, nyarra kurlujartinyjurrangu pukun karrpa-karrpa warlirnayinganyjurrinyi. Nganyjurrulu yajalkunyi Jiyijaji jalypalu, kurlkarri malkunyi palinyngarra ngarrakunyuju. Palinyju walangkar-ranguja jipikartijakun Ngarrkanga yijalmartaku jinanganyjurrinyi yijalu. Marlkarri jarrinyaku nayilamu jinajalu kanka mungkanga kurntany yija yiji. Jiyijaji miranungarra palaku, paliny munu purlu jarrima, kurlkarri marnikinyi yarti Ngarrkalu pikaly yiji jilkuliny, nyarra kurntany puru yakarna. Kuwarri kajaninyi wangka yiji Ngarrkanga.

James

Unknown if consultant checked.

¹³⁻¹⁵ Kurlkarri mala, ngarnurtulupa karrinyi kurlujartiny jinaku, munu yiji palinyju karra malkuliny, “Ngarrkalu kurlujartinyku jinaku yakurr marnanyi.” Munu nganurtulupa yakurr marnaka Ngarrka kurlujartiny jinaku, Ngarrkalungarra munu yakurr malkuliny ngarnurtupa kurlujartiny jinaku. Nganyjurrulungarra waljalu karrinyanyi kurlujartiny jinaku ngarramarntilu, kurlkarri manajalu yakurr marnanganyjurrinyi palangarra kurlujartiny jinaku. Palajunmarta yirrkulu kurlujartiny jinaja nganyjuru marlkarri jarruluminyi.

4

⁷⁻⁸ Wurralala Ngarrkanga, “Nganikupa karrinyajin jinaku, palangarra jilamarnangu nyuntuku.” Ngarntanaku Mirurruku Wirtuku, mirti jarulumangalu. Wangka jarra Ngarrkanga, paliny wangka jarrulumangu nyuntungu...

1 Peter

Unknown if consultant checked.

What the Apostle Peter wrote to the Christians in his day about living the Christian life (Last verse of chapter 3 and 4:1-5 not yet checked!).

18-19 Nyurramilirrangulu walangkarrangujalu kurlujartiny jinikinyiyi, palajun nyirrirnikartijalu yakurr marnayijaninyi. Palajunngarra nyurra pukun waninyikinyinyurru. Nyurra miranu nyarra warajaku, Jiyijaji Kurayijiku, marrngurrangulu marlkarri wirlarniyi. Janalu palinyja palajun jinajalu, paliny ngapikapali jarrinyi, kukurnjari wupartukapali jarrinyi, nyarra kukurnjari purrpurn yiji, wurrkumajirripa pitamajirri, purlpilu kurlujartiny jinajalu marrngurrangulu, marlkarri wirlarnikinyiyi kukurnjari, wurrarnikinyiyalu Ngarrkaku, "Kurlujartiny jinirni. Palajunjalun nyungu wirlarnarna kukurnjari, puntaju ngaju munu wirlalaminyinkurra palaku kurlujartinyku, puru ngakalaminyin." Jiyijaji Kurayiji nyarra kukurnjarikapali jarrinyinganyjurruku. Wirtu yiji jininganyjurruku, nganyjurrumili Nyampalingarra marlkarri jarrinyinganyjurruku! Jayitanju munu warlirnakanganyjurrinyi, kuwarringulu Jayitanju munu nyampali nganyjurruku! Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi, warajamalingarra jirni wiyirru marrngurranguku ngarramarnti. Palajunjalun minyirru yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru paliny, wirntilu pukun.

3

22 Jungkanga waninyaja Christ parlparrkarti yana. Palanga Ngarrkanga kajaninyi marrjanyukarti. Palinyngarra wirriirni Ngarrkalu nyampali wirtu angel-arrangukupa nyampalirrangukupa, jungkangapa parlparrja, wiyirru nyarrakurnujirri.

4

1-5 Jungkanga Christ kurluny-kurlunya wirrirnikinyiya. Munu ngampa pinamajaninyi. Palaja palajun kurlkarri malayi Christ-kapali, nyurralu! Kurluny-kurlunya waninyajanga nyurra kurlu jinajamajirri, nyurraku miranu wantulupi wariyarrangu, nyurralu jipi kurlu yakarnanyurru ngarramarntilu. Kuwarringulu wantulunyurru nyungungu jungkanga Ngarrkamilingi nganirrangupa jilkulinyurru, munu nyurramilingi waljanga jilkulinyurru. Nyurralu jipi kurluny-kurluny yakarnanyurru nyarra purlpilu jinikinyinyurrua nyarrarrangukapali Ngarrkamajirrirrangukapali. Nyurralu nganiwarralpirti kurntanymajirrilu jinikinyinyurru, kurla-kurlaku kurlkarri marnikinyinyurru, yawurr jarrinyikinyinyurru, ngananyikinyinyurru lirralju kuwiyipa mayi wirtu, kurlujartinyju yikarnikinyinyurrarningu, nyurralu marni pinaja mirurrukupali mangunyarangu, ngayinyja nyurra marnikinyinyurrujaninyi, Kuwarri Ngarrkangalu panypanyakatarrangulu japirr manayinyurrinyi yarrana palajun jinaku, palarrangu kurlujartinyarranguku turrrpa-turrrpalu jinakata. Munu jinajalu nyurnpaly jarulupiyinyurru. Yartikala Ngarrkalu japirr malkulinyaninyi, pirlpalkulinyarninyi nganirrangulu nyarra kurlujartinyja jinikinyiyi palarrangulu marrngurrangulu. Muwarr yungkulinyaninyi ngungku yiji wankarrangupa marlkarrinyjarri.

5

8 Mintu wantayi! Parrjarn-parrjarnarra! Pala mirurru yukuny-yukunykata nyurruku. Pala wirtu kuwiyi, ngapi, yini layin pala,

ngarurr-ngarurr karra manakata, marnti yananyi kuwiyi ngananyaku kanyjin-kanyjininya. Palakapali marnti yananyi Mirurru Wirtu kanyjin-kanyjininya marrnguku warlinakanu mujujakapaliku jinaku. ⁹ Tarn-tarn wantayi, kakuputulu yijalmarta jilayili Ngarrkanga. Mirurru ngarntarn-ngarntarnarra! Jintaku miranu nyurra, Ngarrkanga yijalmarta jinakatar-rangu ngunarrijirringi yajarri kurlungungarra nyurrakapali.

1 John

Unknown if consultant checked.

⁵ Nyungungarra muwarr wurrarnanganyjurruku palinymilalu partanyju, nganarnalu kuwarri wurrarnayirninyurraku nyurranga: Ngarrka kurlumajirri yija yiji, yija yiji paliny ngalypakata ngarramarnti. ⁶ Ngurnipali nganyjurrulu wurralanyili, ngalypangakapali waninyanyi Ngarrkanga, kurlujartiny pukun jinanyi. Palajun jinajalu nganyjurrulu mitu wurrarnanyi, munu jinanyi Ngarrkamilija muwarrja. ⁷ Jampa waninyanyi kurlumajirri, palinykapali kurlumajirri waninyi, pikaly yiji jarruluminyi warajanga, palajunjalalu palinymilalu partanyju Jiyijajimilalu pijirrilu janpa jinanganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja nganyjurrulu jinaja. ⁸ Yijapa nganyjurrulu wurralanyarninyili nganyjuru kurlujartinymajirri, yija yiji mitu marnayinyarningu nganyjurrulu waljalungarra, yijalu jurtu wurrarnakanyi. ⁹ Jampa wurrarnanyili Ngarrkanga kurlujartiny jinanyi, yijakata paliny, jilkuliny palinymilija muwarrja, jurtulu jilkuliny: puru yakalkulinynganyjurrinyi kurlujartiny jinaja, janpa jilkulinynganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja jinaja nganyjurrumilija.

Revelation

Unknown if consultant checked.

22

⁵ Palanga wantuliny warrukurlamajirri, Ngarrkalungarra pirrpa jilkuliny wiyir, janyjamajirripa lampumajirri. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatarrangu wirtukapali nyampalikapali wantulupiyi ngarrakuny.

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun

Unknown if consultant checked.

**Nyungulu mirli-mirlilu kalkurnajaninyi
muwarr marlu Payipulja. Miranu
wantuluman palarranguku, wunyjurrulu
walangkarrangu yajarnayarninyi.
Kurrngal yiji muwarr Payipulja.
Nyungungarra mirli-mirlingi jinta
murlkurrangu wirrirniyirnijaninyi
jukurrangu muwarr. Yijapa karrulunyurru
muwarrku makunurranguku
yirrilkulunyurru Payipulja.
Original postface information**

The Nyangumarta title of this book is, "Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu. Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun." In English this title means, 'These are Stories From The Bible. From The Beginning They Followed Each Other In This Way'.

Nyangumarta is understood by approximately 1,000 Aborigines living in the eastern half of the Pilbara Region of Western Australia.

This book was originally printed by Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783) as a Ngaanyatjarra—English edition. The English text at the bottom of the pages was prepared by Ameer Glass and Dorothy Hackett of the Ngaanyatjarra Bible Project, Alice Springs, and the equivalent Ngaanyatjarra text was then prepared in collaboration with Ngaanyatjarra speakers, and printed at the top of the pages.

Using that Ngaanyatjarra—English edition as a model, an expanded English text (not included here) was prepared by Brian and Helen Geytenbeek of Wycliffe Bible Translators. It was translated into Nyangumarta under their supervision, and the translation checked by several Nyangumarta speakers, and substituted for the Ngaanyatjarra text in this edition.

The illustrations are by Jack Finch of Mission Publications of Australia.
BIBLE OVERVIEW Inland Nyangumarta 18 Mar 1996.

1

(Title Page)

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu.
Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.

These Are Stories From The Bible.
From The Beginning They Followed Each Other In This Way.

(Nyangumarta language)

2

Ngarrka walangkarranguja waninyi, (Japartupa Partanypa Pirlurr Ngalyapakata), palinyjakun.

NGARRKA:

Japartu

Partany

Pirlurr Ngalyapakata

3

Ngarrkalu parlparrpa jungkapa kujungurru jini. Wiyirr jinijaninyi kujungurrungupa jungkangapa parlparrja. Palaja pirirripa mirtawa pukun jinipulinyi. Marrngu wiyirr, warrarnjarrangu ngurnarrijirrija, milpanyinyi nganyjurru wiyirr nyarrajajirri.

4

Palaja pirirrilupa mirtawalu panypanyapululu Ngarrkanga.

5

Palajalu marrngurrangu wiyirr panypanyakata jarrinyiyi Ngarrkaku ngarramarnti. Kurlu jinakatarrangu jarrinyiyi.

6

Punjaja Ngarrkalu ngakarna wirtu mangkurtu marlkarri jinaku wiyirru kurlu jinakatarranguku. Wanka jinijaninyi Nawapa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangu, palarrangujakun. Jinta ngapalu warnan kanyajaninyi.

7

Pala mangkurtuja marrngurrangu kurlujartiny ngarrany, panypanyayili yirrkulu Ngarrkanga. Palinyju puripi wurrarnajanaku, "Jirrja yarrayi warrarnja." Wurrarnayarningu, "Munu jirrja yankulupiyirni, wantulupiyirni nyungungu kunmu. Yarni malapiyirni wirtujina maya, wirtu warnkukapali, kankakurnu, parlparrkarti." Palajunjamarra Ngarrkalu yinyajaninyi warinypa wariny muwarr, ngakumpa jarrinyiyarningu. Palajangarra ngunarrijirri yanayi.

8

Walangkarranguja Ngarrkalu wurrarnarningu, "Ngalypa jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku." Palajunjalu kuwarri warajanga pirirringi wurrarnalu, yiningi ngapingi, Yayipurayamungu, "Yakalaman nyuntumili warrarn walja. Kaja yiji yankuluman, ngajarrirrangumilikarti warrarnkarti. Yananyaja jurti jilamarnangu ngajulu." Ngarrkamilija muwarrija yana. Punja waninyi palanga warrarnja warinyja.

9

Yayipurayamu marlkarri jarrinyaja (1,991 BC), palinymili karluji jamujipa janamili partanykarrangu nyirrirnikartija kurrngal jarrinyiyi. Yanayi warrarnkarti warinykarti, Yijipikarti.

Yayipurayamu

Yayijaka

Jayikapu

10

Punja palanga waninyiyi Yijipingi. Palaja Yijipijalu nyampalirrangulu wily pinapintilu warrkamun jinikininyijianinyi marrjalu warnkumajirriku, wirlanangulu.

11

Punjaja Ngarrkalu ngakarnajanaku Muwujuju, wanka jinaku. Muwujulu kanyajaninyi Yijipija jalakarti. Ngarrkalu wanggalu wirtulu larr pini kujungurru, partijirri kaniny pipurru yanayi, punarranga. Yajarniyijaninyi Yijipija jurljarrangulu mananya walarni jinaku. Ngarrkalu kujungurru walarni jinijanaka, wiyirr yamarnajaninyi.

12

Palaja pirranga yanayi. Kujarraja wirlarraja kajarnayi warnku-martaji wirtumartaji. Palanga Ngarrkalu 10 Muwarr Wirturrangu palinymili yinyali Muwujungu palarranguku marrnguku. Palaja pirranga partunurrangungu 40-ngi miranu jinikinyijaninyi yijalmarta jilipiyili, nganinnganinku jilipiyi palinymilija muwarrja. Palaja Muwujuju marlkarri jarrinyi. Ngarrkalu manajanaku Jajuwa nyampali.

13

Yayipurayamungu wankanga Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntumilirangu kurrngal wantulupiyi. Yakalapiyi nyungu warrarn. Punjaja walarni jilamarnajaninyi nyungukarti.” Yartikarra yiji Jajuwalu kanyajaninyi palakartijakun warrarnkarti.

14

Jajuwa marlkarri jarrinyaja yakarnayi Ngarrka, panypanyikinyiyili palinymilingi muwarrja. Palajalu Ngarrkalu kulijarturrangu ngakarnajaninyi wirlana wirntiji pinaku, yarrana pinakarralupiyili, yarrana jilipiyili palinymilija muwarrja.

15

Punjaja (1,050 BC) marrngurrangu panyju karrinyiyalu Ngarrkaku nyampaliku. Wurrarnikinyiya, “Marrnguku karrinyiyirni nyampaliku!” Ngarrkalu manajanaka pirirri kulijartu, yini Juul. Yarti yakarna Ngarrka, warinykurnu yana.

16

Juul marlkarri jarrinyaja (1,010 BC) Ngarrkalu mana Tayipiti, nyampali jinijanaku. Palinyja ngarlungu yiji Ngarrka, pinakarrinyikinyalu, jinikinyi Ngarrkamilija muwarrja. Ngurra jini ngapingi, tawunja, Jirujalamungu.

17

Palaja (970 BC) Jalaman, Tayipitimili partany, nyampali jarrinyijanaku. Palanga tawunja Jirujalamungu yarni marna wirtujina maya Ngarrkaku. Yamarna miji-mijilu karnukupalilu. Pala maya yini marnayi Timpul.

18

Palaja (930 — 603 BC) marlu nyampali jarrinyiyi, manayijaninyi warajapa waraja. Marrngulu yirrkulu panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Mungkapa warnku manayijaninyi, marni pinayijaninyi miyu mangun-ykapalirrangungu, palarrangungu japirr marnikinyiyijaninyi, “Tuku jilkulunyurunganinyi.” Nyurra marnikinyiyijaninyi palarrangungu, wurrarnikinyiya Ngarrka puru yiji.

19

Palajalu punjaja (603 — 586 BC) Ngarrkalu ngakarnajaninyi jurljarrangungu ngajarri marrjalu wirlanaku. Ngartarniyijaninyi tawunarrangungu wiyirr, kamparniyi pala wirtu tawun, Jirujalamu, pala Timpul Ngarrkaku pukun kamparniyi, marrngungu wiyirr kanyayijaninyi kajakarti warrarnkarti, Palilunkarti.

20

Papilunja waninyaja (586 — 538 BC) kurlkarri marnikinyiyi Ngarrka. Parnpina wirrirniyijaninyi janamili miyu mangunyakapalirrangu. Palaja Ngarrkalu walarni jinijaninyi warrarnkarti waljakarti.

21

Palaja (537 — 516 BC) yarrana yarni marnayi pala tawun Jirujalamupa wupartumartajakun timpul.

22

Punjaja (6 BC) Ngarrkalu ngakarna partany walja palinymili, marrngu jarrinyaku. Ngayinyja waninyikinyi, ngurli-ngurli jarrinyi. Palinymililu pipilu, Miyirilu, partany kanya ngapingi, tawunja, Pijiliyamungu, palangangarra ngurli-ngurli miral jarrinyi. Yini marna “Jiyijaji” Ngarrkamilija muwarrja.

23

Palaja (26 — 30 AD) Jiyijaji marrngu jarrinyaja yaninyikinyi miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu Ngarrkaku, wurrkujartiny ngalypa jinikinyijaninyipa. Palinyju wurrarnikinyijanaku, “Yijalmarta jilkulunyurulu Ngarrkanga, yirrkulu jilkulunyurulu palinymilija muwarrja.”

24

Palaja (30 AD) kurlukata yatilarrangu malyparr karrinyiyili, warlirniyi. Jurljarrangulu parirr kujarranykarti yarntarniyi mungkanga. Jiyijaji marlkarri jarrinyaja warinyju kawu palinymili ngalpa jini jurntingi. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu yarrana wanka jini, turlpanya marlkarrija.

25

Palaja (30 AD) 40-ngi karrpungu Jiyijaji marlumal miral jarrinyikinyi-janaku palinymiliku marrngurranguku. Palinyju wurrarnajanaku, “Ngajulu ngakalamarnanyurruku Pirlurr Ngarrkamili Ngalypakata, nyurranga kaninykurtingi wantulunyurruku. Mimalkulunyurralu palinyku.” Palaja Jiyijaji kulpanyalu kanka Ngarrkakarti.

26

Palaja (30 AD) Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpanyijanaku kaninykurtiku waninyaku yijalmarta jinakatanga. Palinyju yirrkulu kurlkapirli jilkulinyjaninyi jurtuku, jilkulupiyi Ngarrkamilija muwarrja, miranu jilkulupiyijaninyi wiyirr marrngurrangu Jiyijajiku. Ngani wurralpirtiku Jiyijajilu purlpi miranu jinijaninyi palinymilirrangu, palangarra miranu jinaku jintaku.

27

Palaja (30 AD-ja) muwarr jakul kanganyikinyiyi ngalypakata, “Marlkarri jarrinyajalu Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi. Palajalu yijalmarta jinakatarrangu kajalapiyili ngarrakuny Ngarrkanga, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi.”

28

Punja ngarranyja (30 AD-ja kuwarrikartijakun) Jiyijajingi yijalmarta jinakatarrangulu jakul kanganyi-kinyiyijanaku nyarra muwarr ngunarri-jirri, warrarn-jarrangu wiyirra. Kuwarri nganyjurrulu pukun wurralkuluminyijanaku wiyirra marrngurrangu muwarr nyarra ngarrany.

29

Warajanga karrpungu Jiyijaji kulpuliny palinymilija muwarrja. Palangangarra wanka jilkulinyjaninyi yijalmarta jinakatarrangu marlkarrija.

Palaja mujungungu kunmu jilkulinyjaninyi nyarrarrangupa wiyirr jinta yi-jalmarta jinakatarrangu kuwarri wanka waninyayipa, kanka yankulupiyi palinykarti.

30

Palaja kalkulkulinyjaninyi ngarrakuny Ngarrkamilingi warrarnja.

31

Palanga palarrangu Jiyijajingi panypanyakatarrangu Ngarrkalu warnta malkulinyjaninyi. Palaja jurtu ngakalkulinyjaninyi, wantulupiyi kaninykurti wikanga wirtungu ngarramarnti.

PINAKARRULUMAN! NYUNGU MUWARR NYUNTUKU

Nyungu muwarr nyuntumili.

Tuku jilaman.

**Tukulu parrjalaman nyuntulu
Palaja miranu jilaman wariny**

Unknown if consultant checked.

 # 1

Munumpa: Nganurtulu jini jungkapa kujungurrupa parlparr?

Miranu jinakata: Warajalu.

 # 2

Munumpa: Nganurtulu jini karrpupa wirlarrapa panikatarrangu wiyirr?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

 # 3

Munumpa: Nganurtulu jini mujungupa wirлуйurapa ngapa?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

 # 4

Munumpa: Nganurtulu jini kangkarupa maruntupa ngurlarn?

Miranu jinakata: Yijalu palalu warajalu.

 # 5

Munumpa: Nganurtulu jinipulinyi walangkarrangu pirirripa mirtawa?

Miranu jinakata: Yijalu palalu nyarralu jinipulinyi. Palinyju jinijaninyi wiyirngarra yija, parlparrjapa jungkangapa kujungurrungu.

 # 6

Munumpa: Nganurtu yini paliny?

Miranu jinakata: Paliny marlu yinijartiny. Wurrarnala pala purlpija mirtanyanga yatilja nyampalingi, ngapingi, Muwujungu, "Ngajumili yini 'Ngaju Ngarramarnti Ngajungarra'." Wariny yini "Ngarrka". Jintalu yini marnayi "Japartu Kankajirri".

 # 7

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrkalu muwarr pini marrnguku?

Miranu jinakata: Yu. Purlpimalu muwarr palinyju yinyajanaku wiyirru. Ngalyapakata pala muwarr. Marni pini kapuralyja warnkungujirri. Yinyali nyarranga mirtanyanga yatilja, Muwujungu.

 # 8

Munumpa: Wunyjurru? Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyili muwar-rku?

Miranu jinakata: Munu. Palaku malyparr karrinyiyili, panypanyikinyiyili.

9

Munumpa: Ngani jini Ngarrkalu?

Miranu jinakata: Wurrarnajanaku, "Yijapa yirrkulu panypanyalupi-jinyurru ngajumilingi muwarrja, marlkarri jarrulunyurru."

10

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrinyi jinta?

Miranu jinakata: Yu. Pirirrimartapa mirtawanyjarripa partanykarrangu marlkarri jarrinyi.

11

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrulamarna ngaju?

Miranu jinakata: Yu. Ngarrkalu wurrarnajanaku, "Yijapa pinakarrinya wirrilaman ngajumili muwarr, marlkarri jarruluman."

12

Munumpa: Wunyjurru? Panypanyarnala palinymilingi muwarrja?

Miranu jinakata: Yu, panypanyanpili palinymilingi muwarrja, nyuntu pukun. Ngarrkalu wurrarnajanaku, "Wiyirru kurlujartiny jinayi. Wiyirru yiji ngajungu panypanyakatarrangu."

13

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrka kulijartiny ngajuku?

Miranu jinakata: Ngarrkanga ngayinyja wiyirr marrngu. Kuli paliny marrnguku jampa kurlujartiny jinayi.

14

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri wirlalaminyi?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrkanga ngayinyja nyuntu yija yiji, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr. Munu wirlanaku karrinyi-janaku. Palinyngarra marlkarri jarrinyinganyjurruku wiyirru, wanka jinaku nganyjurruku.

15

Munumpa: Ngarrka munu marlkarri jarrinyaka! Wunyjurru marlkarri jarrinyinganyjurruku?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrka munu marrngukapali. Marrngu warajartiny pirlurrjartiny palinyja kaninykurti. Ngarrka wariny. Ngarrka kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny palinyja kaninykurti.

Kujarrapa waraja pirlurr:

Japartupa Partanypa Ngalyapakata Pirlurr.

Japartumili yini Japartu Kankajirri.

Partanymili yini Jiyijaji.

Wariny Pirlurr kujarra yinijartiny,

Ngalyapakata Pirlurrrpa Kurlumajirrikata Pirlurr.

Palarrangu kujarrapa waraja pirlurrarrangu Ngarrkanga kaninykurti waninyayi. Ngarrka warajajakun yiji, kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny.

Purlpimalu Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji jungkakarti nyungukarti, kawujartinyku jarrinyaku. Miral jarrinyi partany, wirtu jarrinyi, marrngu

jarrinyi. Pala Ngalyapakata Pirlurr milpanya, kaninykurtingi Jiyijajingi waninyili.

Palajun Ngarrka marrngu jarrinyi, palinymili ngurra jini marrngurrangungu.

16

Munumpa: Wunyjurru? Jinta yinijartiny Jiyijaji?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijaji yini marlujartiny. Yinilu palinymilalu miranu jiniyanganyjurrinyi palinyku.

Wariny yini "Yimanyuwil". Palalu wurraninyi, "Ngarrka Waninya Nganyjurrungu".

Wariny yini "Jiyijaji". Palalu wurraninyi, "Ngarrkalu Wanka Jininganyjurrinyi".

Marlumal yini marnayi Jiyijaji "Kurayiji". Palalu yinilu miranu jingananyjurrinyi Jiyijajiku, Ngarrkalu wirrini nyampali nganyjurruku.

17

Munumpa: Walangkarrungu Jiyijaji Ngarrkanga waninyi ngarrakuny. Nganiku Ngarrka yakarna, nyungukarti warrarnkarti milpanya marrnguku jarrinyaku?

Miranu jinakata: Yija palinyja ngayinyja nyuntu, palinyja ngayinyja marrngurrungu wiyirr pukun. Palajunjalu marrngu jarrinyi, marlkarri jarrinyaku nyuntuku, marlkarri jarrinyijanaku wiyirru marrngurranguku. Kartuwarra marnanganyjurrinyi wanka jinaku, Ngarrkalu munu wirlalkulinynganyjurrinyi.

18

Munumpa: Ngani? Jiyijajilu kurlujartiny jini?

Miranu jinakata: Munu. Yijalu munu kurlujartiny jinama. Ngarrkamilaku muwarrku pinakarrinyikinyalu ngarramarnti.

19

Munumpa: Wurrarnajin panypanyakatarrungu Ngarrkanga marlkarri jarrulupiyi. Jiyijajilu munu panypanyala Ngarrkanga, munu kurlujartiny jinama. Palajanga nganjalu marlkarri jarrinyi?

Miranu jinakata: Munu marlkarri jarrima palinymilaku kurlujartinyku. Marlkarri jarrinyi nyuntumilaku kurlujartinyku. Marlkarri jinajalu kartuwarra marnanta nyuntu, kartuwarra marnajaninyi jinta wiyirr. Palajalu marlkarri jarrinyi.

Nyuntulu kurlujartinyju ngarlu kurlu jinin Ngarrka, pajuju pinin.

Kurlujartinyja nyuntumilaja kulilu yirirnikinyinti, wirlalamanta.

Purlpi Jiyijajilu kartuwarra marnanta.

Yijalmarta jilkulumanpili Jiyijajingi, Ngarrkalu munu wirlalamanta nyuntumilaku kurlujartinyku.

Purlpi wirlarna Jiyijajingarra nyuntumilaku kurlujartinyku, puru ngakanaku nyuntuku.

Yijalmarta jilamanpili Jiyijajingi nyuntulungarra.

Palajalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilamanta, nyuntu partany palinymili jilamanta, ngarlu ngalya wantulumangu.

Ngalyapakata Pirlurr palinymili wirrilamangu jurti jinaku ngalypaku.

Munu wirlalamanta. Munu yiji!

Wankanyu ngarramarnti jilamanta!

Marlkarri jarrinyaja yankuluman Ngarrkakarti, palinyja kajalaman ngarramarnti.

20

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji marlkarri waninyi ngarramarnti?

Miranu jinakata: Munu. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu wanka jini marlkarrija. Palaja kanka yana Japartukarti, Ngarrkakarti.

21

Munumpa: Ngarrkalu ngalya yiji jinaja ngajuku.

Kurlujartiny jinirni.

Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji kartuwarra manaku ngajuku.

Kuwarringulu munu kulilu yirrilaminyi, ngarlu ngalya wantulupiji.

Palinymili partany jininyi.

Wankanyu jininyi ngarramarnti.

Ngajungu wirriniji palinymili Ngalyapakata Pirlurr jurti jinaku ngaly-paku.

Puntajulu wunyjurru jilamarna ngajulu palinyku pikaly jinaku?

Miranu jinakata: Kuwarri Jiyijajingi yijalmarta jinaja, Kurijin yatil japirr malaman, miranu jilamanta wiyirru Ngarrkamilaku, ngapanga jilamanta. Palajunjalur jurti jilamanjaninyi wiyirr jampa kuwarringulu Jiyijaji nyuntumili nyampali, yirrkulu palinyja muwarrja jilaman.

Kuwarringulu nyuntu munu nyuntukapali, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu. Kuwarringulu nyuntu marrngukapali warinykapali, kawungu Jiyijajingarra yirru wankanyu nyuntungu. Palinymili Pirlurr Ngaly-pakata kaninykurtingi nyuntungu yirrkulu ngayiny nyinga malamanta ngalyapartiny jilaman, ngayiny nyinga malamanta karrkanaku kurlu jartinyja. Yirrkulu yakurr malamana, ngalya jilaman palinymilija nyinga manaja, karrkalaman nyuntumilija. Palajun jinajalu wiyirr miranu nyuntuku, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu, kawungu nyuntungu Jiyijaji wankanyu, nyampali nyuntuku. Nyuntu kuwarringulu kurlumajirrikata waninyaku karrpurrangu karrpungu.

22

Munumpa: Wunyjurru kurlumajirrikata yirru wantulumarna?

Miranu jinakata: Karrpurrangu karrpungu Jayitanju yakurr malamanta warinykurnuku, palinymilingi. Yijapa marlumal kurlu jilaman. Yijapa marlumal kurlu jinaku karruluman. Karrpurrangu karrpungu nyuntulu wurralamanpili Ngarrkanga, "Japartukayi, kuwarri ngaju munu kurlujartiny jinaku karrinyarni. Kalkuluminyin nyuntulu kurlungumarra. Tuku jilaminyin."

Jayitanju yirrkulu karrinyi kurlu jinaku. Wurralamangu, "Munu pinakarrinyaku Ngarrkanga! Ngajumilingi muwarrja jilaman!" Jayitanju munu nyampali nyuntuku. Nyuntuku nyampali Ngarrkangarra. Pinakarrulumanpalu Ngarrkanga nyuntulu, munu pinakarrulumanpalu Jayitanja. Yirrkulu japirr malaman Ngarrka, "Kararr jiliminyin kurlungumarra." Yirrkulu Ngarrka Ngalyapakata Pirlurr kaninykurtingi nyuntungu waninyangu. Pinakarrulumanpili! Palinyjungarra kararr jilamanta kurlungumarra. Palinyju ngayiny nyinga malamanta ngaly-paku, ngalya jilaman Ngarrkamilingi muwarrja.

23

Munumpa: Yijapa watarrkulu kurlujartiny jilamarna.

Yijapa junturtungu kurlu muwarr kurlkarri malamarna.

Yijapa kurlujartiny muwarr pilamarna.
 Yijapa jilamarna kurlujartiny.
 Palaja ngani? Wunyjurrulu jilamarna ngajulu?
 Palaja ngaju Kurijin?

Miranu jinakata: Yu, yirruku Kurijin nyuntu.
 Janyinju wurralamanpili Ngarrkanga, "Ngajulu kurlujartiny jinirni.
 Nyuntu ngayiny kurlu jinirninti.
 Paju karrinyarna.

Kurntanyja waninyarnaji.
 Jiyijaji kartuwarra ngajumili. Purlpija paliny wirlarnan ngajumilinga-
 marra kurlujartinyamarra. Palajalu munukurra wirlalaminyin jampa
 kurlu jinajaku. Yarrana jurtukartingi jilipijin."

24

Munumpa: Nganijalu Ngarrkalu pinakarrinyanyi ngaju?

Miranu jinakata: Yijalu Ngarrkalu yirrkulu pinakarrinyangu. Nyuntu
 palinya ngayinya. Yirrkulu nyuntulu muwarr pilamanpalu. Palakun-
 garra karrinyi.

25

Munumpa: Nyanga yirrilamarna Ngarrka?

Miranu jinakata: Munu kuwarri jirtamarra yirrilaman. Jiyijajilu
 wurrarnangu, "Yijalmarta jilipijin. Yarti nyuntu marlkarri jarrinyaja
 wanka jilamarnanta marlkarrija. Palaja Ngarrkanga wanka wantuluman
 ngarramarnti." Palaja ngalypalu yirrilaman. Wantulumanpili ngarra-
 marnti.

26

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji kulpuliny nyungukarti?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijajilu wurrarna, "Warajanga karpungu ngaju
 yarranakanu milpulumarna, janyin." Yu, janyin milpuliny, mujungungu,
 marrngulu wiyirru yirrilipi. Kunmu jilkulinyjaniny palinymilirrangu
 wiyirr, ngunarrijirrija warrarnajirri. Kunmu jinakanu kangkulinyjaniny
 kankajirrikarti, Japartukarti.

27

Munumpa: Jintaku ngani?

Miranu jinakata: Ngarrkalu jinta wiyirr wikakarti wirtukarti jurtu
 ngakalkulinyjaniny ngarramarnti. Pala wika jakarnajanaku Jayitankupa
 Jayitanmili mirurrurrangu wiyirru. Parnpilkulinyjaniny palarrangu
 mirurrurrangu kaninykurti palanga wikanga. Panypanyajarrangu mar-
 rrgurrangu pukurl parnpilkulinyjaniny palanga wikanga. Yija puripi
 kulurnukinyarniny Jayitanja, palinymilirrangu jiniyarninyi. Pala-
 jalu yaninyaku Jayitanmilikarti, waninyaku Jayitanjaku. Palangangarra
 kaninykurti wantulupiyi ngarramarnti, Jayitanpa palinymilirrangu
 palarrangu wiyirr Ngarrkanga panypanyajarrangu. Nyarra wika wirtu
 munu jupuliny, kampuliny ngarramarnti. Palarrangu panypanyajarrangu
 yija-yiji kurluny-kurlunja wantulupiyi ngarramarntipa ngarramarnti.

28

Munumpa: Karrinyarnajanaku marrngurranguku wiyirru kajalapiyi
 Ngarrkanga. Munu karrinyarnijanaku yananyaku palakarti wikakarti.

Karrinyarni wurranku marrngurranguku wiyirru Ngarrkapa Jiyijajipa Ngalyapakata Pirlurr. Wunyurru jilamarna?

Miranu jinakata: Ngarrkamilirrangku marlumal kunmu jarrulupiyi pinakarrinyaku palinyamilaku muwarrku, palaku "Payipul"-ku. Marlumal kunmu jarrulupiyi, nyuntu pukun, miranu jarruluman Ngarrkamilaku muwarrku.

Kunmulu ngayinyja nyurra malkulunyurru Ngarrka, wurralkulunyurru, "Nyuntu ngalyapakata yija. Yarranijayi! Nyuntulu wanka jininnaninyi. Ngayinyja nganarnanga nyuntu yija." Palajunmartalu pikalyju nyurra malkulunyurru, kurntalkulunyurrulu pukun.

Kurrngal kurluny-kurlunyja waninyayi. Japirr malkulunyurru palinyju tuku jilkulinyjaninyi. Japirr malkulunyurru nganipa jilkulunyurrujanaku.

Warinyarrangu wurrkujartiny. Japirr malkulunyurru ngalya jilkulinyjaninyi.

Jintapa jinta yiji munumpa waninyayi Ngarrkaku. Japirr malkulunyurru marrngurrangu mankulinyjaninyi ngakalkulinyjaninyi palarranguku jintarranguku, wurralapijjanaku paliny.

Palinyamilaku muwarrku miranu jarruluman ngarramarnti. Palaku miranu jarrinyakanu, kurlkarri malaman ngarramarntilu, yijalmarta jinangulu jilaman! Wurralamanjanaku jintanga miranu jarrulupiyi Ngarrkaku. Nganipa jarrinyaja yirrkulu Ngarrkanga nyurra malaman.

29

Munumpa: Yu, nyungu muwarr ngalyapakata yiji.

Ngajulu yakurr malamarna palajunmarta jinaku,
nyarra muwarr wurralamarnajanaku kurrngalja pukun.
JĪPI.

Bible Story readers A & B

This material has been consultant checked.

PUJUNUJALU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU

Warajanga karrpungu Jiyijaji palanga mayanga wirtungu kajarnakinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Timpulja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyili warnku Ngarrkaku, wirrirkinyiyi palanga pakujingi.

Jiyijaji wangka palanga warnkupintingi pakujingi kajarnakinyi. Warnku wirrirkinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirriri. Palaja mirtawa kampurta pujunumarta milpanya. Paliny mili piriri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

Jiyijajilu wurrarnajanaku paliny milirranguku, "Yirrinnyurru pala pujunumarta mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny.

Palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirriri yili Ngarrkaku. Palalu pujunujalu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku."

2

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JIYIJAJIKARTI

Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangu partanykarrangu Jiyijajikarti, japirr marnakinyiyi, "Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku."

Jiyijajimilalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jiyijaji, wurrarnajanaku paliny milirrangungu,

"Karrinyarni partanykarrangu ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu.

Pikalalyju Ngarrkanga yijalmarta jiniyalu, pinakarrinyiyi muwarrku paliny milaku janalu. Yijarla muwarr wurrarnarnanyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyuru."

Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jini, yampu marna, partanya jurnturtungu kankarni parirr wirriri, japirr marna Ngarrka, "Partany nyunguku ngalya jilamanpalu."

3

JIYIJAJILU PIRIRRI KARNU WURRUKUJARTINY NGALYPA JINI

Warajanga karrpungu Jiyijaji tawunja waninyi. Palanga piriri wurrukata, kurlu yiji karnu paliny. Yirri Jiyijaji, milpanyi, murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna,

“Wanka jiliminyin, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

Jiyijajilu jirranakanu parirr warlirni.

“Yu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”

Jampangarra pala wurrku munu jarrayalu, karnu kapuraly jarrayini pala marrngu. Jiyijajilu wurrarnala,

“Munu wurralamanjanaku ngalya jinirninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta kawu wiyirr nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku muwarrku nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Muwujungu mirli-mirlingi yarntanaku. Palinya muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirkarti, jurnpakartijakun. Palajalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyingu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri.”

Palajun wurrarnili Jiyijajilu. Palaja pirirri ngakarna yatilkarti.

Pala pirirri munu jama wanima, wurrarnakinijyanaku marrngungu.

Nyarrakurnujirri muwarr jakurl kanyayijanaku,

“Jiyijajilu ngalya jinijaninyi wurrkuja!”

Palajalu kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jiyijajiku. Kurngalju pukun japirr marnikinyiyi,

“Ngaju pukurl ngalya jilaminyinkurra?”

Palajalu Jiyijajilu tawun yakarna, pirrakarti yana kujurlku jarraynyaku, muwarr pinaku Ngarrkaku. WUNYJURRU YIJA-YIJI WIRTU MUWARR?

4

Jinta Juwurrangu yatilarrangu warajanga jarraynyiyalu Jiyijaji ngawu manaku muwarrku, palinyju warinykurnuku muwarrku wurrankaku.

Waraja pirirri jananga miranu jinakata Juwumilrarranguku purlpijaku muwarrkurrangu Ngarrkajaku. Palinyju japirr marna Jiyijaji,

“Yu! Miranu jinakata, wunyjurru yija-yiji wirtu muwarr Ngarrkaja?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu,

“Miranu nyuntu nyunguku purlpijaku muwarrku:

Ngarrkangarra wirtu nyampali nyuntuku.

Ngarrka ngarlungu jilamanparningu ngarramarntilu, wakanyju nyuntulu ngarlungu jilamanparningu Ngarrka, ngarlulupa pirlurrjupa kurlkapirlilu.

Nyarrangarra wirtu yija-yiji muwarr.

Warinymarninypa muwarr nyarrakapali:

‘Nyuntulu ngarlungu jinanparningu.

Palajunmarta ngarlungu jinaku marrnguku wiyirru pukun. Ngarlungu jilamanparningu marrngu wiyirr.

Ngarrkalu kurrngal muwarr wirrininganyjurruku, jinta Muwujujapa jinta Ngarrkamiliya muwarr pinakatarranguja. Nyuntulu jinajalu nyarralujirri muwarrjuijirri yijalu yirrkulu jinanjaninyi jinta wiyirr muwarr Ngarrkaja.”

5

JYIJAJIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilirrangungu,

“Yankunyi ngapanga ngunarrikarti.” Palaja yanayi tingkingi. Palanga Jiyijaji tingkingi kupalya jarrayny yija.

Palaja wanggal wirtu yiji jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyakinyi tingkingi, winya jarrinyikinyi pala tingki. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jiyijajimili. Mintu jinia.

“Nyampalikayi! Yija kunalkulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi!”

Jiyijaji kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi! Jupa! Janpakayi! Kaniny jarra!” Palinyjaja muwarrjaja wanggal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun.

Jiyijajilu japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jinimi-jinyurru?”

Ngurnjurnikinyiya yija. Wurrarnayarninyi,

“Pinakarrinyipulalu wanggaljupa ngapalu. Yija nyampali paliny ngapakupa wanggalu! Nganikapali nyungu Jiyijaji?”

Palaku ngurnjurnikinyiya. Wirnti karrinyikinyiyili.

6

JIJAJILU NGALYPA JINIJANINYI 10 PIRIRRMARTA

Warajanga karrpungu Jiyijaji jinangu yananyikinyi, tawunkarti wangka jarrinyi.

Palanga pirirrimartalu 10-ju yirrinnyyi. Wurrkujartiny palarrangu, karnu jana kurlu yiji. Kajamarta wararr karrinyiyi, marrjalu kamarniyalu, “Jiyijajikayi! Nyampalikayi! Paju karrulumangganaku wurrkujartinyku. Ngalya jilamannganinyi!”

Puntaju karra marnajanaku, “Yarrayjanaku Ngarrkamilaku yatilarrangu, japirr malayijaninyi parrjalapiyinyurrinyi kawu wiyirr.”

Palinyja muwarrja yanayi. Marnti jarrinyajanga ngalya jarrinyiyi.

Warajalu pirirrilu parrjarnarninyi, kawu paliny kapuraly. Palangan-garra kulpanya, marrjalu kamarnakinyi, “Ngarrka ngalypakata!”

Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Jiyijajingi, karra marnalu, “Yarranijayi! Nyuntu ngalya jinijin!” Nyarra kulpanyaja pirirri munu Juwu, ngajarri paliny, marrngurranguja warinyja, Jamariya ngurrara paliny.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangunga, “Yija 10 pirirrimarta ngalya jarrinyiyi. Nganija warinyarrangu 9 munu kulpamiyi? Waraja nyungu, ngajarri yiji, kulpanya wurrarnaku, ‘Ngarrka ngalya.’”

Palaja palinyja wurrarnala, “Yijalmarta jinin Ngarrkanga ngalypaku. Palajalu ngalya jarrinyan. Wararr karruluman, ngalya yankuluman.”

7

WURRUKARAJARTINYJU WIRTUJARTINYJU MUNU KURLKARRI MAR-NAMA NGARRKA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu kurrngal.

Palanga pirirrilu wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalayimili japartu purlpi marlkarri jarrinyi. Palinymili warrarn yinyangalayaku mama-jikupa. Wurralala mamajingi ngajumilingi palinyju jinta pilkulinyngalayaka pala warrarn, wurralala palinyja ngajumili yinganyaku ngajuku.”

Jiyijajilu karra marnalu, “Nganurtulu ngaju nyampali jininyi nyumpalaku? Munu ngajulu jinta pinaku warrarn nyumpalamili.”

Palaja wurrarnajanaku wiyirruku, “Pinakarrayi! Munu lirralju mananyaku kurrngal warnkupa wirtu wurrukarrapa nganirn-nganirn.

Warnkupa wurrukarrapa kurrngaljartiny jarrinyaja nyuntu, munu ngalya jilamanta warnkulu, munu pikaly jilamanta wurrukarralu, munu wanka yiji kalkulupiyinti." Palaja Jiyijajilu muwarr wurrnarnajanaku. "Waryni pirirri warnku kurrngaljartiny. Palinyмили warrarn jinjimama yija pukun. Palinyju mayiku wilyki jungkanga wirrini, jungkaja mayi yurntaraku marlu yiji turlpanyiyili palaku pirirriku. Wurrarnarningu, 'Ngajumili mayi kalkunupinti mayarrangu wuparturrangu, munu wiyirr mayi wirrirnakarna palarrangungu. Wunyjurru kalkulumarnaji mayi ngajumili wiyirr?'

Ngurnjurnukinyi yiji. Palaja wurrarnarningu, 'Pala kurlkapirli jarrinyirni! Yinji pilamarna maya mayi kalkunapinti wuparturrangu. Palaja wirtumarta yiji yarni malamarnajaninyi. Palarrangungu tuku kalkulumarnaji mayipa wurrukarrapa nganirn-nganirn ngajumili wiyirr. Palaja wurralamarnarninyi, "Mayi wirtujartiny yija-yiji ngaju, partunurranguku kurrngalku yiji. Kuwarrija munu warrkamu jarulumarna. Yirrkulu mayi ngananyangkulumarna, yirrkulu wayin minpirnangkulumarna, pikaly wananyangkulumarna ngarramarnti.'" Palajun wurrarnakinyirnangu palalu pirirrilu.

Palaja Ngarrkalu wurrarnala palanga pirirringi, 'Ngakumpa nyuntu! Nyungungungarra wurrukartingi marlkarri jarulumana. Kalkurnan-parninga warnkupa wurrukarra wirtu. Wunyjurru jilimanjaninyi kuwarri? Warynyju mankulinyjaninyi!" Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Kurrngal marrngu nyarrakapali pirirrikapali waninyiyi. Yirrkulu kakurnayi Ngarrka. Yirrkulu warnkupa wurrukarrapa nganirn-nganirn kuru marnayirningu. Jamirnayijaninyi pujunurrangu mayikupa nganirn-nganirnku. Munu yinganyakata warnku Ngarrkaku. Yirrkulu kalkurnayirningu. Wiyirr palajun jinajarrangu waninyayi nyarrakapali pirirrikapali. Munu pikaly jinakayi Ngarrka."

8

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU PARTUNURRANGU 12 JARRINYAJALU KURRNGARNIKINYIJANAKU YATILKU NGARRKAMILINGI MAYANGA

Turlparrarrangu turlparranga kurrngal Juwurrangu marrngurrangu yananyikinyiyi tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti. Palakarti yananyikinyiyi kunmungu nyurra manaku Ngarrkaku. Palaku Jiyijajimili pipipa japartu yananyikinyipulu pukun.

Jiyijaji partunurrangu 12-jarrinyaja pipilupa japartulu kanyapulu paliny pukurl Jirujalamukarti.

Palanga kunmungu waninyiyi karrpurrangu karrpungu, 8 karrpungu. Palaja pipipa japartu yakarnapulu Jirujalamu janamilikartiku warrarnkartiku kulpanyaku. Jintalu pukurl kurrngalju Jirujalamu yakarnakinyiya. Jiyijaji wananyikinyi Jirujalamungu. Pipipa japartu munumpa palaku. Wurrarnakinyipulu paliny jintanga milpanyi.

Karrpungu marnti ngarrany yananyikinyipulu. Warrurl-warrurl jarrinyikinyi, pulanyju munu parrjarnamapulu Jiyijaji. Japirr marnakinyipulujaninyi jarnturrangu,

"Yirrirninyurru partany ngalayamili?"

"Munu yirrirnimiyirni."

Partarl kanyjirnikinyipulalu.

Marntungu kulpanyapulu Jirujalamukarti palinyku kanyjinaku. Jarurrukartingi Jirujalamungu ngurranga jarrinyipulu. Warynmaljanga kanyjirnikinyipulalu. Yartikarra yirrirnipulu Ngarrkamilingi Wirtungu

Mayanga, Timpulja, palanga yirrirnipulu. Jiyijaji miranu jinakatarrangungu kajarnakinyi palanga, pinakarrinyikinyijaninyi, japirr marnakinyi-janinyi Ngarrkaku.

Palarrangu miranu jinakata ngurnjurnikinyiyalu. Wurrarnakinyi-yarningu, "Payi! Nyungu murrukurru miranu yiji Ngarrkamilaku muwarrku! Punulkujakun paliny. Wunyjurru palajun miranu jarrinyi?"

Jiyijaji yirrinaja wurlka jarrinyipulu palinymili pipipa japartu. Pipilu karra marnalu, "Partany! Nyuntumili japartupa ngaju ngarlu kurlu jarrinyalayinga. Yijalu kanyjirnalayinga ngunarrijirri. Nganija nyungungu waninyikinyin?"

Jiyijajilu karra marnapulaku, "Nganijalu kanyjirnikinyijinyumpulu? Munu miranu wanimanyumpulu ngajuku, ngaju yiji waninyaku ngajumilingi Japartumilingi mayanga? Nganija munumpa nyumpulu nyungungungarra kanyjilipijinyumpulu?"

Ngurnjurnukinyipulu, munumpa waninyipulu palinymilaku muwarrku. Palaja kulpanyiyi janamili warrarnkarti, ngurrakarti janamilikarti, Najirjingi. Jiyijajilu yirrkulu pinakarrinyikinyipulaku.

Pipilu palinymilalu kurlkarri marnakinyi Jiyijajimili muwarrarrangu.

Jiyijaji wirtu jarrinyikinyipa miranu jarrinyikinyi, kurlkanga kalkurnukinyi. Ngarrka pikaly jini, marrngurrangu wiyirr pukurl marru marnayi.

9

BSOC-B2 Yini nyunguku muwarrku: JURN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAĀKALKULINYI JIYIJAJI

Purlpi yiji Ngarrka muwarr pinalu pirirriku, yini paliny Yayijayiya. Palinya wurrarnala Ngarrkaku,

"Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny pirirri walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Palinyju muwarr pilkulinyjanaku,

"Nganyjurumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu."

Palajun Ngarrka muwarr pinalu Yayijayaku.

Palalu Yayijayiyalu yarntarnajanaku muwarr mirli-mirlingi.

Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny Jurn. Wurrupirrayi kamalja mampu palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnakinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jurnku. Warrarnja Jutiya milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jirujalamuja. Wurrarnakinyijanaku,

"Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi. Kurlujartiny jinikinyinyurru. Yakalayi. Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi. Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalya jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi."

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Jurnmili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga,

"Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanya waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu."

Palajunmarta wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga. Palaja Jurnju ngapanga jinijaninyi pijungu, ngapingi, Jurtanja.

Jurnju wurrarnakinyijanaku,
 “Kuwarimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtungarra. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. Ngajulu puru ngapanga jinarninyurriny. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Palaja Jiyijaji milpanyili Jurnkarti tawunja Najarijija, warrarnja Kaliliyija. Palanga Jurnju ngapanga jini Jiyijaji palanga pijungu Jurtanja.

Jiyijaji ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Palanga parlparr laarr jini Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jiyijajikarti kurlkukukapali, palinyja kajarnala.

Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pinalu Jiyijajiku,
 “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlun galypa jarrinyarnangu.”

10

BSOC-B3 Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JIYIJAJI PANYPANYAKU NGARRKANGA

Ngarrkalu Pirlurrju ngakarna Jiyijaji pirrakarti, Mirurrulu Wirtulu yakurr manaku palinyku.

Palanga Jiyijaji mayimajirri waninyikinyi. Karrpurrangungupa warukartingi 40-ngi munu nganama mayi. Palaja janparr karrinyi. Palanga pala miruru wirtu milpanyili, Jayitan milpanyili. Karra marnalu mirurulu, “Nyuntu wurrarnanparninyi yija Ngarrkamili Partany. Wurrala warnkurrangungu mayi jarrulupiyi.” Palajunju yakurr marna.

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Mayilu puru wanka kalkuninyi kawujakun. Marrngurrangulu pinakarrinyaku Ngarrkamili muwarrku wiyirru.”

Palaja Jayitanju kanya tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti, maya Ngarrkamilikarti wirtukarti. Palanga kankajirringi wararr karrinyipulu.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Nyuntu wurrarnanparninyi yija Ngarrkamili Partany. Nyunguja wapakalaman jungkakarti. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Ngarrkalu wurralkulinyjanaku yayinyilji palinymilingi tukulu nyuntuku kanganyaku. Warlilipiyinti parirru, tuku kalkulupiyinti warnkungumarra, munu warnkulu jina wirrkalamanta.' Palajalu wapakala. Ngarrkalu wanka kalkurnanti.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi wariny muwarr waninyi, 'Marrngurrangulu munu yakurr manaku Ngarrka, janamili nyampali paliny.”

Palaja Jayitanju kanya warnku wirtukarti, kanka kanka kanka yiji pala. Kankajirringulu jurti jinili warrarnarrangu ngunarrrikurnujirri, jurti jinili tawunarrangu wiyirru pukun.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Ngajuku murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupijin, wurralaman ngajurti nyampali wirtu nyuntuku. Palajalu jilamarnanta nyampali ngurnungurranguku tawunarrangukupu marrnguku wiyirru.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu murtingi jurlpu-jurlpu jarulumarnangu, munu wurralamarna nyuntu nyampali. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Marrngurrangu Ngarrkakujakun murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupiyi. Ngarrkakungarra pinakarrinyaku.' Palangarra muwarr Ngarrkaja. Palajalu munu murtingi jurlpu-jurlpu jarulumarnangu, Jayitan. Yarra!”

Palaja mirurru yana, palaja Ngarrkalu ngakarnajaniny yayinyjilar-rangu palinyku tuku kalkunaku.

11

BSOC-B4Y ini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU WURRARNAJANAKU JANPAMALU MANANYAKATANGA, "YAJALAMINYINYURRU"

Warajanga karrpungu Jiyijaji ngapamartaji Yintanga Kaliliyingi wararr karrinyikinyi.

Kurrngal milpanyiyili, miranu jinikinyijaninyi Ngarrkamiliku muwar-ru. Ngurrku marnakinyiyarninyi palinyku pinakarrinyaku.

Parrjarn-parrjarna, yirrirnipulinyi tingkijirri ngapanga milyanga. Jan-pamalu mananyakata purlpi katukarnayi, janpa jinikinyiyi parru-parrurrangu.

Jiyijaji karntinyi warajanga tingkingi, Jayimanmilingi. Wurrarnala Jayimanja, "Tingki jujiliji janpangamarta." Palanga kajaninyi tingkingi, miranu jinikinyijaninyi tingkingulu.

Miranu jinajaninyi jipi, wurrarnala Jayimanja, "Kawa tingki yintakarti, parru-parrurrangu ngapanga wirriliyi janpamaluku."

Jayimanju karra marnalu, "Nyampali, kakarrara partarl warrkamu jarrinyiyirni, munu warajapa manamiyirni janpamalu. Nyuntumilijalu muwarrjalu parru-parrurrangu wirrilipiyirni."

Palaja kanyayi tingki yintakarti, Jayimanjupa jintalu janpanga wirrirniyi parru-parrurrangu. Janpamalu kurrngal yiji manayi, parru-parrurrangu jipi larr kangamiyi.

Parirru muwarr piniyipulaku warinyja tingkingi milpanyaku, Jay-imikupa Jurnku, Jipitumilaku partanykujirri. Palaja tingkingi kujarranga winya jinikinyiyi janpamalu. Kurrngal yiji janpamalu, purtuly, ngapalu tingkijirri jipi kunamapulinyi.

Palarrangulu janpamalu mananyakatalu yirrirniyijaninyi janpamalu kurrngal yija-yiji. Wurlkakata yiji jarrinyiyi.

Jayiman murtingi jurpju-jurpju jarrinyili Jiyijajingi. Wurrarnala, "Nyampali, ngaju kurlujartiny. Yarrajalu!"

Jiyijajilu karra marnalu, "Munu wirnti jarranpili. Purlpi mananyakiny-injaninyi janpamalurrangu. Kuwarri yirrkulu muwarrju mankuluman-janinyi marrngurrangu Ngarrkaku."

Palaja purrirniyipulinyi ngapaja tingkijirri, jungkanga murrulungu yakarniyi tingkipa parru-parrurrangu, yanayili Jiyijajingi.

12

BSOC-B5 Yini nyunguku muwarrku: WILYKIKU

Marrngu yirru milpanyikinyiyalu Jiyijajiku warinyarranguja tawunja. Kurrngal yija-yiji kunmu jarrinyaja Jiyijajilu wurrarnajanaku muwarr nyungu.

"Pinakarrulunyurru! Pirirri yana wilykiku wirrpa parnpinaku palinymilingi warrarnja, mayi yurntaraku jarrulupiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili jukurtingi parnpinaja. Marrngulu jinalu jurrkarnakinyiyi, wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Jinta wilyki pungkanyiyili warnkumarramarranga. Palanga ngapama-jirri. Turlpanyaja, jampa tikirl jarrinyiyi.

Jinta wilyki pungkanyiyili jantaranga. Jantarapa wilyki turlpanyapulu warajanga, jantara wirtu jarrinyiyi walangkarrangu wilykingi, yamarnay-ijaninyi, kiyi marnayijaninyi jantaralu, wilyki munu jarrinyiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili ngalympanga jungkanga. Turlpanyiyi ngalypa yiji, wirtu jarrinyiyi yija, mayi marlu yija-yiji jarrinyiyili nyarraku pirirriku.

Pinakarrayi kurlkapirililu!"

Palaja palinymilirrangu marrngulu japirr marnayi Jiyijaji, "Nganiku pala muwarr wurrarnan? Ngani palalu muwarrju wurrarnanganaku?"

Karra marnajanaku, "Purlpi wiyirr ngakumpa waninyikinyiyi Ngarrkamili jarrinyaku marrngu, palinyja muwarrja jinaku. Kuwarri nyurra pirnti pilamarnanyurrinyi, ngalypa miranu jarrulunyurru palinymiliku muwarrku. Jintalu marrngulu partarl pinakarrulupiyalu Ngarrkaku. Yirrkulu parrjarniyi, munu yirrirnakayi, yirrkulu pinakarrinyiyi, munu miranu jarrinyakayi. Palajalu nyungukapalirrangu muwarrarrangu wurarnarnajanaku. Pirnti pinirnijaninyi muwarrju nyungukapalilu.

Nyarra muwarr yimpilamarnanyurruku.

Nyarra wilyki Ngarrkamilikapali muwarrkapali. Palarrangu warinypa wariny jungkarrangu marrngukapali warinypa warinykapali.

Jinta wilyki pungkanyiyi jukurtingi. Wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palarrangulu wirrujartinyju kurlkarri malkulunyurrinyi mirurruku. Palalu jukurtilu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Mirurulu jakurlikulinyjaninyi kakulupiyi pala muwarr. Pala muwarr munu jarrulinyjanaku. Palajalu munu yijalmarta jilipiyi Ngarrkanga, munu jilipiyi muwarrja Ngarrkaja.

Jinta wilyki pungkanyiyi warnkumarramarranga. Turlpanyaja tikirl jarrinyiyi, munu mayi karrimiyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu warnkumarramaralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr pikalyju. Jampa ngarrany yijalmarta jilipiyi. Palaja jintalu karari jilkulinyjanaku. Palaja warinykurnu jarrulupiyi, munu Ngarrka yajalapiyi, munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi jantaranga. Jantaralu kiyi marnayijaninyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu jantaralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Yirruku karrulupiyi pikaly jarrinyaku. Nganirn-nganirn yirrkulu kurlkanga jilkulinyjaninyi warnkupa mayipa wurrukara. Palaja jampa munu jarulupiyalu Ngarrkaku pinakarrinyaku. Munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi ngalympanga jungkanga. Mayi karrinyiyili marlu yiji.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu ngalypalu jungkalu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr, ngalypalu kalkulupiyi, yirrkulu nyarraja muwarrja jilipiyi, Ngarrka pikaly jilipiyi ngarramarnti."

13

WURRKUJA NYUNGU JIYIJAJILU NGALYPA JINI

Jiyijaji kulpanya tawunkarti, ngapikarti, Kaparnawumukarti. Wurrarnakinyiyarninyi, "Jiyijaji kulpanya!" Kurrngal mayakarti palinymilikarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Wurrarnakinyijanaku palinyju Ngarrka.

Marrngurrangu palanga mayanga kurrngal waninyikinyiyi, jinta kurrngal jalakartingi ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi, pinakar-rinyikinyiyalu.

Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrku-jartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jiyijajikarti palinyju ngalya jilkuliny. Partarl ngalpanyiyi, kurrngal waninyikinyiyi yiji.

Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirlu jiniyi Jiyijajimar-taji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jiniyi ngurrinyja, Jiyijajingi walangkarr.

Karra marnarningu Jiyijajilu, "Yijalmarta jinijiya wurrkujartiny ngalya jilamarna." Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, "Nyuntulu purlpi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu."

Mayanga palanga kajarnakinyiyi Juwumili miranu jinakatarrangu ku-jarrapa waraja. Kurllkarri marnakinyiyarninyi, "Munu palajun muwarr pinaku. Mitukata paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Ngarrkakapali Jiyijajilu jinarninyi!"

Janaku miranu Jiyijaji, palajun kurllkarri marnakinyiya janalu. Japirr marnajaninyi, "Nganijalu nyurralu yimpirninyinyurru ngaju palajunju?"

Wurrarnarnalu nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu purlpi panypanyakiny-inpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu.'

Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wun-yyurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku? Yijapa wurralamar-nalu, 'Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu?

Yu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalun-garra, 'Marrngu kurlujartinyja munu wirlalamanjaninyi, ngalya wantu-lumanjanaku."

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jiyijajilu, "Wararr jarruluman, ngur-riny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman."

Palangangarra wararr jarrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru.

Yananya kawanaja wiyirrju parrjarnakinyiya. Wurrarnakinyiya, "Nga-lypa jini! Kuwarrjajaku! Munu nyungu yirrirmiminyi!"

Nyurra marnakinyiyi Ngarrka. Ngarrkaku muwarr pinikinyiyalu, "Yarranjayi. Yija-yiji nyuntu ngalya!"

14

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU MAYI WIRTU JINIJANAKA 5,000-KU MARRNGURRANGUKU

Kurrngalju marrngulu yirrirmikinyiyi Jiyijajilu wurrkujartinyarrangu ngalya jinijaninyi. Palajalu karrpurangu karrpungu yajarnikinyiyi.

Warajanga karrpungu Jiyijaji warnkungu karntinyi. Palanga kajarna, marrngurrangu palinyмили kajarniyili. Kajanakanu yirrirmijaninyi marrn-gurrangu kurrngal yiji milpanyiyalu.

Wurrarnarningu, "Marrngurrangu nyungu janparr. Ngajulu mayi yungkulumarnajaninyi." Miranu paliny wunyjurrulu mayi yungkuliny-janinyi. Munu wurrarnamajanaku palinymilirrangungu. Yakurr marna waraja, yini Pilipi. "Wunyjurrulu mayi mankuluminyijanaku kurrngalku nyungurranguku?"

Pilipilu puntaju karra marnalu, “Martumpirri mananyakanyi palamaranguku! Warnku nyungu yangu kalkurnanyi. 1,000 tala kalkurnuminyi, mayi wupartumarta mananyakanyijanaku palamarranguku kurrngalku!” Yanturulu, Jayimanmilalu marrkalu, wurrarnala Jiyijajingi, “Partany nyungu kalkuninyi 5 martumpirri wuparturragupa janpamalujirri wupartujirri. Mayipirrayi nyungu wupartu yiji, munukapali yiji. Wunyjurulu ngarri yungkuluminyijaninyi marrngu kurrngal?”

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Wurrallyijanaku kalajapiyi.” Palanga warrulymarramarra. Warrulyangarra kajarniyi nyirirnipa walangkarr. Marrngu munu wupartumarta, 5000 pirirrimarta.

Jiyijajilu martumpirri mana. Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulu nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi. Nyuntu ngalypakata!” Palaja pirirringi palinyilingi wurrarna-janaku, “Mayi yuwayijaninyi kajarnayipa.” Palajun janpamalujirri pukurl yinyajanaku. Palanga wiyirru nganayi mayi marlkaku. Palaja palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Jinta mujupa tukulu yangalijianinyi, munu yakanaku.”

Palinya muwarrja palarrangu mujurrangu manayijaninyi, 12 martuwaranga winya jiniyi.

Jipi ngananyajalu marrngulu wurrarnikinyayarninyi, “Jiyijajilu mayi wupartuja wirtu jini, ngungku wiyir ngananyi nganyjurrulu kurrngalju. Palinyngarra milpanya Ngarrkaja, yartikarra Ngarrkalu ngakarnannganyjurruku.”

Jiyijaji miranu janaku, jakurlinaku karrinyayi paliny janamiliku nyampaliku jinaku. Palajalu yakarnajaninyi palinyju, yana kujurl paliny warnkumarramarrakarti.

15

Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU KANGANYIKINYI PARTANY WARINYKURNU. JIYIJAJILU NGALYPA JINI.

Jiyijaji warinya warrarnja kulpanya pirirrimartakarti palinymilikarti.

Kurrngalja partijirri kaniny waninyikinyiyi. Juwumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pinijianinyi Jiyijajimilirrangu. Palaja marrngurrangulu yirrinnyi Jiyijaji, purrpi mirti jarrinyiyili. “Yarranijayi! Milpanyan!”

Jiyijajilu japirr marnajaninyi, “Nganijalu jalypa pininyurrujaninyi?” Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurulu, munu muwarr pinaka. Mirurulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purl-purlpukarra marnala, rirra pajirrnarninyi, kawu kararr yiji jarrinyi.

Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarnayi.”

Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jiniminyurru Ngarrkanga. Wunyjurru? Yirruku mitu yakanakatarrangu nyurra. Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

Kanyayili. Jampa Jiyijaji yirrinajalu mirurru warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jini.

Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili.

Jiyijajilu japirr marna japartu partany mili, “Nyanga palajun jarrinyi?” Karra marnalu, “Partanya. Marlumal mirurru palnpirnikinyi wikan-gapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karruluman-ganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, "Yu, palinyku ngalya jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, 'Yijapa ngalya jilaman?' Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku."

Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, "Yijalmarta jinarnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku." Palaja Jiyijajilu wurrarnili minyirru mirurrungu, "Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jinin, muwarrku jama jinin. Yakala! Jalakarti yarra! Munu yarrana paliny kangkuluman!"

Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jinikinyi jungkanga, palaja yakarna, yana ngarramarnti.

Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, "Marlkarri yija paliny."

Parirra Jiyijajilu kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalya paliny.

16

BSOC-B9 Yini nyunguku muwarrku: PIRIRRI MUNU PAJU KARRIMALU YALPUKU PALINYMILAKU

Warajanga karrpungu Piyitalu japirr marna Jiyijaji, "Nyampali, yijapa marrngulu marlumal ngajuku yirrku kurlu jilipiji. Wunyjurumal ngajulu puru ngakalamarna paliny? Wunyjurumal kakunaku palinyku pala jinaji? Paju karrulumarnalu 7-mal?"

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, "Puru ngakalaman paliny 7-mal, yu, 77-mal pukun. Yirrku puru ngakalaman paliny.

Muwarr wurralamarnangu. Nyunguja muwarrja miranu jarruluman Ngarrkaku. Palinyju yirrku nyuntu puru ngakarnanti. Palajun nyuntulurla puru ngakalamanjaninyi jinta.

Kuwarri muwarr wurralamarnangu pirirriku, wirtuku nyampaliku. Paliny kurrngal warrkamu jinakatarrangujartiny. Purlpi warnku yinganyikinyijanaku jampa yinganya kulpanyaku.

Warajanga karrpungu wurrarnajanaku, 'Kulpanya jilipijinyurru warnku ngajumili yinganyaja!'

Waraja warrkamu jinakata milpanyili nyampalikarti. Palalu piririlu kulpanya jinaku warnkuku wirtuku yiji, milyin tala. Wupartu kalkurnikinyi palinyju. Partarl yiji yinganyaka milyin tala!

Nyampalilu wurrarnajanaku kunymanakatanga, 'Kawayijaninyi nyungu piririmili mirtawapa partanykarrangupa wurrukarra, paliny pukurl, jalamu jiliyijaninyi warnkuku, warnkurrangu pala yungkulupijinyurru ngajungu!'

Pinakarrinyaja muwarr nyampalimili pala warrkamu jinakata murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Nyampalikayi, munu warnkuku yungkuluminyin janaku! Mimalapijin! Warnku wiyirr yiji yungkulumarnanta!'

Nyampali paju karrinyalu. 'Puru ngakarnarninta. Munu nganipa yungkuluminyin.'

Pala warrkamu jinakata yana. Yananyakanu wariny marrngu yirirni, yalpu palinyku. Purlpi warnku wupartu yinyala jampa palanga yalpumurninyja. Purppi yanalu yalpumurninykarti, warlirni ngalyingulu. Wurrarnala, 'Purlpi yinrangungu warnku. Kuwarringarra kulpanya jiliji, warnku ngajumili yuwaji!'

Pala yalpumurniny murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Mimalaji! Yarti yungkulumarnanta!'

Nyungulu marrngulu pajuwayilu wurrarnala, 'Munu mimalamarnangu. Jinmurntungu wirrilamarnanta. Warnku ngajumili ngajuku yinganyaja milpuluman jinmurntuja.' Pipurrulu jinmurntungu wirriirni.

Jintalu nyampalimilalu warrkamu jinakatarrangulu parrjarnakinyiyipulinyi. Ngarlu kurlu jarrinyiyili. Nyampalikarti yanayi, wurrarniyili. Pala nyampali kuli jarrinyi yija. Wurrarnajanaku, 'Pala marrngu kanganyaja yuwayi ngajungu!'

Kanyayili. Nyampalilu wurrarnala, 'Kurlukata yiji nyuntu! Munu yinganyakanyin warnku ngajumili, milyin tala. Ngarlu japirr marnanyin ngaju paju karrinyaku nyuntuku. Paju karrinyarnangu, puru ngakarnarninta, wurrarnarninga, "Munu nganipa yungkuluminyin ngaju." Palajun jinamanpalu yalpuku. Nyuntupangarra paju karrimanpalu, puru ngakar-naman pala yalpu nyuntumili.

Kuwarri jinmurntukarti ngakalamarnanta nyuntu. Palanga wantuluman ngarramarnti. Kulpanya yungkuluminyin ngajumili milyin tala. Palaja jinmurntuja milpuluman. Wirriyalu ngakarna jinmurntukarti."

Palaja Jiyijajilu wurrarnala Piyitanga, "Nganipa kurlu jilamangu marrngulu, munu kuli jarrulumanpalu, puru ngakalaman. Munu palajun jilaman nyuntulu, ngajumili Japartu kankajirringi kuli wantulumanga ngarramarnti nyuntuku, munu puru ngakalamanta nyuntu."

17

BSOC-B10 Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU JALI PINI TANGKI JIRUJALAMUKARTI

Jirujalamukarti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Warnku Wulipijartiny. Warnkungu palanga kujarra tawunjirri, yini wariny Pajapayiji, wariny yini Pajani.

Palanga Jiyijajilu kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. Karra marnapulaku, "Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, wanggalu, kunyumanaja palanga. Munu jarntu jinimiyi pala. Ruwupu yinyji pilkulunyumpulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jininyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Jampangarra kulpanya ngakalkuliny.'" Palajun wurrarnapulaku Jiyijajilu.

Palaja yanapulu, tawunja wanggalu tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunyumanaja jalanga mayanga jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinyji pinapulu. Jinta wararr karrinyikinyiyi. Japirr marnayipulinyi, "Nganijalu pala ruwupu yinyji pininyumpulu?" Puntaju karra marnapulu muwarr-jalu Jiyijajimilijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

Jiyijajikarti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili pirntilji tangkingi wirriirniyi jali pinaku Jiyijajiku. Karntinyili Jiyijaji.

Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu jirriirniyalu ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirriirnayijaninyi parrka pukurl ruwurtungu.

Karrinyiyalu wirtu jinaku nyampali Jiyijajiku, kingi jinaku janamili. Palajalu palajun jiniyalu.

Jiyijajilu jali pinikinyi tangki, jinta jinangu yaninyikinyiyi nyirriirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnakinyiyi,

"Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, kingi jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku kingi ngalyapakata, palakapali purlpijakapali

nyampalikapali, Kingi Tayipitikapali. Kalkukulinynganyjurrinyi ngalypa ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija-yiji.” Palajunmarta wurrar-nakinyiyi marrjalu.

Drunkenness being a bad thing

Unknown if this section is consultant checked.

Genesis 9:20-21

Nawalu mayiku kalkurnikinyi kurayipi mungkarrangu. Jintalu palajunmarta munu jinamiyi. Yarti minpirni wupartu wayin, yawurr jarrinyi, wurru yinji pirnarninga, karta karrinyi palinymilingi kalikungu kurta. [Walangkarrangu kurta waninyaku ngalya waninyikinyi. Yatamulupa Yiyipilu kurlujartiny jirnipulu, palajalungarra kurta waninyaku kurntany yiji, kurlujartinyju marru manangamarra. Ngarrkalungarra wurru jinipulaku palakujirri. (Genesis 3:7,21)]

Genesis 19:30-38

[Lartamili kurntalujirri yawurr jirnipulu paliny karta karrinyaku palinyja. Palajun ngarlungka jarrinyipulu pulanymilija japartumurninyja. Murrkangunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Muwapu. Nyirtingunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Pinami. Yarti punjamartaja Muwapumilipa Pinamimilirrangungu marrngurrangu yija yukuny pinakatarrangu jarrinyiyijanaku Ngarrkamilirranguku marrngurranguku.]

Deuteronomy 21:18-21

Ngurnipali piririmili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata. Munu pinakarrinyakata pipi japartuku, jampa wirlarnayi yirrkulu munu pinakarrinyaka. Palinymili pipi japartulu kangkulinyapulujanaku nyampalirrangukarti janamilingi tawunja. Pulanyju wurralkulinyapulujanaku, "Nyungu ngalayamili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata, munu pinakarrinyaka ngalayaku. Warnku wiyirr jininyipa yawurrkata paliny." Palaja marrngurrangulu palanga tawunja malyalapiyi warnkujartinyju marlkarrikartijakun. Yakujungarra kurnta jilkulunyurrujaninyi jinta nyarra kurlujartiny jinangamarra. Wiyirru pinakarrinyajalu wirnti karrulupiyi palajunmarta jinaku pala pujamumurninyjukapali.

Proverbs 20:1

Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngakumpakata. Ngawu yiji yawurr jarrinyaku.

Proverbs 23:19-21

Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

Proverbs 23:29-35

Ngarnurtu ngarlu kurlo yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinyapa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurru jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajungarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurru jarruluman. Nyuntu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali.

Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninnyipa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangaļa ngurnarrikurnujirri. Palajunggarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, “Wirlarninyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?”

Isaiah 5:11-12

Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, “Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrijalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku.”

Romans 13:13

Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalypa wiyirru yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

1 Corinthians 5:11

...Jintalu marrngurrangulu wurrarnayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngar-rany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lir-jalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkana-jarrangu mangunyakalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

1 Corinthians 6:9-11

Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngar-luja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu pirirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngu-lyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarr-kamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikininyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kuray-ijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi nga-lypanga Ngarrkanga.

Galatians 5:21

...yawurr jarrinyayi, yawurrja ngawu jarrinyayi, nganin-nganinarrangupa jinayi.

Ephesians 5:18

Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

1 Timothy 3:2-3

Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

Titus 1:7

...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurrakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

1 Peter 4:3

Kuwarringulu marlkarrikartijakun yirrkulu nyurralu jilkulunyurru Ngarrkamiliya muwarrja, munu marrngumiliya muwarrja, munu nyurramiliya ngampankataja pirlurrja. Munumparrangu Ngarrkaku, yirrkurru karrinyayi kurlujartinyku warinypa warinyku jinaku. Purlpilu yijalmarta jinawayilu nyurralu pukun kurlujartiny jinikinyinyurru, janalukapalingarra. Nyurra kurntanymajirrikata kurla-kurlakatarangu waninyikinyinyurru, karikatarrangu, wayin minpirnikinyinyurru mayi ngananyikinyinyurru marlkaku yiji, palaja yikarnikinyinyurraninyi. Ngarluja nyurra marnikinyinyurrujaninyi jinkanaja marnijartiny mangunyarrangukapali. Yakujunmarta yija-yiji kurlujartiny!